

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

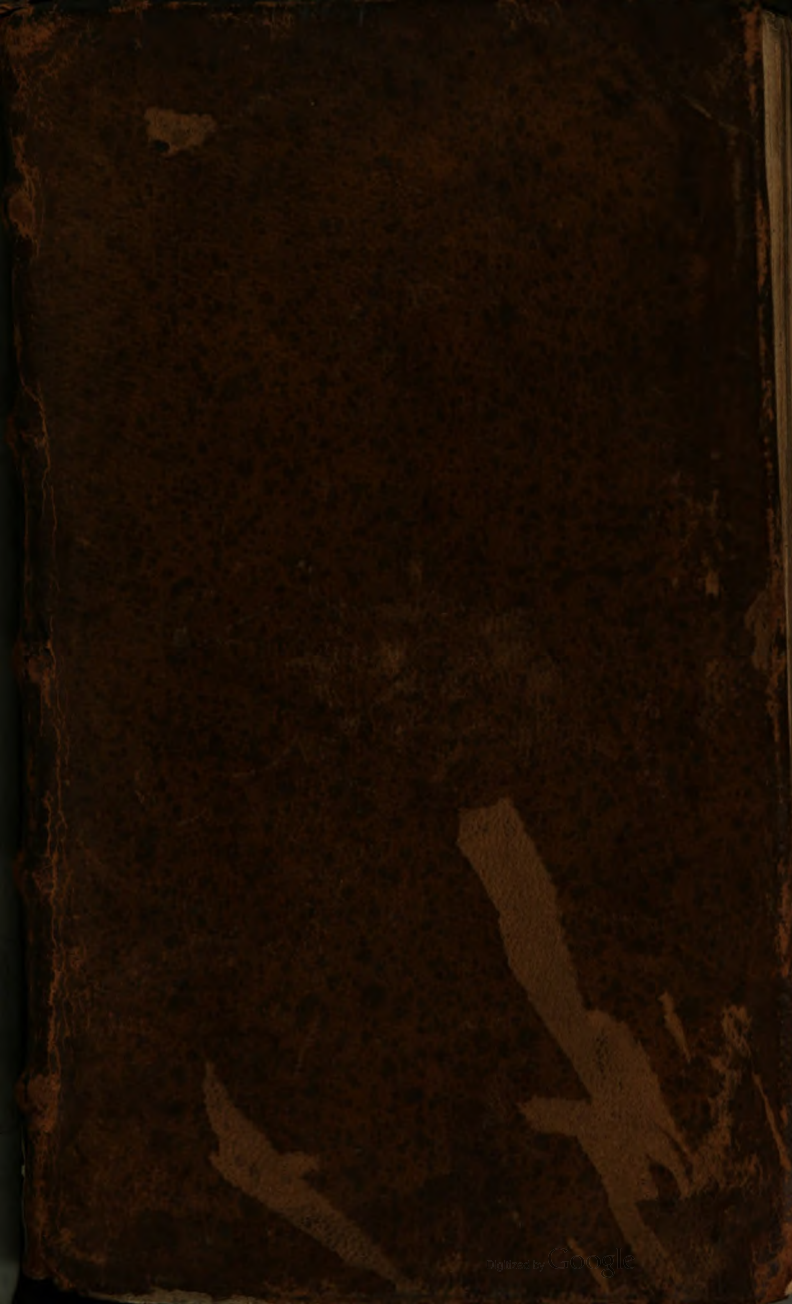
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Jul. 10947

UNIV

ENT

Digitized by Google

12 *Stuyvesant*

Jan. 10. 747.

Jur. 10. 747.

De Landtvvin-
ninge ende Hoeue van
M. Kaerle Steuens, Doctoor
in de Medecijne.

VVt de Franfoysche sprake in de Neder-
duytsche ouergheset.

VVat in desen Boeck begrepen is, suldy
inde navolgende Pagine vinden.

T ANTVERPEN,
Ghedruet by Christoffel Plantyn.

M. D. LXVI.

MET PRIVILEGIË.

INHOVT DES BOECS.

IN desen boeck is begrepen alle t'gene dat van noodemach wesen om een Hogue te bouwen, allerley beesten ende vogelen te houden ende met medecijne te helpen, warmoesshouen ende cruythouen te schicken, bien te regeren, allerley fruytboomen te planten ende te enten, beemden, vijvers ende vischputten te onderhouden, saeylant te winnen, wijngaerden te regeren, bosschen te planten van opgaende hout, ende van scheerhout, waranden van wilden ghedierte te maken, ende reyghers te houden.

Noch een cort verhael van iaghen ende vliegghen.

PRIVILEGIE.

DE Conincklike Maesteyt heeft toegelaten Christoffel Plantin ghesuorenen Boeckdrucker t'Antwerpen, te mogen drucken ende vercoopen een boeck genoemt de Lantvvinninge ende Hoene van M. Carel Steuens. Verbiedede allen anderen Boeckdruckers ende Boeckvercoopers het selue na te drucken, oft elders naghedruct te vercoopen binnen synen lande, in vier Iaren naestcomende op de verbeurte van de voorsyde druc, ende ruvintich stuyners voor elc boec, al na d'inhout van syn bescheeds

Ghegheuen te Brussel in den secreten Raets den vij. April.

Onderteekent Misdach.

Ende in den Raet van Brabants den xvij. der seluer maents

M. D. L X V.

Onderteekent de Petre.

Aen den E. H. Anthonis van

Stralen, Heere tot Mercsem, &c. Ridder.

Del ende vvijsē Heere, Ick hadde het voorleden Iaer gedruet eenen Boeck genaemt, *La Maison Rustique de M. Charles Estienne*, int Fransoys, vvelcken van yege- licken seer begeert is gevveest. Maer vele van desen Lande geboren, ende besonder hier Tantvverpen, die buyten hen speelhouen hebben claechden, datter vele vvoorden int Boec vwaren, die sy ten besten niet en verstonden, ende alsoo en costen sy den tijtverdrijs, ende genoechte niet gehebben, als sy ghehoept hadden: Baden my daerom, dat ickē inde Nederduytsche sprake vvilde doen ouersetten, seggende voor een groote redene, dat den ghemeynen man de Fransoysche sprake niet verstaende (vvelcken meesten hoop is) gheen gheneuchte noch profijt vvt dien boec en coste gehebben. Ende hoe vvel dat hen redene vvarachtich vvas, nōchtsans en vvilde ick den last niet geerne aenveerden, gemerct dat ick dese Nederduytsche sprake niet so vvel en verstaē als ic vvel vvilde. Ende ooc dat ick hoepte, datter emmers yemandt van den Druckers van desen lande hem des bat verstaende dan ick, sulcs onderstaen soude. Maer gemerct dat tot noch toe, niemant dit gedaen en hadde, ende ic noch ghemaent vvert van mijnen vrienden, vviens ict niet vveygeren en mocht: hebbe ten laetsten met grooten cost ende arbeyt, de copije te vvege ghebracht, ouergestelt in deser duytscher talen, de vvelcke ick tot gemeyn profijt hebbe doen drucken. Ende aengesien

A ij dat

dat ic de Franfoyfche copije int Iaer M. D. L X V. gedruet, doen mijn Heere hier t'Antwerpen Borghe-meestet vvas, ende ooc de duytsche copije ten seluē tijde gecregen hadde, verstaende van vele verscheyden persoonen, dat V. E. groote ghenoechte heeft int planten, saeyen, ende allerley landtneeringhe, (vvelcke conste sonder eenich tvvijfel de nootelicste ende edelste is bouen allen anderen, als ick vvel vveet, dat V. E. beter verstaet dan ick soude connen gheseggen) so hebbe ic my verstitout, mijnen Heere dit boecxken te presenteren, hopende, dat uvve eer vveerdicheyt sal aensien niet de ghifte (die seer cleyn is) maer het goet herte. Ende ist sake dat mijn Heere dit in dancke neemt, so en sal ick niet vreesen vvat ander quade ende fenijnige tongē van my mochten seggen, om dat ic my ondervvinde de Nederduytsche tale te drucken, vvaer in ick niet vvel gheoeffent en ben: Hier op sal ic hen antvvoorden dat my ghenoech is gepresen te vvorden van V. E.. Als sy beter doen, en sal icks hen ooc niet misgunnen. De Almachtighe Eevvighē Godt vvil mijnen Heere bevwaren in ghesontheyt aen lijf ende siele. T'antwerpen desen xx. Meye, An. M. D. LXVI.

uvver Heerlijcheyt onderdanige dienaar.

Christoffel Plantyn.

Tot den goetvilligen Lefer.

Als ick den loop des Werelts nu ter tijdt wel aenmercke,
ende der menschen loofheyt ende boofheyt met mijnen
oogen aentie, alle dingen ouerleggende met goede rede-
ne, ende alle hanteringē die dagelijcs gesthieden ouerpey
fende: so moet ic metter waerheyt bekennen dat het Car-
men vvarachtich is vvelck de gheeffigs Poet Horatius
int Latijn beschtreen heeft aldus:

*Beatus ille qui procul negotijs,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna iura bobus ouerces sult
Solutus omni fauore,*

Dat is,

Salich is hy die sonder groot beslach oft bevvijn,
Ghelijck onse ouders hier voortijts pleghen,
Wint met sijn oslēn sijn vaderlicke erue sijn,
Los ende vry van alle vvoecker daer teghen.

VWant vvaer staes soude men mogen ter vverelt vinden die saliger es
geruster is dan de condicij vanden lantman, die al t'ghene dat hem toe-
coemt van vruchten der aerden, van beesten ende dergelijcke, dancbaer-
lick ontfangt van de hant Gods door vverckinge der natueren, ende daer
met te vreden is. Voorwaer de meestendeel van alle andere haneringen
daer de menschen heden daechs hen met gheueeren; isijn vol bedrochs
door het opset der geene die van t'gelt haren Godt maken, ghelijc het ge-
meyn spreekwoort ooc vvel betuycht: Elc is een dief in sijn neeringe, So
dat de ghene die niet lieghen en bedriegē en can, hiet ter werelt niet wel
en dient. Al ist ooc dat de mensche tot arbeiden gebore is, om sijn broot
in sweet sijns aensichts te winnen: nochtans is hy van natueren soo seer
geneycht tot ledicheyt ende vvelluste, dat hem het vverck (hoe cleyn
dattet is) gemeynlic verdriet: ende daer door comet datmen nu so luttel
menschen vint die haer tot eerlicke consten ende ambachten begeuen:
vwant sy met listige coomenscapen te hanteeren, en met andere loofse
practijcken voort te stellen, ghemackelicker aen ghelt weten te geraken,
vvaer door sy oock somtijdt (Godt wouts) tot groote eere ende tot hoog-
gen staet haer seluen verheffen: want ghelijck de Poet wel seyt: *dat confus
honores.* Onse voorouders zijn veel deuchdelicker ende eerlicker van leue
geweest, die alle woecker ende quaet ghewin hebben veracht en hen sel-
uen begeuen tot de eerlicke lantwinninge: grooten arbeidt en neerstic-
heyt daer toe doende, ende in dancke nemende al wat door Gods groo-
te goedertierenheyt ende liberaelheyt wt der aerden was spruytende
en groeyende tot nootdruft des lichaems. Adam onser alder eerste vader
heeft hem met desen wercke geoeffent na Gods Woordt, daer na Cain,
Abel, Lamech, Noe: de heylighe Patriarchē met hare Hebreuſche naco-
melingen hebben hen met lantwinninge ende met beesten te houden

A iij gheneert

geneert. De Perſen ende Grieken plegen dit werc in ſo grooter eeren te houdé dat de coningé van dien landé ſelfs hen daer met veronledichdé. De oude Romeynen ooc hebben het ackerwerc ſo groot geacht, datſe de goede ackermáns van t' veldt met grooter eeren haelden, ende van den ploech vercoren, om Borghemeesters vander ſtadt ende regeerders van den lande te weſen: want een goet huysman die ſijn landt wel oeffende ende boude, en ſijn huysgeſin wel beſtierde, die wert geacht te weſen bequaem ende geſchickt om een ſtadt, lantſchap ende gemeynthe te regeren.

Maer om dit Godtlic en ſalich ackerwerck meer te voorderen, en om in alle manere behulplich te weſen alle den genen die daer dagelics haer werc af maken, ende oock den genen die daer beſondere ghenoechte in hebben, gelijc vele rijcke ende geleerde lieden die voor een genoechthe de aerde beplanten ende beſaeyen ende de lantwinninge oeffenen: ſo heb ic dit boeck vander hoeuen wt der Franſoyſcher ſpraken inde nederlantſche tale beneerſticht ouer te ſetten ende te drucken, welck van veel geſchichte en geleerde liedé ſeer wort ghepreſen: Want de Autheur M. Karel Steuens en heeft dit eerſte int Franſoys niet geſchreuen na ſijn eyghen goetduncken, maer is, om ſeker beſcheedt van alle dingen te weten, dickwils te rade gegaen aen ackerlieden ende wijngaert planters, aen voorlieden ende de gene die met peerden, oſſen, eſels ende muylen dagelics om gaaen, aen ſchapers, houeniens, viſchers, jagers, vogelaers en andere diergelijcke die by experientien goet verſtant hebben elck van t'ghene dat hem aengaet: ſoo dat de ſelvighe M. Karel in alle manieren ſeer groote neerſticheyt daer toe heeft gedaen, op dat de gene die haer na dit boeck ſchicken henſeluen niet bedrogen en ſouden vinden, noch haer moeyte te verghoefs doen: Want anders daer meer ſchanden dan eeren

ten te behalen is, datmen henſeluen wil beroemen ende vtgeuen voor expert in de dinghen daermen niet vele af en weet, gelijc ſommige vermetelicke ſorten dagelics doen. Aldus beminde leſer neemt dit werc in dancke, en oeffent vna het wtwijſen van deſen, inde loffelicke conſte der laarwinnia ghen.

Het eerste boeck van- der Hoeyen.

Van wat maniere van Lantwinnige hier
na sal gheleert worden.

Cap. j.

Ghelijckerwijs als de maniere van huy-
sen te bouwen en te timmeren die wy he-
den s' daechs gebruycken/ tot wooninge
en ruste der menschen niet bevonden en
woyt ouer een te comen met de maniere
vande ouders: alsoo sien wy dat niet alleen de
lantneringe oft lantwinnighe grootelick veran-
dert en verschilt / na den aert vande contreyen/
grouden en gelegentheyt der plaetsen/ daer sy ge-
legen zijn: maer ooc de spaken/ cleederen ende het
werckgetuych verandert en is verscheyden in alle
landen/ welc niet tegenstaede / zijn wy dies niet te
min oft te qualicker versien en gestoffeert dā onse
voorsatē. Daer dooz mogē wy merckē dat onse ma-
niere van lantneringe ouer een comt met de lant-
neringe der ouders/ welc is/ te leuen byde vruch-
ten der aerden die wy geseffent en besaeyt hebbe.
waerom my gedocht heeft dattet van geenen noo-
de en is geheelick te staen op de differentie vande
lantwinnige der ouders/ die hen geregicert hebbe
na het lant daer sy gewoont hebben/ vande wel-
ke een yegelic eene besondere maniere van leuen
hadde; Bouendien om dat men hem soude voegen
na de maniere vande lieden / soo ist altyts de ghe-
woonte gheweest datmen hem schicke ende regu-
lere na de maniere vāde landē/ sonder syn herte so-
seere te stellen deurt lesen van oude boecken oft
dooz te seer groote curieusheyt (welcke de be-

A iij der-

uenisse is. hāde goede getstē en cloecke verstande) op so veel nictwe maniere van timmerē/ ackeren/ spreken en schrijuen. want door sulcke middelen/ allmē meynt de dingen te reformeeren/ sonder die volcomelic te kennen oft te weten/ so is men dickwils oorlake dat de selue verlozen worden ende te niete gaen. Ende daerom en sult ghy v niet verwonderen ist dat de timmerage ende lantmeeringe van onse hoene hier te lande niet geheel en is gheschick de ouders hebbe gehad. want onse meyninge is (achtervolghende het gemeynespreecwoort/ datmen moēt leeren de oude manieren/ ende doen gelijcmen nu doet) v te onderwijsen ende te leeren de middelen om een hoene oft lanthuys also te bestellen ende te onderhouden/ ende also lantwinninge te doen/ dat daer by een goet huysman ende alle sijn huysghesin mer profijt ende gewin mochte genoedt en onderhoude worden: en daerom wort dat inde Babanische tale lantwinninge gendēt: want daer en is gheen dinc dat den meestere meer winninge ende profjts bybringt dan een lant dat wel geboutwet ende redelick onderhouden wort.

Het beworp van t'ghene dat hier na sal beschreuen werden. Cap. ij.

Voor een ghedenckenisse ende als een maniere van de ordinancie van onse lantwinnighe/ so sullen wy v te voren leggen een lant oft velt ghelegghen op alsulcken plaetse allmen soude moghen vinden/ ende niet allmen wel soude kiesē/ en daer sullen wy bouwen sonder onnootlakelicke costen/ een huys met sijnen toebehoorten/ sulcs oft seer na (voor den heysch van onsen tijt) als de goede Cato in sijn Roomsche lantwinnighe beschreuen heeft voor sijnen tijt: daer wy spreken sullen vanden staet/ ende officie vanden Hoenaer oft Pachter/ van sijn Huysvrouwe/ van sijn volck/ van het vee/ van het ghevoeghete

te ende van ander diergelycke dinghen.

Op d'een zyde van desen huyse/ recht int **Doster** sullen wy stellen op d'een oort den warmoes hof/ welke op d'ander zyde van sijn groeyende haghe sal hebben sijnen veruys wjngaert/ met de cruyden die dē huyse van noode zyn. En ooc om meerder profijt/ saffraen/ caerden/ weede/ mēe/ ende blas/ ten ware dat ghy lieuer hadt dese dingē te winnen op een vlac velt/ met de somer vzychten. Op d'ander zyde sullen wy makē den cruythof van schoone bloemē en welriekēde cruydē/ met sijn ciratē en parckē oft beddē. Op d'ander sijde vander hagē sullen wy saeyen ende setten de potagē/ als erten boonen en ander soorten van dergelycke vzychten: en ooc meloenē/ caurorden/ concomers/ artichouts en dergelycke meer andere vzychten: en daer sullē wy ooc schijnē vande bien.

Na de houē sullē wy bouwē den boomgaert/ oft fruythof/ en daer sullē wy stellen de placie vande de ionge plantsoenē om die te verplanten/ en oock om te griffien. Daer na het viercante vande volwassene boomen die verplant zyn.

Na den boomgaert aen een cleyne beekken. sullē wy ordinerē en stellen den beemt oft de weyde van het vee/ en daer rontsomme het wissen hout/ de olm boomen/ het elck hout/ en de wilgen boomen: en ouer d'ander sijde sullen wy stellē den vischput oft vhuer/ daer na de groote beemden/ voor de prouisie ende renten vanden heere.

Tusschen **Suydt** en **Noort** sullen wy stellen het saylant om graen te saeyen/ en wy sullen tracteren hoe datmen die oeffenē en bouwē sal: en wat hooger/ op de hoochde/ half opt hangen vandē heuuel ende half bouen op de hoochde/ op de sijde die meest **Suytwaerts** streck sullē wy plantē den wjngaert en seggen hoe datmen dien regetē en oeffenen sal.

Tusschen **noordē** en **westen** sullen wy stellen en

A **v** maken

makē de warāde op een ander berchskē oft heuvel-
ken: en wat hooger plantē en ordineren t'bosch vā
opgaende hout en oock van t'scheer hout/ en daer
en sullen wy niet vergeten t'gene dat dient tot het
maken ende regeren vande bosschen/ wy sullen
der ooc mencie maken van het parc voor de wilde
beesten/ van het iagē van diē/ maer met cozte wooz-
den/ (want ten is niet vā noode dat een goet huyl
man sijnen tijt verslijte met iagen) ooc vande plaet-
se daer reygers en andere wilde vogelē haer ont-
houdē. Ten laetsten sullen wy beschrijven int coz-
te/ de maniere van vogels te vangen.

En aldus en salder niet vele te schrijven meer
wesen van dinghen aengaende de lusticheyt ende
het profijt van een hoeue. te weten van sulcken als
de gene behoort te begeeren die curiculic en re-
delick wil leuen van sijn lantwinninghe.

Wat van noode is eer datmen de Hoeue
maect oft bouwet. Cap. iij.

Aengaende de proprieteyt vander erue/ waer
aaf dat veel Auteurs so wel Griecsche als La-
tijnche so curiculic geschreuen hebben / en wil ic
my geensins moeyen presupponerēde oft dat dese
hoeue met t'lant datter toebehoort / v toegetomen
is by versterffenisse/ en dat ghy die wilt schickē tot
uwer commoditeyt/ oft dat ghy die gecocht hebt/ en
wel gesuyert hebt eer dat ghy die betimmert en be-
quamelic schickt: wāt gelijcmē seyt dat d'eerste tim-
merage van een goet huys moet wesen de ceuckē/
dat is te seggē/ de rente en de grondt/ om het huys
te onderhouden: also sal ooc het principaelste punt
zijn van eenen vader des huysghesins / eer dat hy
sijn huys timmert ende oprecht/ dat hy wel neerste-
lic toefie/ dat de plaetse geheelic hem toebehoort/ en
dat hy niet meer te doone en hebbe met cters/ cre-
diteurs / rentiers oft grontheren / die hem mocht-
ten afstrecken van sijn handelingen. Dat hy ooc ge-
sozneert

formiert hebbe alle oncoffen ende voldoen de solemniteyten vande iusticie / ende namelick vande decretē en dergelycke / welcke de sekerste wegghen zyn om heden t' daechs te coopen: want men vint veel meer sorte coopers dā sorte vercoopers. Dat tet ooc iaer ende dach leden zye / dat hy gemangelt heeft oft nientoe schulden gemaect om te supueren en te claren sijn erue / en dat hy daer niet eenen stuy ner aen en hange / ten zye dat hy geheel en al ouer comen is / en zyn palen afgemeten heeft met sijn gebeuren / ende gecocht heeft eenen vrede met de vaderachtichste: metten conrsten gheleyt / dat hy vrye sije van alle processen en gedingen : oft ist dat hem yet soude mogen noch te doene bliuen (gelijemē ghemeynelick seyt / dat erue t' wist medebrengt) dat hy eer aenleggher ende heyscher sije dan verweerder : ick wil segghen aengaende zyn ceynser ende leenrechten / vande welcke hy niet meer en behoort verlozen te laten gaen den minsten penning / cappoen oft was het oock zye / dan een ticchet van sijn dach / die met lancheyte van tijde als sy daer niet weder op geleyt en wort / veel meer ander ticchelen doet afvallē / en doet dē huylē groote schade.

Van de plaetse daermen de Houe oft het lant-
huys stellen sal, met alle sijne toebe-
hoorten. Cap. iij.

HDe wel dat een yegelic in alle dingen begheert te hebben sijn gemac en sijn wterste beste doet om te comen also na de perfectie als hem mogelic is / nochtans een eerbaer en wijs vader des huylge sins is te vreden met t'gene dat hem vande gracie Gods is toecomende / en neemt in dāche van sinder goetheyt en liberalicheyt alsulckē luttel / alsulckē gront en gelegēheyt als hem te deele comt / versekert wesende dattet kiesen / en het ewich gebuyt niet meer hē toe en behoort / dan de keyserrijckē en conincrijckē dē pynckē toe en behoort: daer ist dat de
plaetse

plaetse vā sijn geboorte/effenisse oft vercrege goet/
niet en is wter natueren soo bequame: en propice/
als hy wel soude mogen wenschen / so behoort hy
die so te schicken door sijn conste/ende neersticheyt
doen door sijnen arbeyt/om die soo te verbeteren/
dat hy daer mede mochte te vreden wesen ende ge-
noech hebben om hem seluen en de zijne daer op te
onderhouden ende een huys op te rechte. want hy
en soude niet meer conne begeere (ist datter gemeey-
ne spreekwoort warachtich is) dan binne hondere
iaren een lantman/ende binnen hondert iaren een
edelman te wesen.

Datmē hier soude willen laten voorstaē van de
gelegētheyt vā een hoeue/die sulcs en so volmaect
wāre/datter niet aen en gebak/het soude my dūc-
ken te wesen een dingē buyten alle redenē. Het is
wel waer waert datmē sulchē plaetse mochte vin-
dē/daer de locht/ r'wāter en de aerde sulcs gunnen
wondē/het soude seer wel te passe comē:maer noch
keplers noch coningē en sōndē hen niet conne con-
tenterē dan met de gelegētheyt vā haerlieder lan-
den/d'ēn wat heeter/d'ader wat couder/d'ē wat
meer geneycht tot vercrotinge/d'ader wat onprofij-
telickter om vruchtē voorts te bringē/en sommige
andere vā middelbaer soorte. Het is wel waer dat
bouē diē dat de noot de iōste voort brēgt/so en vint
mē geen burgerief/het en heeft enich ander gerief
tot verpense: gelijc op warme plaetsen daer groe-
pen de goede winne en de vruchten diemē bewaren
mach:op coude plaetsen comen seer veel soete wa-
terē en somtijt is zecwaterē/die groot profijt by brē-
gē:op andere plaetsen als d'aerde bouē niet vrucht-
baer en is/so is sy meestēdeel onder wol van gestē-
ten/en d'etchwoerckē en andere dergelycke dingē die
sulcs verbetere. Daerom so sulcē wy te vreden zyn
met de plaetse vā onser geboortē oft vā onser woo-
ningen: en ist datso sulcs niet en is/als een curicus
mensche

menschē die niet lichtelic te contentereken is/wel begeeren ende wenschen soude/so sullen wy ons beste doen om die te verbeteren door de middelen die hier na sullen verhaelt worden.

Seer luttel houeuen vintmē staende op plaetsen daer en is wat op te seggē gelic gebrec van water op effene en verheueue plaetsen: Sommige quartierē zyn van naturē landtachtich / sommige seer waterachtich en nat / d'een crichtachtich / d'ander stechtachtich: sommighe sijn keyachtich en bequaeste om wijngaert te planten. Niettemin het sy so het wil/men kan niet bouwē oft timmerē op so vrecmden plaetse/men soude wel mogen nemē en kiesen dat beste ter sonnē is gelegē tot gesoutheyt van de bewoonders/ende schicken dat tot sijn gemak:maer het principaelste is den gront van t'lant diē de timmerage nootsakelic subiect is / ende daerom dattet huys principalick ghemaect is.

Is sake dan dat de plaetse hooge en effen is / en gebrec heeft van water/so moctmē makē waterachtige plaetsen ontrent uwe fruythouē en een cisterne in v houē/en so v lant met voren grauē/ die lange mogē de vochticheyt houdē: maer is het lāt bet en seer goet/ so en behoefmē dat so diewils niet te missen/en niet meer dan te vier iarē eens latē vake liggē. Is dat ghy daer eenē bozneput maect/maect diē met een paleye/en so hreer dat ghy telckē mocht ophalen ten minsten een half vat waters/t'welcke ghy doen gieten sult in besonder backē/ en beware tot behoef van v volc en vee: maer bouen al moct men sozge dragē om te vergaderen en bewaren het regenwater het zy in regenbackē oft andersins. En om het ongerief vā het hout/so sult ghy doē mager makē het lāt op sommige plaetsen niet verre van v huys met sant/calc en gemeyne aschen/ en dan sult ghy daer sacyen oft plantē als sulcke soortē van boomē als v alderbest sultē mogē te passe comē/hoewel dattet

Dattet goet wate/er ghy sulcs doet/te prouenē wat maniere van boomen datter best groeyen souden. Ist dat uwe erue streck tot aen t'water/oft riuierē/so sullen v beemdē staen nader t'water dā v huys/het welcke door het te na staen vande riuierē/scere subiect soude wesen den cararren en sincken vanden huys: Het is wel waer dattet seer goet is niet verre vande water te wesen/om het ghemack van de vruchten vanden velde te mogen sendē inde steden: maer inē moet kiesē de plaetse die hoogst verheuen ligt om het huys daer op te stellen.

Al late varen de genoechte vāde Princē en grote heeren/die om haerlieder genoechte indē somer haerlieder wooninge hebbē ontrent waterachtige plaetsen die excellentelic ghebouwt sijn/verciert met wateren en met alle lustigheden: ten behoort ooc niet dat de cost onsen vader des huysgesins en nichsins den luste doe vergaen: want de Princen hebben waer mede/om haerlieder logijs te veranderen/na den tijt vanden iare. en dicwils na haren lust van viercantich rondt te maken ende van rondt viercantich.

Op een drooge plaetse oft op het berchachtich/lant/sult ghy neer sticheyt doen om so wel te stellen v huys/dat het staec recht int Ooste/ en opgaende vander Sonnen in Meerte ende October.

Ist datter is een heuvelkē oft cleyu berchken/so tinneret bouen daer op Oostwaert: maer nochtans en vergeet niet de Suydēzijde en Noordēzijde/op welke zijde ghy plantē sult een dicht boschken tot bewijlinge en beschuddinge vā uwer plaetsen.

Ghy sult ooc soecken de bequaemste plaetsen vā v lant voor de vruchtē voor t'graē en voor de beemden en stelt ooc uwe wijgaert tegē het Suydē: ghy sult ooc voor v genoechte layen oft planten eenich dicht boschken van haest groeyende boomē op de Noordēzijde/om tegē de coude de beschudden en te ghen

gen den Noordē wint. Ghy sult ooc dōē makē som-
mige crypsuysters ghesloffert met haer buyten
vensters/op de Suytzijde/om die opē te doenē als
den noordē wint wayet. Men vint sommige plaet-
sen in berchachtich lāt/die seere begeerē de locht wt
dē oostē: nochtās willē si ooc wel wat met deyle/van
dē Suydē om de warmte die hē seer vā noode is.

De bojneputte zinder ooc wel van noode/maer
om te vinden de plaetse daer mē die behoort te ma-
ken/so moeten kiesen Doste int beginsel vanden
afgāc/oft na dat mē op diuersche plaetsen des aubts
het aertrijc onrdeect heeft/ en dat mē dan sinorgens
metten opganck der Sonnen daer wedercomt/ so
moetmen susterē hoe dattet clinct onder t'gestoot
van eenē hulsten stoc/daer onder een yser oft meta-
len wielkē aen is/gelijc het onderste van eenē scha-
pers spriet sonder haec/en susterē daer mette oozē
scherpelic toe/hoe dattet onder luydt oft clinct/het
zije gelijc eenen moztier/oft steenachtige aerde/oft
cleye/oft ander aerde die seer hert is/gelijc een glas
dat gescheurt is/oft andersins/gelijc een hollicheyt
die seer diepe is/ende den aert van enen steenput
heeft:want dat is het sekerste teecken. Men mach
hem ooc niet verlaten op de crypden die daer bo-
uen opwassen/voor datmen d'eerste proeue gedaen
heeft:wāt onder de groote boterbloemē en hofbla-
derē/en is dwater niet verre af:maer tē dencht niet
ten zy datmen wel diepe graeft: onder verbene ofte
ysercruyt wort somtijts gevonden goet en diep wa-
ter na dat de natuere vander aerden is/ en de ader
schieft wten gront met bobbelen/ het zije van root
sant alle granwe rootsē/ende niet van ter sijde/die
terstont verdroocht.

De steenen groeyen ooc gemeynlick op sulcke
plaetsen/welcke mē siet aē het handclē vāde rouwe
en sterpe aerde/ en vāndē steē die daer bonē ligget/
die tot anderē tijdē daer soude mogē geuallē zyn en
ghewor-

geworpen/so datmen somtijts vint op de ongeackerde aerde het farsoen van vruchtē en van graen vast by een vergadert en stijf ghebacken als steen: bouen dien/ dat het grauē seer haest daer af d' experiencie bewijst/ so mach v dat dienen om te maken het afsluytē van uwe parcken en wijgaerde en om eenich ander gerief te makē/sonder t'profijt dat ghi noch doen mocht int bereoopen vande gehouwen steenē daerinnen de huysen af maect. Maer wacht v voor t'bedroch vande steenhoutwers / die ons dicwils haren arbeyt leenen tot schade ende verlies.

Bouen al so versoeet oft door uwe experiencie/ oft door t'vragen aen v gebeuren/wat vrucht/wat graen wat maniere vā boomē daer alderbest groeyen. Daer zijn sommighe plaetsen/ die anders niet voort en brengen dan rogge / t'welcke is teghen den aert vanden gront. Alle aerde heeft haer nature van vrucht voort te brengen.

Op waterachtige plaetsen en vloeclant / moeten hem behelpen met t'gerief vanden wateren/ dewelcke ghy dicwils aftrecken sult met sluyfen en gotē tot profijt en beteringe van uwe weyden/ vijvers oft vischputten/ rontsomme dewelcke ghy op der rye daert best te passe comt stellē sult sulcke boomen en plantsoenen die profijtelick zijn en geerne wassen ontrent de wateren. Maer bouen al moeten wel gae slaen den gront vanden lande/ die in waterachtige plaetsen dicwils different en vzeemt is/ en daerom ist seer goet na de natuers vanden gront de voorseyde boomen oft plantsoenē te setten ende te schicken.

Als v huys also gestaen ende gelegen is / so salt te stercker wesen en ooc te lustiger inde somer/maer altyts meer reparacie behouēde ist dat ghy rontsomme bewateren wilt gelijk oen eylandeken/ somen sien mach te veel plaetsen in Alacnderen/ welcke plaetsen het gherief hebben om tot allen tijden

theden en stonden visch te crughen/ wilde vogelen/
boomen/so wel scrytboomen als andere boomen
daer men baringe en timmerhout af maect / ende
daer toe t'gherief vā seer goede weyde. Maer door
de gesontheyt van v en van uwen huysgesinne en
ist niet goet/ principalick inde winter. Daerom het
beste is te rameren op de hoochde/ en te laten de
wateren beneden/ om t'gesicht met luste te verma-
ken/ ist dat ghy het middel niet en hebt dat geheel
rontsomme te besluyten ghelijck een perck om v
groot vee en ander beesten. die op dese plaetse wel
aerden/wtghenomen de schapen.

De sandachtige plaetsen mogē gebetert werden
met mist en marne/die nochtans sonder dese dingē
door d'middel vā sommich water onder d'aerde/in
sommige contreyē haerliedē meester wel profijt
doet:maer si begerē ooc ruste en veranderinge
saet/gelijc ront saet na den rogghe:de manier
die te kennen is gemeene. Als het lant vet en geel
is/dan ist goet door t'graē/maer alst wit en drooge
is/so ist bequaē tot boescagie en wilde vrychtē. Mer
nu moet men hem voegen na den aert van d'lant/
en daer na laeyen en planten op plaetsen die daer
toe bequaem sijn/ en t'gene dat daer geern wast/ge-
lijck erten/ boonen/ hirs/ boetweyde/ rjs/ linsen/
vitsen en dingē die geē groote vetticheyt en soekē.

Het clepachtich lant/ en dat sander is/ wil groo-
tere ende diepere voren hebben in het ackeren
ouer al/ om het affuicken van het water/ dat wter
natuere daer mede ghemengt is / ende door de
vetticheyt vander aerden so gemackelic niet affinc-
ken en mach. Dese plaetse en is so nut noch bequa-
me niet tot boomen/ noch tot wvingaet/ dan tot
sommige scrytboonen die wel gheocffent en on-
derhouden sijn. En moet daer op tegen den aen-
doot van de wind en van onwedre niet verre van
de riviere/ en neemē een helft vanden Dosten/ en

dander helft vanden Noorden/ om dat dese plaette tot verrottinghe gheneygt is ende onghesont.

De crichtgront en scaillegront is ghesonder/ hoe wel dat hy so vruchtbaer niet en is: maer mē moet dien wel beteren en besayen en beplanten met t'gene dat hy begheert: want het principael van enen huysman is dat hy wel kenne den aert en nature van sijn landt/ ende daer op niet en laeye of plante t'ghene dat hen contrarie is/ t' sy wat bate dat men daer toe doe: want men heeft niet meer profijts vā t'lant met bedwanc/ dan vāde beeston met geweld: want ist dat sy v dienen duer geweld/ so costen sy v so veel te meer duer quetsueren/ siekten en andersins/ en en blijnen niet lange wel te passe. En ooc het is een out seggen/ dat een goet vader des huys gesins meer letten moet op het profijt ende lange deuren van t'gene dat tot sijnen dienste staet/ dan op sijn ghenuechte ende eyghen profijt alleen.

Alle landt daer goeden wijngaert op wasset/ is steerachtich en sandachtich oft keyachtich en groeyt alderbest op de zuyt zijde van de hoochde/ oft ontrēt het hangen en neder dalen aen de riviere: dit quartier en is so goet niet voor t'graen: op het effenste van desen moet mē mesten en t'lant betere. Maect daer v huys int hanghen vande hoochde teghen Suydt Ooste/ maer en gaet niet verre vande riviere/ om t'ghene dat hier voor gheseyt is.

De beste aerde is de swarte/ die lichtelick breeck/ dat is te segghen/ die lichtelick tusschen de handen breeckelt/ ende die ver ende saccht int handelen is.

De timmerage ende t'begrijp vander

Hoeuen. Cap 5.

Coopt vrede en een gemaect huis/ seyt de goede vader des huysgesins: en Vergilius prijft oock wel de groote huysen met veel lants daer aen gelegen/ maer hy radet ooc dat mē oeffenē en ackeren soude/ t' selue dat de mēsche doe kan so luttel alst is.

want

want gelijc de groote keuien de vogels niet te be-
 ter en maken: also en ist ooc het scherste niet te heb-
 ben een seer schoo huys buytē/ noch seer veel lants/
 t'en zij datmē hē stelle op genade van de heeren de
 pachters en hoedenaers/ die gelijc de quade wage
 lieden/ om haerlieder eygen bare en profijt t'lant so
 veel te doene gheuen sonder te mesten dat het niet
 lange goet en blijft. Men seyt ooc dat d'ooge van-
 den meester t'peert het maect/ en datter geē so goe-
 den huysman en is/ als de man selue. want men
 buyt luttel ackerlieden en wercliedē het zy in tacs
 werc oft in pachte die so seere haerlieder meesters
 profijt soecken als haerliedepeygen/ en die niet al-
 tijts wat ten achter en stellen.

Daerom is beter een cleyn huys vā goeder stof-
 fen n3 seer costelic/ wel gelegē en gerelic gemaect
 (so datter van alles wat zy) dan een so costelike en
 groote plaetse/ daer de groote personagiē na hakes
 of die met lancheyt van tijds hare meester bedwin-
 get tot vercoopen; want de godde Eato seyt/ dat de
 meester des huysgesins behoort so vele te doe met
 cleynen dooz sijnē arbeyt/ dat hy meer hebbe te ver-
 coopen dan te coopen; En oock behoort men dic-
 wils sijn hoeue buyten te gaen besien en die te re-
 pareren/ om dat het veruallen van eenich deel of
 van eenich dinck daer dijnende/ dat maer een iaer
 alken ongereets en is bliuen liggē/ dymaect meer
 cost te vermaken/ dan het binnen een maent oft
 veertien dagen daer daer na gecost soude hebben.
 Hier en behoort niet te bedieden t'gene dat sommige
 seggen/ dat een bereden lant half geten is/ ende dat
 een verre gelegen lant niet by en brengt dan scl-
 schen en ydel pottē. want ic verstaec dat de meester
 daer meer ende ghepastelicker sal wesen dan in de
 stad/ en dat hy hem schicke sijn voetsel daer op te
 halen ende properlic te leuen. Voorts voor de re-
 ste/ dat hy buyten woonende sijn genuechte neme.

in het philosophieren / en t' regiment van sijn goet
neerstelick gae nae / sonder sijnen tijt te verlijten
met iagen / met banketeren / met groot geselschap
aen te houden / met droncken drincken en met de
gastē te onthalē die hem ouercomen / en bouen ma-
ten hem te begheuen tot sijne genuechten ende tot
welluste des gheests.

Het huys sal ghemaectt werden bouen op een
cleyn berchken oft huemelken / in dien dat v lant
oneffen ende berchachtich is : ende sal hebben sijn
principael wtlien Oostwaerts: de schueren sal sijt
westwaerts staen / de stallinghe int Suyden / ende
de reste int Noorden.

Ende hoe wel dat een yeghelick tinnert na sijn
goetdunckē / so behooft nochtans de redene althits
voor te gaen / en de mensche soude gheacht worden
van cleynen verstande te zyne / waert dat hy de
plaetse en het gherief hadde dat hy niet en maecte
datmen van d' een sijde van sijn camer sien mochte
voor op de plaetse en d' eerste incomen van sijn der
hoeue: ende van d' ander sijde inde bouen ende zyn
principael lant . En om datmen te gemakelicker
soude moegen van niens oprimmere eenich huys
oft vermaken na sijn fantasie / so salmen moeten
doen inder manieren als hier na volcht.

Beworpt een voorhof of plaetse die seer wjt en
groot is ende gheheel viercant / ende inde middel
van dien sod doet grauen eenen mistpoel om het
mist in te worpen ende laten verrotten / ende wat
voor der maectt eenen bozneput met twee oft dzy
steenen backen / om v bee ende gebogelte te drinc-
ken / ist dat ghy geen gerief en hebt van fonteynē.

Desen voorhof groot zynde neghentich roeden
viercant / sal rontsomme besloten en bemeurt wer-
den met eenen muer van anderhaluen voet dics
ende thien voeten hooghe vande cassie af / om van
binnen v huysinge daer aen te stellen ende vast te
maken /

maken/ ende regen t'perikel van de dienen sullen-
der wesen eycken houters inden wech by lagen in
malcanderen wel vast ghemacckt / nae het gherief
van uwe plaetse ende stoffe.

Int middel vanden muer van voze/ welcke staen
sal regen het wessen/ sult ghy maken v poorte bo-
uen ouerdeckt met een portael/ om daer onder int
drooge te staen alst regēt/ De welcke poorte so hoo-
ghe en wijt sal wesen / datter een voeder hoys oft
strops gemackelick doze varen mach.

Tegen ouer v portael ter straten waerts / sult
ghy afdeplen wat lauts ontrent een bunder groot
oft ander self/ rontsomme wel begrauen / om daer
te weyden v bec dat moede oft sieck is/ welck met
den anderen niet en sal mogen te velde gaen/ ende
doch om de beesten daer te laten rusten/ en liggen
erknauwen haer liden eten ander den blauwen he-
mel alst seer heet wochen is.

Det hoys van uwen pachter oft hoenuaer sal
seer wel staen neuen het portael op de slinckebant/
en sal licht scheppen aen de strate westwaert/ hoe
wel dat sijn crysveynsters staen sullen aenden
schijf Hof Doffwaerts / sijnen onen sal comen wt-
waerts buyten het hoys / maer de mont vanden
onen sal comen in de reucken byden heerdt / ende
daer bouen sal hy sijn plaetse hebben om meel te
siften ende te buyelen.

Op de slincke zijde van de doze vande voorsy-
de reucken oft eerplaetse sal wesen een spinde daer
de hoeneresse haer melck en spijse in sette/ en daer
ouder een ketderckē/ waer af den trap staen sal aen-
de doze van de eerplaetse/ en in de voorsyde spin-
de sal nock een plaetse wesen om het warmoes
te bewaren.

Op vander sijde van de ceuckē oft eerplaetse sal
de slaepkamer staen vanden hoenuaer / ende een
ander camer daer neffens voor sijn kinderen ende

dienstboden. **Maek** aen dese twee camerē sult ghy veruolgens maken een ander camer die redelick groot zijc/waet af den inghanch sal wesen huysen op den vrythof / om daer in te leggen sijn barmhertige sijn wergeruyge / en ander dinghen die by van doene heeft / **Daer** het opperste van desen huys sal dienen tot solders / om cruyt / erten / boonen / graen saet / cruyt ende wortelen / die men bewaren wil daer op te leggen.

Op de rechte zijde van t'portael so men in comt sullen de peersstallen staen / met een rederlike groote camere die vast aen het portael sal comen / om de wagheman en ander dienaers in te slapen ende soek om daer in te leggen de gozelen / sadels / sringen / deckleedertē ende ander ghereetschap voor de peerden. **Ende** veruolgens so sult ghy maken neffen de peersstallen / de eestallen ende daer na het honden cot / ende bouen dese stallen de hof solders tot voderluyche van de bresten.

Rechte reghen daer het portael van v lanthuyt sal staen se dore oft den inganch van uwen huys / welcke v leyde sal met een puyten hoochsten van acht trappen hooghe by d'eerste stegie van uwen huys / en op de rechtehant van dese puy sal staen v ceucken ende een vertrec voor twee oft dry dienaers / om v te diene. **Wodts** sult ghy veruolgens maken v persen en wijncuppen. **Op** dander zijde sullen staen twee wijnkelders / en daer twee appeldranc sal liggen / met uwe andere kelders daer onder. **Ghy** sult gaen in uwe camere / ende slaepcamer lanes de rechte zijde / ende op dander zijde sult ghy laten so veel huysingen voor de vierde ende vordē den gaenden maet. **Wodts** sult ghy v principael licht scheppen ende cruyt beynsters maken tegen het doste / hondede alleene halve cruyt beynsters op den vrythof comende / om te sien wat v volck doct ende wie in v huys gaet oft comt. **Ten** eynde van

van elcke camer of sale sult ghy een secreet maken tot behoef van elc deel van desen huys / de welke secreten ooc beneden sullen te passe comē voor den hoenaer ende sijn volck.

Het opperste van uwen huys en de solders sullen dienen voor graensolders / op d'een sijde voor rogge en terwe / ende op d'ander sijde voor ront fact. Ten eynde van uwe kelders sult ghy maken v haender huys / en uwe ander vogelkenen. Desgelijcs ten eynde vande plaetse daer men den wijn ende appeldrauck sal persen / daer sult ghy stellen v duyfhuys.

Het hoender cot sal so ghemaect werden / dattet beneden dienen sal den watervogels / gelijck den gansen ende entvogels op hen seluen / ende boucs voor de hoenderen / met de recken daer sy op sietten en met de cornen daer sy haer eyeren in leggē: ghy sult ooc maken onder de hoender plaetse oer afscheydinge voor de Calcoersche himne: en onder de solderinge van dien sult ghy stellen v faisanten in een reune die met latten afgeloten is. Aengaende de pantwen die sult ghy laten sitten ende rusten waer op dat sy willen.

Uwe schaepstallen ende berckenstallen sult ghy maken int Zuyden: so datse anders geen wicket en hebben dan op den vrythof / ende inden principalesschaepstalsult ghy een plaetse afschutten met hooge horden / om te houden de lammerkens van de moeder / ende de bocken oock. Maer vast aert der bercken stal sult ghy optrecken twee besuytsels van mueren / ouer alle sijden wel beset / d'een voor de sochs ende d'ander voor de beyzen: desgelijcks sult ghy oock doen in eenen anderen stal op hem seluen voor de geypen ende ionghe geypkens: ende t'bouenste van dien sal v dienen tot solders. En daer op te leggen de voerlinge vande bestē.

Tegen ouer de schaepstallen sult ghy maken de

Schuere / met haer groote doze alsoo breed als het middelste stryckhout / om dat de dozschers soudet mogen licht hebben / ende daer bouen een portael om t'ghedoghelte daer in te schuylen alst reghent / oft als de Sonne te heet schijnt.

Deen sijde van uwe schuere d'v balcken oft stryck houren diepe / sal wesen om te legghen v schoouen van rogge ende terwe / en d'ander sijde vande selue diepte om te leggen het rontfact en somerbruchre / De middelst sal wesen alsoo breedt als de doze oft het portael is met sijn dach d'arter oplicht.

Ende tusschen schaepstal ende verckenstal / rechte tegen ouer de schuere / sult ghy maken een plaetse tamelicken hooge / ghelijcke een hangende dach om daer onder int d'rooge te stellen uwe ploegen / wagens / harren / eggen / ptegalen ende ander instrumenten ende geretschap om ackere / ten sy dat ghy dit lieuer hebt te maken onder v duyshuys oft v ghelhuys / de autoziteyt niet hebbende / om een te maken wten gronde op met eenen voet.

Van onder uwe puye oft van ter sijden / na de breedte van v huys sal de laet of hocuenacr gaen inde hounen ; maer ghy sulter ingaen lancks een ander puye de welcke van uwer camer sal comen op den hof : van de welcke hounen d'een sal wesen vooz aenderande warmoes ende potagie / en d'ander sal wesen den cruythof vooz de bloemen ende welriekende cruyden / erten ende boonen / met de plaetse vooz de biekozen.

Op het eynde van eenen langhen ganc welcken ghy ordineren sult en maken van v puye af tot den muer van uwen bogacrt tusschen beyde de hounen sonder eenich ander affluyp dan van twee groenbagen / sal den bogacrt staen afgescheyden van d'ander hounen met eenen d'weersen muer stretchede tot aen beyden sijden van t'helluyp van uwen hof. Est int middel vanden selnen langhen ganc sal staen de bozne.

borneput om met canalen en goten te bespreyen in de hoven t'ghene dat vochticheyt van doen heeft/ ten ware dat ghy lieuer hadt daer te doen comen de fonteynne en te soecken de aderen / oft emmers daer te doen maken eenē regenback om het regen water te vergadeten ende te bewaren.

Den lustgaert sal maken het afluyt ende besluyt van uwen huys/ waer lancks dat ghy sult gaen in uwe weyden/ oft beemden liggende aen uwe beken/ als uwen lustgaert wel groene staet / lancks welcke beke ende oock lans uwen vijver oft vischput/ sult ghy planten uwe plantagie van wilgen.

Int incomen van uwen lustgaert/ op de sijde van den hof sult ghy op v'een sijde maken uwe plantsoen hof/ en op d'ander sijde de plantsoenen stellen om te griffien/ maect int middē sullen staen de volwassene ende gegresside boomen. Woorts aen het lertz eynde sult ghy op de rijc planten uwe wissel of roenen/ de welcke sullen moegen ontfangen tot haerlieder behoef en voetsel de vartscheyt en vochticheyt van de beke.

Het deurcken op de sijde van de beemden welck dienen sal vooz uwen inganc alleen sal gestoffeert en gemaeect zijn van twee crabeelen staende op een capiteel alleen niet byer oft vijf cantceelen/ en gesloten niet een stercke dore/ want daer lans sult ghy comen in v' huys en secretelic wtgaen alst v' belien sal/ dattet v' volc niet weten en sal/ en sult by wesen van alle stercke rnecken van de stallen ende van v' vooz hof. Ende daerom sult ghy oock maken eenen besonderen wtganck van uwen stal inden hof/ om uwe beesten daer wt te halen.

De Officie van eenen vader des

huysgesins. Cap. vj.

NA dat het huys aldus gheordneert is / so verstaec dat de vader des huysgesin een man zij die geschict is en goet verstant heeft van lantvwinninge

B v

ringe

ringe: want die sulcs niet en weet/oft die sijn ghe-
 nuechte en occupacie neemt in ander dinghen/ die
 moet hem nootsakelic voegen en stellen op de con-
 sciencie van eenen pachter oft laet/die hem bedrie-
 gen sal daer hijt siet / en sijn lant en huys verarge-
 ren/behaluen noch eenen hoop van processen die
 hy hem voorts brengen sal. Of hy sal hem moeten
 betrouwen op eenē toesiender/en gouuernuer/ die
 door loofheyt al eens sal zijn met de pachters/
 en hem sal te verstaen geuen en te kennen de helft
 van t'ghene datter af zijn sal. Daerom en isser niet
 beters dan het toesien en de tegewoordicheyt van
 den meester selue die goet verstant heeft vande
 Lantneringe/en die selue neersticheyt doet tot zyn
 eygen profijt / en den principalen last op hem hou-
 en alhts de sozge draecht van sijn volc/ En niet en
 verpacht noch en verhuert dan t'gene dat hy selue
 niet regieren en wil dan metter oogen/ende oecit
 en soude niet willen dat hy eenich verbont soude
 maken door Notaris oft by geschrifte: want door
 sulcken middel berooft hy hem seluen van sijn
 bypheyte. Dat hy sock wete en seer wel kenne den
 aert en de natuer vande menschen/van de beesten
 en van het lant / en datter geen werck en zy dat hy
 selue alst noot ware niet en soude conuen doen/oft
 seer wel heete doe/oft te alderminste dat hy daer af
 versta de tijden/de saysoene/en de gewoonlike ma-
 nieren van doen. wat gelijc de gene die de plaetse
 niet en siet/ daer hy eenen anderen lichte wil/ vint
 mermeer wel en lichtet: also ooc de vader des huys
 gelins die niet en verstaet noch en weet de manie-
 ren ende middelen van sijn saken die hy te done
 heeft/en sal nemmermeer wel waten te gebieden/
 noch ooc waten te doen werken dan tegen danck
 ende wille vanden werckman: Ja men pleecht op
 meynelic te spotten met de gene die gebieden ende
 gedaen willen hebben ouertuuliche dinghen oft
 die men

diemen herdoen moet / oft die gheen profijt by en
brenghen.

Ik verstaec ooc dat de wooninge vanden vader
des huysgesins sal staen op sijn erue en goet en dat
hy de ouerheyt hebbe en de principale suctels van
alle / en dat hy secretelick wt en in sijn huys gae / als
hem goerduncken sal / om alrijt sijn volc in haerlie
der werck te houden: dit is de redene wacrom dat
wy hē geordincert en gemactt hebbē een achter do
te opt eynde vā sijn besluyt. Dat hy in de stadt niet
en gae dan om sijn principale affairen en dat hy sijn
processen doe beleiden (vande welcke hy seer
qualic sal connen vry gewesen) door eenen getrou
wer sollicitateur / den welcken hy niet geuen en sal
dan de copie van sijn principale stucken: en dat hy
selue in persone niet in de stadt en reyse vā tegē dē
winter als sijn vruchten in huys gedaen zijn / ende
sijn winter vruchten gelayt zijn / dat hy dan al met
een sijn processen gae vae / en sijn schulden inhale.
Ic begere ooc dat hy sijnē volcke goedertieren zy /
ende niet en gebiede in gramschap: want de men-
sche en wil niet meer dan het peert met strafficheyt
gheregeert wesen.

Ik en wil ooc niet dat hy met sijn volck te veel
spraken en te grooten gemeynschap houde van soz
gen dat sy hem daer door souden moghen te cleyn
acht en: noch ooc henkieden sijn meyninge en vooz-
nemen nich te kennen en geue / dan alleenlick alte-
ments om haerlieder raet te vragen: ende dat hy de
minre mersten deel make van te doen na haerlie
der raet / al ist dat hūt selue van te voren alsoo be-
dacht heeft: want sy wercken dan niet beter coza-
ge / als sy meynich dattet satsoen coemt wt haerlie-
der fantasie en innencie. Dat hy vrientschap houde
met sijn gebeurten / en hen bystant doe in haerlieder
noot: Nochtans en leue henkieden niet dan alst
seer wel te passe comt / en t ghene dat hy alsoo list sal
heb-

hebben te verlieden als twee mael te heyschen/ten ware in haerlieder wtersten noot en grooter armoede/ Dat hy verdrage de ongeschictheyt en quellicke nature vade gene die hi weet dat hem benijde en ooc nemmermeer tegen hentiede en kijue/ noch orfake en geue van eenige gramschap: maer dat hy dissimulerende met t'ghene dat hy weet van haerlieder natuere/ hentieden alle vrientschap doe / die hy can alst passe gheeft / al ist ooc dat hy wel weet/ dat zyt nemmermeer bekennen en sullen. Also sal hy moeghen coopen ruste ende vrede.

De Officie vanden pachter oft
hoeuenaer. Cap.vij.

Nemt eenen laet oft pachter niet te ionc noch te oudt/vandē lande en contrerie daer v hoene staet / in dien dat meniglick is / en sulcken die ghy van ouer langen tijt/oft doort seggen van getrouwe lieden/kent te wesen een man van eeren/ ende wiens huysvrouwe een cloec huyswif is en de kinderen wel ghemaniert. Die niet te arm en is/ die noch looper/ noch clappaert / noch dronckaert en is/ ende die na sijnen wille wel weet sijn boden te beeten en gebieden. Die gheen dingen lichtelic en laet veruaren noch verballen/ d'eerste smorghens int opstaen/en de laerste int slapen gaen: die niet en volcht merken oft iaermercken/noch ooc en hantreert de dorpen dan om sijn nootsakelickheyt. Die hem wacht van contracten te maken en te comenschappen na den dronc/ en niet en laet verrasschen in sijn lantneringe: want eenē duym lants verlossen op een iaer/ is eenē voet weert twee iaer daer na. Ten is ooc niet van nodde dat hy kan lesen en schryuen / oft dat hy anderen last hebbe dan den woen / oft dat hy by een ander doet schryuen sijn onkosten/want het papier mach alle dingen liden en verdragen. Woorts en doet hem niet telanghe toene om rekeninge te doene/noch van meer saken dan

van zyn memorie verdragen mach. **S**jetten cort-
 sten geleyt/ een goet hoeuenaer oft laet behoort te
 wesen vzedelic/verdragende/ende behendich/ende
 moet ooc weten te regeren en te vermaken alle het
 wercgetuych/dat hy oft sijn volc is gebuyckende.
Anderfins / al en gebraker maer eenē stiele aen een
 spade / oft eenen naghel aen een peert oft aen den
 wagen/het ware van noode dat hy eenen hoefsmid
 en eenen wagemaker in sijn gagen hadde. **D**at hi
 ooc altyts d'ooge hebbe op sijn volck/ ende alle a-
 uont sijn beestē visiteren/en alle morgen sie hoe sijn
 lant gestelt is. **D**at hy sijn beestē niet en late te seer
 traouilleren mit ackeren / en de remedien wete als
 sy geballen hebben/vertwongen zyn en ander on-
 geluck ghecregen hebben / ende ooc wete raet tegen
 de siekten van sijn volc. **D**at hy bouen al warach-
 tich zye en sijn woort houde/niet en sweere/ en sulc
 ken exempel sijnen volcke gheue / dat sy hem eere
 ende reuerencie betuylen. **W**ant gelijc als een op-
 recht en warachtich woort maect dat de mensche
 wel geacht wordet / also ooc bloecken en bannen/
 ydele en onnutte woorden oneerlic spreke/gecken
 en spotten niet een quaet exempel van leuen maect
 den mensche van eenen yegelicke veracht. **D**at hy
 ete ende dwincke van t'selue dat sijn dienaers eten
 ende dwincken/maer aen een ander tafel: **D**at hijse
 wel betale / soetelick onderwylse / ende niet van te
 bozen en gene/ten zy in ongeluck van verlies/ oft
 in siekten.

Ist dat ghy hem sommige stucken lants gheeft
 in pachte (want ic verstaē dat den principalen last
 en de ouerhant uwe sal zyn) en laet den eenen tijt
 van de betalinge op den anderen niet verloopē/
 op dat hy niet onachtam en werde: hem nochtans
 excuserende met t'quaet weder: noch en spaert niet
 aen de nootfakelicke dingen die hy v' heylighen sal-
 t'zy tot het onderhouden van uwen huys/ oft tot
 de re-

de reparatie van de dingen die v toebehooren. En nemet hem so na niet af/ dat hy soude mogen onsa-
ke hebbē ouer v te clagē: want hy soude v lichtelijc
mogen ongelijc doen / daer ghy luttel op dencken
soudt. Ende merct dat het te veel heyschen van
enen pachter oft laet/hem dicwils onachtslaem oft
diefachtich maect. Wilt hem meer dan ghy hem be-
rispt/ en merct wel van wat nacie dat hy is. want
na de complexien van sijn dienstboden hem niet
alleene en behoort te voegen de vader des huylge-
sins/ maer ooc de pachter oft laet/ en wt het quaet-
ste t'beste nemen/ en hem seer wel wachten voor
t'ghene dat hem soude moghen hinderen/ oft scha-
den/ Considererende dat ghelijck het aertrijck di-
ueers is/ en besonder begeert t'gene dat hem aen-
staet/ dat ooc also sommige personen bequamer en
nutter zyn tot eenich dinck dan d'andere.

Vanden staet der hoeue-
nerffen. Cap. 8.

Ick en kan niet bevinden dat de Condicie ende
den staet vande hoeuenerische minder sorghe en
neersticheyt behoeft dan de officie van baren man/
gemerct dat de hoerinnen regeren de koyen en de
berckens/ so wel om d'een en d'andere te voeden/
als om het melcken/ om boter en kaes te maken
ende om het bewaren van t'speck tot behoef ende
voetsel der werclieden.

Sy hebben ooc den last vanden ouen en vande
kelder gade te slaen/ en het bercyde vande kemp/ en
het oeffenen en wien vanden warmoes hof/ en ooc
t'regiment van de hoenderen en duyuen. Woorts/
van fruyt/ cruyden/ wortelen en graen/ en oock het
gae slaen vande bickozuen.

Het is wel waer dat het coopen van de beesten
den man aengaet/ gelyc ooc de handelinge vanden
gelde/ met de huere en den loon vade dienstbodenz
maer de reste/ dat de cleyne saken aengaet / gelyck
van

van lÿwaet/ van de cleederen vandē huysgesin/ eff
 alle huysraet/dat gaet inder waerheyt de vrouwen
 aen. Mÿn meyninge is ooc dat sy onderdanich zÿe
 Godt en haren man: dat sy een goet huyswÿf zÿe/
 scherp en vroet/ neerstich/ vzedelick/ niet van huys
 loopende/ goedertierē tegē haer volc alst betaemt/
 ende oock straf daert van noode is/ niet kÿfsachrich
 noch quellick/ noch spotterick/ noch clappeye/ noch
 luye slooze. Dat sy ooc altyts d'ooge hebbe op haer
 ionckwÿfs en d'eerste ende de laetste aen t'werc zÿ:
 datse ooc niet een veesken en late verlozen gaen/
 noch ooc nēmermeer en pzeutele om dē dienst van
 den vader des huysgesins. want een cruycken ge
 weygart oft ongewillich gegeuen sijnē meester oft
 de zÿne/ mach haer na der hāt schadē een broot: dat
 sy oocharen tijt niet en verlijte noch oock en lette
 op het clappen vanden volcke/ ist dat haer niet aen
 en gaet/ en segge t' selue alst wel pas geeft harē mā.
 Dat sy geerne de ghebueren vrientschap doe/ noch
 haerlieder niet en ontrecke knape noch ionckwÿf/
 en daer mede niet en verkeere dan als sy henlieden
 dienst oft bystant mach doen/ oft datter huysloften
 ende eenige degelicke vergaderinghen zÿn. Dat sy
 haer dochters niet en late gaē ten danse oft auont
 spele/ dan met een seer seker en goet geselschap/ oft
 dat sy selue daer tegenwoordich is. Dat sy haer so
 nen eerst te wercke waert stouwe/ ende henlieden
 booz oogen honde het exempel vanden vader/ om
 de knapen te doen ontsien. Dat sy gheensins en
 gedooge datter eenich oneerlic woort/ oft sweeren
 ende bloecken gheschiede in haer huys. Ende ooc
 heete swÿngen de ouerdragers die henliedē mogen
 met eens anders saken. Dat sy ooc wel regere het
 stroo en het afgehoutwen rÿs/ om den ouen te hee
 ten. Noch ooc niet en late verlozen gaen het stroo
 van boonen/ erten en bitsen/ noch ooc vande caer
 den ende cruyden daer geen profÿt af en coemt/ om
 daer

daer af te maken seer goede affchen. Dat sy oock goede rekeninge doe haer vrouwen oft hare heere bande eyeren ende iongen/so wel van t'gevogel te als bande andere beesten. Dat sy oock wete de natuerlicke medecijne voor haer volc en ooc voor ander als sy sieck werden / is oock voor de kopen/ verkenen en vogelen:want tot allen stonde eenen medecijn te hebben sonder seer grooten noot / dat en is den huylse gheen profijt. Dat sy alle haer onderlaten in vrientschap houde/ en niet en lyde/dat sy haet aft nijdte tegen malcanderen dragen. Dat sy so wel haer broot regere/ datmen niet dan outgebacken en ete:en in eenen dieren tijt dat sy cost doe om dranc der dienstboden en voor den gemeynen hoop/ bewarende de wijn voor hare man en voor de vrienden die haer comen besoecken.

Van de koeyen. Cap.ix.

Aengaende het voetsel van de koeyen / soo sal d'lantrwijf besorgen / dat haer ioncwijfs dickwils den stal schoone maken / ende stroyen op den bloer sauel oft saut / om die schoon te houden onder aen het hol vanden voere/en niet en late liggen in haerlieder misch en vylicheyt: datmen die late bespringen als het nieu gars voorts gecomen is: dat men ooc terstont de kaluerē wech neme van datse gesoghen hebben/ende die stelle in een ander afgeschutte plaetse.

Als men de kopen sal moeten melcken/dat men die wtbringe t'sauonts ende smorgens op een bequame ure/en dan weder stelle in haerlieder ruste. Datmen terstont het melc alst gemolcken is sijge/ende ooc seer lange botere sonder yet te verliesen. Dat de kaesen seer wel ghesaent zijn/ geperst ende verleken/en bouen al/dat de potten/teplen/sijgevaten/vozmē/kaescorskens en ander vatē seer suuer en reyn zijn/en dat geen vā haer ioncwijfs en come aen boter oft kaele als sy haer maentsonden hebbē.

De

De lantvrouwe die goede kennisse heeft / sal al-
 tijt pissen een koepe vā middelbaet grootte / ont-
 zinde vier oft vijf iaer / en swart van hay / ghespic-
 kelt / oft gheplect wit en swart / groot van buycke /
 bree van voorhoest / d'oogen swart ende open / de
 hoornē swart en glat / de oore wel rou en haerach-
 tich / t'cakebeen gesloten / groot van myle / het hay
 effen ende dicke / den hozen een de voeten cleynē
 ende weynich gespleten / cort van beenen / de dgiē
 dicke en grof / den hals lanc en grof / de borst bree /
 en het oudenste van de borst groot en grof : ende es
 salse niet laten bespringhen vanden stier / dan int
 derde iaer / en niet vooz int beginsel van Junius /
 tot veertich dagen daer na / als de gedene cruyden
 haer cracht hebbe / op datse ist dat sy vol sijn vā die
 tijt al soude kalne inde Lenten / als de nieuwe cruy-
 den groeyen / sy sal die bewacen vooz perikel de tien
 maenden die sy dragen sal / en na de achtste maent
 sal sy die op stal houden en voeden inde winter niet
 goer voeder / ende in de somer niet de beste ionghe
 spruyter en schueren die sy criggē kan / noch en salse
 nie vden melcken vooz haer ghebuyck / dan twee
 maenden na datse ghecalft heeft / en dan sal sy die te
 velde doe gaen / noch en sal haer het calf niet by set-
 ten om te late sijnge van t'fanonts als sy weder ge-
 come is vore velde / vore haer verlich voeder ontrēt
 den stal : en inwoyges eer dat se te velde gaet . Sy sal
 het calf doe sinnen oft lubbe eer dat twee iaer ont is
 en niet later : en ontront de vyf iaer sal zyt den koe
 herder leueren / om die te beginnen gewoon te ma-
 ken en te bereyden tot melcken . Woorts sal sy hem
 leueren haer ont bruchtbare kopen / en de gene die
 na tiogen iaer niet meer en calus / want sy mogen
 noch dienen om te vercken . Woorts aengaende de
 flecken / so sal sy de calieren en kopen tracteren ge-
 lijc hier na sal gheseyt werden int capiteel vanden
 koeherder . Ende aengaende het maken van vates

L

ende

ende kate / wēliche d'wert is vande hoenerē en
van hare dochteren : dat sal gehouden worden tot
op een ander reyle.

Vande Hoenderen. Cap. 10.

A Engaede het regimēt van de hoenderē / welc
r' principael wett is vā d' lāc wā / daer behoert
sy seer sochtfuldich in re wesen en te besorgē dat het
hoēdertot alle dage schoongemaect werde / so haest
al en hēdenē ende andere vogelen daer wt sy
vādg het misch altesno op oen sijde gheleyt is / om
de beemde daer mede te beteren en te mestē. In de
legcorāe sal mē d' wāls versch' strod doe en verschē
leggers / en de stropsen daer sy op slāpen en sitten
salmen alle wehe schoone maken en afschabben.
Dat vōt het hoēdertot alle moent mer den onder-
ganc vander sonnen gestotē werde / en smorgens
metter sonnen onderganc open gedaen werde.
Dat de d' in d' kervalle daghe t' wedmael schoone
ghemaect werden in den somer / ende in den sonne
d' ymael. Dāso alst schoon en slac water hebbe /
dāt sy oot d' wāls d' stropen versch' strod ontrent
den in spoel / ende ontrent de schuere / daer de
hoenderen en anders vogelen hē van wā / en op
sōnūige plaatsen fant / stof of strassen legghen om
haer te verschabben in de somer / en hē pluyven
te supieren : dāc sy d' wech stromē d' wogedricke
tochtelien oft wālicheyt van anders wāchten / vā
de plaatsen daer sy gemyntlic gaen ende hanteren /
want die belcten hē te leggen. Doch moet sy oot
wech soege dragen en roelen dattar int hoēdertot
noch jatte gebroeken en sy noch inzenighe plaats
pēt afgoschelt van d' wāten / oft van binnen / oft ee-
nige plate van wat plet wech genomen sy / om te en
nieren het perikel van de ratten / vossen / wesele-
kens / vissen / sluyms / en ander besten die suachts
daer soude mogē in cruype / ia oot vanden kieckē-
dief ende wā / die altemēt suachts somen tot in
hoen-

hoendercot/om de ionghen wech te nemen.

Ende om datmen ooc geen verlicfen en soude/ so behoortmen de hinnen die dicwils op de meuren vliegen/ te corten den eenen vleugel/ ende ooc niet eene inden hof laten comē/ want sy souden een gewonte daerof makē/ en het beletse ooc te leggē: en om haerlieder noch beter het vliegen te verbieden behaluen t'gene dat voorsejt is/ want ten is niet goet datmen de hancn oft cappoenen cort vliegt/ so salmen legghen bouen op de meuren van de houen ende elders doornen t'is.

Tot elcke dosyne hinnen is eenen goeden haer genoech/ hoe wel dat de ouders eenen haen geueit tot vijf hinnen: en hy en moet noch wit noch grijs wesen/ maer root/ tannys oft swart/ fray van licha- me/ met eenen seer rechten tam/ gekerft ende root/ tenen corten en crommen bec/ d'ooge swart/ inde ronde ros/ geel oft blauw/ den daer van het colen van een roose/ trekkende van het wit opt root/ de pluymen vanden hals seer lanc/ geel en caniant/ de beenen wel geschelpt/ cort en dicke/ de clauwe cort ende vast/ de sporen stijf ende scherp/ de seerrecht- se groot en dicke. Insgelijcs ooc de huyne oft ran- keyte hinne is de beste/ die swarte pluymen aende vlegghels heeft/ ten sy datse geheel swart zy/ want den grauwe oft swarte en deucht niet. Der satsoen van de hinnen behoort middelbaer groot te wesen/ blyet van hoest en hart va vleesche/ want de groot- se en sijn te natuerlic niet om te leggen/ en ist dat- se vijf nagels aent de clauwen hebben gelijc de ha- nen so en sijn sy so tam niet/ maer wilder. De hin- ne die sporen heeft bryket haer eyers/ ende en broes so gepastelich niet/ en etet somtijts haer eyers. De seer vette hinne oft die den loop heeft/ legt wine eyers/ die te wick is en stelt haer niet om eyers te broeden ende vlickens te regeren. Ende d'arom- mē moet vermaeken de ghespoorde hinne/ ende de

gheue die crayt en graeft ende roept gbelijc eenen
 haen/haer eerst wtreckende de groote vederē van
 de vleugels/haer op vullende met milie gerste/ en
 groppende met deech in strucken gesneden/ oft cryp
 men van terwen broot geweyct in water van ger
 sten meel/ en stille houdē in een besloten plaetse/ en
 de pluymen van het hooft/ van de beenen en vandē
 sicc wttrecken/ en die eten in februario. De bin
 ne die te vet is / salmen magerder maken met crijt
 te legghen int water dat sy drijckt / en ghestooten
 carreel gemengt onder haer eten: maer comt haer
 den loop/ so moermē haer voor d' eerste t'etē geuen
 het wit van een ghebraden ey/ gestoosten met twee
 mael so veel gesoden rosijn. Maer de quade binne
 die haer eyers bryket en etet/ salmen eenen doeyer
 van een ey ouerdecken met wit supner plaester/ en
 laten dat seer hart worden / in stede van een eyen
 schale/ en dan so leggen in de plaetse van haer nest
 ey / oft oock een ey maken van plaester oft van
 crijt/ en dat in den nest leggen / en na datse gheleys
 heeft de eyers wt nemen/ so datter altyts maer een
 en bliue inden nest. Die te ioncis/ moermē/ als sy
 cakelen sal/ de neuse gaten doozsteken met een van
 haer sleyne vederen / want een ionge binne dient
 alken om te leggen/ ende een oude om te broeden.
 Onse hoertinnen die te straf zijn makense nat met
 water/ om te vercoelen haer lieder hitte/ oft sy doese
 vier dagen vasten/ geuangē onder eenē kiekencorf.
 En ist datmen die niet en wacht van broeden/ so
 moermē die so haest als sy gekipt hebbē/ oft twee
 dagen daer na/ weder laten gaen byden haen/ om
 haer te doen vergeten haer kiekkens en weder te
 doen leggen: en den buyt van eenen grooten gro
 nen en iongen capoen dien de pluymen waggerde
 ken zyn wryuen met heere netelen/ en dan hem ge
 uen de ionge kiekkens te broeden ende te leyden.
 De binne cruecht lichtelijc als sy quāt mozt de schelle
 op

op d'ooge/catarren en druyppē door de nuse gaten midts datse te seere vercout is en gedroncken heeft verbrozen oft te couden water/en door saute datse des auonts het hoendercot gesloten gebondē heeft en snachts gheslapen op de boomen / oft om datse alst reghende niet en heeft connen int drooge comen. Woorts is sy doock seer geneycht tot den loop des buycs/als haer eten te seere geweyct is/oft dat sy gheten heeft eenige laxerende cruyden/ oft datse ter hoendercot snachts open ghestaen heeft. Ende doock de spran/door datse dorst geleden heeft/oft gedroncken heeft buyl ende gheroert water.

Doc is sy subiect den luyfen en dē gewozinte als sy broedt/en niet en heeft om haer in te wentelē en supueren/oft dat het hoendercot te lange is sonder te reynigen ende schoone te makē. Woortsooc het bhiten van de sentsnighe besten die ontrent de mis sie en oude mueren hen houden/ als schoorpienen/ slangen/spinnen/en ander der gelijcke gedierre dat ontrent de mischoopen hem onthoudt.

Tegen de schorsheyt en biericheyt der ooghen/ moet men die stouen met porceleyn water/oft met vrouwen melck ende reghen de schelle op d'oghe/ moetmen d'oghe wrijuen met Salarmoniac/ comijn ende honich onder een gestooten van elcs eenen vele/ t'en zy dat ghy de behendicheyt hebt van hen die af te nemen lichtelick ende soetelick metter naelden.

Tegē de catarren/ moetmē hen een pluyme door de nuse gaten steken en hen water lau maken/ en altemets de voeten warmen/ principalic den cleynen kieskens / de welke men daerom wat rits windt in een vel oft inde pluymen/en men setse in eenen pot/in eenen warmen ouen/oft in een hoekken by de viere. Ende ist dat de catarre tot sweeringe gecomen is/so moet men soetelic d'apostenie bliemen/ende doen de materie wtloopen/ende

daer in doen wat ghebroken souts.

Teghen den loop so gheefmen hen teten pillekens gemaect vā gerste in wijn geweyct en in walse gerolt mengede daer onder water daer granaet appels oft queappels in ghesoden zijn.

Maer ist datse te hart inden buyt zijn/en te secre ghesloten/principalic de kieckens/ so worden sy geopent met een stroo / en men trect de pluymen wden stiet/ende tusschen het binnenste van de beenen om dat den dier daer niet en soude lange in bliuē/ die hen soude moghen stoppē den aers. Maer den binnen doet men suyuert honich in haerliedert water op hen seluen.

Tegen de sprau/ so wascht men henliedē den bec met olie daer in geweyct heeft een bolleken loocs/ en men geeftse teten onder haerliedert eten stafisagro/en om de kieckens daer af te bewaren/ so stelt men die op een sifte daermen vitsen oft Lolium mede ghesift heeft/ ende men berooctse met poleie/ orzege/ hysope ende vlas/ houdende ouer den roock het hooft van de hinne met den bec open: ende ten laetsen/om geheel te genesen/so doetmen den beck open/ende men trect hen de tonge seer properlick/ dan trectmen met de nagels van bouen af nederwaerts het wit datmen daer op siet liggen: en alst afgenomen is sonder de tonge te quetsen so wrijftmen de tonge met wat specfels oft asjn/ oft men strijctse met ghestooten loock.

Tegen de luylen ende t'gewormte so moetmen die wasschē met wijn daer comijn oft stafisagre in gesoden heeft/ oft met water daer wilde lupinen in ghesoden zijn.

Tegen den bete vande seninige dierē/ moct men de quersuere strijckē met olie van schozpiocnen en daer op legghen sijn driakel ende oock een luttel driakels doen in haerliedert drijnback/ende laten se dat drijncken,

Teghen

Leghen t'perikel van de beesten die snachts int
hoendercot comen de kiecken en eyeren eten / so
raden d'ouders datmē inden inganc van t'cot leg-
ge en stroye tackens van ruyt / en ooc sommighe
cleyne tackens legghe onder de vleugels van tge
vogelte / oft de weegen van het hoendercot ende al
rontsomme her deurken wel bestrijcke met degal-
le van een catte oft vos.

De hoenderen beginnen te leggen in sporckele
en maerte / en sommige metten nieuwen iare. Als
sy onder half iacr oft twee iacr gelegte hebben daer
sijn haerlieder eyers ten besten / en dan moet men se
seer wel teten geuen / en somtijts ooc hauer en se-
negriet om te verbitten. Ende begheert ghy datse
groote eyeren leggen / want gemoylicke vette en
leggen niet dan cleyne eyers / so menget crijt onder
haer eten / oft wat ghestooten carreel steens onder
gruys ende temperet met wat wijns ende waters
ende gheefse dat daghelicks teten. Of gheefse
den buyck vol teten half ghesoden gherste met vis-
sen ende milie. Sy houden op van leggen ontrent
den derden dach van Nouembre / dat is / als t'be-
gint cout te worden. Daer wil men wt een curieus
heyt sommige van de schoonste bewaren en hou-
den leggende den gheelen winter deure / so moet
men se smorgens teten geuen gerooft broot / dat al
de nacht gheweyt heeft: en binnen den dach ende
t'sauonts salmē henkeden hancr oft gherste geuen.
Men moeste ooc niet so haest na dat sy eerst geleyt
hebben laten broeden en als sy ouer de dry iacr ont
sijn / so behoort men die teten. Men moet hen oock
quite maken de geue die niet en leggen / en den ge-
men die veel eyers leggen / dit wil het nest sy ver-
anderē en seer wel teekenen haerlieder eyeren / om
de selue / ist mogelic henkede te doen wtbroen. Als
sy ruyt en nieu playmē crijgen / so en sult ghy die
niet late gaē wter plaetsen / daer ghyle geclate hebt
L iij dan

dan alst schoon weder is om haer te verlichten en
bermaken/en ooc wel toe sien datter den aernt ofc
kieckendief niet op en valle.

Men laet de hinne broeden na dat sy twee laer
geleyt heeft tot datse dyp en vier laer out is/en men
stelt vele te broeden op eenen tijt / en onder haer
stroo legt men een stucke ijers tegē de donder/ oft
lauwer bladerē/ oft bollē van loot/ oft groen gras:
want men seyt dat dit goet is tegen de syrou ende
monstreuse kieckens. Men stelt te broē met waf
sen vāde mane/ vāde tweedē dach vāder nieuwer
manē tottē veertienstē/ na de leeringe vā Florentin.
Maer Columella seyt vāde thienstē tot den vyf
thienstē. om dat de kieckens souden gekipt werden
met d'ander nieu mane/wāt sy en broedē maer ee
nentwintich dagē. Men moet ooc makē de nesten
van dese hinne met cantē recht opgaende/ op datse
int afgaen geen en doen vallē oft rollē. Sommige
perfumeren het stroo van de nest daer sy in broedē
cer dat sy d'eyers daer in leggē met solfer / om dat
de kieckens tot perfectie comē souden: Berstbaey
te broedē d'eyers die ghy geteckēt hebt/en de scoon
ste/en verschte/en ist mogelic haers selfs eyers. En
merre datse moeten geleyt zyn sindert den seuen
stē van Sporckelle tottē xxij. dach van Sebtembre/
want die op ander tijden geleyt zyn en dienender
niet toe/niet meer dan die eerst geleyt zyn; en moe
ten althijs onghelyck van getale wesen/ te weten in
Loumaēt xv. in Meerte xix. en na de April xxi. De
grootste lobarische hinne en broeter maer xxij. Na
den ij. Octobre en broese niet meer/noch en behoore
ren oock niet meer te broeden/ ten ware in ouens/
maer de kieckens zyn tegen de winter seer quast
om op te brenghen. Noch hout de ghemeyne opi
nie dat achter half Junius de kiekenen niet seer
souderlinghe en zyn/ende so wel niet groeyen en
moghen. Ist dat ghy wt een curieuheyt de hinne
wilt

wilt doen verbzoen ander eyers dan de haer/geltic van gansen/pantwen / Calcoëtsche hinnen oft van eurvoghels/ so legte daer seuen oft negen daghen vozen/daer na legter de hinnen eyers by onessen van getal/geltic voorseyt is. Maer zjint eyers van Felanten soo legte ghelijck met de hinnen eyers/ want die en behoeven geen langer tijt om wtgebroet te wesen: ende wilt ghy dattet al hinnekens zjn/ so neemt vā de rokste en onclaerste / want de lange en scherpe zjn gemeynelic haenkens. Ander hebben een ceremonie / dat sy d'eyeren niet inden nest en leggen d'ē na d'ander/macr leggense eerst een neuen malcanderen in een houten schotel/en late die dan soetelic affincken inden nest: men moet ooc wel toesien dat den hane oft ander hinnen op den nest niet en comen/en men moet ooc tweemael soacchs haer eten en drincken soo na den nest stellen/datse niet en behoue van den nest te gaen om te eten: want ist dat haer eens den lust vergaet/seer qualic wil sy daer weder opgaen / ten zy datse dat van selfs doet wter natuere.

Ist dat de hinne onachtsaem is van weder te gaen sittē op haer eyers/so salt goet zjn om die gelijck wt te broeden/datmen die altemets soetelick verlegge als sy afgegaen is.

Men vint vrouwen die qualic gebeydē connen tot het eynde vandē broetsel/macr van dat de hinne vier dagen d'eyers ghebroet heeft / so nemen sy die wt/d'een voor en d'ander na/en beliense tegen de claerheyt vander Sonnen: en ist dat sy daer in niet en sien bloedige strackels oft aderkēs/so woopen sy die wech en leggender ander. Woorts ooc ist dat sy na den xxi. dach sien datter noch zjn die niet gekipt en zjn/so doē sy de hinne opstaen. Maer de goede bsethinnen en willen niet meer op haren nest comen/na datmen aen d'eyers geweest heeft. Ende oock de goede landvrouwe seyt / datmen

L b

d'eyers

D'eyers niet en behoort te roeren voor datse gekipt zijn. Men moetse ooc wel besien tegē t'licht vāder sonne cernē die te broeden legt. De gene die twifelen dat alle d'eyers niet en sonden tot perfectie comen/ende dat de kieckkens niet en sonden ghekipt werden om de hartheyt vande schale/ en vergeten niet ontrent den achtienstē dach / de eyers te legghen in warm water in een diepe schotel / ende wech te doene de gene die bouen swimmen en de ander te leggē onder de hinne/maer om dat te doē en moet men de hinnen niet bedwingē op te staen. Ghy sult den kieckkens groote deucht doen/ist dat ghy alst beghint te pipen en niet wt comen en kan om de hartheyt van de schale/ de selue opent ende helpt breken: hoe wel dat sulcs het werck is van een goede hinne/de welcke v na het aensicht vliegen soude/als ghy daer ontrent quaemt / na datse die heeft hoozen pipen.

De Jonge kieckken die eerst gekipt zijn/behooren gestelt te wesen op een sifte/en gheperfumeert met eenen cleyne rooc van Rosmarin / om die te bewaren voor de sprou:ende men moetse in twee dagen niet teten geuen/maer stellen onder eenige hinne / die der niet vele en heeft / en niet quaet oft straf en is/om die warm te houden tot dat d'ander gekipt zijn:hoe wel dat de natuerliche moeder die wijselick ghenoech bewaert onder haer vleughels sonder te quetsen. Als de twee dagen ouer zijn/so moctmen hen moeselen cruymkens van broot en moztwen kaese/oft teten geuen gerste met kerse in wijn en water gheweyct / met een luttel bladeren van parcy cleyne gescherft ende een luttel ghesoden:want dat dient hen tegen de sprou ende catarren. Woorts salmen die veerthien daghen houden met de moeder onder een keue/ en daer nae laten loopen met de moeder/en met haer laten eten. En ist dat ghy veel hinnen hebt die geboer hebben en
op

op eenen tijt gekipt so laet de kieckens van d'eene loopen by d'ander die out zijn ende gewoon kieckens te leyden/ oft byden cappoen/ als voorszeyt is/ en laet dan de ionckste hinnen weder by den hane gaen; maer en geeft de hinne ouer de xxv. oft xxx. niet te bewaren; want sy en sonder niet meer onder haer vliegels bedeckē noch verwarmen kunnen. Men moet ooc wel toe sien dat de hinne diese leyte niet straf oft dartzel en zy / datse die niet en quette met schrabben/ en datse die dicwils verwarme/ en niet dicwils en vliege noch en clauere/ noch oock en gae daer de kieckens haer niet volgen en mogen. Ende daerom salt goet zijn dat men se so haest niet en late gaen inden hof/ noch voor de veertich daghen niet en late gaen van de plaetse daer sy ghebroet zijn.

Het is een curienseyde te willen eyeren wtbroeden sonder hinne: ende hoe wel dat selue geschien mach so en is nochtans soo seker noch so bequame niet. Men legtse effen neuen een met t'scherp opwaerts in eenen ouen die ranelick warm is/ op hoendermisch; ende men legtse onder ende bouet sacckens van pluymen/ en men verlegtse altemets. Woorts op den achtiensten dach legt men die in warm water/ ende den eenentwintichsten helpt men se de schale opbreken.

Men macht oock noch andersins doen/ Op den seluen dach datmen de hinnen te broeden stelt/ om datmen gedencken soude/ waert datmen den dach niet tekenen en wilde/ gelijkmen d'eyeren doet: Men neemt also veel eyeren als men der hinnen geueē heeft/ de welke men leyte op sacckens vol hoer der mish wel cleyne ghesit/ ende wel beset met donst ghelijck eenen nest. Woorts lechtmen noch een laghe van donst op de sacckens/ ende daer op lechtmen d'eyers als voorszeyt is: ende men dectse met anderen donst ende sacckens daer op/ so datse gheheel

gheheel en al wel gedect zyn. Als sy so dry oft vier dagen gelegen hebben / so keertmen die alle daghe eens omme so soetelic datse aen malcanderen niet en stooten. Ende op den .xx. dach als de kicckens beghinnen te picken de schale / soo helpt men die datse wtghcraken / ende dan gheeft men die te bewaren den broedthinnen die der luttel hebben. Niettemin daer en is niet dan het naturael in alsen dinghen.

Een lantvrouwe die haer wert maect van d'eyers te vercoopen / sal die inde winter warm houden opt stroo ende wel ghedect / maer in de somer coel houden in semelen / maer dat ons de ouders leeren: maer onder correctie ic soude contrarie van dien ghelouuen : want het stroo is coel ende de semelen warm: behaluen oock dat d'eyers die in semelen bewaert werden / so haest niet en bevelen de gene diese decken en bestroyen met sout / oft wrycken in pekels / de selue diminuerende / ende sonder twyfel het ey neemt eenen quaden smaek af. De kelder is den eyers goet somer ende winter.

Aengaende het lubben vande ionge haenkens / dat moet gedaen wesen seer coets na datse de moeder verlaten heeft / en dat sy niet meer en pypen na de moeder / maer beginnē te crayen en de hinckes te vryen: want als sy meer dan anderhalf iaer out zyn / so en ist gheen tijt meer om sulcs te doene / en men moet ooc nemen de cloecste en die frayst opcomen / maer nochtans niet van so naturale pluymen als den hane / want na datmen wtgenomen heeft tot gerief en gouvernement van de hinnen de gene die de geschickte ende cloecste schijnen te wesen so moetmen de restelubben om vet te maken / oft in een keue oft in een caskiste. Sommige stekense dooghen wt ghelick den gansen / ende vercropense met half gesoden graen / ende deech dat cleve
ne

ne gemorselt is/ en ooc met stucken / de welcke ten
lancten bet gemaect zijn binnen veertich daghen:
maer men moeste wel bewaren van ghewoonte.

Vande Gansen. Cap. xj.

DE hoene die geen groot gerief en heeft oft wel
verlicn en is van water / die en is niet be-
quame om gansen te houden / ten sy datmen om
haer gerief daer make eenen vijver oft vischput:
want dese voghel so wel als den ent voghel sweemt
geerne/ ende vercoelt ende vernerscht hem geern/
ende drycket ooc gheern int diepe/ ende en vogelt
niet lichtelic elders dan int water: het is eenē seer
profytelicken ende oock seer schadelicken voghel:
profytelic/ om datmē niet seer en derf sorgē om die
te hoeden: hy is goet om te bewaren/ hy geeft ion-
gen en eyers en twee mael siacs pluymē om bed-
den met te vullen en schachten om met te schynen
en om vederen acu pnylen daer af te maken / en hy
verant toe int aencomen vanden iare en ooc int af-
gaen. Schadelick is hy/ om datmen hem bestieren
moet ende wachten/ want anders soude hy af eten
de ionghe schucten van de boomen / de cruyden
van de houen / ende de botten vande wijngaert-
vancken // ende beschadighen oock het cooyne
alst begint te halmen/ soo wel met afbijten als met
sijn milch. So dat inde landen daer de wilde gan-
sen haer principale wooningen houden/ gelijc on-
stent Hollant/ Denegouwe/ Artois ende eldersins
men dickwils vint een groot stuck cozens op min
dat eenen halven dach geheel afgeten en vernickt:
want dese vogels weyden en blicghen so wel oer
als de cranen: niet minder schade en souden ooc de
samme doen/ liet mensc geworden: want sy trecken
s'cooyne met de wortel wt/ en daer oock de gansen
stontē bliuen liggen/ daer en wast noch en groyt
niet in langhe tijde daer na.

De gans soo wel d'manneken als d'wijfken / is
best

best wit van coloure: ende de grautwe oft ghespicke-
kelde van twee coloure is ooc redelic goet. **T**wyl-
ken legt haer eyers in d'ij tijden vanden iare / soo
verre als sy d'een reyse niet en broet: ende telcken
leggen sy sonder ophouden de sommige tot waelf
eyers oft altemets meer: sommighe voor d'eerste
lechtsel en leggen maer vijf eyers / daer nae diere
daer na d'ij: en dat is vanden resten t ach d'eer-
te af tot den laetsten van Junius. Ende en verge-
ten nemmermeer de plaetse daer ghyse d'eerste rey-
sen hebt laten legghen ende op de selue plaetse sul-
len sy broeden ist dat ghy wilt.

Sy en broeden niet gecrne andere dan haer ey-
ghene eyers: ende ten minsten so moetender doch
welen een goet deel / die ghy daer toe sult ghetere-
kent hebben. Ende en broender niet min dan ses-
nen oft negen seffens ende ten hoochsten vyfthie-
ne. Ende die onder het strow vanden broetnest lege
wat wortelen van netels dat maect dat de ionghe
als sy gekipt zijn so haest geen gebreck en crijgen.
De sommige alst goet en loet weder is kippen ten
hoochsten binnen xvj dagen. **G**hy sult noc stellen
hyde broetgans ghewepte gheeste also vele als sy
eten mach/ende seer veel waters/om dat sy niet die
wils van den nest en gae / om t'eren. **W**oorts aens
gaende de reste sult ghy doen t'ghene dat vande
binne gheseyt is.

De ionghe behooren tien dagen gestoten te bli-
uen met de moeder / ende daer geboedt te worden
met gersten meel gherempert met honich / semelend
ende met water: en altemets met ionge en malsche
lartouwen: doer na met milie ende ghewepte re-
we. **D**at ghedaen zijnde soo maecte ghewdone te
belde te gaen met de moeder / maer laetse wort eten
eer datse gaen: want dese beeste is so galsich / datse
wt giericheyt als sy grooten hongher heeft met
sulcken geweld treet het cruyt ende is afgehoede
tacl-

taekens die weder in d'aerde gheftoken zijn / datse haer seluen den hals breeket. Men moeste wachten van netelen ende doornen/ende van t'cot van woluen ende bossen.

Als sy vier maenden out zijn so kiestmen wt de gansen diemen bet maken wil/ende men neemt de schoonste en grootste/de welke men stelt in een keuie/waer dat sy bliuen de ioncste bertich dagen en d'outstortwee maenden. Men gheeft hen dry mael s'daechs gheften meel ende terwen meel ghetempert met honich ende water:want de gerste maect wit vleesch / ende de terwe maect bet ende maect een groote leyer. Sommighe maken hen een aes van versche oft drooge vijghen ende van derssem/ende ghenen hen te drincken. Dranck van semelen so vele als sy begeeren. Andere trecke de pluymen wt vandē buyt ende van het hooft ende trecken de schachten wt de vleughels: in sy stekense d'oghen wt om vette maken.

D'voetsel vande tamme gansen is alle soorte van ront saet geweyct in drinck van semelen ende in lan water. Viele zijnder die hen niet en ghenen dan vetachtige semelen/lattouwe/cicozie/en kerse om apperijt te doen hebben / hen dat gheuende t'smorgens/t'loeuens ende t'saunts:ende voorts alle den dach dooze laten sy die gaen inde brenden ende vijuers met eenen cleuen ionghen diese wacht ende gae staet datse niet en gaen noch en blieghen op verbodene plaetsen/ ende diese wacht van de netelen ende biamen/ende oock van hilsen cruyt t'eten / welke der gansen doot gheheten wort:ende oock vanden scheerline / waer af dat sy so slapende worden/datse daer af sternen.

D'onders en lieten maer dry gansen by eenen gent/maer wy sullender wel selse geuen/ ende wy doen hen afplucken den donst / ende de schachten wotrecken in Maerte ende Septembre: want de pluy-

pluyntē vā een doode gansen zyn tot allen d'ingē so goet niet/ghelijc ooc de vlieten van de gedoodē schapen oft die van selfs gestomen zyn. Men settet oock niet veel meer dan veertich gansen in elc cot/hoe wel datter d'ouders maer twintich en plegen te settē/ want d'oude slaen de ioncste ende quetlen die/ ende daerom moermense met percken af sluyten inden stab/ ende met hoorben scheyden gelycmen de schapen doet/ende men moetsē ooc diuwils versch stroo gheuen dat reyn ende dunne is/ want hen cot moet altyts drooge wesen ende diuwils ghereynicheyt/ om datter geen gewormte in comen en soude. Wloort zyn sy geneycht tot de setne siecten/gebzeken ende perikelen daer de hinnen toe gheneycht zyn: en daerom behouen sy oock alsulcke remedien/ daer wy hier voor af gheseyt hebben.

Van de Entvoghels. Cap.xij.

DEn put oft poel die wy ghemaect hebben int middel van onsen vlythof / mach oock te passe comen ende dienen dē entvogels en anderen water vogels: maer by desen poel salmen maken een leech cot wat gedect/om snachts daer in te vertrecken/ ende oock s'daechs als sy willen: want dese vogels en behouen so grootē sorge noch neersticheyt niet/ dan alleen datmē die wachte vande eattē of weselekens/ vande kicken dief/ vande aernit ende vanden gier. Wloorts aengaende de reste/ so moet men hen eenich graen / rontlaet ende cas werpen int water vanden mispoel/ om daer in te dypcken ende te wentelen / ende ooc laten de vytheyt vanden naesten vlyner/ rinierē oft gracht soo wel als den gansen. Maer sy en moeten soo seere niet beuwaert zyn/want sy en soecken niet seere de houen/ ende sy maken ooc selue haren nest om hen eyerent te leggen ende te broedē/ so datter niet en is gas te slaen/dan te weten waer haren nest is / pynepallic vande

van de wilde ontrent de poelen of grachten/ ende d'eyers daer wt te nemen / ende die de hinnen te broeden gheuen/ om die te beviſſen ende verſekert te weſen: want r'gebogelte datter afcomen ſal/ ſal beter weſen dan r'ghene van de miſſpoel/ ende dat vanden bryſhof of van de grachten vander ſtra- te niet gaen en ſal gelijck andere entvoghels.

Om wilde te crijgen wt woen poel om die tam te maken/ ſo moeten heer worpen wijndroeffem oft rooden wijn/ ter plaerſen en aende gracht daer ghy hen dicwils geworpen hebt aes gemaect van wijn/ graen / deeffem ende meel r'ſamen ghetem- pert/ de welcke ghy vangen ſult als ghy ſiet datſe dzoncken zijn.

Dit gebogelte wort bet gemaect gelijc de gan- ſen/ te weten met r'ſelue voerſel/ dan dat men hen- lieden geeft daer en bouen ſnijelinck en darmkens van viſch/ ende men ſtelſe poek niet in de muyte/ maer hoe meer datmen die laet loopen hoe beter.

De pluuijeren/ half voghels/ water hoenders en water endekens en worden nemmermeer tam/ maer ſy worden lichtelicker gevangen dan de wil- de ganſen. Welghelijcks ſullen wy legghen vande waterſnippen/ weeminne en ander water en riuier vogels/ die nochtans aes haſe opt lant/ waer door datſe vanden anders genaemt werden vogels van tweederande voerſel ende leuen.

De ſwanen en hondē hen niet/ noch en begeeren poek niet te weſen dan op ſommighe beſondere plaerſen/ gelijck in waterachtige plaerſen ontrent Tours ende Samur in Franckrijc/ en ooc in Vlaen- dzen ende ontrent Wallenon/ d'welcke ſomen ſeyt/ daerom gheheetet wordt in ons Duytſche ſprake Swanendal: ſy mogen ooc tam ghemaect werden ende op vhuers oft merſchen gheſtelt werden/ maer ſy vernielen ſeer veel viſchs/ ende ballen ooc ſonchtſ aen r'groen coorne ghelijck de ganſen

D

ende

ende wilde gansen/ en doen groote schade daer in.
 Twee zijn genoech voor ee' gheuechte op eenē vij-
 uer/ oft viere ist dat utwen vijuet seer groot is / en
 een alleene op utwen poel/ de welke oock in utwen
 vijthof oft plaetse een huylken alleene moet heb-
 ben ende vij / ende wat ghedeckt / t'welcke dick-
 wils ghereynicht ende verberscht moet zijn/ want
 hy maket seer vuyl. Aengaende de reste / heeft hy
 niet etens ghenoech/ soo worpt hem gheweycht
 broot/ oft sommighe darmkens ende brockelingen
 van visschen. Desen voghel is gullich / ende cost
 vele te houden hy maecht sijn nest alleene / ende
 en broedt maer eens t'iaers / ende ten hoochsten
 d'eyers t'leffens/ maer het is renen seer schoonen
 ende lustighen voghel om sien.

Van de Fasanten ende Li-
 mogen. Cap. xiiij.

Het is een groote moeyte Fasanten op te bren-
 gen en te voeden/ de welke Columella noemt
 hinnen van Numidien : maer diet doen can / die
 heefter gheneuchte ende profyt af. Het moet oock
 een wesen/ die sijn werck daer af maect/ want desen
 vogel cost vele te onderhouden. Hy wil sijn keue
 op hem seluen hebben/ hooghe verheuen ende ge-
 maect aenden muer vanden vijthof/ inde lengde/
 dat oock sijn d'ingbacken ter locht staen ende daer
 de Sonne op schijnen mach. Ende elcken voghel
 moet de sijne hebben / maer datter maer een deu-
 re en zij aen haerliedert cot / om het ghemack van
 die te supneren ende t'eten te gheuen. De reste sal
 van voren ter locht staen/ gelloten met latten vast
 by een/ ende gespleten berders ontrent ses doeten
 hooghe/ende bouen seer wel ghedeckt.

De Fasanten ende Limogen zijn quaet te tem-
 men / als sy meer dan een iaer oudt zijn als sy in
 bosch geuangen werden : want d'oude treuren en
 en

en willen geen eyers leggen noch broeden. En de ionghe en kunnen soo haest noch so lichtelick niet gewoone worden de bedwonghen ende beslotten locht/en noch veel min als de locht niet en is gette in t'landt daer sy ghevanghen zijn. Tot twee Limogen oft wijksens behoeft eenen falant. De Limoge en doet maer een broetsel ende beghint inde sneerte/en legt achter een tot twintich eyers: daer na broedse die allegelijc oft vijftich vanden heren ende vijf ander veeinde ist dat ghy die daer lecht. Sy broedt dertich dagen/maer int broeden so doet de selue neersticheyt die wy vande hynus gheseyt hebben/maer niet buyten haer cot. Als de ionge gekipt zijn/so salmen die aelen met gesoden gerste meel/alst cont is: daer na met terwen meelz ende somtijts spilt ghy daer onder mengcn/oft soc alleene gheuen crekels ende mijeren eyers/ween moette oock dickwils schoon water gheuen/want sy zijn gheneycht tot de selue siecten ende ghebyren van de hynen.

1. Douders plegē de falantē en limogen te mustē en op te houden alleen tot bankette/en niet so seere om ionghen te hebben: sy gauen hen int eerste water met hauch ghemengt ende stercken wynt om haer te doen vergheten haer naturale plaetse: daer na gherstenmeel met water ghetempere ghemalen hoonen ende ghepelde gherste/gheheel melic/raepsaet ende lysaet ghesoden ende ghedroocht met ghersten/wael ghemengt. Ende om hen te verchitteren ende te snyieren van de sijnicheyt so gauen sy hen tiden senegriek: vijf daghen lanck/ende hielden se in de myte festich daghen lanck. Dit ist ghens dat sommighe caberertiers ende coselicks pasteybackers seer wel weten te doene: Men moette oock (seyt Columella) den buyck vol feten gheuen/om het te maken teghen banketten: want huzel van dese limogen stellen haer

D ij om

om eyers te legghen als sy bedwonghen ende besloten sijn.

Van de Pauven. Cap. xiiij.

De Pau is een costelicke beeste / seer groot vant eten ende quaet om op te brenghen maer hy en behoest niet seere gaer gheslagen te wesen na dat hy sijn moeder verlaten heeft dan dat hy de hounen bedreft ende t'coorne beschadicht: hy is op sommighe plaetsen seer quaet om op te brengen want hy begeert een warme ghetemperde locht.

Wouders maect zylandekens achter haer hounen voor de Pauwen alleene / makende daer op een cleyne huysken voor haer wooninge ende vertreckt ende een ander voor de ghene diese voedde. Maer het is ons ghenoech die daer so veel heplich daechs niet af en houwen / dat wy die logeren bouwen de binnen ende iust hoedste van het hoendercot / want sy hebben gheerne een open locht. want meestendeel slapen sy op de boomen: wy maken hen dock een plaetsken beneden / daer sy daechs in vertrecken mogen. Dese plaetsen moet wel reyn ende schoone gehouden werden gelyc het hoendercot / want dese vogels sijn de selue lieten ende geschichten subiect die de hoenders sijn / ende behouwen de selue remedien. Woorts voor de resten so moet de plaets daer sy comen bestroyt wesen met stro / of groen gars / dicke ghendeck / want de Pauwme legt seluen haer eyers al huckende / in die meestendeel so vintmen haer eyers ghevallen beneden onder de stoken daer sy op slaep. Wy maect saers legse eyers / maer als men haer laet broeden so verheest maer een legsel / ende verheest woorts de tye om haer iongen tot te broeden / te kippen en te leyden. D'eerste legsel begint se half sponckel en legt vijf eyers na den anderen / de tweede reyse legt sy dry oft vier eyers en de derde reyse twee oft dry: en begint niet te leggen voor dat sy dry iare out is.

Als

Als de Hautwinne byget/so vertrect sy ende bercht haer voor den Hau op de secreetste plaetse die sy vinden mach: want hy en hout niet op van haer te soecken/ ende ist dat hyle vint / soo slaet hyle/ ende breekt haer eyers . Ten eynde van de dertich daghen/ als de ionge gekipt zijn ende de Hautwinne neerstichlick heeft geboedt geweest in haer broetplaetse/ ghelijc wy van de binnen geleyt hebben/ so stelmten die onder de keue/ op een plaetse daer de Hau niet comen en kan : want hy haet ende doet quaet sijn tongen/ tot dat sy haren cam ghecreghen hebben : ende als sy die beghinnen te crughen/ so moet mense wel werm houden/ wāt sy zjnder seer sieck af so dat sy dicwijls daer af sterven.

Men moet de ionge int eerste voeden met gerten meel met wijn ghetimpert / ghelijck een dick moes: ende om dicke te maken so doet men daer by verschen case wel ghebroken/ geperst ende ghesuyuert / want het melck dat hindert hen seere . Men worpt oock hen altemets crekels oft spynckhannen/ dien de beenē afgetrocken zijn/ calauders/ spinnen ende vliegghen/ om haer te genesen: want wter nature vervolghen sy t'gheworinte ende senijnghe beesten ende daer sy verkeeren salmen seer luttel van dien vinden. Ses maenden daer na geeft men hen ghesoden gherste ghelijc men der moeder doet/ ende men laetse loopen / maer men moets wachten voor coude ende regen/ want terstont pypen sy ende laten de vlegghels hanghen/ principallick inde landē daer sy quaet om op te brengē zijn/ als sy niet voor half Junius gekipt en zijn: want als si noch geheel ionck vanden Berst overvallen werden/ soo en connen sy nemmermeer de winter verdragen.

De ghene die willen dat de Hautwinne volbringe haer dry legfels / die moet de grootste ende fraeyste eyers den hinnen te broeden gheuen/ ende

D iij laten

laten de Hautwinnen haer legfels volbrengen. En ghelijck wy alree gheseyt hebben int capittel van de hinnen / soo salmen de hinnen vñ pauwinnen eyers ende negen hinnen eyers te broeden genen/ daer na op den tchiensten dach salmen wechnemen de neghen hinnen eyers ende legghender weder om neghen ander versche hinnen eyers. Ende alsoo sult ghy ten eynde van de dertich dagen bebinden datse alle ghelijck sullen ghekipt wesen/ en alsoo sult ghy doen met veel hinnen op eenen tijt. Ende om dat het ey vande Hautwinne om sijn groote niet wel en kan vande hinne verroert werden/ soo sult ghyt soetelick keeren als de hinne afgaet om t'eten: ende teekent altijts de zijde die bouen legt / op dat ghy sien moecht als ghy daer aen coemt/ oft de hinne gheroert ende ghekeert heeft/ andersins ghy soudt verlozen arbeyt doen. Als sy nu al ghekipt sijn/ soo gheeft alle de kiekens een hinne alleene/ ende de ionghe pankens een ander hinne te bewaren/ ende siet toe dat de hinne die de kiekens bewaert / niet en sie oft come by d'ander die de pankens regheert ende leydt/ want sy soude terstout wt spijt de heure verlaten/ ende wt een jaloesie om dat d'ander so groot en schoone sijn.

De Hautwen sijn seer siet als sy rupuet / en dat moetmen die verwarmen met honich/ tertwe / haue/ ende peerde bootkens. In de honts dagē sijn sy in grooter hitte/ en dan en machmese niet laten sijn sondet versch water. En elcken Hau behoeft vñ oft ses Hautwinnen om te veranderen/ want hy hindert de gene die ghereet sijn om leggen/ als sy hem niet en willen laten voghelen / ende het ey en mach niet ghebroken sijn.

Vande Calcoensche hinnen. Cap. xv.

DE ghene die ons desen voghel te lande ghebrocht heeft/ heeft ons leckernye meer besocht dan ons profijt/ want het is een rechte hauer kiste/ ende

ende een onbersdelicken put van spijse / waer in dat anders gheen ghenuchte te nemen is dan te hoozen luyde roepen ende ticren als sy out zijn / oft een geduerich gepijp als sy geheel sone zijn. Het is wel waer dattet vleesch seer lekker is / maer slap en quaet om vertreken. Daerom doetmense wel souden en seer wel lardereren en peperen: maer het pauwen vleesch is vele beter ende lieffelicker.

¶ Voetsel van dese vogelen wort gemaect ghelijc het voetsel vande hinnen en vande selue spijse / met alsoo groote ende meerder neersticheyt ende sojge. Ende een Laer mach wel seggen dat hy also veel Calcoensche hanen oft hinnen als hy op sijn hoene ende vuythof heeft / so veel myulen heeft / aengaende de cost die sy cren. Sy zijn beter op te houden dan de Watwen / ende en begeere niet dan een hooghelocht / maer sy doen groote schade in de houe / ende zijn vuyt gelijc de gansen / daerom moet men daer alchts ontrent zijn om die te suueren ende reynighen.

Aengaende het leggen ende broeden / dat is geheel ende al gelijc wy gheseyt hebben vande Watwen / men mach oec haer eyers laten broeden vande de gemeyne hinnen ende laten leyden te wijle dat de Calcoensche hinnen noch legghende zijn. Daer siecten ende ghebreken / ende dock de remedien zijn dock gheheelick den anderen ghelijck / waerom dattet van gheender noot en is hier breeder daer af te schryuen.

Van Tortelduyuen, Partrijsen, Quackels
ende Cranen. Cap. xvj.

DE blugghe oft kensie van dit ghevogelte sal gemaect worden / ghelijc die vande Falanten tegen de muer vanden vuythof ende tegen den dach / gheblochten van coperdjaet met een eyghen ende

D iij bequa-

bequame deure/ende binnen principalick ontrens
de hoecken sullen wesen veel stocken om op te sit-
ten / ende takken van geneuer / lauwer boomen/
ende van ander boomen/in de welcke gheset sul-
len werden teghen den voorszeyden muer / cleyne
cofskens/om die te locken en te betreckē tot eyers
te leggen en ist dat sy de lust crighen tot broeden.

Ghy sult laten in de breede eens mans lengde
ende oock tusschen de vastliggende stocken daer sy
op sitten sullen/en onder dese stocken sult ghy veel
versch stroo leggen / welcke ghy dicwils sult mo-
gen vernieuwen / de blugge schoone makende op
de zijde vanden dach na de lengde vande keue / tuf-
schen twee lange herders. Ende een derdendeel lee-
ger sult ghy maken de plaetse om haer eten te stel-
len/ende backen om wt te drincken de welcke ghy
dicwils ververschen ende schoone maken sult.

Dese vogels vlieden alle van d'een lant in d'an-
der/want sy soecken een warme locht/waerom dat
sy alst cout wort met groote hoopē en bendē ouer
zee vlieden/betreckende also vā d'een lant in d'an-
der. waerom datse seer quaet om tain te maken
zyn/om die te hebben ghelijc ons tamme gevogel-
te / so dat wy die niet en houdē dan tot een lekker-
nise / de welcke maect datse op ons bancketten en
maeltijden seere begheert werden.

Van alle dese dry soorten van vogels/en zijnder
geen die beter te temmen zyn dan de tortelduyue/
noch ooc so haest ver gemaect / na datse ionc geuan-
gen zyn/wā door den wijn so vergeten sy haer li-
berteyt ende vryheyt; want het is eenen vogel die
seer gram is ende seer treurt als sy haer gevangen
siet. Ende oock seer seldom legte eyers besloten
zijnde/ende seldom wortse ver inden winter/so dat-
se geheel contrarie der lister is: haer spijse is / vit-
sen/gherste ende messt al ander graen/ en begheert
schoon claer water/ende dicwils ver verschet / ende
oock

oock de dwinbacken seer wijde/ om haer altemers te wasschen. Maer geen dingen eten sy lieuer dan hirs ende boetweydt/ende oock terwe/ van welck graen een half meuken ghenoech is voor hondert ende twintich vogels. Men mach ooc niet vergeten te stellen drossant by de dwinbacken tot haer medecijne ende gesontheyt/ende noch ooc in eenighen hoek van de vluigghe. Ist datse de vluighel laet hanghen ende niet en gaet van haren cozf/ soo moctmen die wt nemen/ ende haer sien inden beck oft sy de sprou heeft ende haer die afnemen/ en ooc aen de voete oft sy belémert zijn met haer mist/ oft ond de vluigels oft sy gewormte hebbē/ en ooc op alle ander plaetsen/ op datmē die gencele op de selue maniere als vande binnen gheseyt is.

Men mach ooc op dese selue maniere ophouden ende vet maken de hoolduyuen/maer die zijn gulfighet ende quader om tam te maken / Ende winter ctense geerne wijnsoppen ende worden daer af seer vet/so doen oock de tortelduyuen/ men moct oock niet vergheren drossant daer by te leggen.

De sneppen wordē gemakelicker tam gemaect dan de partrijssen/ maer sy en zijn soo delicaet niet van smake/ nochtans als sy lekkerlick geboet zijn/ so en verschillense niet vele vanden smake vande fasanten: sy moeten ooc alleleens geoeffent werden ende de selue spijs hebben/ dan datse altemers groen coorne ende gars begeeren t'eten. De mannekens vande partrijssen zijn seer heet/ ende oock de wijfkens leggen seer veel eyerē/ de mannekens vechten ooc teghen malcanderen om de wijfkens tot datse malcander verwinne/ende de verwinner bogelt die verwonnen is/ en doet dien achter hem loopen ende volgen gelijk de wijfkens. T'beste en liefste dat sy eten is hirs ende boetweydt.

De quackels zijn seer wilt/ende daerom en geeft men die soo groote plaetse niet noch licht almen

D v ander

ander vogels doet wy sien ooc dat men haer buyf kens dect met rijkens/ oft met leer/ om datse niet en sonden opblicgende ende sterckelick oprijsende haer bedernen ende te bercken vliegē/ men geeft dien elck op hen seluen haer backens met eten en driucken. Sy eten doock seer geerne groen coorne ende terwen graen/ t'welck ooc is t'ghene daer sy ghemeynlic haer in houden/ sy eten' ooc op sommige plaetsen daer sy vliegen buytē dese landen veel nieswortel cruyt. waerom dat Didymus seyt dat haer vleesch lapatijf is/ ende buytslingen en hoeft sweere maect / Daerom moet men die bullen met milie/ oft daer in laten sieden / oft ist datmen hem niet wel een bevint als men die geten heeft / drinc ken een decoctie van milie oft myzte besien. T'wa te doock seer goet datmen die den quackels t'eten gaue.

Delijsters en zijn geen vogels van desen lande/ noch en verdragen niet langhe dese locht/ waerom dattet te vergeefs ware die hier te willen vet maken/ desen vogel woont in t'geberchte/ ende worde vet gemaect in berchachtich lant/ eer inden winter dan inden Somer. D'ouders maecten groot werc daer af/ ende werden inden tijden van de Romeynen twee stupuers stuck vercocht so doen noch de Italianen/ ende vancrjck die van Brouencen/ Lyons ende Auerne / maer sy en zijn ouer dese sijde vādē geberchte so groot niet als ouer t'geberchte. Dit is dē spijctichstē en grāstē vogel vā alle de vooz seyde en sterft haest na dat hy ghevangen is/ ist dat men hen verboert in een ander locht / oft niet terstont en stelt by oude/ die tam geworden zijn. Men worpt haer eten op de bloer die schoone gemaect is verre vande stockē daer sy op sitten/ en men geeftse t'eten drooge vjgē gestootē met terwen bloeme/ so vele dat hen ouerschiet/ ende ooc altemets om ceter veranderinge so worptmen haer besien van Lenticus

tifeus es van mirte / oft van eertbeel ende wilde o-
lyfboomen: nochtans so moeten noch daer en bo-
uen haer backen vol van hirs zijn / want dat is
haer principale spijse. Noch men machse oock niet
laten sonder schoon ende claer water / niet meer
dan de andere voorseyde voghels.

Het Duyuecot. Cap. xvij.

Het profijt dat van het houden van de duyuen
comt / en is niet minder dā vā de hoēders / prin-
cipalic / aengaende t' vercoopen vande ionge duy-
uen ende ander / de welcke alle sare seer vermenich
suldighen: Ja daer zijn sommighe boerinnen die
voor elke reyse vercoopē den hoenderwijfs twee
oft dry hondert paer. Men moeder ooc so niet sor-
ge voor draghen gelijcmen voor ander gebogelte
doet. Sy zijn seer costelic ende den ackers seer scha-
delick / ende daerom en werdt niet toeghelaten te
maken een opghericht duyuecot / dan op plaetsen
daer veel coorn lants ende saeylants ontrent ge-
legghen is.

Laet ons dan maken daer ons dat te passe comt
tot gerief en profijt van de laet oft hocuenaer eenē
tozen tot eē duyuecot / op een plaetse die redelicken
hooghe staet. Oft laet ons dat maken ontrent ons
hoene oft lanchuys bouen verclaert / gelijk eenen
ghemetsten tozen van een wint meulen / oft seer
des ghelijcks / een goede streke vanden water / om
dat de duyue soude verwarmen moghen t'ghenc
dat sy in ghenomen heeft om haer iongen te ghe-
uen: want het is seker dat ghelijck de eyters ende
cawen het mannekē ende wijfken d'eyers broen
by ghebeutte / ende te wijle dat d'ene wtgeblogen
is om aes / d'ander op d'eyers sitter / also doen ooc
de duyue tot dat de ionge vlugge zijn. Why en sul-
de niet verstaen dat het duyuecot open sal wesen
teghen het Oosten maer sal hebben een groot deel
vanden

vanden Suyden / ende oock datter zy een venster
 die gefloten blijft tegen het Suyden / om inde win-
 ter den duyuen wat warmte te gheuen . Het moet
 oock eenen goeden voet hebben ende wel ghefun-
 deert ende ghedect zijn / de vloer seer hart getreden
 ende wel beledt oft gheplaueyt / om het mist wil-
 le / t'welcke bederft ende wt etet de sondamenten:
 dattet ooc van binnen seer wel en effen beset zy / en
 alle spleten seer wel ende dicht gestopt / om der rat-
 ten en de muysen wille / t'welcke geschiet ter plaat-
 sen daer gheen gerief en is van plaetster: en insge-
 lijcs ooc van buyten / want de keruen van de moz-
 tel zijn ghelijc een leere voor de sluwijnen / weel-
 kens / catten ende ander beesten / om daer op te clim-
 men . Ende om het selue perijckel salt ghy maken
 van buytē rontsomme het duyuecot twee streden
 van gehoutwen steen van dry oft vier dobbel mo-
 luren. waer af d'eene sal wesen ontrent de middel
 van het duyuecot / ende d'ander recht onder de ven-
 ster daer lancks dat de duyuen incomen / waer op
 dat de duyuen ooc sullen mogen spelen ende trec-
 becken . Woorts sal oock de venster van buyten
 rontsomme beset wesen met platen van wit bleck
 wel vast ghenaghelt tegen de muer / ende oock sluy-
 ten met een nedervallende venster van latten ge-
 maect seer na malcander genagelt / de welcke men
 sal sauonts ende smorghens moghen sluyten ende
 nederlaten met een catrol oft palsey / om datter de
 wlen en hubens niet incomen en souden. Ende ho-
 uen op het scherpe vā het duyuecot / salt ghy stellen
 de figuren van een duyue / om te locken de gene die
 vlieden . Doet oock hanghen ontrent v duyuecot /
 veel spreekpotten / ende oock legghen veel doorne
 rijzen / ende liet toe dat dit ghedierte niet en woone
 in v duyuecot / want het verbyemt ende veriaecht
 de ionghe duyuen.

Om v duyuecot te vermenichfuldigen en te vul-
 len

len met duyuen/so hebt ghy genoegh aen twintich
 paer ionge duyuen die eerst beghinnen de stopve-
 deren te verliesen/want het ware te besorghen dat
 v'oude souden wederkeere in haerlieder eerste woo-
 ninghe/ hoe verre dat sy soek waren. De aschgran-
 we/ byyne oft swarte zijn de beste/ de rowlockige
 aende voeten ende begynen zijn de quactste ende
 tamste / desgelijcs zijn ooc de bonte/de gespikkelde
 ende capmans/die aenden hals blincken ende roo-
 de vogen ende voeten hebben zijn de edelste ende
 vruchtbaerste. De witte zijn quact om op te bren-
 gen/ en meer in perikel van ghenomen te worden
 vanden kiekendieft en sticvogel: de gele en de roode
 en vermenichfuldighen niet seere. Om die tam te
 rtsaken ende valse niet verre wech en vliegghen / so
 geeste r'ete als nu milie/dan vissen en dan comijn/
 want dit graen loette seere/ en ooc altemets terwe
 onder caf/ en en laerte niet w'vlieggen binnen veer-
 tchien dagen na dat ghy die daer eerst opgeset hebt.
 Maer wilt ghyse wat laten spelen / so sult ghyse
 tegen auont wrlaten alst doncker ende regenach-
 tich weder is/din datse niet verre vliegghen en sou-
 den. Berooct dicwils v duyuecot met rooc van ge-
 steuer beken rosmarin/ en somtijts met wat wie-
 vooes: want dat doerte seer w'el bljuen ende haer
 v'leueer hebben dan eenich ander. Als ghy sult ge-
 wate worden datse beginnen eyers te hebben/so
 laerte v' vliegghen / ende ghy sult sien dat sy veel
 ander duyuen sullen mede brengen ist dat ghy des
 auonts ende morgghens wat snijner graens worpe
 tegen den muer van de schuers verre van het mist/
 ende dicwils doet schoone maken de barchen daer
 sy hen in wasschen ende verinaken: behaluen noch
 dat v' twintich paer sullen binnen veertich dagen
 vermenichfuldich zijn twee oft dry mael soo vele/
 want sy hebben dry oft vier mael iongen t'siaers:
 noch daer en behoeruet anders gheen sorghe / dan
 dat-

datmen het duyuecot reyn hout en schoone maect sonder de ionge te verbreeden oft te veriaegē/ noch ooc d'oude int schoone maken vande gatētege t'ge woznite en de luyfen/ veel meer inde somer dā inde winter. T'is wel waer dat de duyue b'ongelic veel meer costen inden winter/ als sy door de vorst ende sneen/ oft als het coorne noch groene is/ niet en bin den t'eren op t'velt/ niet te min ten is maer eenen tijt van twee maenden oft daer ontrent/ dat ghyse met de hoorseyde saden te spijzen hebt. Maer dan hebben sy ooc hen iongen diemen Meerliche heet/ dewelcke de vetste/ coztste ende delicaetste zijn vanden geheelen iare. Bewaert doock wel het mist dat ghy nemen sult wt het duyuecot/ en en menget niet onder het koeyen oft peerden mist/ niet meer dan ghy het schapen mist doet/ want het is te heet/ en dient om te misten ende vet te maken v' Kemp lant oft v' beemden ende ooc om te verwermen de bochticheyt ende conde vande oude boomen.

Vanden Ossenherder. Cap. xvij.

Al ist dat wy het regiment van de koeyen gheuen hebben der hoenenersten/ ende dat de ossen opgeboedt wordē gelijk de coeyen/ nochtans op de hoenen daer men die opboedt om te ploegen ende te vercoopen/ so behoef men eenen man die anders niet en doe dā die te besorgē en te stouwen/ gemerct dat dese beeste also veel oft meer sorge behoeft als een peert/ hoe wel datse sog veel niet en cost noch vā eten noch van getuych. Ten anderen men moeter honden twee voor een/ want die van de beste ossen van Bourbon oft van Forest/ en doen so vele niet als een goet Fransch oft Beancerons peert. Ende doock sonder twijfel/ men ackert niet gheen ossen dan door noot/ ende in plaetsen daer men niet wel peerden ghehouden/ oft gheen gecrijgen en kan dan wt verre en vzeemde landen/ want hoe

hoe wel dat de weyde seer goet ende sonderlinghe is voor de ossen/gelijc in Vlaenderen ende elders/ nochtans als sy peerde connē criggē / so en besigen sy geen ossen: gelijcme in Auergnē liener met myn lē acker: dā met ossen oft koeyen om datse so wel noch so dapper niet voortz en gaē noch en treckē.

Twerc vanden Ossenhoeder is/ sijnen stal reyn en supner te houden/ ende te sien dat de hinnē noch de verckens daer niet in en comen: want de ossen steruen van de pluymen. Versch stroo dese beesten te geuen en in de Somer groen gars vorē te worpen en ionge schuetē van de wijgaert rancken en ander/ en inde winter t' sauonts ende t' smorghens schoouen van bitfen ende stroo/ dat hy oock wete als de ossen te luttel oft te vele getrocken ende gearbeyt hebbē/ daer na haer proportionelic t' eten te geuen ende sulcs als hen van noode sal wesen: dat hysse niet en late te velde gaen alst te hesten oft te couden oft te natten weder is. Dat hysse niet en geue te drincken terstont na datse gearbeyt hebben/ ende die ooc dicwils supuere ende verbersche int buygen van de iuncturen vande voete/ en ooc niet en late splijten oft schelferen/ maer dat hy tot dien eynde alle iare doe reparerē den vloer van sijnen stal/ t'welck ooc dienē sal om te keeren t'ghedierde en t'gewormte dat den ossen schadelic is. Als sy wren velde weder t'huys comē zyn/ dat hy wel besie oft sy geen doornē inde voet getreden en hebbē oft sy ooc niet te seere besweet en zyn/ oft t'gozreel hen niet seer gedaen en heeft aen t'voorhoofst oft elders/ en oft t'bel aenden hals niet af en is/ ofse niet te seere gesteken en hebben geweest met de prikkel vanden wageman oft vande hoyselē oft welpē/ om daer na henliedē te makē een bequame medecijne.

Den os is beter so wel om eten als om ackeren dan den stier die tayer van vleesch is/ ende moyelicker om te stouwē. waerom dat den ossenherder
van

van hondert caluers die hy hebben sal / niet meer dan twee houden sal om de coeyen te bespringen: alle d'ander sal hy labben als sy ontrent twee iaer out zijn / want als sy ouder zijn hy en soudt so wel niet connen bybrengen het moet ooc gedaen werden inden Berst ende int afgaen vandē iare / ende op de wonde sal hy leggen wijgaert asschen ghemengt met Litarge: en dry dagen daer na gesnotten peck ghemengt met de voozleyde asschen.

Isst dat ghy ossen doopt om te trekken en ploegen / so neemtse van t'quartier daer v hoeuc is: wāt sy en zijn so haest de breeinde locht niet gewoone als de peerden. Wooris neemtse van dry iare oft daer ontrent oudt / wāt niet eer en moecht ghy die spannen inden ploech en doen arbeiden. Wby sult haer cracht ende stercte kennen / siende in de mont / want binnen d'eerste tien maendē / so veranderen sy de vooztanden / en ses maenden daer na die daer alder naest staen / en ten eynde vande dry iaren zijn die alle gelijc verandert / ende als sy zijn tot haren stercten / so hebben sy die gelijc / wit en lanc. Waer als sy out werden / so worden se cort ende ongelijck en swert.

De ploech ossen en behooren noch te maghet noch te vet te wesen / en de gene die gemakelick en met moete eten / bliuen alderbest houdende haer stercte. Een goet os behoort te wesen van middelbaer grootte / dapper als hy met prikkel geraect is / en terstont voozts gaende / na den eynd van sonder natuere. Sterck van leden ende viercant van lichaem / vast ende stijf. De musclen verheue / groote dozen / t'voozhoofst breeet met croeshaer / d'ooghen groot ende swerd: de hoorzen sterck / claer ende van middelbaer grootte. Den myl breeet ende plat / het hoofst cort en gedrongen / de schouderen en de borst breeet / de waddel en den buyc groot eenen langē steert en gent eynde dicke vā hay. De rugge
recht

recht ende effen/ de ribben toegestrect/ de leubenen
breet/ de beenen stercke en volzenien/ den hoorne
bande doet cort en breet/ dicke van hayz en soet sy
de handelinge. De swarte. oft roode van hayz sijn
de beste/ daer na de bonte en ghespikkelde. De witte
te sijn de sterbeste van allen/ de gtauwe en gele sijn
midtlaet van deuchden.

Indoanigen os sal v dienen van te ploeghen tot
dat hy tien iaer out is/ en dan macht ghy hem noch
vet maken en verroepen / want hy leeft tot veertien
ende sessien iaer. Ghy moecht v ooc behelpen
out te trecken ende te ploegen / met ontbruchbaer
ende gelubde hoeyen. Maec ist dat ghy coopt offen
die geleert en gewoone sijn te trecken en te ploegen
oft dat ghy die wilt maken van v groot ves / so he
hoort waer offen herder neersichypt daer toe te doer
ende behoude te kennen de manere ende de com-
plexie vander gheue die hy rennen wil / te we-
ten oft hy traech is ende dicwils neder gaerligger
oft hy te dapper / de hitich oft te gewelich is / ende
haer van wilsaen oft van steken / oft hy niet licht
en gevoekt hes steken / oft hy blip is / stille staende
oft ontsende te waten in waer alle welcke stanten
hy indeten gheue sijn. En dat hiens ghevoekt te
drage hoe sic of trecken hem dies magge. En weel
datte om bis v wone benede de opp iare te voech
is / ende na de vijf iaer te laet. De diete ende het
stieten / maec os broeck betet ghewoone
dan de bylle / Maec daer en is ghyen bequamer
middel / dat vewenlanghen os die noch niet ghe-
woent en is / so te spannen met ecken outen os die
seker ende ghespicerter te / inden min van sender
gheore ende stete / want principael is die vol
te paren in gheore stercke ende maguer. Ende te
den os gader om te nodnen / wechans stoon
ende na dat v danc bequamer om trecken / so stete
hem in een goet lock in wone en van rige andere
van

van sijn ber groofter / de welke gewoone ende ge-
woone zyn te ploeghen / soo sal by binnen by da-
ghen ghesadoneert zyn.

Maer wilts ghy hem alleene temmen / so maecht
hem alleyskens gewoone te verdragen de handen
ende piers acuds hoornen: ende na sommighe da-
ghen soo bindt hem wel vast een enen stake / ende
laet hem daer wat tijts staen vasten. Ist dat hy on-
gewillich is / so doet hem als sijn gramscap ouer
is dit wilts v handen riecken om dat hy v gewoone
ne worde en kenne: en strijct hem tusschen de beenen
ende ouer al / al vleyende. Daer na doet hem gebou-
den aen het ioe trecke ouer een stug lants oft twee
dat in lauge niet geplorcht en heeft geweest: ende
spant hem altemet in eenen ydelen en legen was-
gen / dat ende hem die soot vertreckt / daer na so
legt wat laste op den wagh / om te moeten zyn
stacten / ende gewoont hem oock tot den roep / lo-
geude roep.

Ist dat ghy zegen is getocht hebe die het tressen
ken gewoone is / ende dat ghy sijn complexie kenne /
so moet ghy hem onghewent als by ingespannen is /
ende sijn en hy ongewillich is / bebroelt / satiens / of
dat hy inde wortelst ligghe: ende dan zyn ghe-
beken tot zegen: wie niet vier noch niet steken
woudet een maer hem hoone: ende d'anden
hat weckich: maer met hem de beenege binden en
waerzits te laten vasten want die ghebrack gehent
seluen andere dan de ghene die te het zyn. Daer is
ooc een middel om die te boeden: want het is also
groeten ghebrack: voer t'ghewent hem t'ploeghe
dat den os te doen is als dat by se maghe is.

Maer behoort den os se heel niet te te genen in
de winter als by niet en arbeit: by ons gerne het
stocq van het roerlaet ghelede van vellen / hoornen
ende scien. Men moent hem vee niet geloden ges-
terende gebrocht haeren / men gheeft hem oock
gheerne

gheerne hoy/ maer niet soo vele als etnen peerde/
 niet te min so vele als hy begeert als hy arbeeyt. De
 tonghe spruyten verhenghen hem in den Sommer/
 ende men laet gerne t'saounts een buffel van dient
 op eten/maer bouen al so etet hy gheerne de ionge
 spruyten vande wiggaert ende plimen/ hy etet oock
 gheerne de besien daer de wijn wigheparst is: De
 terwen ende roggen schoouen sijn hem seer goet/
 ende oock somtijts de semelē onder t'raf gemengt/
 niet te min het maect hem moec/ opgeblasen dant
 sterc. Wande seckels wort hy schoyt/ ten zy dat hy
 verlaet daer af wort ende sat daer af etet. De coo-
 len met semelē ghesoden/ maken hem eenen goe-
 den buyck ende voeden hem wat/ so doet oock het
 stroo van gherste met semelen ghemengt.

Hy en is tot so veel siekten niet gheneycht als
 het peert. Ende om hem te bewaren voor de ghe-
 meynste/ soo purgeerden hem d'ouders int eynde
 van elck sapsou vanden iare/ dry daghen ver-
 ghende. Sommige met lupinen ende cipres besien
 van elcs cūe vele samē gestoojen/ esj eenen nacht ge-
 troeyt onder de blauwe hemel in een pinte oft dry
 bperkens gemeyne waters/ Ander met ander droo-
 gen na de costme ende diuersiteyt van de landen

Om hem appetijt te geuen/ als hy siec is van te
 groote vermoetheyt oft verhittinge/ so wrijfmen
 hem de tonge ende t'ghehemelte van den monde/
 met sout ende aljn.

Is hy machteloos ende traech/ so gecirne hem
 alle maende gheschooten visen geweyt int water
 dat hy drijckt.

Om hem te bewaren van haest ingede te wer-
 den/ so wrijfe hem den hoorne met termētij ende
 olie samen ghemengt. Maer siet wel toe dat ghy
 hem niet en wrijft acnde nyule oft neulgaten/ wat
 sy worden blint van de olie.

Tegen het cloppen vander herten esj walgen/ so
 E H wrijft-

wylst men hem de myyl met loock / oft ghestooten
 papeye / ende men laet hem doer inswelgen oft also
 oft met een pisse wijn / principalic tegen de Co-
 ticks en rammellage des buycs / welcke men wort
 en ket als hy stonet / nederlicht en dicwils opstae /
 ende merghers ghedueren en kan. Sommige doe-
 den alle van noten by / ende ander genē hem auyt
 in rooden wijn ghesdoen / ende ander gheuen hem
 myrre met lauwer besien in wijn gheweyct / ende
 doen hem lichten her vleesch consumme de hooz-
 die van de voeten / oft in de seert steken dat hy
 bloet.

Als hy den loop heeft / de welcke hem altemeds
 romt iae tot de blodloop toe / waer af hy seer mach
 teloos wordt / so ghoudt men hem vier oft vyf da-
 gen sonder drincken / ende men gheeft hem rosyn
 keernien ghewoyct in rooden wijn / oft galnoten
 endocypres behou met onde caes in eenē dicken en
 groten wijn gheweyct. Maer vordt het wterste re-
 medie so bynimentie in middel van t'voorhoofte
 weder dat ghy hem ver maken wils oft houdet
 vante ploegen / so wascht hem alle acht dagen den
 indit met zyn pisse / ende ghy suter wortrecken se-
 re veel watericheyt / die hem afdruppen sal / ende
 letter int een. En ist dat de watericheyt hem doer
 romen de catarre / welcke ghy kennē sult als hem
 d'ooze loept / ende dat hy genē spreijt en heeft / en
 d'oozen laet hangen / so laet hem demont wallchen
 met thynit ghesdoen in witten wijn / oft wylst
 hem de mont met loock ende cleyt gewouen soue /
 ende daer na wascht die met wijn. Sommighe
 sayt ierden des watericheyt met lauwer bladeren
 ghestooten mit schyffen van granaet appels
 ander steken hem in de mylgaeten wijn ende
 myrre.

Tegen de catarre ende geswollen vogen / so laet
 men hem oader de tonghe.

Teghen

Tegen de scelle op d'oghe so maect men hem een medestijn van Salarmoniack in honich gheseyt: ende men strijct oock d'oghe conffomme met peck seer wel gebroken ende gemengt onder olie van oliuen / tegen t'perikel vande vlieggen / die om des honichs wille altyts soudent daer ontrent wesen.

Als dat hy de bofsch heeft / welcke een vleeschscheyt is die hem comt onder de tonghe / die moet men afsnijden daer na de plaetse wrijven met sout ende loock onder een ghestampt / ende daer na de mont met wijn wasschen / ende soetelick met sangheskens de woymkens wechnemen die hem onder de tonghe comen.

Tegen de coorse die hy crucht van te seere te arbeijden als het weder is / met swaricheyt t'w'choof de gheswil van ogen ende ongetyde bitter die men gevoelt int aentastē vander huyt / salmen openen de ader van t'voorhoof oft vander ooren: en men geeft hem t'eten spijse die versoelt / gelyc latouwen ende ander / ende men stouet sijn lijf met witten wijn / ende men gheeft hem te drincken conff water.

Tegen den hoest doemen hem drinckē decoctie van byslope / ende eten wortels van pareye gestooten met suuer terwe: ander laten hem drincken seuen daghen achter den anderen decoctie van byvoet.

Als dat hy int drincken laet ingaen een ecchele en datte noch is hangende in de kele / so doemen hen inder liggen metten huyck om hooge / en men giet hem in de mont warmolie: maer is sy gesloncken in de maghe / so gietmen hem in sijn doog eenen trechter.

Als hy ghebeten gheveest van een slange / schorpien / aerspinnē oft van eenen herwoeden hont / so wasschen hem de woude met schorpienē olie / oft

E W met

met zeep die sâden sijn ghesloten heeft / men
wascht hem dock met decoctie van groote cistelen
oft met oude pekcl. Maer reghet r' steken van de
horszelen / wylsmaen hem niet verass in waer ghe-
weyct / ende men besproyt de plaecten daer den os
weyden sal met decoctie van Lauworbel en oft bak-
kelaer om van daer te verdrjueen en te verbzeem-
den de peerts bliegen / of men bestre met dese de-
coctie: maer is hy gesteken / so maectmen de plaecte
nat met speeckel vanden seluet os.

Tegen de etende secken / so wylsmaen hem niet
gestooten loock ende veide met solfer en azijn niet
gebroken galnoten in sap van catten steyt / of mit
witten andozen en loet wter schynaden. En tegen
de quade secken so stryck die niet gestorde mal-
we en witten wijn. Tegen de bloetsweren ende
aposteumien / men moet die dden en pen niet beef-
dech / elien wortels oft squillen en sijn ende daer
na bliemen en supieren met sijn pisse die warm is:
en dan daer in voer wiecken die ghesteken zyn in
terre / ende ten laetsten beselingen van ihwaer die
ghelegghen hebben in gheyt en oft ollen roet.

Tegen de schoftheyt / moet men hem strycken
met sijn pisse ende met oude ghesouten boter / oft
smeren met ternientijn oft witten hars in witten
wijn ghesmolten. Tegen de luyfen salmen besigen
de decoctie van wilde olifboomen en sou / ende de
blaerckens wech nemē die hy onder de tong heeft.
Tegen de longersacht giet met hem in pareyen
sap met soeten witten wijn / ende men stecc hem in
de oote haselaer wortel.

Heeft hy d'een schoutwer vercrampen oft ver-
wongen / so moetmē hem laten aen den achtersten
voet op de contratie sijde. Maer zyn sy beyde ver-
crampen / so moetmen laten in beyde de beken.

Heeft hy den hals gheswollen ende geswollen /
so moet men hem doen laten in esne vande ooren /
maer

maer ist inde middel/aen beyde de oojten/est by hie
gheswil een plaester legghen. ghemaect van ossen
marck ende bocken toet/van zlos ene vele ghesmol-
ten met olie ende ghesmolte peck. Ist dat hem t'v
aen de beenen houdt / so moet men dat stouen met
wyn alleene/ oft gemengt met olie. Ist dat hy mang
gaet/ van coude die hy acnde. voeten ghelede
heeft/ so salmen die wasschen met sijn pisse die stel-
is ende worm ghemaect: maer ist door ouerblie-
dicheyt van bloet dat gesoncken is achter ins bry-
gen vande ioncturen vanden voet est op den voet
so wormen dat resolueren met seer sijn te wyl-
uen ende met coppé : maer wilt daer door niet ve-
gaen / ende ist alrede neder ghecomen/so sal men
den hoozn vanden voet moeten spijten aent rym-
de/ totten vlesche toe / ende also doen wtcomen
ende bewinden de ioncture / met een leren bosse/
om datter t'water niet aen comen en sonde/ so lan-
ghe tot datter ghelesen is.

Ist dat hy hinckt door dat een seurtwe ghefor-
seert is/so moermen hem de voeten stouen met olie
en sout: ist door t'geswil vande knie / so moet mere
dat stouen met warmen alijn oft met decoctie van
milic en lysaet, Maer hoe datter toemt/ men moet
cauteriseren de plaeste daer t'ghehaeck is / en daer
op leggen versche boter/ die gewasschen is in wa-
ter en alijn en ten laetsten een salme maken van ge-
souten boter/ met geyten vet. Ist dattet is van een
splinter oft door een gestoot teghen eenigen steen
ok hout / so salmen de plaeste stouen met warme
pisse/ en daer op leggen out smeer/ ghesmolten mee-
olie en peck. Een sake en isser. diele beter betwaert
van hincken dan hen de voeten te wasschen met
cort water/so haest als sy oncoppelt zyn/ ende dan
wijnen met out smeer.

Ist dat den hoozn splijt oft schelsert / so moet men
dien eerst stouen met alijn / sout en olie onder een

ghewragt/ en dan ont suer daer op leggen ghes
landten in nieu perk.

De buffels die wilde ossen sijn beter om de wa
gens te trecken dan om te ploegen/ want sy en sijn
nemmermeer so by noch so vast. Het ackeren van
de stier en is niet ghet/ om dat hy niet ghedweeen
is/ noch hem seluē niet wel en vochte met de gein
de ossen. Het ackeren vande gesneden coeye en is
oock niet seer goet/ maer men moet den stier alle
ne op hem seluen houden en het maken om de boe
yen/ ende ourrent de maenden. Meye/ Junius en
Julius de koepen daten besprijghen. Ende eenen
stier is ghenoech voor festich koepen.

De ossen diemen sal willen ophouden om het te
maken ende te het coopen en sullen maer altemets
in de werke trecken als goet ende schoon worden is
ende de aerde sacht is: noch en sullen oock niet
draghen dan cleyn lasten om haer te exerceren
noch en sullen niet eten dan ghesit/ hoo ende stroo
met het graen en altemets ionge scheuten vanden
wijngaert ende andere die sy geerne eten. Ende der
os die smorghens ghetrocken heeft die sal na der
noene rusten.

Vanden Vercken herder. Cap. xix.

Van alle de beesten diemen opboedt/ soo prijfen
wy seere de gullichste/ de duyflste en de schade
licste beeste/ te weten het vercken/ om de soeticheys
van sijn vleesch als met melck opgeboedt is/ ende
noch ionc is. Ek om het souren het spie/ het vel en
de borstelen. Man sijn gullicheyt is ghenoech ghe
bleken aen de soch die de Coninc Fransoys doode
inde nacht in weckens halch gebonden werde som
eemets druyuen. Man sijn duylicheyt/ dat blyt by
sijn woeten/ wentelen ende eten: ende de schade
dier doet/ blyt ghenoech by sijn woeten aende voo
ren vande menten ende conlossone de boomten en
besaeyde plaatsen. Ende daerom behoefter op een
grote

groote hoene gelijc wy hier voer houden/expresselie eenen man om die te regeren en te stouwen te beide waerts/die alst tijt is weert te besorgen sijn sabbende/ende reynicalicene te stellen de braetverckens die niet meer en suppen/en ooc de sochs met haer cleyne verckens die gereckēt sijn/in een perc of rot allene. De beeren sal hy stellen by de braetverckens die niet meer en suppen/en de siecke ooc op een besonder plaetse. Man verck stroo en dickwils vernient woerdense also ver als van het eten: niet moet ooc besorgen dat haer backe althitschoone sijn: ende tegen dat quaet weder is/sal de beeren herder hem vdoelien vā een goet deel eckels/verrot scrup/ of vā eenich contact: of by gebreke van dien/van gerste geweyct met semelen/ met coolen of rapen of groote ende dicke radisen/om haer dā t'ete tegenē/ en ooc sien dat haer spijse niet cony en zy noch te seere geweyct/op datse den loop niet en cruyghen: Dat den vloe of rpaneytsel van haer stal alle maendē vernient werde van dyssant of van ander sant om daer in te houdē haer pisse: want dese vercken hoe wel datse buyt sijn ende gheerne int stich: wentelen/ nochtans worden sy weder in een cot dat wel reyn ende supuer is.

De verckens die ghy mesten wilt sullen althits gesloten stant in een besonder cot/ende gheen wetsien hebben noch licht dan door de deure almen daer in sal comen om hen t'eten te gheuen. Sy en behouuen so veel moeyte niet als d'ander/noch soo veel besorghens / dan haer sot schoone te maken ende te sien datmenle goet voetsel gheue tot datse vergheworden sijn / want van dan voorts / soo schier hen althits cost ouer: ende en sullen oock van een plaetse niet vergaen al of sy waren sandt eenich ghevoelen ende machteloos om haer te verroeren / soo dat altemets de muspen nestelen op haer rugge / soo datmen dickwils verckens

E v

ghebon-

ghebonden heeft die anderhainen voer dicke ghespect waren.

Ghy en behoeft maer thien beeren tot hondert sochs en also na aduenant de reste so wel mannekens als wijfkens sult ghy doen lubben ende sijden na dat sy een iaer oft ten minsten ses maanden out zijn: hoe wel dattet vooz r'cherste is als sy beginnen heet te werden. Ghy en sult ghemeydick een soch niet laten voeden ouer de achtien braetverckens/ de reste sult ghy vercoopen als sy acht oft thien dagen out zijn: en een iaer daer na so sult ghy die niet meer laten suppen ende doen lubben ende laetse dan te velde loopen. Vooz twee beeren sult ghy houden de cortse van allen/ de grofste ende viercantste/ ende vollymichste / wit oft swart van hayze ende seere gheborstelt op den rugghe / maer vooz v soch sult ghy houden de lancste / met eenen hanghenden bysch / bree van billen ende wtghefrecte ribben/ wit van hayze/ cleyu van hoofde/ en cort van beenen: D'ander sult ghy ophouden ouer r'eten. En laet v soch niet bespringhen sy en zij meer dan een iaer out / ende dat de beer zy dy oft vier iaeren out / want na de vijf iaeren so moet men hem lubbe om vet te maken. Dertijt van te doos bespringen het zy om iongen te hebben oft om vet te maken/ sal zijn van r'wassende quartier vande mane tot de volle mane: want vande volle mane en ist niet goet/ niet meer dan het eris int bekende quartier/ en dat van Lichtmisse af tot halfmoyte oft coys daer na om dat v ionge wachkens loorden in Junius/ Julius ende Oostmaent beginnen sterre te wordē/ en in Septembre moeg vande moeder loopen: want de winter braetverckens zijn seer quaet op te brengen/ ende so natuerlic niet als d'ander: want dese beesten zijn vande hyperachtichste dier zijn/ waerom dat men hem te veel plaatsen de stallen niet leem metset ende beset/ hoe wel datter

Datter goet getiefs genoech is van steen / calc / sanc ende plaetsier. Siet dock wel toe dat den beer niet en gaet met de sochs die vol zijn / want hy soude die blyten ende hen tongen dooz den tyt doen worpē. Dese beesten zijn seer gullich / ende en connen geen hongher verdragen / ende sonderlinghe de sochs / die dooz sulcken noodt altemets gheten hebben haer eyghen tonghen ende doock anderen / iac soe de songe kinderen in de wieghe / welke seer groote schade is ; daerom moct men toesien dat haerlieder back nemmermeer ydel en zijē.

Men sijnst hie breken vander manen int be-
ginsel vande Lente oft int vallen vande looueren /
ende men siet oft het vercken siet is / alst seere zijn
dooren laet hangen ende dat het tragher en swaer-
der is dan t'ghewoone is te wesen / oft alst gheen
appetit en heeft. Maer om alder sekerst te wesen /
ist datter geen vande voorsyde tekenen en blij-
ken / so trect hem tot een hant vol borstels teghen
den was vanden haye op den rugghe / ende ist dat
die teyn ende wit zijn aende wortel / so ist ghesont
en wel te passe / maer zijn die bebloet of andersins
geplect so ist sieck. Het is principalic subiect der la-
zerien dooz sijn gullicheydt ende buyl eten / daer-
om ist darmē die besiet op de songe ende achter de
dozen / alsien die ter merct te coopen brengen / ende
op de iaer marctten van de groote steden. Ende ick
gelsoue dock dat daerom onse ouders die gemeyn
sich niet en pleghen te eten.

Het is dock seer gheueycht tot pine ende ghe-
swilt vander milten / ende de pesse / de welke dooz
de onghesontheyt des lochts / eer dat op een buyl
besmet lichaem / dat buyle ende quade spijse eet /
dan op een ander.

Tegen de walghinge vande spijse / so lactment
gesloten staen vassen eenen dach ende nacht in een
doncker

Doncker plaetse/om dattet verteyren soude de ouer
bloedige humeuren/ ende weder soude crighen su-
nen appetijt.

Tegen de costse wordet ghelaten op den steert.
Maer tegen de catarren ende t'geschwil aenden hals
oft almen suspicie heeft van lazertje/ so wordet ge-
laren onder de tonghe.

Tegen de pñne ende t'geschwil dat hem aengoint
inden scrijt tijt alst seer wel gewallen is ende dat-
tet sijnen buyck vol etet van verrot scrijt/so doet-
men hem eten onde cappers wel gheweyct onder
sijn spoelinge ende water / ende ooc seer veel eoo-
len/so wel roode als ander/ende men maecht hem
senen eetback van tamarisck.

Tegen de sweeren en geswillen inden hals/ soo
wysfment met sout ende met meel van suyter ter
we onder een ghemengt.

Alst dattet vilfaem geten heeft/ so geeftmen hem
te dwinckē een decoctie van wildeconcommers seer
lau/om te doen ouergheuen.

Maer principalic moetmen den berckene wel te
dwincken geuen inde honts daghen/ ende op ander
seer heete dagen/ende laren woeten ende wente-
len also seere alst wil / want het soude sternen van
dozt.

Vanden Schaepherder: Cap. xx.

Ist dattet t'beste profijt vāder hoene comt vande
beesten te houden en te voeden/ t'welcke gedaen
wordt met den ouerschodt dat de huysman spaert
van sijn fouragien/ siftingē ende andere dingē die
anders niet en costen dan de moeyte van te berga-
bercn ende op te sluyten/ so mach ick wel segghen/
dat t'beste ende profijtelicste is op een hoene te hou-
den schapen.

Het is wel waer datmen sorgemoot dragen om
die

· diete bewaren/van conde / van sweetinghen/van
 · r'bloet ende van andere inconuenienten/dewelcke
 · verstant van d'een beeste op d'ander comen/ en ooc
 · de moeyte hebben van te bewaren int velt/ en aen-
 · de cribbo: maer wat isser oock vande seer wtne-
 · mende ende profijtelicke draperie die ghedaen
 · wordt ouer al Europaen? Daer en bouen den goe-
 · den haese ende hee lecker vleesch van schapen ende
 · hamelen? Ton sal van niemant wonder geue noch
 · hoerem schynen/ ist dat wy den vader des huysge-
 · sins leuen dat hy bouen alle saken neerstich ende
 · sozchfuldich zy/ dooz sijn schapen meer dan dooz an-
 · der beeste oft bet/ ende dat hy souge drage/ dat sijnē
 · schaepstal wel gestopt en ghedect zy inde winter/
 · ende eenē schaepherder hebbe van goeden aerde/
 · neerstich int tellen/ ende gheschiet tot veel eerlicke
 · dingē: want men winter vebesulcke heden (daechs
 · principalick ontrent de steden die dooz haer ledic-
 · heyt hen begheuen meer om quaet te doen/ dan om
 · haer meesters profijt te doen: in dat wy dooz haer-
 · lieder onmanterlicheyt/dagolics sien geschien veel
 · dieerrien/robuerien / asettingen ende ander on-
 · tallick quaet. Ter contrarie d'eerste schaepherders
 · vā Egyptē en van ander landē warē Inuenteurs
 · vander Astrologie/vande Medecyne/vande Divi-
 · sijnque/ende van meer andere vrye consten: ia ick
 · en weet niet oft isser behoefte by te voeghen den
 · crijchhandel/ende de regimenten van de Coninck-
 · rijcken/ dooz dat is seer langhen tijt te velde lagen
 · ende leefden veel iare in haer hutte/ obseruerende
 · met moete den loop des hemels/ de dispositiē van
 · de tijden vanden iare/ en noterende dooz lange ex-
 · ercitie ende experiencie den voorspoet ende tegen-
 · spoedt des tijts /soo dat vande onde schaepher-
 · ders ghecomen zyn de gheleerde mannen ghelick
 · dat ghenoech blyckt by de Hierogliphiten. Aldus
 · van metten sozchen gheseyt/ soo behoefmen wel
 · sozchful-

sozchuldich ende voorzichtig te wesen / om te kien
sen eenen goeden schaepherden.

W schaepstallen sullen gheplaveyt wesen met
cassiesteenen / gelijk v berckens tot afgaende ter
plaetsen waerts / ende na den mischpoel / om het
afloopen vande pisse / ende als voozen gheseyt is /
ghemaect int Huyden. want dese beesten / al zijn
sy wel ghedect / zijn nochtans seer huyuerich / daer-
om men haerlieden maken moet eenen langhen
stal / seer leech ende redelick breet. De cribben sal-
len staen omtrent onderhaluen voer hooghe van-
der aerden / ende teghen dese cribben sullen ghe-
bonden staen hooghe ende rechte peerren re-
delick vast by malcanderen / om te beletten dat
de schapen niet en loopen ouer de cribben.

De schaepherder sal zijn cribben ende hoorden
reyn houden / de welcke hy oock vast sal stellen
datse niet omme en vallen / ende dat de rammen
niet en comen by de moeders / noch de Lammers
niet ouer en loopen by de siecke beesten. Hy sal
oock sorghe draghen de lammers terkont als
sy ghesoghen hebben in haerlieder perck te setten /
ende hen semelen te laten / om besich te houden
de wijle dat de moeders te velde zijn.

In de winter sal hy de cribben koffren met
de beste schoonen die in schuere zijn / ende dick-
wils by een schaepen r'ghene dat sy laten lig-
ghen / r'welcke noch seer wel te passe mach comen
om de peerden ende copen te stroyen.

Int middel van de somer sal hy hem legghen
int middel van de haeckvelden ende daer zijn af-
suytinghen maken met hoorden ghelyck in sijn-
nen stal / wtghenomen datse niet en sullen ghe-
deckt wesen / ende op de vier hoecken van sijn
parck sal hy sijn honden op de wacht stellen / maer
by

hyf sal hem houden int middel van t'part in sijn hut-
te oft houten huysken / t'welcke hy bertwaerts ende
derwaerts rollen sal / als hy bertrecc van de plaets-
se oft van den velde.

Sijnen schaepstal en sal hy maer eens t'siaers
schoone maken / t'welcke sal wesen coets na den
Dost / oft ommers in Julius als de cudden te vel-
de ligghen. Maer nemmermeer inden herfst noch
reghen den winter / want het misch verwermt.
Terstont soo sal dan oock de laet dit mist doen
hoeren op sijn magherste landt / ende laten daer
drooghen alle de reste vande Sommer tot in Oc-
tobro / ende dan sal hyt laten spreyden op t'velt
ende menghen onder de marghel. Maer hy sal
weten dat hy maer te vier ofte vyf iaren eens een
plaetse daer mede wisten en sal.

De Laet sal sijn schapen doen scherren in den
Depe / ist dat hy woont in een warm landt syde-
waerts ghelegghen / maer woont hy in een conde
landt dat niet so warm en is / soo sal hyt doen on-
treut half Julius / maer nemmermeer in den sa-
mer noch inden winter / hy en salder niet langhen
met onledich laten zyn dan van smorghens ten
schten totter noenen : Als sy gheschozen zyn / soo
sal hyse ouerstrycken soetelick met olie ende wijn
onder een ghemengt om te confortceren : maer is
erghens t'vel af / soo salmen daer by doen was
ghesmolten met onghesouten smeer / want dat ge-
neeste en preserueertse vande schoofsheit. T'schaep
is geneycht tot de schoofsheyt / tot de hoest ende tot
d'bloet / welck is een wtneemende pijn des hoofts /
ende oock de peste. Dese dry laetste siekten zyn on-
gheselick ende smortelick / soo dat een schacp be-
smet zynde met eenighe van dese siekten / d'an-
der doet steruen. Ende dan moctmense verande-
ren van locht ende stallinge / ende daer en tussche sal
men ghenesen het sieck schacp / ende vercoelen
met

met versich stroo/woel hooghe ghestroyt/ en den stal
beroocken ende perfumeren veel daghen/ met rhi-
nus/ poleye/ maielepne/ balseme/ heydens wout-
cruyt/ basilicon/ ende ander welreukende cruyden.

Tegen de schorstheyt van de schapen moctmen
een salue maken van solfer ende Cyperus wortel/
van elcs enen vele/ de welckemen incoyoreren sal
met spieghel harst/ camfer ende was/ om een salue
daer af te maken: ende na dat ghy daer mede dry
monden d' schorst schaep gestreke hebt so sult ghyt
wasschen met looge/ zee water/ oft pekcl/ ende voer
de laetste reys met ghemeyn water. De selue re-
medie is dock goet voor een schaep dat luyfen
heeft.

Tegen den hoest/ ist dat dien sterck is/ so moer-
mense smorghens laten drincken met den hont
olie van soete amandels met wat witten wijn/ i sa-
men lau gemaect/ ende oock gheue versich stroo/ en
doen eten hoestblaveren/ want gemeynlic inde her-
te comt henlieden dese siecke: mer ist op een ander
tijt/ soo salmen hen moghen gheuen wat ghebro-
ken senugriech niet romijn/ ende peerde voede-
ringhe.

Tegen de dempicheyt/ salmen hen openlijc de
muylgaten/ gelijc men den peerden doet/ oft d'oo-
ren d'een voor ende d'ander na affstijden.

De snoter van de schapen/ gelijc van de peerde/
handt so vast inde longher/ datse noch niet laten
noch door drincken niet verbroken en can wor-
den. De alder beste remedie is/ darmen i schaep
(in dien dat hem de siecke by blijft twee daghe)
versmachte: want d'ander rammen ende oyen/
snacken nat ghene datse laten ligghe op de can-
ten van de cribbe/ ende crighen terckont daer na
de selue siecke. Sommighe muylstoeters leg-
ghen dat men henlieden soude hanghen aen den
hals een leuende wijngaerdot padde ghebonden
in

in een sacken van nieu lshwaet/ en daer laten hangen neghen daghen lanck. Andere willen seggen dat ment soude weder int gars steller./ Al een peert/ ende ist een schaep in tē besonder weyde; maer ten helpt al niet/ want sy steruē alle gelijc door droochte van de longher/ ende metten schaepshoest/ wts droogende. Daer en is tot dese srecte anders geen remedie dan ergens in een vuyle gote te worpen.

T'bloet dat is een swijmelinghe die henlieden coemt ontrent de hontsdagē/ so dat sy sonder oor- sake draeyen/ struyckelen ende springhen/ ende ist dat ghy haerliedet voorhoofst oft boeten aentast/ so sulc ghy bevinden datse witter maten seer vanden. Daer tegen moerminen henlieden de ader slaen die op den muele is/ recht inde middel/ met eenen gheslepen hoozue/ soo hooghe alst moghelijck is. De beste gact terstont van haerscluen/ ender terstont daerna so coemse tot haerscluen/ oft tot goet oft tot quaet/ niet te nūn meer tot quaet dan tot goet. Sominighē schaepherders hebben gheproeft het laten int stuyt vanden hoofde luttel bloers sef- tens/ ende hebben altemers wel daer mede gheva- ren/ ghelijck oock de ghene die tegen den hoest en- de vercuntheit den inghegoren hebben enen le- pel ghebranden wijns met niet daer.

Te ghen de peste en ist niet meer remedie voor de beesten dan voor de menschen: ende ick late my duncken dat dese beeste ghelijc het vercken/ door den grooten stanck van sijn vuylicheyt/ meer haer toe gheneycht is dan enige andere; maer ont een preservatie/ so heestmen bedacht dat men dic- wils soude parfumeren haer lieder cribbe met de voorseyde weckreickende cryyden/ ghelijck poleye/ wildē balsen/ ruyte met geneuer besien; ende oock dicwils ghyder haerlieder eten mengheit mellilote ende wilde poleye: noch is oock daer teghen goet organ oft wilden balsen/ en vōt teghen den hoest.

¶

¶

Is oock seer goet datmen de lammerkens helpt/ t'zy dat sy de coorse hebben oft eenighe ander siecke. Zyn sy sieck/ soo moetmen die nemen vande moeder/ ende is dat sy de coorse hebben is drincken gheuen melck van haerlieder moeder met so veel teghenwaters ghemengt.

Wicwils crughen sy oock/ een schurftheyt onder de kinne/ als sy ghefen hebben cruyden daer dan op ligt. De reinodie daer teghen is te nemen yslope ende sout van elcs euen vele/ wel te lamen ghesooten/ ende daer mede salmen strycken tgehemelt vanden monde/ de tonghe ende den muyl/ etide van de spoceren met asyn wasschen ende daer na strycken met terre ende smeer.

Ick en wil oock niet achterlaten/ eer dat ick een eynde make van dit capittel vande schaepherder/ vte leeren hoe dat ghy moecht kennen de deuche vande Oye/ ende vanden Ram. De Oye oft schaep wort door goet ghepresen/ dat noch gheen drie iaer out en is/ dat wel wolle heeft/ ende die saechre/ niet gheplect/ met diuersche colouren/ wast af het vles/ dicke is/ alle het lijf dolc/ principalich roucs omme den hals/ het hoest ende den buycke/ dat groote ooghen heeft/ langhe beenen/ ende eenen langhen heet. Den Ram wordt groot gheacht/ die hooghe ende lanck van lichaem is/ groot van buycke/ ende seer wel met wolle bedect: den seert lanck ende dicke van wolle/ blee van voerhoest/ met swerte ende lieflike ooghen/ breer van rugghe/ groot van eullen/ ende de ooren wel bedect met wolle/ seer wel ghehoort/ maer niet slycne horenkens/ van eene coloure ende niet hart verscheyden verwe op eenich deel des lichaems.

Vanden Gheyten herder. Cap. xxi.

Veel landen zyn der in dese Europe/ ende sonderlinghe op sommighe plaetsen van Oranck
Nederyck/

kerlyck/die gheen beesten so vele en hebben als ge-
 ren/waer af dat sy cruyghen melck ende tghene dat-
 ter af ghemaect wordt / sonder noch het ghemack
 ende profijt van het vel ende van het hayz/ van
 het welcke in Turckien de camelotten ghemaect
 werden: ende oock sonder het vercoopen vande
 tonghe gheypen in haerlieder saison / het welcke
 alsoo goeden spijse is als men soude moghen vin-
 den: want het is van den tijt dat de vogels paren:
 ende de groote beesten heet zyn oft coytz caluen/
 die niet te ghelijcken en zyn by het lamteken van
 desen seluen tijt: dat machinen sien acnde Caba-
 rretiers die subtylick wesen te voeghen den steert
 van een gheypken in een quartier van een lam/ het
 welcke andersins ray van vleesch is/ sonder eens-
 ghe leckerheyt van van het melck.

De geypen wort bycans sonder cost ghehouden/
 want sy etet veel stercker spijse dan het schaep/ en-
 de clint op hooghet plaecsen/ ende daer de Sonne
 cracht heeft: sy doet oock meerder aerbeyt ende ex-
 ercicie dan een schaep/ ende is vromer ende ster-
 ker van naturen. Daerom hebben d'ouders die seere
 gheacht/ ghelijckmen oock noch doet in verchach-
 tich lant. Daer wy so luttel als wy der hebben/
 sellense inde schaepstallen/ ende latense de schaep-
 herders gade slaen/ stellende den bock ghelijck den
 ram alleine.

Ende om dat wy wijt ende verre ghelegghen zyn
 van de landen daer vele van dese beesten zyn/ ende
 die bequaem zyn om die op te houden/ so sullen wy
 te cotter daer af schryue/ want dese beeste allelees
 gheregheert worden ghelyck de schapen: dese selue
 wort loozten van beesten. staen oock onder een
 dach. ende aen een crubbe/ ende worden oock alle-
 leens ghevoedt ende seer ghelijck ghetractert ende
 slamen te velde ghestouwet/

Der neerstighen gheypen herder sal alle daghe

ff ij den

den stal schoonmaken / ende en sal niet lijden dat
 ter eenich mist oft vochticheyt bliue / of datter
 eenich sijck ligghe / want het sijn al saken die de
 geyten contrarie zijn. Dese moet grof / coersel / neer-
 sich / verdrachelijck / cloeck ende stout zijn / ende
 dat hy gae ouer rootlen / door bosschen ende wil-
 dernissen : niet dat hy sijn cudde sal volghen
 ghelijck de herders van ander vee doen / maer
 selue altyts vozen gaen ende d'eerste wesen. Hy en
 behoort maer vyftrich te bewaren te hebben /
 want dese beesten sot ende onghebonden zijn /
 seer lichtelick hen herwaerts ende derwaerts
 verstroyende / al contrarie den schapen die by een
 bliuen / ende haerlieder herder gheen moeyte aen
 en doen int bewaren : hy sal gade slaen dat hys
 niet en late weyden in coude plaetsen / want de con-
 de is haer lieden wter maten hinderlick.

En goede ghepte behoort sterck / groot en-
 de licht van lichame te wesen / dicke van hayr met
 groote mannen. De bock wort gheprelen die
 ouer vyf iaren niet oudt en is (want hy lichtelick
 om sijn excessiue hitte oudt wordt) die groot van
 lichaem is / grof van beken / den hals dicke ende
 cort / de ooren hanghende ende daer toe groot-
 het hoofft cleyn / het hayr swert dicke / schoon ende
 lanck.

Aengaende de siecten vande ghepte / nimmer-
 meer en is sy sonder cortse. Ja ist dat haer eens de
 cortse verlaet / so sterfse. Behaluen oock de siecten
 vande schapen / dē welckē de ghepte ooc subiect is /
 so wort sy noch gequelt vā twee ander siectē te we-
 ten / waterlicht ende gheswil / na datse haer dyacht
 quijte gheworden is. De waterlicht coemt haer
 van te veel waters te drincken / ende dan moet
 men incisie doen onder de schouder / ende daer
 lans wtrecken alle de ouerbloedighe vochtich-
 heyt / ende daer na de wande ghenesen met terre.

RA

Ma datse ionghen heeft ghehad / ist dat de moeder gheswollen is / oft dat het achterste hen niet wel ghehadt en heeft / so moetmen hen ingieten een groot glas vol van goeden stercken wjns maer aengaende de ander siecten / men sal die ghesecten met alsulcken remedien als vande schapen ende lammeren gheseyt is.

Vande honden. Cap.xxij.

DEN Schaepherder die oock den staet vanden gheeyten herder bediët in dese lantneeringe / behooft ooc toe den last van het hondscot / want het wel van noode is dat hy winden hebbe om te beverchten ende te veriaghen de woluen / ende bracken om te vervolgen het ghene dat hem altemets int velt te voeren coemt / oft dat onverschens ontblict ende ontcoemt inde rivieren oft staende wateren: oock dogghen / vande welcke de hoenenae hem den last gheeft / tot de bewaernisse vanden huys / waer af datter een of twee zyn / die daechs ghesloten ende ghebonden ligghen / dewelcke men snachts laet lopen opden vrythof / ende de plaetse bewaren teghen de dieuen / ende om de wilde dieren van daer te houden / die snachs loopen haerlieder aens ende proye soecken.

Aldus dan soo is zyn werck die r'eten te gheuen / te supueren / schoone te maken van het stof / te castjen / te temmen / ende te leeren het ghene dat sy nootfakelick doen moeten : ende tot dien eynde so gheeft hem de hoenetaer telcke bacel een groot broot / dat expresselick vooz de honden ghebacken wordt / sonder het profijt noch dat hem coemt dooz het iaghen / so wel thuyts als int velt. Daer om sal hy den last hebben vande half banden van de selue honden / ende die int water te wopen om te swemmen in de hontsdaghen teghen het rasen: ende coel / ende saechte te doen ligghen als sy gheachtbeyt hebben : ende oock te doen vaf-

f w ten

ten om te greetigher ende dapperder te zijn in soecken van de wilde dieren/ dewelcke hy met den cruyf boge oft met het pistolet listichlyck verwachten sal / ist dat het wilt gbedierte coemt daer ontrent dat hy is.

Hy sal oock neerstich ende sochfuldich wesen om die te ghenesen als sy sieck zijn : ist datse ruypich/ scoyst oft met ander siecten gequeult zijn / so sal hy dier ghelycke remedien ghebruycken ghelyck wy gheseyt hebben voor de schapen.

De wagheman. Cap. xxiiij.

DE ghesedighe ende lanckmordighe wagheman die sijn beeste wel lief heeft/ en slaetse nemmermeer: maer hy ghewentse wel dat sy hooren na het slaen vande menroede na sijn woorden ende ghe-roep : noch en doetse oock niet meer trecken noch aerbeyden dan sy en vermoghen. Smorghens roscant hy die blijdelic/ ende inden Somer altemers na de noene / hy en waterse niet dan alst tijt is/ ende na datse gerust hebben. Inden somer wassche hy hen dickwils de voeten met couw water / ende somtijts met wijn oft met wijndroessem om te verstercken / ende oock met pisse als sy te seer verwoeyt zijn van aerbeyden/ ende bint snachts mist onder het hol van de voeten : ende ist datse verhit zijn oft geenen apertijt en hebben/ so waseht hy hen den mont met alijn ende sout/ ende en gheefse hoy noch fourage / hauer noch lighstros / dan wel suyver ende reyn / noch en lactse niet beslaert noch ontnaghelen. Hy draecht oock sorghe dat de stringen/ sadels/ gozreelen/ toomen/ oft eenighe ander ghetuych ende ghereetschap niet gebroken/ ghesceurt / noch bedozuen en zij : hy behoort oock te connen naeyen met garen/ met basten ende met borstel draet / ende oock de sadels ende panneelen met blocken te vullen ende te vermaken : metten sozsten gheseyt/ hy behoort te weten het ambacht van

van den sabelmaker ende van den peerde besla-
gher: Ende daerom altyts by hem te hebben sijn
boegette ende sjuen grooten aessack daer de
ghereetschap ende het yserwert in steect / om het
peerde ghetuych te vermaken ende de peerden te
beslaen.

Hy moet oock wel neerstelick besien waer aen
dat licht als eenighe van sijn peerden hyncken/
welcken voer dattet is / ende waer dat de pijn is/
ende somtys binden onder het ghehoelte vanden
voer mist. Hy moet oock wel gaeyllaen / wanneer
dat de beeste nieuwe voeten cricht / ende inde Lent
te den hozen laten wtschieten / als sy den mont ver
hit heeft: ist datse hoeft / so sal hyle decken / ende heeft
se den snof ghereghen int aerbeyden door reghen
ende quaet weder / so sal hyle doen eten fenegriech
oft anijs onder haer ander eten / ende als sy begint
gudt te worden / te veranderen / ende wel te merck-
ken de liefde die de peerden tot malcanderen
draghen / daer na sal hyle plaetse geuen in den stal:
welc alle morgen inden somer behoort gereynicht
ende ledich ghemact te welen van het mist / soo
datter niet en bliue / ende r'sauens weder versch
stroo. De peerden moeten inden stal slapen teghen
r'perijckel vande siceten / ende moeten ghebonden
staen / om datse malcanderē bijten noch slaen en sou-
den: hy sal ooc wel toefien om sijn licht te stellen in
den stal datter gheen schade noch perikel door en
come / ende oock wel opsluyten / bewaren / ende van
r'sauents te voren ghereet maken sijn ghereetschap
ende ghetuych so dat hem sanderdaechs smoz-
ghens als hy gaet ackeren / niet en ghebreke / als
hy de peerden moet inspannen. Heeft hy som-
mighe muyten oft merien die sal hy alleene setten /
ende houden om in eenen anderen ploech ende
waghen te spannen. Ende is dat eenich van sijn
peerden sieck is / in dien dattet niet en is van ver-

¶ iij moet

moetheyt/van verstyftheyt / oft van afgetoerens
ende ghequetste huyt/so sal hijt scheidten vanden
anderen peerden ende alleene seften.

Het is oock d'werck vanden wagheman/ sijn
merien neerstelijck te regocen/ende toe te sien dat-
se gheen ongheluck en crighen: hy salse alst tijt is
inde weyde doen ende gras laten eten/ ende en sal
die niet laten bespringhen dan ontrent half meer-
te/om dat de merien souden moghen inden seluen
saisoen dat sy bespronghen gheweest hebben lichte-
lijck haer veulen opbruyghen met het schoon ende
ionck gars na den oosticost:want ten eynde vande
twaelf maenden so veulenen sy. Den hengst die de
merie bespringhen sal / behoort ouer de drie iaren
out te wesen / ende mach daer toe dienen tot sijn
tuintich iaren. De merie mach bespronghen wor-
den als sy twee iaer oudt is/om dat sy tot haer drie
iaren haer veulen wel voeden ende ophouden sou-
de:maer na haer tien iaren en dientse daer niet
meer toe want de peerden die van een oude merie
comen / en zijn niet coragieus / maer seer swaer.
Den hengst behoort teghen den tijdt dat hy de me-
rie bespringhen sal / seer wel ghevoedt te werden/
ende als den tijt nakende is / soo salmen hem yet
maken met gherste ende eruen/ om dat hy der me-
rien te beter soude haer begheerte voldoen: want
hoe dat hy stercker ende lustigher zijn sal int be-
springhen/ hoe hy stercker veulen sal maken. De
merie daer af datmen begheert te hebbende een
goet veulen / behoort fracy van lichaem te wesen
ende groot naaduenant / hebbende een lustich op-
sien / de lancken ende de rugghe breedt / wel ghe-
voedt/ende die in langen niet ghcaerbeyt en heeft:
sy en behoort maer van twee iaren tot twee iaren
bespronghen te wesen/om dat sy te beter haer veu-
len soude moghen voeden. Als sy sal vol zijn/so sal
mense wel moeten voeden/ ende oock niet doert
arbeyt

arbeeyden noch loopen / noch laten inde cande / **Ma**
 dat het buelen sal wten buyck wesen / so salment
 laten byde merie in een warme ende wijde plaetse
 om dat de coude hen niet en hindere / of oock dat het
 de moeder niet en quetse in een enghe plaetse: ende
 alst stercker sal wesen / so salment met sijn moeden
 laten gaen te garse / om datse haer niet en soude b
 droeven dat sy haer buelen niet en saghe: want ghe
 meyulick so worden de merien sieck van liefde die
 sy drachen tot hen buelenen / ist dat sy die niet en
 sien. Een buelen oft peert wordt ghehouden voor
 goet alst cleyne hooft heeft / swerte ooghen / wijde
 neuse gaten / corte ende smalle ooren / den hals breet
 ende sachte ende niet lanck / de mane dicke van
 hayz / ende hanghende op de rechter syde / een
 breede borst ende seer vol musculen / groote ende
 rechte schouderen / de lendenen breet ende ghesone
 ken / de ribben rondt / den ruggraedt dobbel / den
 buyck opghesorst / de cullen cleyne ende ghelijck /
 den steert lanck / grof ende wel gehayt / de beenen
 ghelijck / hooghe te rechte / de knie ront ende cley
 ne / ende niet innewaerts ghedrayt / ronde billen /
 de digen grof ende sterck / den hoorn bande voer
 hert ende hooghe / hol ende ront / ende de cruyne
 bouen seer cleyne / ende dat lustich / dapper ende
 handelick is: want die van sulcker nature zyn / die
 zyn lichtelick ghehoorsam / ende moghen den ar
 beydt verdragen.

De wagheman behoort oock te weten hoe ende
 dat sijn peerden zyn / om dat hysse na haer sterckte
 soude moghen doen wercken. Den ouderdom van
 de peerden wort ghesien aende hoeren / clauwen /
 ende principalick aende tanden / Als een peert twee
 iaer ende een half oudt is / so vallen wt onder ende
 bouen de tanden die inde middel staen. Alst vier
 jaer oudt is / de tanden die wy hontstanden heeten
 vallen dan wt / ende daer groeyender ander. **Wooz**

A v het

het seste iaer so vallen wt de opperste hoof-
tanden/ ende int seste iaer groeyē weder d'eerste geval-
len: int seuenste iaer sijn alle te tanden weder vol
ende alle ghelijc hol: ende nae dien tijt en cannen
niet wel gekennen hoe oudt dat sy zyn. Int thiende
iaer/ so begint slaep vanden hoofde in te vallen/
ende somtijts worden oock de wijnbrantwen gr̃s
ende de tanden wassen.

Het is oock t'werck vanden wagheman/ bouen
al/ seer sozghfuldich te wesen booz de ghesontheyt
van sijn peerden/ waerom als hy siet dat sijn peer-
den gesont zyn/ maer nochtans mager/ so sal hy die
t'eten gheuen gerooste tertwe/ oft een dobbel ma-
te ghesooten gherste/ hy sal die daghelics w̃huen
ouer al haer lijf/ wel versekeren zynde dat haer beter
is dicwils gbehandelt ende ghew̃uen te wesen/
dan haer veel etens te gheuen. Ist datse niet pissen
en connen/ so sal hyle eenen dranck maken van een
pinte w̃jns/ ghesooten loock/ ende thien witten
van eyers: oft oock sap van roode coolen met wit-
ten w̃jn ghemengt/ ende dien dat te drincken ghe-
uen. Daer en russen soo moetmen hen ontrecken
de hauer ende gherste/ ende niet boeyeren dan met
fontage/ ende groen dat haer diēt/ ist dattet na den
tijdt vanden iare te cr̃ghen is.

Den grooten ende rasenden hooftsweere vande
peerden wort gheuesen door dicwils te besigen iof
srou merck ende seer veel semelen/ en daer onder-
gescherft bladers van lattrouwe ende gersten stroo
dat versch ghesneden is/ men salse oock doen laten
aende hersten ader/ oft int slaep vanden hoofde/ oft
op alle beyde de plaetsen/ ende stellense dan in een
doncker/ leeghe ende duyster plaetse.

Tegen de schelle op d'oooge is een sonderlinge
remedie/ een medicine die ghemaect is van sap van
Onderhaue gestooten in eenen houten mortier: oft
oock van t'sap vande besien van veele / oft vande
bla-

bladers/ghestooten in eenen mortier/ ende dat in
ghegheuen met cout water oft beter met wijn: en
de dese medicinc sult ghy eenen goeden tijt onder
houden/ gheuende die t'sauonts ende smorghens.
Het sypooogen wort ghenesen met een medicine ge
maect vā wierrooc/ mirrhe/ stijffel en wittē honich.

Een peert dat verwaterc is / oft dat te haest na
datter seer gearbeyt heeft/sonder veruandelen en
de rustē gewaterc wort / crijcht daer door de vjuc/
welck schier is ghelyc de clieren/ want de clieren so
wel den beesten als den menschen aen comen door
te grooten conde van water / als de kele verhit is:
ten eersten moetmen de plaetse stouen met dingen
daer toe dienende/om de humeuren te roeten / en
de daerna een plaester daer op legghen ghemaect
van ghersten meel ende drie oncen spiegelharst/
t'samen seer wel ghesoden in goeden ende stercker
roode wijn / Ende als de materie sal vergadert we
sen ende ghereet om wt te breken/so salment vlie
uen/om den etter wt te doen loopen/ende dan ste
ken inde hollicheyt wiecken ende pluyinkens/ die
gheweeyt zijn in water/olie ende sout.

De squinancie/anderfins ghenaemt de pijnre in
de kele ende ghestwil vande tonghe/ begheert eerst
een stouinge vanden gheheelen mont ende tonge/
met werm water/ daer na eē stryckinge met galle
vā eenē stier. En aengaēde den drac/so salmē nemē
twee pont oude olie/een half pinte ouden wijn/ en
onder also sult ghy mengē negē vette vijgen/ met
negen hollen van Idareye: latet al samē wel weyc
ken ende maecter dan een decoctie af / waer in dat
ghy ten laetsten doē sult/ eer dat ghy die door doet/
ghewoenen salpeter also vele als v sal duncken dat
van noode is. Alst al wel door ghedaen is/so maec
ter af eenen drack / waer af ghy door eenen hoor
ne sult gieten inden mont van het peert twee mael
sdaechs / te weten/ t'sauonts ende smorghens tel
ken

ken eer half vperken. Woorts salmen hem t'eten
gheuen groene gheerste oft bitfen/ oft in dien niet/
gheersten meel/ waer onder ghy mengen sult salpe-
ter/ Ist dat ghyt doct laten / dat sal int ghehemelte
vanden monde wesen alst noodt is.

Het velen crijcht dicwils pijn inde tanden
ende int tanr vleesch alst tanden begint te crijghen/
ende dan sult ghy breken van t'beste crijt dat ghy
crijghen moecht in seer stercken aljn / ende daer
mede strycken de cakebeenen van buyten/ ende al-
dermeest daer ontrent dattet de pijn heeft.

Het dempich peert/ dat is te segghen / dat sijnen
aellern niet wel tot sijnen wille en heeft / ende dat
niet boozts en wil/ hoe seere dattet met sporen ge-
steken/ ghetrocken/ ende met een roede ghelmeten
wordt / maer seer hicht ende licht / Na oock int
eten niet op en houdt van hoesten : mach seer qua-
lijck ghenelen werden: het is wel waer als de sie-
te noch versch is / ghelijck ghecomen van t'stof oft
van eenen stuyuenden wint/ oft van te eten eeni-
ghe vuylichheit onder sijn spijse/ datter soude mo-
ghen remedie teghen wesen/ te weten/ datmen hem
soude laten aen de schouderen / en met het werm
bloet gemengt met wijn en olie van oliuē strycken
op de borst en op den rugge: als men dat vijf dage
achter een gedaen heeft/ so salmē hem de vijf dagen
daer na volghende doen ophalen door de neuse
gaten looghe daer olie onder ghemengt is/ ende
daer na ingheuen desen dranck/ ghemaect van ghe-
roost mostaertsaet / leuende solfer / cardamome/
van elcs euen vele / wel cleyn ghestooten / daer af
maect een decoctie in meede/ oft maect af eenen
dicken compost/ ende daer af sult ghy hem alle mor-
ghen doen innemen de grootte van een okernote
mer dicken rooden wijn/ die seer goet ende edel is.

Den hoest coemt wt veel oorsaken/ nochtans de
ghene die wt den coffere coemt / dat is wt de lon-
gher

gher ende andere deelen des lichaems daer ontrent / oft oock van andere inwendige ende nederste lidmaten die de principaelste wercken hebben / daer en is gheen beter remedie teghen dan de nensse gaten vande beeste te knippen oft te splijten. Ende ist dat daer na de siecte niet en betert / so salmen haer dooz eenen horne inghieten eenen goeden dronck van desen uvolghenden dranck. Reemt senugtrieck ende lysaet van elcs een mate / gomme dragant / sijn wierroock / myrthe / van elcs een once / suycker / cruen gruys van elcs een once / al t'samen wel cleyn ghestooten ende ghesift / leght die te weycken eenen gheheelen nacht in warm water / ende t'sanderdaechs sult ghy de beeste daer af te drincken gheuen als voorszeyt is : ende dit sult ghy also bliuen continuerende / doende daer toe een croes olie van roosen / tot dat de beeste ghenesen is. Moort so en moctmen nemmermeer de beeste bloot laten / op wat plaetse dattet zy / maer t'sal seer goet wesen datmen haer geue ende continueere gomme dragant met soete olie.

De coorse van een peert wort ghenesen dooz d'laten vande ader dicmen bindt int middel van het been / vier vingheren oft daer ontrent onder de billen : ende indien niet / oft by ghebreke van dien / so salmen slaen de hals ader : ende ist dat ghy siec datter dranck van noode is / so sult ghy wdooren een hantvol porceleyn / ende t'sap menghen met gomme dragant / sijn wierroock / ende een luttel vrouwenche roosen / dat sult ghy hem ingheuen met een luttel meede.

Teghen flantwicheyt ende pijn der herten / so is goet datmen het peert seer warm houde / ende desen dranck ingeue. Reemt twee oncen Myrthe / vier oncen gomme dragant / een half once saffraen / een once ghestooten mekilore / een pont binghelgruyt / ende sijn wierroock so veel als van noode is.

¶

Menghet al t'samen ende stootet te puluer/ t'welcke ghy bewaren sult teghen den noot/ nemende voor elcke reyse twee goede lepels / met een vperken waters/ twee lepels honich/ ende twee croesen olie van roosen/ Wescn dranck sal dienen voor som mighen dagen/ tot dattet peert hem beter ghevoelt/ Ende noteert dat desen dranck oock seer goet is den peerden die swack zijn ende pijn in de sonden hebben/ ende te stijf van leden zijn.

Den peerde dat te secre verhidt is/ sult ghy met ten hoorne ingieten / in de winter drie oncen olie met een vperken roode wijn/ maer in de somer niet meer dan twee oncen olie met so veel wijns als voer.

Teghen de pijn in den buyck / sult ghy nemen wilde ruytē saet/ oft hofruytē saet/ stampet wel cleyn eñ maectet hem met warmen wijn eenen dranck af. Het is oock gheproeft datmen neme vijf oft neghen cantharides die gheheel zijn/ ende winde die in eenen linnen doek/ de welcke ghy binden sult op de dghē van t'peert / ende hoe dattet is/ die sult ghy daer wat tijds op laten liggen / want dat doet pissen : maer siet wel voor v dat ghy hem geen en doet innemen gepulvert/ noch in elisteriet noch in drancke.

Teghen de versche schurfttheyt op den rugge/ so neemt twee aiuyns ende maectet af een decoctie in siende water/ dan sult ghy die also heet alst peert verdragen mach opt seer leggen/ eñ al het gheswel sal op eenē nacht vergaē. Oft andersins/ neemt gewonen sout ende temperet met stercken alijn ende eenen doyer van een ey / eñ daer mede sult ghy dan stryckē daert seep is/ so sult ghi daer bate in beuindē.

De geelsucht heeft voor een sonderlinge remedie desen na vlgenden dranck/ Neemt boec weydt ende ioncfrou mercke saet/ van elcs een pont/ laet dat samen sieden met lupijnen eñ met goeden honich/ eñ alst al wel door gedaen is / so gheeft hem dat in
ache

acht dagen vervolghens telcken een vperken.

De hartheyt des buycs wort genesen met dzancken ende clisterien. Men dzanck sal sulcs wesen/ gheuet dagelics poeyer van wilde ruyte met r'saet van dion gheweyct in goeden rooden wijn: Ofs neemt de wortel van gheel lisch/ met antjs saet ende opoponacum: ende dit al samen wel cleyne ghestooten salmen hem ten drie reysen ingheuen/ mes drie oncen goeden rooden wijn en so veel olien vā olijuen drie dagē achter een. In clisterien sult ghy doēslap van lisch/ in drie pont decoctien vā maeltwe ende pareye / ende dan daer by doen salpeter ende dypuen mist van elcs een once/ olie van bayen ende van ruyte van elcs drie oncen. Da dat de clisterie gheset is gheweest / so sal men de berste langhe ende soctelick ouer en weder leyden. Sommighe costusichers hebben teghen dese siecte gheproeft van hase mist met voghen lepelen honichs ende vyfthien peper cooren eenen dzanck te maken/ dewelcke ghenomen sal werden met decoctie van ciceren ofe roode coolen.

Teghen de ghesceurtheyt / so seymen datter ghen beter remedie en is dan te nemen senen oncen aschen van wygaert rancken of van olien/ met drie oncen olie van Olie / seyen schaloenien ghestooten/ drie oncen honichs/ versche boter ende geyten riet vā elcs een once/ wegebzee sap drie oncen / met guden witten wijn/ of met decoctie van ciceren/ men sal drie daghen achter een dese dīnagen ingheuen ten drie reysen.

Teghen de quade seeren moetmen bloet trecken vande leden daer toe dienēde ende na de plaesfe daert quaet is: vooz een seer goede ende bequame purgacie / sal goet zyn te nemen wortels van wilde concommers gemēgt met salpeter ende ingegenen dooz den hooze met wittē wijn/ dese me of que dicwils ingegeue purgeert de quade humeurē
vooz

vooz een wrodenwige remedie / so neemt leucob
 saler/terre/ende asphaltum/ mengt ende brect de
 se dinghen in boter die versch ghesouten is : ende
 met dese salie salt ghy de beeste doen strycken oer
 al t'lyf int heetste vander sonnen van veel perso-
 nen/ ende lange. Ten zy dat ghy lieuer hebt te ne-
 men een half vperken sterckē asija/ vier oncen spie-
 ghelharst/ cedar harst of gomme vier oncen/ men
 ghet t'samen seer wel / ende maectet een salie af
 met menschen pisse ende lau water/ doende daer by
 soet sineyr ende oude olie van elcs drie oncen/ maec-
 tet af een saluinghe / ten zy dat v beter dunckt de
 beeste ouer al te wassen / of oock te stouen met
 pisse ende lau water / ende dan twee salie daer op
 te strycken: t'sap van Oleanders bladerē in olie ge-
 soben / is een excellentie remedie teghen dit quaet/
 doende daer by terre en asijne was / en onthoudt
 wel dat ghy de beeste altyts wist ende stryct tegē
 t'wassen van het haer / als ghyse etghens mede
 smeeren oft bestrycken wilt.

Als een peert hem qualick ghevoelt van quade
 hoy oft hauer t'eren / so salt ghy hem desen dranch
 maken: ghy sult nemen de vellekens van t'binnet
 ste vande maghen van drie klerkens / laet die wel
 drooghen indēn ouen / daer na pulueriseetse met
 een half once pepers. ende mengt dat met vier le-
 pels honich ende een once sijn ghepulueriseert
 wierooch/ doet hem dat innemen met een vperken
 lauwen wijns.

Teghen het colica/ neemt mansooren de bladeren
 met de wortel petertelic/ venckel/ vanelis een on-
 ce/ ront peper twee oncen/ malroue een onte / ane-
 roone een half once/ vanden besten honich een half
 vperckē/ siedet seer wel t'samē en schymet en maec-
 tet af ballekens also groot als haselnoren/ de welcke
 ghy de beeste sult ingeuē met een half vperken goe-
 den wijn ghelyck eenen dranch. Ende op den dach
 dat

dat sy het calica heeft / so sult ghy nemen drie oft vier lepels en half venckel saet / ende die terstont met wijn ingieten ende dan de beste seer decken / om te doen sweeten.

Woo; een peert dat manck gaet / door dat de knuen verwongen oft vercrumpen zijn / so neemt een pont bocken euet / een half pont eertloot / een pont spieghel harst / een half pont coperoots / ende maect er af een salue.

Teghen de gheswollen knie / neemt een vperken stercken alen / waer in ghy solueren sult een luttel souts / een half pont ghehandt koper so veel sijnoper als van noode ende nut is.

Teghen de herde ende verouderde gheswollen so maect dese salus: neemt twee oncen galbanum / een pont spieghelharst / een half pont armoniac / ende so veel smart pecks / een pont was / ende so veel olie als van noode is om te uco;pozerē allen den hoop ghelyck dat betaemt.

Teghen de inqumen / so maect alchen van olifboom hout / oft poeyer van drooge alssem met het saet / ende rouwe lupinen / ende eertgalle van elcs enen vele / twee oncen radijs saet ende een once hertshoorn scrjpt: dese dinghen sult ghy der beghen ingheuen met witten wijn ten drie reysen / ende t'landerdaechs na dese drie dagen sult ghy haer maken een clisterie van decoctie van alssem ende van ruyte / doende daer by int doordoen twee olle gallen ende een once aloē.

Teghen den loop des buyses is seer goet eenen dranch gemaect van ghestooten gallen ghemencht met stijfel in rooden wijn / oft ooc is dat den loop soemt door vercontheyt / gheeft haer t'eten lappen in soeten rooden wijn gemaect ende roos waer: ends strackot oock de lendenē ende de buyck met rooden wijn ende olie van roosen ende een luttel souts.

Leggen den bloet loop doort doede / doet de
 beeste laten inde scouwer ader van maect een de-
 corrie van terwe met smect / ende pöeyer van brod
 ghegranaet appels schellen / doet dit te samerdoez
 om eenen drack te maken / ende gheeft haer daer
 af alle moighens te drincken / sonder eenichsins te
 doen wercken / desghelycs so sulc ghy maken een
 plaester op den zugghe ende op de lendenen / van
 duyfentknoop bolus / ende bloet bande selue bes-
 te onder een gemengt met kercken asyn oft dic-
 ken roodcn wijn. Welck oock mach dienen en-
 de helpen den waghemargheleken ende swaeken
 peerden.

En peert dat niet hoy te eten / ingheswolghen
 heeft eenighe leynighe beeste / ghehlyck scorpioe-
 nen / spinnen / crispinnen / dat moermen doen loo-
 pen tot swetteren toe / daer na haestelyck doen la-
 ten int hemel ende r bloet hem doen al warm in-
 swilghen datter wilhoft / voor spale sulc ghy hem
 gheuen partye ende terwet samen ghesoden.

Tegegen den bete vande aerdtlange / is seer goet
 eenen leuender haen / inde middel vanden byck
 opgheschroft ende al waarin gheleyt op den bete:
 ende dan terstont eenen drack inghegheuen van
 pöeyer / van gheele lisch wortels / met stercke wijn
 en sout: oock de wortels / bladders en vrucht vande
 bilonie tot asche gebrant / met wijn ingedroncke.

Tegegen den bete van eenen verworden hont / is
 een sonderlinghe remedie datmen de bloeme van
 de Italiaensche clauieren ghebrant ende gemengt
 met ont smect / voor de negē dage daer op legge oft
 doe datme die scoote met witte wijn en te drincke
 gheue. Desghelycs oock de wortel van eglesker
 gepuluerisect ende gesept op de wsbe / oft met da-
 den wijn ingegeuen. Item bliet beken oft sap van
 vlierbladeren.

Wilt van een binne / onbersiens ingheswolghen
 maect

maect crimpfinge in des peests buyck/ daer teghet
neemt twee oncen oude ioncfrou marcke die ge-
doocht is/ en gheeft hem die in met wijn ende ho-
nich: daerna leydt hem ouer en weder tot dat den
buyck rammelt ende crüget d'eerfte schytinghe.

Vanden Efel. Cap. 24.

Hoe wel dat den esel een slechte ende verfmade-
like beeste is / nochtans is hy seer van nosse
op alle hoeue/ om dat hy arbeyt ende nootfakelick
wert doet moet dan hy groot oft grof is/ ghelijc de
muelē te draeyen en coorne te malē/ coorne te muē
len te dragen/ en sommigē huyfraet in stadt te dragē
ende weder te brenghen op sijnē rugghe/ te acke-
ren lichte aerde/ die niet swaer en is om ackeren/
ende waghens te trecken die niet te seer gbeladen
en zyn/ behaluen noch hetgherief vander eselinnen
welckē / welcke een sonderlinge remedie is den ge-
nen die wtdoochghen en ander dierghelijcke siecten
hebben. waerom een goet vader des huyfghelins
behoort hem te geuen eenen goetner nouw/ de wel-
ke nochtans niet veel arbeys doen en sal om hem
te egeuen en te regeren/ want hy heeft luttel mee-
ten aen/ ende is ghemackelick ende goet om te ons-
derhouden ende te voeden: want hy is met luttel
voedsels te vreden ende met sulcs als men selue
wil: men gheeft hem t'eten / bladers van doornen/
caerden/ ende mē maect hem ver met ras ende stroo/
diewen ghemeynlick vindt in allen landen: hy en
ergert niet al is hy qualick ghetraecteert van de ge-
ue die hem te voren heeft/ hy verdraecht lichte-
lick slaghen ende honger/ ende en wordt niet lichte-
lick sieck. Nochtans sal de eseldijner besorgen dat
hy de Eselinne alstijt is late bespyngen/ te weten/
te half Junius/ en doe niet vord datte dry laer out
en is tot de rhien raue en dan moet hy de Eselinne
om haer vanden wille verlichten vant wercken/
ende ter contacte gteusins de esel sonder wercken

houden/ om dat hemde goede leghe daghen trash
 maken. Hy sal het ionck eselken laten opvoeden
 met sijn moeders melck tot dattet twee iaer out
 is/ oft oock met merie melck / om dattet wat te be-
 ter sonde wescn: hy en sal het ionc eselken niet doen
 wercken vooz dat drie iaren out is. Metten cort-
 sten gheseyt/ hy sal seer sozchfuldich zyn die te ghe-
 nesen als sy sieck zyn / hoewel ghelyck wy gheseyt
 hebben/ dat dese beeste luttel de siekten subiet is ge-
 knuyckende de selue medecinen die wy ghestelt heb-
 ben vooz de peerden.

Vanden Muylrijuer Cap. 25.

Een goet vader des huysghesins behoort ghe-
 stoffeert te wesen van alle dinghen die sijnen
 huysc van noode zyn: soo wel vooz sijn voetsel als
 vooz sijn ghemack. waerom/ hoewel datmen alst
 noot ware hem wel sonde moghen lijden sonder
 muylen/ als men gherief heeft van peerden om ter
 stadtoerwaerts oft eldertsins mede te rijden daer men
 te docne mach hebbē/ nochtans so zyn hem de muyl-
 en eenichsins van noode vooz sijn ghemack / tzy
 dat hy gheen peerden en wil ghebnycken/ maer
 muylen om saechte te rijden/ of dat hy om sijn ou-
 berdom of siecte des lichaems niet verdraghen en
 kan het hart gaen vanden peerde/ ende van noode
 heeft hem te laten draghen in eenen rosbare/ In
 in sommighe landen ghelyc in Auergne/ daer luttel
 peerden ende ossen zyn/ daer worden de muyl-
 en seer gheacht/ want men ghebnycte daerom
 t'lant te ackeren/ ende om te doen alle ander nootfa-
 kelicke dinghen tot gherief ends onderhouden van
 der boenen.

De regiment ende den last vande muylen is ghe-
 lyk vande peerde/ so wel aengalder het voeyeren
 weyden ende getuych/ als de siekten te genesen die
 haer moghen ouer comen/ daerom sulden wy de
 beschryuinghe van dien te coryt maken / ende la-
 ten

ren de ghehele kennisse van het boeden ende ban-
 teren van deser beesten dien van Auergno/darom sy
 om de commoditeyt van den lande aldermeest
 gheacht is: nochtans om int corte daer af te spro-
 ken/so en behoort de mylbyrner niet alleen eselch
 fiddich te wesen om sijn mylen wel te boeden/
 maer ooc om profijt daer af te hebben/ so wel voo-
 den dienst van sijnen meester/ als om de vermeer-
 deringhe van sijn goet: **E** profijt datmen daer af
 hebben mach is gheleggen principalick in veel
 mylen te hebben waerom dat de mylbyrner be-
 hoort te soeken ende te kieser eniggoet en sijn
 manneken ende oock een wijfken om die te ge-
 nereren:want sijn sy beyde niet wel gedisponeert/
 so en sal niet deughen: t'ghene datter af comen sal.
Ende hoe wel dat de mylen ghegenerert wor-
 den van eenen esel ende eenen merie/ oft van een
 preet ende eselinne/ so sijn nochtans de beste die
 van eenen esel ende merie ghegenerert worden
 want de ghene die van een poert ende eslinne
 voort comen/ hoe wel datse den name hieren
 van den vader int franchoyse Cheraline mule so
 ghelijcker sy nochtans ghehet ende al der mid-
 der waerom t'beste is/ om schoone mylen te cre-
 ghen te hebben eenen esel om te besprynghen/ die
 schoon ende van goeden aert is ende seer wel be-
 beproeft. Men moet eenen nemen die groot van
 lichaem is/ bodin van hals ende breed ende sterk
 van ribben/ de hant wylt ende musculeus/ de dgien
 wel beset met vleesch/ de beenen cort en dick/ swert
 desghespickelt van hayre: want d'esels sijn ghe-
 meenlic mylvael van hayre/welck hayr niet goet
 en is voor eenen myle. De merie behoort te we-
 sen onder de tien iaren/ groot ende schoone ende
 grof van leden/ om datse te beter soude moghen
 ontfanghen ende dragen het onghelick saet/ ende
 van een ander specie dan sy is/ ende ghene haer

brucht niet alleene de stercheyt vanden Lichamen
 maer dock de tonghe vanden gheest. De myl
 wort ghedraghen twaelf maenden / de welke ten
 werelt ghecomen zynde / moet gheregeert wor-
 den ghelijck de tonghe vuelens.

De myl is geneeycht tot de selue siectē der pēt
 den gelijck voolseyt / is nochtans en wilick niet
 vergheren te sijnen sommige besondere siecten
 van desen beesten / waer af hier na volghen de re-
 medien. Den myl die heertseu heeft moet niet
 velen gheuen vooresoolen. Als hy dicwils sijnen
 wesseln verbrachte ende toyt van aessen is / so moet
 men hem bloec laten / ende dan in gieten d'ij halve
 sesters wijns met een half once olie ende wierooc /
 ende makeuen sap ontrent d'ij oncen. Heeft hy
 werenisse oft schietseu int buyghen vande voer-
 ten / so sal men daer op legghen ghersten meel / ende
 d'apostemnie oprien in diet datter eerich is / men
 berieemt hem de magherheyt ende quellinghe dooz
 dicwils in te ghenen eenen drack ghemaect van
 een half once senonhe solfers ghestooten / een rook
 eyndereen dragne mirre met goeden wijn. Des-
 se selue remedie is goet teghen de pijn inden buy
 ende teghen den hoest. Jst dat hy vermoeyt ende
 bercht is so sal men hem inde kele wrijven met en-
 de wijn.

Spude van d'eerste boeck vande

Landwinninge ende Boene.

Bit

de

de

de

de

de

de

de

de

de

de

Het tweede Boeck van der Hoenen.

Vande Hoenen.

De ghelegentheyt vande Hoenen, soo wel vande d'
warmoes hoenen als vande Croytho-
uch. Cap. 127.

Nist vā noode dat wy ons stelle te scrij-
uen van landtwinninghe en ackerweert/
na dat wy beschreuen hebben t'ghe-
dat der tinneragien ende den ghele-
ghe vander hoenen toebehoort de ghe-
re vanden vader des huysgheleins / vanden Laet-
ste hoenaer / ende van sijn volck / ende genera-
lick van t'ghene dat aengaent het profijt van hee-
sten ende vee. wy sullen dan achtervolghe
ons ordinancie voren verlaten / beginnen te be-
schryue de hoenen / ende ten alder eersten den warmoes-
hof de welcken is afghedeyft ende gheschilt
is gheweest neffens den cruythof van malcander-
ren geseheyden / met eenen grooten deurganck van
achtien voeten breedt / hebbende in de middel
eenen put oft buyle vande fonteyne / ist dat ghy de
plaetse oft het gherief niet en hebt om te maken
inde middel van elcken hof eenen besonderen put /
ende goet een groene baghe die wel dicke is / de
welcke sal moghen hebben dry inganghen den eenen
ontrent het huys / den anderen recht teghen
over den put oft fonteyne / den dorden teghen het
afsluyten vanden boghaert. Dese baghe sal gemaect
ende gheplant wesen van halclaers / sekelbellen /
selbellen / plauen / framboisen / egleniers / bracht-
belen / suyghehaminckens / willen / hult / vliet /
ghounght hier ende daer met baghedoone / wylt
de appelboomen ende paradys appels / comocelle-
boomen

boomen / mispelen ende keelcruyt: want sy moet veel dichter ende stercker wesen dan dander / tegen het perikel vande beesten die ontloopen / die den meester meer schaden doen dan profijts.

De gheleghentheyte vanden voozscyden houe / behoort om het gherief van spitten ende spaeyen / wat afhanghende te wesen om het vallen ende af sincken vanden reghen water / ende vande dochticheyt van het mist / welke alrijts nederwaerts loopen sal door den reghen lants de ganghen ende paykens / endesal lant verbeteren. Ter tijden van eick van desen houe binnen het besuyt ende begrip vanden huylse / so verre alst moghelick is / sullen noch wesen twee ander houe niet hagen ghescheyden ende eenen grooten ganck tusschen beyden. Te weten op de syde vanden waermoes hof eenē besonderen hof vooz kemp / vlas / saffraen / weede ende anderē dinghen tot behoef vanden huylse / de welke behooren haer besunder oeffeninge. Ende op de syde vanden cruythof eenen anderē hof vooz het rouw saet / ghelick erten / boonen / bitlen / rys / boeckweye / milie / welke dinghen seer wel te passe comen ende diene tot voetsel ende onderhoudinghe vanden huylse hestike.

Hoedanich dat het lant ende de oeffeninghe vande houe behoort te wesen. Cap. 11.

De aerde vanden hof behoort ghemist te wesen een iaer te voren eer datse omteghewoopen wort om op te saeyen / ende na datse wederom ghespaeyt is ende ghemist / so moer men die laten vullen ende haer mist laten aenriemen / Maer aengaende haer nature ende dencht / de cleyachtighen / crytachtighe noch sandachtighe / het de en diene niet tot maer behoort vet int handelen te wesen / ende swert van verwe / die haest int handelen tusschen de dingheren byket ende moestelt.

De

De ghedaente vande Haghen
der houen. Cap. iij.

De groeyende haghe die den waermoeshof afscheydet vanden crythof wil gheplant ende beset wesen vande boorscyde planten inde maent van Nouember / ende int begynstel van October / wel gegrane en doornist aende wortel / aende wortel afghelueden / ende oock alle iare ghesuyuert om te ronden ende dicke te maken: maer men moet de boomē laten opgrocpen die staen inde plaetse van staken / ende lasten / daerom sult ghy setten also veel olmen als ghy moecht in dese: ende ander haghen / de welke scheyden sullen den waermoeshof ende den hof vande eren ende boonen / de welke ghy iaerlics doen snuypen sult / om datse te dicker sonden worden makende daer af mutsaert / ende oock om hout te hebben om uwe waghens ende andere ghereetschap daer met te maken.

Vande ganghen aen beyden syden van
den warmoes hof, Cap. iij.

Gelick den crythof onromme sal beset wesen met haghen van iselmijn / onser vrouwen segethous / wils roosen ende meer andere sonderlinge cryden ende planten / also sal oock den waermoeshof on ganghen hebben beset met ionghe wijgaert suyten oft mer den besten wijgaert vanden lande / om te hebben v betruys dat ghy in v huys moecht besigen toe behoef des huysghelins.

Af salocht van dese ganghen ende wijngaerden sal wesen gemact gelic ende dore oft somerhutte wat de waghens costen te vele van vnderhouden: en hoe om datmen daer onbet lande mogt: some nighe boddenens maken: oft sonden setten die niet veel sonnen en behouuen: latende nochtans ouer beyden syden eenen ghanc van drie voeten breed: om de wijgaert te mogt wiffen: men sal oock de beste ende dicke ranshen of suyten setten

15 v teghen

reghen het wyden / ende so lanck niet snijden dat
 tet hout niet en soude moghen dicken : want om
 schoone vruchten te hebben en is niet dan het dicke
 hout : de wyngaert en mach oock niet seer dicke
 staen op een / ende moet alle vijf iaren ghesoncken
 wesen / ende alle iare ghesneden ende ghebon-
 den / het welcke ghy doen sult met de wiffen van v
 wijghen en teenen / oft met de geneue van v wa-
 raude. De latten van uwen wyngaert en sult ghy
 niet te hart binden noch oock v rancken / principa-
 licke aende boomien van uwe haghe dewelcke we-
 sen sullen inde plaetse van staken / want den bang
 soude inde scoffe gaen als sy groot worden ende
 groeyē ende soude hem hinderlic sijn. En vergeet
 oock niet inden winter te ontgrauen ende mis-
 ten uwe wyngaert rancken / ende te teekenen uwe
 ionge schueten om daer af sluyten te maken om te
 vercoopen ende om altyts te vermeerderen. De
 druycen en sult ghy niet afsnijde te rijpe ofte groe-
 ne / noch oock als reghent. Woorts hande reste het
 oeffenen van desen veruys wyngaert / is ghelyck
 van den aderen wyngaert waerom datte te ver-
 goefs ware langher daer af hier te schryuen. Daer-
 om sinnen gaen tot het capittel vande wyngaert
 ende lesen het gemerement van dien / ghelyck
 hier nae noch sal beschryuen werden.

Het spitten ende spacyen vanden
 waermodshof. Cap. 11.

A Engaende het oeffenē vanden waermodshof /
 dat sal alder eestigedaen werden in aenhou-
 na daer eē iare oft eē half iare van den hofe gemist
 gelegen heeft en wel het gewoede is want daer en
 is geen lant so goet dan niet al en gemot wagen en
 wordt niet lange brack te liggen maer om dat v
 geboutet lant welcke ghy gheschuyt hebt tot uwa
 bouen / ten eersten gesuyner moet wesen in des her-
 uen en daerna seer dieps gespit en het moet te
 de

de weatel toe wtgherdeyt/waerof een choeck huyf-
 wijf sal moghen goede affchen maken : daer na sal
 hie misten met coeyen en peerde mist onder een ge-
 menght dat welverrot is / en lange stille geleghen
 hoest. Voor de tweede bouwinghe sal hy dingelparc
 worden / een spade diepe / en in spitten sult ghy seer
 wel mengen het mist oft de marne onder twee aer-
 de. Voor de derde reyse sal hy geroest en effen ghes-
 maect werden met de egge / ende metten rugge van
 de egge sult ghy int voor by gaen / afteocken e woe-
 bedde ende gange so lanc en breet als ghy moecht /
 na t begrip en den eyfch van uter plaecten. Daer
 ghy moet gade staen dat ghy moecht ouerleuy-
 den ende met vanden reycken / wassers oncrans
 parcken oft beddens ende als twee gangen tusschen
 de bedden twee voeten breet zijn / het is ghemoech-
 want wat meer is dat is verlozen aerde.

De ordinance vande bedden van
 den warmoes hof. Cap vj.

Ghy sult ordineren de bedden int middel van u-
 wen hof so dat de capē de meeste platse en wijd-
 dt hebben / daerna de coolen / neffens de welcke ghy
 maken sult noch twee ander / voor twee derde
 eadysen. In dese bedden sult ghy stenen ganchen
 ken dry voeten breet / ende daer na sult ghy andere
 besondere bedden maken voor spinagie / beete / mel-
 de / raketts / pelercolie ende sutchel.

Daer na sult ghy weder eenen ganc maken van
 dry voeten breet : enlop d'ander sijde van dien sul-
 ghynaken een bystant parc of bedde voor pater-
 ye ende bledaock en daer neffens noch twee ande-
 re voor ajuyen en schaloequen / ende voor het loock /
 houts loock ende passinaka en carden. Op d'ander
 sijde van dese bedden sult ghy eenen wech maken
 van dry voeten en half breet / ende daer na veel bed-
 den om te beplanten / so wel tot onderhout vanden
 crynshof / als van wise baghen / en sock voor twee
 winter

winter potagie. Daerom salt goet sijn datmen tot die eynde beplant een bedde met sario en een ander met yslope/ een met rhy mus ende een met maribleyne/ een ander met lauender / en een met rosmarjn/ aueroone/ cleyu cippes / ende noch een ander met ouele en yslope/ bzonie/ basilich/ spjcke/ balsen/ polpe/ ende een met roonsche Camille om te maken de susterden inde doolhouen.

Der sal oock goet wesen datmen voor de noot make een viercant perck/ beneden inde waermdes hof/ byden muur vanden besloten bogaert/ met sout nige bedden voor de medicinale cruyden gheschick valeriane/ getwe/ paddeblomme/ byvoet/ mansopscu/ donderbaer/ paciencie/ bingelcruyt/ glaestcruyt ende meer ander vergelycke cruyde/ want de hoeruerste behouyt te wesen veel remedien tegen de siekten / ende sonder twijffel wy hebben hier ghesleert veel remedien ende medicinen van de vrouwen.

De situacie vande bedden vanden waermdes hof. Cap. vij.

Recht daer de Sonne coemt op den middach sulc ghy maket bedden redelicken hooge/ van aerde/ daer wel peerts mist onder gemengt is / de welcke ghy wat rhy sulc laten rusten en dat ghy daer yet op sact. Op een van dese bedden sulc ghy saeyen met wassen vade Meertsehe Maer v'larouwen saet ende nye porceleyne/ want sy comen also daer wt die inden Meert ghescheyt sijn als die van Februarij / onse verplanten op hare bedden als sy eenen haluen v'nghet hoche sijn. Op dit selue bedde moerht ghy saeyen p'p'rielle verlijozon en de cleyu donderbaer/ met engelsche surchel en ander manieren van salact cruyden/ wel diche ender malcanderen / om achter na beddegheden te stellen ende int cruyde als sy wtgheschoten sijn.

Siet oock wel toe dat v'laer niet te out en sijn ver-

berstojnen/nat/verschimmelt oft verduft/ ende op de canten van dese bedden twee palmen byet sult ghy saeyen artischocken.

By sult oock een bedde maken vooz de edele cruyden/die indē winter dienen inde potagie/ende oock vooz den cruythof/ghelijck eel balsem/basilicon/bylonie/rhimus/psope/cuele/mariolepne ende saue.

Het sal oock goet wesen datmen een make om te saeyen saet van citroenen/aranie appels/limoenen/granatē/lauwoerieren/myrte/ende dabels/ende na dien darmense seer qualijck hier can doen groeyen/om dat de locht daer toe so natuerlic noch bequame niet en is/so moetmen wel gade saken datmen t'scherp eynde om hooghe stelle int planten oft saeyen / ende datmen die niet plat in d'aerde en steke. Ende als de citroenē oft derghelijcke/saden wtghecomen sijn/so moetmen die verplanten in manden oft cassekens die men verdraghen mach herwaerts ende derwaerts/om te bewaren van te groote hitte oft coude / ende te decken ende soetelick te hanteren nae den eyfch vanden tijden/als hier na sal verclaert werden.

Op een ander bedde / dat seer lanck is ende ontrent de groene baghen ende wijngaert/ sult ghy saeyen concommers/citrullen/ langhe ende ronde wortden.

Op het vierde perck oft bedde dat lanck ende smal is gelijck het voorgeāde (mits datse dicwils inderen bespraeyt en begoten wesen) sult ghy saeyen diuersche soorten van meloenen.

Ende om dat de voghels t'saet niet en souden wech nemen / so legt doozne tacken wel dichte op uwe bedde/ende zyn sy gesaeyt int wassen vander wanden in spozkelle om vroech wt te schieten/ta al ist in Meerte /so spreyd op de dooznen claet stroo ende legghet dicker teghen t'vrielen:maer ist

ist dat ghy ghevoelt dat de conde sterck is/ghelyck dattet op sommighe iaren ghebeurt / so legt inde plaetse van stroo/oude matten; oft geheeले schoo- uen van stroo op de doorné/so datse daerde niet en gheraken ende niet en moghen letten noch hinderen t'ghene datter wtschiet: Ende t'ghene dat ghy wilt dat blijs op uwe bedden / ghelyck conconi- mers/ meloenen/en andere vruchten / sult ghy wat van malcanderen verscheyden, ende bespraeyt se dicwils met lau water inde Sonne/ dat langhe heeft te voozen gheput gheslaen inde backen oft sonnen die vyden put staen: nochtans alle cruy- den ende vruchten om potagie te maken diemen stelt op bedden / beteren seere met verplanten: t'welcke men doch doet om die te bezyen ende te maken beter van sinake.

Den tijt om te besaeyen den war-
moes hof. Cap. viij.

Alle saet daer eenen waermoes hof met ghe-
stoffereit wordt behoort ghesaeyt te werden int
wassen vander Maene/vanden eersten dach tot den
seften. Die ghesaeyt werden int breken vander
Maene/oft sy comen late voozts/oft sy en denghen
niet/behaluen noch/ al ist dat ghy saeyt int wassen
vander Maene/dat altemets ghebeurt/ dat hoe wel
uwe saet bet/ grof en wit vā mele is/ noch gefluis
bedozuen oft beschadicht/ nochtans eenighe quade
constellatie (welcke de houeniens heetē Loop des he-
mels) belet datse niet en connē bedien oft geoyē.

Ist dat men wil saet saeyen inden Somer/ dat
moet zyn int wassen vander Maene van Julius en
de Dogst/ende inden Herfst inde maent van Sep-
tembere/ende van October/ende oock inde Lenten
in Sporckelle ende Meerte.

De coolen ende alderhāde spinagie/ witten/te
diuic/loock/ pareye ende anjn / worden ghesaeyt
inden Herfst/ ende verdragen wel de conde.

De

De rapen/ rabsen/ peck/ caroten/ pastinaken/ petercelie/ venchel ende andere cruyden/ waer af de wortel goet in potagie is / worden ghesaeyt inde heete landen in de Hoymaent/ in middelbaer warine lande in de Dogstmaent/ ende in coelde landen in September.

Latoirwe/ sneckel/ porceleyme/ hertshorzen/ cleyn bonderbaerf/ beete ende andere teere ende malsche cruyden / ende oock de artischöcken worden ghesaeyt inde Lenten/ ende meestendeel also haest esmense wt die in de Meerte ghesaeyt zijn ende in den April / als die van den Sporckelle / na dat het weder is.

Vande potagie cruyden te planten, verplanten, plücken ende te bewaren. Cap. ix.

MEN verplant de cruyden om te beteren ende meerder te hebben/ en dat doet men van d'eerbedde op vander/ als sy vier oft vijf bladers wtter aerden hebben/ ende dat machmen doen op allen tijden / so verre alst vocht ende reghenachtich weder is / ende men moeste planten in aerde die wel omghespit ende vet is / sonder ander beteringhe van mist. Ist dat het gheen reghenachtich weder en is/ so moetmen die besprayen na datse diepe ghehoech in d'erde ghesteken zijn/ ende de sommighe moetmen afflijden het eynde vande wortel / ende planten int ruyme/ om datmen die soude moghen supueren metter egge en wien alst van noode is.

De schueten boorden cruythof/ worden ooc verplant in alle sijnsoen ende tijt vanden iare/ en oock de spruyten vanden iare/ nemende een deel van het oude hout/ ende wzingende ghene dat ghy in d'aerde steket: oft oock onder splijtende ende legghende inde splete een hauer coorte/ en ronts omme sommige ander graken vande selue hauer.

Spinagie/ melde/ petercelie ende keruel en den ghen niet als sy verplant worden.

Men

Men supuert metter eggghen de goede cruyden om t'quaet cruyt wt te roeyen dat t'voetsel vande goede cruyden beneemt ende verdruete dat moet ghedach wesen met eggghen als de cruyden noch cleyne zijn/ ende metter hant als de potagie cruyden altee groot ende sterck zijn.

Men supuertse metter eggghen/so wel om t'ghe-
wichte vander aerden als om het af dnyppen van-
den wateren/ende om het treden vande voeten
der menschen/waer door de aerde hart wort.

Men trecht de wortelen wt als de bladers van
het cruyt ghevallen zijn/men plucht oock de bloe-
men ghelyck van bernaghe/buglosse / algoede/ en-
de gontbloemen / als die gheheel open zijn : ghe-
lyck men oock neemt de cruyden met alle de bla-
deren als sy volwassen zijn. De vruchten ghelyck
meloenen/concommers/citrullen ende carvonden/
als sy gheel worden ende volwassen zijn. Ist dat-
ter is om te saeyen/so moetmen die laten op d'aer-
de / tot dat sy verdwint zijn / ende dan wech leg-
gen tot den saeytijt/ men moetse oock plucken alst
schoon weder is int byken vander Manen.

Tsaet wordt gepluct ende vergadert/als de bla-
ders al hangen ende drooghe zijn.

De cruyden ende bloemen behooren bewaert te
wesen op donckere ende beslotene plaetsen / ende
t'saet in sactkens oft aerde vaten die engher van
monde zijn oft in busen/oft oock en calebassen wel
toe ghestopt. Het auyt saet het saet van loock en-
de pareye / ende oock het huelsaet wordt bewaert
in haer huyskens ende schorsen.

De wortels bliuen goet inden kelder op cleyn
sant oft duffant/ dunne daer mede suerdeet noch-
tans eer datmen die wechruyt / soo moeten die
seer wel bereedt zijn / te weten / van datse sullen
watter aerden wesen / so moetmen die neerstelick
ende wel reyn wasschen in claer water / daer nae
af stij-

af sijnde alle de cleyne beselingen die daer aenhanghen / ende dan drooghen wter sonnen / ist datse dunne ende teer sijn / ghelijck de venckel wortels / cicoreye wortels ende ander dierghelijcke: of inde sonne / ist datse dicke / grof ende vet sijn.

Wē sal onderhoudē dese maniere / m̄ de bloemē / cruyden en saet eer datmē dye erghens wech leghe om te bewaren: hoe wel dat den raet vandē Wintce der Medicynen Hippocrates is / dat de Cruyden / Bloemen en wortels / so wel vatsch als drooghe / niet en soudē eenichsins inde windt ghelegt worden om te bewaren / maer wel gheslotē in eenighe vaten oft ander dierghelijcke dinghen / om datse niet en souden haerlieder cracht verliesen / dwelcke sy lichtelick souden verliesen als sy inde wint liggen.

Van de Potage cruyden int particulier
ende eerst vande Coolen. Cap. x.

Aengaende de ghemeene coolē diemen heet slooren / moeten te half Dost of in September ghelapt wesen / in dien men inde winter of inde vasten de bladers wil hebben. Men plantse in October / ende men verplantse in December / om te hebben de bladerē in de winter en saet in Junius en Julius / en om dicker vā bladerē te maecte: hoe wel oec dat men selue mach doen op ander tijde vanden iare / nochtans en coemet soe wel niet te passe. Siet oock wel toe dat v saet niet te ont en zy / want daer souden radysen af wassen / daer af comt eē ghemeyn segghen / Sayer coolen / daer sullen radisen of rapen af boots coemen: nochtans bliuet ses saer goet / ist dattet wel bewaert word.

De cabrys coolē / die mē heet witte coolē of sluit colen wordē op bedden ghelayer / ende wordē verplant in goet / vet / ghemest lant / als sy beginnen op te wassen: ende soecken een coude locht / want in een warme locht soudē sy verdwynē en steruē:

D

ende

ende men moeste met stroo decke om datte te witter souden werden ende te beter sluyten.

De ghecronckelde coole/die van natueren malscher en lekkerder zijn/worden geslaeyt in de Meerre/en verplant alle het iaer doet/maer willen dicwils bespraeyt zijn.

Als ghi siet dat de coolbladers bleek of geel wordē het is een tecken dat sy water gebreck hebben/trect ooc dickwils af de geele gegactte brotte oft drooge bladers af/want die soudenē doe steruē.

De roode coolen comen ghemeeelic en natuerlick doer ouerulordicheyt van mist.

En nemet nimmermeer het opperste van de gecronckelde coole/noch ooc van andere voor v gebruyck maer althrs de bladers die van daer neder waerts comen.

Alderhande coole wordē geplāt op allen tijden vā den iare/so verre als het wed niet te cout noch te heet en is. En als ghi die vplant soo cort de wortel/dat die niet red en walle in d'aerde/en en steect so diepe niet en. De top en comē bouē der aerde.

Schijnige bespraeyensie niet sout water/om dat syre malscher souden/en ander grove salpeter bouē op d'eede/oft ooc asschen cleyen gelift om te beware vogz rupsens/cruyt wormen en ander ge wormte. Maer houē al so en mach de coole niet geplāt wordē bi de wghaert/noch den wghaert bi de coolen: wāt daer is so grootē vtautschap tusschen dese twee plantē dat sy beyde geplānt zijnde op eē aerde/als sy wat haeren was ghenomen hebben achterwaerts af wijcken vā malsanderen ende so vruchtbaer nzen zijn: dat sulcx waer is/moecht ghesiē ist dat mē wat wijns doerhoe luttel dattet is in de pot daer de coole in siedt/so en sal de coole niet mozwe worden/ende sal sijn verwe verliesen.

Van de Lattouwe. Cap. xi.

De Lattouwe wort wel dicke by een ghesayer/ghelyck

ghelijck de coole/maer principalick in de Meerre / wāt sy en mach so wel niet tegē de coude oft hitte/ nochtān gesaeyt zijnde in Septēber sy souden hert werden om de winter / eñ mach oot d'plant zijnde wat tijts dueren: men moeste te twee oft drie dage eens bespraeyē / in dien dat geē vocht weder en is/ eñ int saeyē moeste bespraeyt zijn/ om dat de wērmte vant mist het saet niet en soude doen wtloopen. Als sy op het bedde n' wt gesproten is / hebbēde vier oft vijf bladers/ soo moet men die verplanten in vette aerde/ wāt van malcander eñ aen de wortel begieten / maer dattet niet en vriele / noch te heet en weder en zy.

Men verplāt niet de cleynē oft ghemeyne Lattouwe/maer wel de sluytcroppch/ de welcke wie saet hebben eñ oot meerder/ want van t' verplāten wordēse meerder eñ schoōder/ eñ soeter vā smake.

wilt ghi die wit eñ schoon hebbē / so bint bouen het opperste t'samē/ twee dagen eer dat ghys wtrett om te verplanten van d'een plaetse op d'ander ende stroyter bouen sant op.

De sluytcroppē die gecrōckelt zijn eñ niet hooze en groeyen/ wordē gewonne/ met aen de wortel na datte verplant is/ d'aerde wech te nemen om trent een palme diep/ eñ daer coeyemist in te leggē dat versch is teghen de wortel: daer na weder met aerde te vullē eñ te begietē: voortz so haest als si in haer cracht sal wesen/ soo splijt de spruyte/ eñ dectse vā met cē nientwe eerdē pot/ so dat het opperste vā de lattouwe plat ligge/ eñ door sulckē middel sal sy dicke vā bladerē geslotē eñ wit werdē/ oft wilt ghi oochhebbē schoone lattouwe/ so sult ghi twee dage/ eer ghi die wtrett de blads bouē t'samē bindē: wāt also sullēse schoon eñ wit werdē/ insgelijc sant daer op gestroyt/ doctse wit werdē. Om te makē datte eē goedē ruckheest/ so saeyse met citroen saet oft legger saet d'z dagē te weyckē in danast wāter of

perfume waeter. Om die te doen menghen laet
ander salaet cruyden / ghelijck sacckel / raketten en
der ghelijcke cruyden / al flamen boozts comende
wt eender wortel / so leght alle dye diuersche sadē
in eenē schaeps kuetel daer toe fray wtgheholt /
ende graefft dye diepe in d'aerde / omtrent achtiē
vingher / ende beghietse dicwils luttel stekens /
ende slaetse wel gae als sy wter aerden spruytet.

Sommighe breecken ende mozselen dye oft
hier geypen of schaeps kuetels en leggēt laet daer
onder en leggēt in een sijn lijnē doercken ghelijck
eenē knoop / en grauet als boozē in d'aerde / die wel
gae slaende als sy boozts comen en wt spruyten.

Van Endiuie. Cap. xij.

De Endiuie diēt meer totter Medicinen dan
andersins / noch en wordt dock niet ghewonnen
in dye bouen / om dat sy altyts bitter is / hoe wel
dattet een specie van Lattoutwē is / Met dicwils
te verplanten verandert sy haer nature / ende coet
lichtelic boozt / sond grootē arbeyr daer toe te doē.

Van Cicoreye. Cap. xij.

Die Cicoreye is van de nature van Endiuie /
ende sonder goede oeffeninghe soo blijftse altyts
houdende haer bitterheyt / maer men ghebruyctse
booz winter salaet / en wordt dan ghenacmt witte
Cicoreye / ende daer toe soe verplant men die int
eynde van dē Dgft: daer naer int eerste van Sep-
tembre / als de bladerē groot zyn / soo trectmē dye
weder wt sonder eenichsins te breecken / ende men
bint soetelic met eē stroykē de bladers te gader / en
dan leitmē die in wel ghemiste aerde / de blads ge-
heel bedeckt / met de wortel om hoghe / boozt soe
maectmē daer ouer eenich deesē gelike een loge / of
men legter stroo op tegē de boozt en quade windē.
Tselue doctmen dock met de Endiuie / de welke
int wed wttreckē wit genonden wert / en is soe
smakelic ghenocch int eten.

Van

Van Artichauts. Cap. xiiij.

De plante van de Artichauts is een ander dā van de Endiuie of Cicoreye/ want van de Artichauts en neemtmen niet dan de meeste bladers met haere tacken/ ende oock de groote stocken die in de middel staen / de welcke naer dat de scueten af ghetrocken zijn ende verplant/ niet meer en doghen: oock men pleecht dese stocken wech te wopen/ niet te min men graefte in wel gemiste aerde/ de blads om hooge en de stock in d'aerde wel gedect liggēde/ en wort also bewaert/ altemets die begietēde in diē dattet wech niet bochtich genoegh en is/ om daer af in de winter oft oot op and' tijde Cardoenē af toe maeckē. En de scuete wordē gegravē en gedect in aerde in de winter / s̄ datse het nabolgēde iaer souldē nieuwe vruchtē voortbrēgē.

Woorz aengaende de reste / soo doetmen also metten Artichauts / aengaende het sayen op bedden ende verplantē in wel ghemeste aerde / ghelijc hier naer sal gheseyt werden vanden Meloenen/ Caworden/ Concommers ende ander vruchtē.

Van Porceleine, Surckel, Pimpinelle, en

Herts horen. Cap. xv.

Porceleine / Surckel / Pimpinelle / Hertshorē. klein donderbaert / steenbreeck / creta marina / en oock Boutbloemen / worden gheseyt in de Lentēte op mest / ende willen int eerste seere begoten of besprayt zijn; maer die t'laet winnē wil/ die moetse verplanten/ ende latē volwassen ende drooghen.

Van Beete of Vvarmoes. Cap. xvi.

De Beete wordē gheseyt al het iaer doere / maer principalick van Decembze tot in de Maerte/ en in den Dogst om laet te winnē dat drie iaer goet blijft. En tot diē eynde moetse verplāt wesen van vyf bladers/ ende ghesuyert werden van het oncruyt / Sy groeyt genoegh ende coemt weder wt al is sy af ghesneden / ist datse staet op vette

D ij

wel

wel ghemiste aerde / wilt ghi beete hebben / die seer groot en wit is / so sult ghi de wortel decke met ossenmist en de spruyte clienen gelijc mē de parreye doet / en boue daer op leggē eenen breeden steen oft eenen carffel steen.

Van Melde. Cap. xvij.

DE Melde comt natuerlic voort in eerde die gemist is met peerdemist / en op plaetsen daer op ander tijt beete gestaē heeft: sy wordt ooc root gelijc dat beete in lāt dat te seer vet is oft te seer gemist is / maer sy wort ghesaeyt in Sporkelle / Meerte en April / en wil dicwils bespraeyt zijn / Sōmige saeyen die in Decēber / om in de winter te pluckē / t'laet blijft goet vier iaer lanck.

Van Spinage. Cap. xvij.

DE Spinage wort gesaeyt in Septēber en October / om t'eten in de vastē : en in Decēber en Loumaēt om te gebruyckē in de somer: si mach wel regē het hart en quaet weder / en die wil datse lāge duerē die moerse op eē reys afsnydē de helft van de stock / en op eē ander tijt d'ander helft.

Van Barnage, Buglossie ende Hontstonghe. Cap. xix.

Barnage / buglossie en hontstonghe / dienē seer wel tot potage / als de bladers malsch zijn en de bloemē dienē int salaet / mē sayetse in Dost en Septēber tegē de winter / en voor de somer t'eten in April / en men machse vplanten al het iaer dorc / maer t'laedt wordt gepluct alst half rijpe is / om dattet wt de huyskens oft hullen niet springen en soude.

Van Pareye, Biesfloock, ende Schaloigne. Cap. xx.

Pareye / schaloigne / ende biesflooc / en begherē so vette noch gemiste aerde niet als de voorszeyde cruyden / ende men mach dese saeyen tot allen tijden: dan als men t'laet wil hebben / so moetense ghesaeyt werden in December / Loumaent / ende Sporkelle / om die tē plucken na Mercete / ende half Dogst: maer soo haest als sy ghesaeyt zijn

zijn so tredet op de bozen ende en beghietse niet
voor vier daghen daer na.

Men plátse so haest als sy wtgecomē zijn / oft in
voren / en dan en neemtenen hen niet af dan de pū-
te bouē: oft in eē gat met eenē stoc / en dā supuert mē
haer wortels ende bladers / menghende sant on-
der d'aerde: of ghi mochtse bplantē om datse groot
soude wordē / leggedē op het hooft eē careel steē na
datse bplát zijn / dit sal gedaē wordē in April / Meye
en ouer al de maēt van Junius / om te hebben in de
somer: en in Ostmaēt / Septēber en October / om
in de winter te hebbē. Maer bouē al so moet men
die dicwils supuertē / wien / ende mistē / princepalic
de pareye de niet af gesnedē en wort. Woorts om
seer dicke te makou / so steect consonner saet oft
raepsaet in een gesplētē riet / en steeckt dat riet in
den bolle van de pareye int bplanten: oft ooc wile
ghi grote en dicke pareye hebbē / so sult ghi so veel
saets leggē als ghy tusschen dnye vinghers vatten
moecht in out en buyl spwaet ende steken dat so in
d'aerde: dan sult ghi die deckē met mist en terstout
beghieten: want dit hoopken saets blaemt en ver-
enicht zijnde / maect en geeft een groote ende dicke
pareye.

Van Porceleyne. Cap. xxi.

DE Porceleyne is geerne gesaeyt onder de coolē
ayuin en pareye en vā datse d'aerde gewone
is / so sal sy alle iare daer groeyen / sond saeyē / noch
tans begeerte dicwils bespreyct te wesen : maer
om datse geē houtachtige steelē soude werpen / so
moct sy gestelt werden onder de schaduwē van de
boomen ende bedden vol cruyden.

Van Loock, Ayuin, Hontsloock ende appetits. Ca. xxij.

Loock / ayuin / hontsloock ende appetits / willen
ghesaeyt werden in Nouember / in gemist lant /
ende beggheren verplant te wesen in April /
op een rye wjt van malcanderen / ende seer wel

H iij gesuyuert

ghesnyert metter egghen en gheoffent om groot te werden en by te wesen vandē Noerdē wint : mē treckte wter aerde met threkē vandē Manē / in scoon en drooge weder / als de bladers drooge sijn men seyt dat als men die sayet en plantet als de Mane ond' d'aerde is / dat sy so sterck niet en rieken / voorts wordē sy gheoffent en gheeghent gelijk de pareye / Maer men moet merckē dat t' loock begcert witte aerde / en dē Ajuin roodachtige aerde. Ende om te maecten datse groot wassen / so moet mē de r'soppen bouē af breekē en de knobbels blooten : en twintich dagē cer datse verplāt werden / d'aerde omme spettē en laten drogen / datse geē vochticheyt en hebbe / Maer om te maken dat de Ajuinen niet en drotten / so moet men die stekē in warm water en laten drogen in de Sonne / ende als sy droge sijn leggē op gersten stro / maer datse malcander niet en geraken.

Van Petercelie, Dille, Venckel, Anys
ende Rakette. Cap. xxij.

Petercelie / Dille / Venckel / Anys en Rakette en behoene niet veel arbeids / ende begeeren steenachtige en sauelachtige aerde. Sy en begeere doc niet veel sonen / waerom datse goet ghelagt sijn onder de hagē en hutten vanden wijngaert : maer bouen al so wil de Petercelie seere bespragt wesen : ende dattet so is / dat blyckt / als sy ghelaget is by eenige Fonteyne of Bicke / soo groyfte seer schoone ende dicke / maer iller yemands diese begheert breedt van bladers te hebben / dye sal so veel saets nemen als hy vatten mach tusschen drie vinghers / ende legghent in een schoon linnen doercken / ende soe tusschen de careel steenen steken : Maer diese begheert ghecronckelt / dye sal moeten saet stooten met eenē wilgē stampere / tot dat sijn schellen af sijn ende dan winden in eē linnē doercken en in d'aerde steken

steken. Anderlins mach sy oock gecronckelt worden / sonder dien arbeit te doene / ist datmen een rolle oft rondē steen daer ouer rollet van darsē begint te groeyē. Het is goet de te sayē vā half Meye tot half Junius / wāt sy begeert wel de warmte / meer dan dille oft venckel.

Van Spargel, Cap. xxiiij.

Spargel groeyt op effen en platte aerde / noch en begeert niet besprayt te zyn / dā eē luttel inden Herst. Mē sayet die in puttē vā drie vingerē diepe / en in elck puttekē wortmē twe of drie saykēs / en elck puttekē moet staē omtrent negē vinghers bandē anderē. Men moetle dicwils wien en supberē / maer iut eerste iaer en moet die niet geroert wesen: en en is oock niet goet om etē dā van drie iarē tot sesse vplāt en dicwils gewiet en gesupuert.

Om te hebbē schoon Spargel met menichte / so stroyet in de bozen daer ghy die verplanten sult / poyer vā hamel hoornē of vā wilde rammen of ander / en dā begietle. Daerō ist datse vā selfs en natuerlick groeyen in de weyden.

Andere segghen / welck wel een wonderlick dinc is / datmen niet en moet dan die hoornen duerboorden ende grauen in goede aerde / daer sal Sparghel wtgroeyen / en om te maecken datse dicwils Spargel voortz brengen / soe moet men supheren de wortels ende de vruchten af plucken: want een plante de soe gbehandelt wordt sal noch eens vruchten draghen.

Van Targon, Cap. xxv.

Targon coemt ende groeyt van lysaet ghesteken op diuersche plaetsen in eenē roden ayuin / van de sterckste die men mach hebben / ende soe ghesteken in wel ghemeste aerde: ende naer datse wtgesproten is eenen voet of daer omtrent hoghe / so moet men die spruyte nemen ende verplanten in de selue aerde ende dickwils besprayen.

H v

Van

Van Kerffe ende vväter Kerffe. Cap. xxvi.

De hofkerffe en waterkerffe; en ooc de water eppe/begeren vochte plaetsen/en de cantē vā sonne en beeckens/ en daer om anders geen oeffeninge en begerē in de houē althjts bespraeyt te wesen en althjts water te hebben aen de wortel.

Van Saffraen. Cap. xxvij.

Het Saffraen begeert/ als hier na noch gheseyt sal werdē/middelbaer aerde/nochtās wel ghesackert en omgeworpe/ en comt wel voort op plaetsen daer mē ayuin geplāt heeft/ tē soect geen water en t'vreesst de mylē en mollē: en t'groeyt beter/alst geplāt wort vā wortel die gelijc eē cleynē ayuin is/dā vā tsaet/ men plātet met vorē in April oft Mey en mē laet eerst dē ayuin rijpē omtrent acht dagē op eē hoopkē liggēde wotter sonnē/ en dan plant men de in d'aerde met de wortel in wel gespayde aerde/ omtrent eē halve palme van maldāder en dyp vingers diepe/sommige plāten die vooz t'beste vā half Oost af tot half Septēber en latēse liggē in d'aerde twee oft dype iarē en elckē iaer in dē April en Mey so bint men t'cruyt dat drooghe is/ en men tredet weder met voctē omtrent twee vinghers diepe in d'aerde sonder de knobbel te quetsen: ende na dat men het oncruyt wel heeft wtghewiet/so pluctmē de blocmen als ij rijpe is/ ghelijck in Dogst ende omtrent den Herfst smorgens metter sonnen opganck/ de welcke men sal bewaren ende drooghe houden in een besloten plaetse.

Van Rapē, Radijfen, Caroten Peen ende Pastinaken. Cap. xxviii.

Rapē/radijfen/ caroten/peen en pastinakē wort dē alle op een maniere gesaeyt/ in eē wel omgespaeyde aerde die wel ghemist is/ oft die men niet meer en wil vake laten ligghe/ ende men menghet t'laedt onder d'aerde in cleyn poeyer om dunner te saeyen. Ende comē sy te dicke by een wt/ so treckē

treckt men een deel van dien wt om elders te verplantē / men moeste wel reynigen metter eggē en wien / en bewarē de schoonste en grootste om t'laet te hebben. Men saeytse in Dogstinaent ende men trectse wt in Nouember.

Van dat Mostaert saet. Cap. xxix.

Mostaert saet groeyt geerne in vette aerde / en wort ghesaeyt met het poeyer voor de winter en oock na / en wort gheoeffent en gheregeert als bozen: nochtans en wilt niet te dicke gesaeyt werden / want het vermenichfuldicht lichtelick. Het lant daert gesaeyt heeft geweest is daer na niet wel daer af te suyveren noch te verwortelen / ende het saet houtmen vijf iaer goet.

Van Huelsaet. Cap. xxx.

Het Huelsaet behoort gesaeyt te zyn in Septēber in warme en drooge landē / maer op ander plaetsen van Loumaent tot in Meerte / ende men saeyt gemeynlick met de coolen.

Van Concommers ende Citrullen. Cap. xxxi.

Concommers ende citrullen worden ghesaeyt op bedden in de Meerte / en om den vorst / so dect mē die met stroo tot half Meye / welcke dē tijt is dat men die verplanten moet dicht by een op wel ghemist lant / om te laten lancx der aerden rijpen oft op stocckens / staken ende peertsen om de genoechte te hebben van t'fruyt te sien hanghen / principalick de Caworden ende citrullen: want de concommers loopen ende cruypen lieuer lancx der aerden.

Van Meloenen ende Pompoenen, Cap. xxxij.

De Meloenen ende Pompoenen en can men niet so lichtelick doen voortcomen in dese landen / maer met oeffeninghe en conste bedwingt men die voort te comen: nochtans en ghebeuret niet

niet dan in seer heete Somers : want de Son-
 ner is dickwils so vzeemt / ghemengt met grote
 coude / drooghte of vochticheit / datse die ver spaet tot
 indē herfst ende den dryuen tijt. waerom van no-
 de is dat wy die verhaesten met mest en warmte
 van de bedden / t'welcke nochtans niet en is de
 ghesontheyt van den mensch : want in sommighe
 landen sietmen veel meer plaetsen daer kerse gro-
 pet dan daer meloenen wassen. Men sal dan nemē
 t'saet van de meloenen dat ghy in uwen meloen
 hof ghewonnen hebt van eenē meloen die gecomē
 is tot de volle rypheyt / ende bewaert om ander te
 winnen : want het is beter alst so genomen werdt
 wten meloē en bewaert in sijn substantie en lichaē.
 Maer wilt ghy datse haest wt comen / laet t'saet ses
 of thien vze weyckē in lacu water / en dan so maect
 op v bedden omtrent dē thiensten Maerte vozen /
 omtrent drie oft vier voeten van malcanderē ende
 twee voete diepe en breed / ende vullet die met out
 mest dat cleine gebrokē is en swarte gebrokē eer-
 de onder een / so datse vol sijn / op omtrent twee
 vingers naer. Sommige leggē peerde mest daer
 in / so dat heet compt wten stal / om te eer doen wt
 comē: en daer op sult ghi stekē ses oft tien coornen
 vā uwen Dōpoen met het punt nederwaerts / hoe
 wel datter de zōmige maer vier oft vyue en stekē /
 en dectse dan soetelick sond stooten oft tredē wed
 toe. Daer naer sult ghyse deckē tegē de voest met
 stroo oft mattē die op stockens verheue liggē die
 in de bedden steken / oft ist dat ghy het gerief hebt
 met grote planckē of bārders de welke daer ouer
 vheuen liggē op steenen of gemerste pilaerkens / so
 datse t'bedde niet en gerakē / en dat ghi die moecht
 af nemen als de Sonne sterck is / en wed op leggē
 als den Noordē wint wayet / oft alst vziest. En so
 haest als de meloen bladers redelick groot sijn / so
 sult ghyse besprayen met eenē lōst van laccken / de
 welke

welcke nar liggen sal in een croes vol watters: en dit bedrypē sult ghi onderhoudē op droge plaatsen niet regen staende dat ghy v Meloenē oplant hebt tot dat de vrucht so groot is als eē arange appel/ ende in dese landen sult ghyse verplanten ~~nae~~ half Meye tot perikel van de vorst/ omtrent vyf of ses voeten van malcander/ op beddē die wel geoeffent en ghemest sijn.

Sonderlinghe saken voor de Meloenen ende derghelicke vruchten. Cap. xxxij.

It dat t'bedde vā de Meloenē so vet niet en is en so wel ghemest als van de Concommer of Ca- worde/ ende dat men dien niet terstont en bespra- pet als hi wt gesproten is/ so sal hi te vaster/ te sma- kelicker en veel eer rijp sijn.

Om te winnen Pompoenen en Concommers sonder saet binnen te hebben/ soo laet v saet drie daghen eer dat ghijt sayet weyckē in Selaem olie.

Om te vorderen int groeyen/ so moet men die sayen in kisten of mandekens of ander groote va- ten die men vercleypē of verdragen mach van d'eē plaetse in v'ander/ en stellen die in de Sonne ende onder t'droghe/ vry van de quade wijnden ende vorst. Ende als sy beghinnen te wassen so cort de sopkens.

Om de te bewaren voor t'ghetwormte en Aec- kē/ so sayt daer ronts omme Orega/ oft Aeket tace- kens van Orega tusschen de planten.

Om te maken dat de Concommer of Meloen binnē geen sap en hebbe/ so sult ghi de bore daer ghi v saet in wist sayē half vullē met cal oft met clei- ne wyngare rijkēs/ en woypet dā uwe aerde op/ daernaē v saet: en begietse nz/ oft omer seer luttel.

Om te winnē Meloenē of Concommers die lara- tij sijn/ soo besproyete vyf daghen lanck vyf mael soechs met water daer in gheweycht heeft wil- de Concommer drie daghen lanck. Andersins/ so ondest

so ontgect de wortel van datse wtcomen zijn/ ende
mist dat met omtrent twee oncen/ wilt oft swart
niet scrjpt in water gheweyct/ en dectse dan weder/
oft andersins/ weycket saet eer dat ghyt saeyt drie
daghen/ lanck in een infusie van scamonee.

Om te winnē weltrieckende pompoenē / so leg-
get t'laet onder droge roosen en saeyt dan die t'la-
men onder een: oft legget v'laet eer dat ghyt saeyt/
te weycken in damast oft parfume water.

Om te winnē suyker pompoenē oft cōcommers/
latet saet weyckē in water dat wel gesuykert is/ oft
in honich/ en om soete te hebbē in welck/ ende dan
saeyt die also.

Om te makē datse lange mogen goet betwaert
worden/ sonder bederuen/ so sult ghy die besprayem
met sap van donderbaert.

Een vrouwe de haer stonden heeft / wandelan-
de lants de beddē van de pompoenē ende concommers/
doctse verdrogen en steruē en de vrucht die
daer af sal opcomen die sal bitter wesen.

De concommers bijuē lāge versch/ ist datse ge-
legt werdē in soctē wyndroesse/ oft in pichel/ oft ist
dat se hangen in een vat daer eē luttel azons in is.

De pompoenē sullen den reuc vā de roosen heb-
ben/ ist dat haer lieder saet met roosen gemengt en
ghesaept worden dan zijn sy goet om den dorst te
verslaen in een heete coctse/

Vanden Cruythof.

VVar profijende ghenoechte dar den Cruyt-
hof by brenght. Cap. xxxiiij.

Het alderlustichste ende vermakelicste van de
hoene/ is den Cruythof/ soo wel om te recrea-
tie van dē heere van der hoenē als ooc om de bie-
kornen ende bien. Het is een lustich en welstaen-
de dinc te sien van synder venster verghemeten
lants wel besaept / gheackert ende beplant so wel
in beemlant als in wilgen hout was en acherlant:
ghe

ghelick wy hier voor oock ghemelt hebben : maer noch ist wel also lustich by hem te sien / de welriekende bloemen ende cruyde / waer af den ruer seer lieflick is bouen maten / en oock hoe lustigē dinc ist / als de heere van der hoeuen / na dat de opgaende sonne gheschenen heeft op den seer clarē ghedimpelde dau / hoort he lustighe musijcke van de bien / de welcke dien lieflick vergaderen ende wech haende de locht veruullen met alle soetichheit ende goeden reucke / behalue noch het boorden sel vande schoone thimus / melisse / rosmaryn / marioline / cypress / auerone / ende ander welriekende cruyden / waer af het aensien groote ghenoechte ende vermakinghe den mensche gheeft /

Van de gheleghentheyte, ordinancie ende oeffeninge van den Cruythof. Cap. xxxv.

DEN cruythof / gelijc voor geleyt is / behoort ghemact en gestelt te wesen dē warmoes hof / hebbende tusschē beydē een grootē ganck / en oock afgescheydē met een groyde hage die dyp ingangē heeft / van welcken hof de gront / en het aertrijc vā de selue deucht sal wesen / en sal ooc alleleens ghespacyt en geoeffent werdē gelijc dē warmoes hof. En gelijc dē warmoes hof ronts omme beplant heeft geweest met ionge wijgaert sluytē en ranckē / also sal ooc den cruythof ront omme beplant werden met haechskens traille wijs ghemact ende gheulochten / van Josesmy / rosmaryn / palmen / geneure / cypress / sauelboom / cederhout / rose laers ende ander sonderlinghe planten / eerst ghesuyuert ende gheplant na den eyse van iegelicker aert ende nature / ende daer na met lattē ende roeyen van wilghen oft geneuere essen gebonden gelijc baghen.

De gangē en paykēs sullē bedect en bestroyt wesen met sijn sat wel hert getredē / oft met laechmeel vā
 Marmer.

Warmersteen/of sijn gruyts van eenige ander ste-
nen die men houtwet/wel vast en effen geclopt met
een hout dat daer toe bequaem ghemaect is.

De ordinancie van de Cruyden ende Bloemen
vanden Cruythof. Cap. xxxvi.

De Cruythof sal met eenē ganck of pat van ses
boecten breec gedeylet werdē in twee ghelijcke deel-
len: waer af het een deel sal hebben de cruyden en
bloemē dienende om tuykens/hoykens en crans-
sen te maeckē/gelijc Violettē/Binoffels/Pluym-
kens/Tunes bloemen/Wenseen/Wersoutwen/stee
bloemen/witte Wilieren/goutbloemen/Meybloe-
kens/Lisch ouer zee/Akeleyen/Fluweel bloemē/
Boter bloemen/cuecken scelle/Ruykens/Lelien/
en ander dergelijcke bloemen/ ende mach ghenaeft
werdē dē Tuykēs hof. Dander deel sal hebbē alle
andere welrieckende cruydē/de gheen bloemen en
dragē/of ist dat sy bloemen dragē/ so en wordē die
bloemen niet alleen in tuykens geset/maer met
t'geheele cruyt/gelijc Aucroone/Alsem/Camille/
Rosmarijn/Josephijn/Mariroleine/Balsen/Mun-
te/Doloye/Costus/Hyslope/Lanender/Basilicon/
Sauie/Lnele/Rute/Rcinbaen/Thymms/Wadde-
bloemē/Byboet/groue Mariroleyne/Repte/Wel-
hisse/Al goede/Wille/Malroue/en ander der ghe-
lijcke cruydē: en t'sal moghen ghenacmt werden
den hof van de welrieckende cruyden.

De welrieckende cruydē en bloemen sullē ge-
ordineert werdē by beddē en vickichte parckē vā
gelijcke grootte en briede gelijcē vande war-
moes hof sijn: sommige gemaect met sifstedē ende
met gangē die door eē loopē ghelijc doelhouen/toe
genochte en reccratie van t'ghelichte: vande wel-
keal ist dat de meeste deel natuerlick en van sels
groyē sond' oeffeninge en aerbeit vande houenier/
besond' de cruydē om tuykens te maeckē/nochtās
de gene die geoeffent wordē/de sullē gesayt/geplant
verplant

min noch meer van de potagie cruyden/ nochtans salmen moeten regard hebb en op het naturael vā seghelijck van dien/ ghelijck hiē nae verclaert sal worden inde particuliere beschrijvinge van sommige.

Van de cruyden tot de tuylkens int particulier,
ende eerst van de Violetten. Cap. 37.

De violette soo wel de enckele als dobbele/ moet gheplant wesen met haeren gheheelē struyck in wel ghemischē lant/ dat onyweghespit is voor dē eersten dach van Maerte. Ist dat ghi se sayen wilt/ dat sult ghi mogen doen inde herst/ en Lenten: maer principelijck en machmen niet plantē noch saeyen de violette alle tere op een plaetse/ oft andersins so sal hi dooyts huynghe een cleynē blomme die luttel reucs heeft. Ghi sult maken dat een violette alleene hebben sal de coleuret van alle ander/ te weten/ wit/ bleek/ geel/ en ros/ ist dat ghi t' samen mēget t'saet vā alle/ gellorē in een doercken/ en legt dat also in een wel gemist lant.

Van Ginoffels. Cap. 38.

Selden wordē de Ginoffels gesaeyt/ maer meest gheplant van haer wortel/ oft schuten die van haer plante ghetrocken worden. De wortel sal gheplant wordē in t'beghinēl vanden herst in seer vette aerde/ die gedaen is in aerdenē potren oft teylen/ om datse souden moghen in huys ghestelt worden inden winter/ ende bewaert worden teghen den vorst. Als de somer ghetomen is/ so salmen moghen eer dat de groore plante haer botten gheschoten heeft afplucken/ een deelcleynē ruyckens die ontrent de wortel staen/ bycans ommede te beplanten een viercant parck oft bedde/ ende maken also nieuwe planten. Ghi sult se ock gheuen den reucke van cruytnaghels/ ist dat ghi leghtcontsomme de wortel eenen ghesooten naghel. Desghelijcs sult ghi moghen hebben schoone/

ne/brede/ en seer lustighe wel rieckende bloemen/ ist dat ghi dickwils de bladers supuert/ en neerstelijck roert ende bespreyt haer acrde: ende sulcke ginoffels heetmen ghemeenlijck / ginoffels van Proouencie/ naer de plaetse daer de genoffels also gheoeffent voorts comen ghelijck bander. De gene die de bloemen soo breedt noch soo wel rieckende niet en hebben / ende soo neerstelijck niet gheoeffent en zijn/ die worden pluymkens gheheeten.

De Tenues bloeme/ hoe wel dat sy groeyt in alle aerde/ nochtans ist dat ghi die plant van haer plante oft tackkens / of laeyt in vette wel ghemiste aerde/ principatijc int eerste van Julius/ sy sal soo hooghe wassen datse bycaus sal worden ghelijck een boomken/ ende wt haren stock sullen wtscieten veel tackkens ghelijckmen aen eenen boom siet/ ende door selue middel sal sy bloemen voorts hynghen die dueren sullen tot inde winter.

Van de Lelie. Cap. xxxix.

De Lelien behooren gheplant te worden in Octobze ende Nouembze in seer vette ende wel ghebroken aerde: ghi sult den bloemen alsulcken coleur gheuen als ghi wilt ist dat ghi de bolle eer dat ghi die plant / te weycken legt in sulcken ghebertwede substantie als ghi die van colente begheert: daer nae bespreyt oft beghiet de gheplante bolle met de selue vochticheyt in haer putteken: want aldus seymen daer de Lelien voorts comen root ende purper/ ist dat haer wortel eer datse gheplant wordt/ gheweict heeft in droessen van rooden wijn / of in ghewreuen ende ghetimpert vermilion/ ende daer naer beghoten wordt inde selue plaetse daer sy gheplant is met den seluen droessen.

Van-

Vande vvelriëckende cruyden int particulier
ende eerst van Basilicon. Cap. xl.

Basilicon wordt ghelaget inde Meerte en in den April in vette aerde/ende coempt terstone voorts/ist dattet terstont naer dat ghelaget is/ bespreyt wort niet warmachtich water. Men machte oock sayen inden herfst. Het saet begheert ooc wel wat te ligghen inden alijn/ende ist dattet daer mede bespreyt wordt hoe luttel dattet oock zy:so salt ghelijc een boomken worden en tacken wroozpē. Ist dat ghij saeyt in drooge aerde die wel ter sonnen staet/so salt terstont veranderen in querspel of onser vrouwen bedstroo/oft in kerse.

Van Ruyte. Cap. xlij.

Dit cruyt en soecht gheen vochte/ noch conde plaetse/ noch die seer ghenuscht is/ maer een drooge ende warme plaetse daer gceen wint en coemt; waerom datse alle de winter moet niet afschen gedeet syn/want door de natuerlike warmte vander afschen wederstaet sy de conde. Men mach de Rute sayen inde Meerte/ Dogstmaent/ en Septembre/hoe wel datse beter voorts coemt als si van een wortel oft tacken gheplant wordt/dan ghelaget. Als sy oudt wordt/so wortse houtachtich/ waerom datmen tweemael naers den stock moet afsnijden tot de wortel/ om haer te vernieuwen haer wickheyt;men moet oock niet gheboghgen in dien het reughelijck is datse bloeyt/want ist datse bloeyt/so verdroochse te vroegher. Men seyt een wonderlijcke sake van dit cruyt/dat si dien een vrouwe die niet haer lichaem misdaen heeft/oft die haer sonden heeft/hoe luttel dattet is aen dit cruyt coemt/dattet terstont sterft.

Van Munte. Cap. xlij.

Munte en begheert gheen ghemiste noch vette aerde/ noch oock die wel ter sonnen staet/

maer liever een vochte aerde/ oft ontrent de wate-
ren/ want in ghebroke van dien soo moetmen de
doeckens besprepen oft anderlins sterft sy. Sy
wordt gheplant vande wortel of van tackens in-
den Herst/ en in de Lenten.

Van Thymus. Cap. xliij.

Thymus groeyt beter gheplant dan ghesayet/
en begheert een plaetse die wel ter Sonnen
staet/ maghet ende ontrent de zee.

Van Orega. Cap. xliiij.

Orega oft groue maricleine/ groeyt geerne in
rouwe steenachtighe oft greiselachtighe aer-
de/ nochtans begheertse wel ghemischt ende bes-
preyt te wesen/ tot datse genomen heeft hare waf-
se ende grootte.

Van Ceule ende Hysope. Cap. xlv.

De Ceule ende Hysope behooren gheplant oft
ghesayet te wesen in een aerde die noch bes-
noch ghemischt en is/ maer wel ter Sonnen staet.

Van Coriandre. Cap. xlvj.

Als ghi Coriandre sayen wilt/ soo neemt van
het oudste saet dat ghimoecht/ want hoe ou-
der hoe beter/ so verre alst niet verschimmet noch
verduft en is. Ghi sullet sayen in vette ende vocht
te aerde/ maer nochtans en veracht oock niet het
maghet lant.

Van Sauië. Cap. xlvij.

Sauie wordt gheplant van tackens die onder
sgewronghen en ghesnyuert zijn/ inde Lente en
inden Herst: sy wordt oock inden seluen tijt ghes-
saget. Haer wortel verheucht haer als sy rontsom
me belet is met aschen van looghe.

Van Allem. Cap. xlvij.

Alleem volcht de Sauië/ nochtans en wordse
soo seer niet ghesaget oft gheplant om hare
rencke/ als omdat sy seer goet is totter ghesons-
heyt.

Van

Van Rosemarijn ende Iose-

min. Cap. xlii.

Rosemarijn en Iosemin groeyen op alle plaes-
sen/maer lieuet ontrent den gescant; sy wor-
den gheplant van de wortelen inden Herff oft in
de sackens inde Lente.

Van Quendel oft onser vrouwen

bedstroo. Cap. l.

Quendel is gheerne gesaeyt of gheplant by de
fonteynen/ beken oft putten / en wort daer
door wt te schoonder bladeren.

Van Dille. Cap. lj.

Dille groeyt beter ghesaeyt dan gheplant; en
de wil dickwils nat gheuaecht ende bespreyt
sijn.

Van Venckel. Cap. liij.

Venckel wordt gheplant ende ghesaeyt inde
Lente en inden Herff/ nochtans de soete be-
gheert lieuet ghesaeyt dan gheplant te wesen/ oec
lieuet inde Lente dan inden Herff/ want hy wort
veel soeter/ ende heeft oock grouer saet. wilt ghi
Venckel hebben die seer soete is/ so steket t' saet in
een blyghe/ en plantet also/ of menget honich met-
ter aerde daer ghi v Venckel saet in worpen ende
sagen wilt.

Een cort verhael vande boomen ende boom-
kens, so veel verlanche als ghemeyne, de
welcke gheplant oft verplant sijn inden
Cruythof. Cap. liij.

Den Cruythof ghelijc voor gheseyt is/ is ghe-
maect en geschiet alreene tot de recreatie van
den vader des huysghelins / welke recreatie en
soude niet moghen soo doorgroot wesen met te
riicken de welriekende bloemen ende cryden/
ten ware dat hy oec saghe de boomen ende boom-

hens so wel totlansche/als hierlansche/die niet alleen en ghenen onghelick veel lieuelicker reuckodan de cruyden/maer oock de meestendeel van dien berghen woens seer schoone ende wonderlijcke machten/gelyc Strauetappol boomen/ Citroen boomen/ Arange boomē/ Linroen boomien/ Boncillen/ Daterlboomen/ vyghe boomien/ ende ander vierghelicks: Ende om dat wy niet vergheeten souden in desen cruythof daer de vader des huyfghelicks souden wighen sijn gheuoechte in nemen/sullen wy met cōre woorden spreken vande oeffeninghe vande boomien ende boomkens die inder cruythof behouden gheplant te wesen/waer afde somnige geschiet sijn om te maken de haegkēs daer de cruythof ront om met beset wort/ gelyck Cypressen/ Beneners/ Sauerboomē/ Ceders/ Koolclāers/ palmen ende ander boomien. Dander die worden ghelaeft / gheplant ende verplant op bedden/ oft in potten/ oft kisten ghelick Lanwerbooms/ Baythe/ Daterlboomen/ Pinboomen/ Citroen boomien/ Druge boomen/ Linsen boomien/ Vlyghboomen/ Druyboomen ende ander vierghelicks/ die hier naer sullen verclaert worden.

Vande boomkens daer de haechskens vanden
Cruythof afghemaeckt sijn, in parti-
culier, ende eerst vanden

Cypres. Cap. liij.

De Cypres boom so wel manneken als wijfke/ hoe wel dat hy int eplant van Candieh / vā selfs ende int wilde is wallonde/ nothrans en can hy hier te lande niet wel groeyē sonder groote neersicheit vanden houenier en deucht vander aerde. By groeyen van plānen ende soe van saet op drooghe lant/ berve vande waterē/ riuieren/ marasche/ bochte

bochte ende slijckachtighe plaetsen: maer principa-
lyck haet hy ghemiste aerde hoe luttel dattet oock
zyta al en legmen maer rontsomme den put daer
hy in gheplant is eenich misch / soo sterft hy coets
daer naer. Het is bycans een miracle vande na-
ture van t'saet van desen boom / t'welcke al ist soo
cleyne datment nauwe ghesien en can / so groosten
boom daer wt groeyende is die soo hooghe wast.
Als ghyt sayen wilt / so sult ghyt sayen in langhe
vozen / vanden twintichsten van Octobze tot inde
winter / ende daer by dock gherste: want tusschen
desse twee saden is soo grootē gemeynschap / datse
bycans schijnen teghen malcanden om t'leerste te
groeyen: waer door dat ghebeurt / alst een goet ger-
ke saet is / datter dock veel Cypres groyt. Alst dat
ghyt verplant doet insghelijck: maer wacht v wel
dat ghyt niet en bespreyt / de tackes af en breeet / of
de soppen af en scheert / want ten mach gheen sin-
den verdragen hoe luttel dattet oock is.

Vanden Rooselaer Cap. lv.

Rooselaer wordt gheplant in Sporckelle van
planten / of ghesaeyt van saet. Hy wordt ghe-
plant van roykens ghesneden in stuckens van
vier vinghers lanck ende ghelegt eenen voet die-
pe in wel ghemiste aerde. De rooseboom coemt ge-
laeyt seer traech voort: nochtans ist dat ghy hem
laeyt / soo laeyt hem vier voeten diepe in d'aerde:
ende en bedrieghet v seluen niet in t'saet / want dat
cleyne gheel laeyken dat int middel vande roose is /
en is t'saet vande roose niet / maer t'ghene dat be-
floten ende genuedit is inde selue vrucht die de roo-
se naer den druyftijt voortsbrengt / d'welcke rijp
is / alst swart ende sachte wordt.

Om te crughen seer welriekende Roosen / soo
moetmen den Rooselaer planten oft saeyen op eē
drooghe plaets / oft rontsom besetten met loock

De Roosen sullen vroech wtcomē ist dat ghy roef-
omme den rooseboom een putteken maect van
twee vinghers breed/ ender smorgens en t'auonts
daer in warm water giet/ nochtans niet voor dat
de Roose knop beghint wt te spruyten. T'selue
sal oock gheschieden/ ist dat ghi den rooselaer plan-
tet in manden oft aerden potten/ ende in sulcker
manieren ende uersticheyt oeffent ende regeert/
ghelijckmen de vroege Concommers en Cawoer-
den doet/ ghelijck hier voor heeft gheleert ghe-
weest.

Ghy sult de versche Roosen houden in haer
cracht/ ist dat ghise ouergiet met de vuylicheyt en
t'et van olie/ so datter d'olie bouen op ligghe.

Ghy sult groene Roosen hebben/ ist dat ghi den
rooselaer griffit op den tronc van een oude coole/
oft van een eycke/ hoe wel dat de Roosen gheen
reuck en sullen hebben.

Ghy sult de roode Roose wit maken ist dat ghy
die parfumeert met solffer als sy beghint open te
gaen.

Vanden Palmboom, Brem, Cedre ende
Saelboom. Cap. lvj.

DE Palmboom wordt gheplant van scheuten
ende tackkens/ na den twaelften dach van No-
uembre/ ende begeert bochte plaetsen.

Brem/ghelijck oock de Cederboom (die seer lug-
tel is in dese landen) wordt gheplant van scheuten
ende tackkens/ int wassen vander Manen/ ontfre-
t' beghinsel van de Meere.

De Saelboom wordt gheplant ghelijck den
Palmboom.

Vande boomen en boomkens, so veel vvelansche als
hierlansche, die gheplant of ghesaeyt werden op
bedden oft in potten inden Cruytshof in t'parti-
culier. Cap. lvij.

De

De Lantwerboom groeyt op alle plaetse/ noch rans alderlieffst ontrent de zeeant / in magre ende lichte aerde/ daer de lucht warm ende getemper is. Sy moet gheplant sijn inden herfst en Lente/ van plantē en tacken; en verbroect hē inde Meer te seer wel/ als de bochticheyt coemt aen de scosse. Men mach hem ooc sayen na den veerthiensten dach van Meerte in wel ghemist lant eenen hoet diepe in d'aerde vier besien r'ssens: en ten eynde vanden iare/ moet ghi die elders verplanten.

Van Mirte Cap. Iviij.

De Mirte moet gheplant werden op de hoogste plaetse vande cruythof/ want sy maect door haren reucke de plaetse seer lustich. Sy wordt gheplant vande scheuten die ghetrocken sijn vande wortel/ oft van tackkens die genomen sijn vanden soppe vanden boom/ in sauelachtich/ magher ende dorre lant. Sy mach oock ghelaeyt worden op de maniere vanden Lantwerboom/ maer dan coemte traech voort. Sy sal seer schoone en hooghe groeyen ist dat ghise dicwils rontsomme suyert ende schoone maect: ende sal voort bringen groote ende scoone vruchten/ ist dat ghy rooselaer daer by plant. Sy begheert bespreyt te wesen met menschen pisse/ ende principaltlic met schaeps pisse: oft by ghebreke van dien met warm water/ welck haer seer aenghenam is/ ghelick somtijts heeft bevonden gheweest door ene Mirte boom die by een baepstoue gheplant was/ de welcke seer schoone opwies/ datment gheware werdt/ hoe wel datment niet gaede en sloech. De besien van Mirte gedaen in een onbepect vat ende seer wel ghestopt bliuen lange haer groenicheyt behoudende. Som mighe segghen/ dat beter is datmen die met cleine tackkens wech legghen.

Van-

Vanden Dattelboom. Cap. lix.

De dattelboom begheert een warme ende ghetemperde locht/ sauelachtich ende drooch lant. Hy wordt gheplant van cleyne plantē met de wortel in April ende Meye/maer de plante moet wel contsonime beset zyn met vette aerde. Men settet oock de varsche dattel steenen in Octobre/wel diepe in d'aerde die ghemengt is met asschen en wel ghemist met gheyten misch/d'welck moet in d'aerde ghesteken zyn met t'scherp eynde opwaerts; en moet ooc alle daghe begoten zyn/ ende voort alle iare sout ghestroyt contsonime de wortel/ oft dat noch beter is/dickwils begoten met water dat een luttel soutachtich is. Merckt ooc/ dattet seer goet ware/mits dat qualick van eenen dattel steen alleene mach comen eenen dattelboom die groeye en eenen tronck cröghe die sterck ghenoech is om den boom te draghen/datmen twee oft drie steenen by een voeghe en naeye t'samen in lijn/waet soo dat de scherpe eynden by malcanderen cocuen/ en alsoo in d'aerde plante. want door desen middel/ de cracht van twee oft drie t'samen ghenoech zyn/ de mach den tronck vanden boom volcomender ende stercket groeyen. Merck ooc/ dat in dien ghy begheert dat wylken vanden Dattelboom veel vruchten draghe/so moet ghi by haer planten het manneken vanden dattelboom/en niet alleene en/ maer veel ist moghelic/ om dat de naetheyt maect dat de cracht van het manneke door de commixtie van de wint gedragen wort tot het wylken/ waer door d'ouerbloedicheyt vande vruchten comt.

Vanden Pijnappelboom. Cap. lx.

De Pijnappelboom groeyt principalick vande keerne / de welcke moet gheplant oft gheset wesen in Octobre oft in Nouembrie in warme landen/oft in sprockelle ende Meerte in coide plaetsen/oft ontrent t'vallen vanden Pijnappel

appel/oft coets daer na/ in wel ghespaeyde ende goede aerde. Men sal oock den pijnappel met gewelt oft met eenich yser niet breken om de pingels te hebben/ de welcke men drie dagen eer dat men se settet sal laten weyckē / en settender seuen t'samen ontrent vyf vinghers diepe in d'aerde. Als sy wtghesproten zijn/ so en moetmen die niet terstone verplanten / want sy en cryghen gheen wortel dā niet lancheyt van tijde en qualijck/ so dat sy niet dā niet haer groote schade en moghen verplant worden: Maer als den tijt van verplanten ghecomē is/ soo siet wel voor v/ dat ghi de principaelste en dicke wortel niet en quetst.

Vanden Vijgheboom. Cap. lxj.

Desen boom behoeft plaetsen die wel ter sonnen staen ende eenen steenachtighen/ crichtighen en somtijts eenen keyachtigen gront / principaelijc de boomen die de cleyne vijghen draghen/ de welke seer soete ende witachtich zijn ghelijck die van Marseille: ghelijc oock de ghene die de groote vijghen dragen (die so soete niet en zijn en so rootachtich) begheeren vet ende wel ghemist lant. De vijgheboom groeyt seer wel in een warme ende ghemperde locht/ want het is eenen boom die seer teer is/ en lichtelick mach vande vorst beschadicht wordē ende vande winden ghebroken/ waerom dat hy behoort gheplant te wesen inde Lenten na den vorst/ tegen t' Suyde oft Doste in groote/ diepe ende wel gegravene putten/ van scheuten ende tacken die vot knoopē zijn/ wāt die zijn de vruchtbærste. Hy mach ooc geslaeyt worden van geteyctē vijghen/ die rontsomme met een cleyt coordekē ghebonden zijn/ daer na alsoo gheplant ende neerstelijck begoten. Maer veel gemakelijcker mach hi ghegriffit worden in eenen pruyomboom oft amandelboom / want hy duert dies te langher.

Siet

Niet te min hi zij geplát of gegriffit/hy en behoeft niet veel begoten te wesen / want te veel waters corrompeert de natuerlicke schoonheyt vanden vüghbeom ende doet hem lichtelijck verrotten. Veel beter waert om dieschoon ende vruchtbaer te hebben/darmen de plante stake in een squille oft zee ayuin/ of te weycken leyde in pekels oft ronsomme beleide met ossen mest/ oft ongeblusche calck. Ist dat ghi wilt dat de vüghbeom spade vruchten draghe/ t'welcke is teghen sijn natuere/ so siddt ghi afplucken d'eerste ionghe vüghen die beginnen groot te worden/ so sal uwen vüghbeom andere vüghen voorts brenghen/ die tot de winter toe sullen moghen goet bliuen.

Hy sal oock vruchtbaer zyn ende volcomen vüghen die seer goet van smake zyn voorts bringen/ ist datmen van dat hi begint bladers te crüghen/ roode aerde die ghestooten ende gheweict is in de vyplicheit van de olie van oliuen/ ende menschen dreck/aende wortels legt / oft oock als hy beghint bladers te crüghen/ datmen de sopkens vande bladers ende d'eynden vande tacken af snijdet.

De vüghen sullen vroech rijp worden/ ist datmen duyuen mest ende peper onder een gemengt ende ghewreuen met olie van oliuen legt op de wortels vande vüghbeomen; oft oock ist dat ghy de onthpe vüghen als sy beghinnen root te worden/smeert met sap van eenē grooten ayuin ghemengt met peper ende olie.

Wby sulste doen hebben diuersch colour/ te weten/ op d'een syde wit/ ende vander syde root / ist dat ghi in een lincen doeccken t'lamen bindt/ t'laet van tweederhande vüghbeomē/ en also plantet ende daer naer verplantet.

De vüghen en sullen vanden boom niet vallen/ ist dat ghi de voct vanden boom ronsomme ontgract ende bespreyt met pekels ende water van elcs

elcs euen vele onder een ghemengt.

Ghy sult de vjghen alchts versich houden / ist dat ghy die legt in eenen pot vol honichs / wel toe ghebedt / maer darsc malcander noch den pot niet en gheraken : oft oock ist dat ghy die legt in een ratwoorde teghelijcke vjghe op haer seluen / ende dat ghy de rantwoorde hangt in een donckerachtighe plaetse daer noch vier noch roock outrent en coemt.

De drooghe sult ghi goet houden / ist dat ghi die spreidet op een harde inden ouen naer dat d'broot wren ouen is : daer na legt se in eenen nieuwen aerden pot / die niet verloot en is.

Vanden olijboom. Cap. lxij.

Desen boom en groeyt niet in de Noorderse landen sonder sorghe ende arbeydt / om dat hy begheert een wermte ende getemperde locht : maer wilt ghy den olijboom planten in uwen cruyshof / so kiest een plaetse teghen het Suyde die hooghe ghenoech verheuen is / en goet van gronde / ander sleyachtich ende bouen ghemengt van sauel ende cryt / dicke / vocht / ende niet mager / ende daer sult ghi planten ontret half sjeerre vande schente ende ionghe tacken / die schoone ende vruchtbaer sijn / ghetrocken vande tacken vanden olijboom / alsoo dicke als eenen arm bouen de handt en anderhaluen voet lanck. Ende ghy sult se in d'aerde steken alleleens ghelijcke op den boom stonden / het onderste eynde nederwaerts ende het opperste ter locht waerts / want ist dat ghy die verkeert in d'aerde steket / soo sullen se qualick wortels cryghen / oft al cryghen sy wortels / so sullen se alchts onvruchtbaer bliuen : men sal se moeten bestrijken soo wel beneden als bouen met honich ghemengt met asschen / ende soo diepe in d'aerde steken

ken/datter bouen op sijne aerde vier vstigheren dicke ligghe. Wby en sulsc oock niet verplanten hoor de vijf iaren/maer daer en tusschen sulc ghy die alle maenden moeten omgrauen ende miltchen inden Herft met gheypen mest/ ende besprayen met reghenwater/ lieuer dan met fonteyne/put oft riuier water: ende somtijts supueren vande oueruloedighe tacken/principalijck vande drooge ende dorre scheuten: Niet snijden hoor de acht iaren/ende daer na van acht iaren tot ach iaren/ende altemets begieten den voer vande groote ende stercke olijboomten met droessen van olijuen/om te bewaren van ghewoznte/die desen boom diuils hinderlick zijn/Woorts salmen ooc gade slaē datter de beesten niet aen en comen/ ende principalijck van het afeten van de gheypen/ diese terstot geheel onvruchtbaer make. Men sal ooc geen planten poten ontrent den olijboom/dan vjgheboomten oft wijgaert/der welcker ghebuerlschap hem behaghelijck is en verheucht: maer hy hatet wotermaten seere den eyckeboom: wat waert dat hy gheplant ware daer een eycke wtgegrauen is/ hy soude terstont steruen. Men seyt/ twelcke een seer wonderlijcke sake is/dat den olijbood vruchtbaerder wordt en oueruloediger vruchten woorts brenge/ ist dat hy gheplant ende gheoeffent worde van persoonen die maecht zijn/oft die eens anders bedde niet onsupuert en hebben: ia in sommighe landen de reyne kinders planten/ handelen ende regeren de olijboomten/waer hoor datse scoone ende vruchtbaer worden.

Van Fisticen: Cap. Ixij.

Fasticen en behoouen gheen minder neersicheit dan de olijboomten/en willen gheplant zijn ontrent den eersten dach van April/ so wel het manneken als wijcken/ r manneken met den rugge ghekeert na d'weste/in een bet ende open lant: est
baer

daer moecht ghi die griffien op hen seluen / oft op den termentijnboom / hoe wel datse sommighe griffien op amandel boomen. Desen boom worde luttel gheuonden in dese landen.

Vande Citroen boomen, Orenge boomen, Limoen boomen, ende Poncillen. Cap. lxiij.

DE Citroen boomen / Orenge boomen / Limoen boomen / ende Poncillen / cyschen eenderhande oeffeninghe / om de ghelycke natuere die sy t'samen onder malcander hebben. Sy begheeren te wassen in een warme ende vochte locht / in een sonderlinghe ende malsche aerde ontrent den zee cant. ende daer veel vochticheyts is: en dat teghen de natuere van alle ander boomen is / sy groeyen vanden Suyden wint en vanden Noorden worden sy beschadicht: Daerom ist datmen dese boomen opuoeden wilt ende doen groeyen in de landen die coudtachtich zijn / soo moetmen voor al een plaetse kiesen inden cruythof / die teghen het suyde staet / by de mueren / om datse souden moghen beschuddinghe hebben teghen den Noorden wint: oft om t'sekerste so moetmen die saeyen oft planten in halue tonnen die gheclouen zijn / oft aerde vaten die daer toe bequame zijn / oft oock in kisten die onder byet zijn ende bouen smalachtich / ghemaeckt van ghesaecht bert / seer wel ende vast ghelijmt ende in een ghebonden / so datter niet wt en mach vallen / midts dat de aerde door dicwils nat te maken en te bespreyen / alrijts hooger coomt in wat maniere datter zy / dan het hout: maer nochtan datter begietē de boome voetsel geue om te groeyen: maer mē moet vā onder maken eenē wtganc voor het water datter te vele is / gelijk men doet inde cuppen daer men de looghe in maect: Daerom so plantse oft saeytse in sulcke vaten diemen voeren ende sleppen mach op wat plaetse datmen wil: want om dat dese boomen oft planten steruen

nen / als sy soo luttel alst is / beurofen sijn / midts datse teer en malsch sijn van natuere / so salmen die moeten inde winter na datse wel ghedect ende beset sijn met stroo / of met Lawoerde rijkens (de welke een natuerlicke contrarieteit hebben om te beletten dat de coude hen niet en soude moghen hinderen) voeren op cleyn waghens in ghewelfde kelders / ende als de somer wederghetomen is / wederom van daer halen en brenghen inde vlacke Sonne / om weder voetsel te nemē vā de wormte.

Aengaende de oeffeninghe ende culture / sy worden ghelaept van haer keernen / ende gheplant vā scheuten / tackens ende griffien. De maniere van laeyen is / datmen ten eersten d'aerde wel bereyde ende mische ontrent de maent van Meye / ende daer onder menghe houtasschen / of vooz t'beste asschen van Concomers: daer na salmen legghen in putten van eenen haluen voet hreet drie keernen t'samen met t'scherp eynde opwaerts / en het plompt teghen d'aerde. Dat ghedaen zijnde so moetmen die dicwils beghieten met laew water / oft met schapen melc / want sy sullen daer dooz beter ende eer wtspruyten. Maer en vergeet niet eer dat ghi die laeyt / dat ghysc te weycken legt in coye melck dat laeu is: ende wilt ghysc soete hebben so doet suycker candijs int melck daer sy in weicken sullen.

Op de selue maniere sult ghy in wel gheboude ende omghespaeyde aerde planten haer scheuten / tackens ende griffien / ontrent half Meye / stekende de dicke eynden opwaerts. Inden seluen tijt moghen sy doock ghegriffit worden op granaet boomen / peerboomen appelboomen / moerbezie boomen / selden tusschen het hout ende de schoyffe / maer inden struyck die gheopent is ontrent de wortel: ghy en sult doock gheen cryden laten wassen daer ontrent / ten ware de lawoerde /
de welc-

dewelcke sy geyne ontrent haer hebben / ontfangende van haer groote hulpe teghen de conde; iac dat meer is d'afleken vande Cauwode ghestroopt roesomme de wortelen vande Citroenboomen makense schoonder ende vruchthaerder.

De Citroenen / Arangen / Limoenē / ende Botsillen / om wel te mogen bewaren / salmen nachts plucken metten bladeren tusschen d'oude en nieuwe Manc. Ghy sultse versch en goet houdē at haer mer deure / ist dat ghyse steekt in de hoopen had gherste oft Milie oft ist dat ghyse bestryct met gotsimpert plaester.

De Citroen sal root en soete wesen ist dat hy gēgriffit is op eenē moerbeseboomen dat hebben als sulcken gedaente als men wil ist dat men eer dat hy sijnen vollen was heeft / hem ouerroot een sone die binnen ghesneden is met sukken figuren als men begheert / ende daer in sijnertwalsmeent.

Vande Granaerboomen. Cap. lxxv.
 De granaet boomen en behoouen so curieuselic

niet ghetrachteert te worden als de boofstye de vruchten / om daese boorts contē door planten / en seer wel moghen tegen het granaet in d'aerde / maer gheensins en willen sy ghegriffit wesen. In dien tijt als sy ionck ende seuchdich zyn die wel sijnueft so sal de vrucht onghetijck veel meerder wesen en betred ghesaemere; maer sy moeten gheplant sijt in sijnen ende in manermer; int Dosten noch int rofser; want dat is dat hem soo; wel als dat woogact; aldermoest chindert. Nochtans sult ghy moechen dat de tarten die ghy granaet ende leyden sal in d'aerde / behooren ghenoden te wesen als de meders geboort; ende rust oer (t'welcke turracie is den schuten van ander boomen) dat dat De scheute zy metter schoffen. Woorts door de reste

so salmen die dickwils begieren ende lauen als de Sonne in Libya is.

De granaetboomen sullen vruchtbaer zyn / ist dat ghy porceleyn ende Syrtageruyt samen sootet / ende daer mede stuyck den stuyck vanden boom.

De Granaet appelen en sullen niet splijten noch bersten op den boom / ist datmen die stenen leght aende wortel almen den boom plant: maer is den boom geplant / so salmen planten byde wortel van den granaet boom zee aynn ofe squille.

De granaetboom en sal sijn bloemen niet verliesen / ist datmen die mael r'siaers sijn wortel bespruyt met selle pisse / met so veel waters daer onder gemengt.

De granaet appelen salmen lange bewaren mogen als die ghesleden worden in schoon werm water en verstant weder vingertrucken / Of doe ist dat men die van malcander verscheydē legt in drooch sandt / ofe in hoophkens van coorn / ofe Sonne / tot datse gherimpelt zyn.

Vandetwee particuliere hoven ghelegen d'eenen ten eynde vanden warmoes hof, ende d'ander ten eynde vanden Cruythof. Cap. liij.

DEn warmoes hof so wel als den Cruythof desende vande voozleyde grootte mach noch tot hem waerts hebben twee ofe drie ghemeten lants tot profijt vanden vader des huysgesins ofe vande laet / gelijc om te winnē aue / woume / volders caes den / vlas en kemp: noch mogen wy daer by voegen saffraen / hoe wel dat alle dese dingen gelijche contact in dien dat de aerde goet en natuerlic is / wel verdienende weerdich zyn een vel alleen te hebben / ende ghehouwt te wesen gelijc graet ende contact.

Vande

- Vande Mee. Cap. lxxvij.

Vuy sullen dan om de tammie mee/die beter be-
geert is dan die wilde/hier bewarē een plaetse
alleene van ontrent een bundt groot/ dewelcke
gelegē sal zyn niet zee verre van t'water/ maer ge-
wonnen op goet lant/op berchskēs dichtē by een
staende maer minder dan de genē die wy seggē sul-
len vande nieuwe wijgaert:wāt dit cruyt heest sijn
besonderen rijt van winnē/ēn oeffenē/ gelijc
de wijgaert/hoe wel datter dit onderscheyt is/ dat
d'een cruyt is/ēn d'ander een boomkē:d'een kerst
alle iare/(ēn oock men behoest maer de wortel tot
de goede verwen)ende d'ander blijft te minsten in
sajsoene twaelf iaer lanc/waer af d'eerste les iaren
zijn van groepen met wat profijt/ ēn d'ander zyn
van gehecl ende vol profijt / wtgenomen t'perikel
van hagel/grooten regen ende vorst / denwelcken
ooc den mee onderwoypē is/ ēn dicwils meer dan
de wijgaert/om haer techeyt. Waer dit sijt / dat
t'berzielen vande wijgaert niet en mach verhaelt
wesen/maer de mee mach verplant ende ghesayt
worden/gelijc ooc de wouwe ende weedt/twelcke
particuliere lantvinnighe is van die van Rouen-
ten/ende den rjedom ende t'profijt vāde verwers/
die laken oft wolle verwen met wat verwe dattet
dock sijt.

De wortelen die ghy planten ēn oeffenē sult wil-
len(want men saeytse niet)moeten comē van hoo-
ge Rouencie/ēn vande verschē wesen: ende aen-
gaende de smake ēn d'aensien/so moet dese wortel
vande geelste zyn/dicke/saselachtich /treckende op
het rechte Arange colour van Rouence/seer bitter
van smake/ēn inde seude(om die te proeuen) roo-
der ende sapachtiger/dat is te segghen/ mit droo-
ghe ende dorre.

Den rijt van die te planten / is van Weerte tot
half Weye/maer en verwacht geen profijt daer af
Is ij te heb=

te hebben/datt twee iaer na dat ghy d'eerste plantinge gedaen hebt:maer ghy moet v beslypt vande mee wel bewaren voor alle beesten / want daer en is geen dinghen dat de mee meer hindert doet.

Als nu den Herst gheromen is / en als ghy siet dattet cruyt beghint gheel te worden ende te verliezen zijn natuerlike verwe/so sult ghyse wttreckē/ en de wortelen afstrecken/dewelcke ghy sult wroepen op twee hoopen en hennelkens/en laten droogen dry oft vier dagen alst goet weder/ is oftrauder sins ses oft acht dagen alst regenachtich ende vyf weder is/daer na sult ghyse doen opnemen/ d'aerde afstoppen ende afschabben/ dattet geen besclingen acu en blijuē/en also gesuyuert zynde/sult ghy die planten om te besigen oft om te vercoopen.

Van VVouwe ende VVeedt. Cap.lxxvij.

Aengaede de wouwe en het weedt/welcke verseyden cruyden zijn/die worden gewonnen op scherlant oft saylant/gelyck de wapen/hoewel datman daer af maer het opperste en neemt ende d'langste vande stacke en bloemē:geen van beyde en breefen noch dorst noch regen noch ongetijdige condē/wel ist waer te seer vette aerde en dient hen niet seer wel/welcke contrarie is den mee/die so seer verbeteringhe van t'lant beboeft als de terre en wylgaert/iaer dat meer is / sy wil dattet lant ouer ander iaer brake ligghe/ oft andersins de wortelen die so dicwils geplant werden en comen tot geendert perfectie/ende verliesen haer deucht ende cracht.

Vande Volders Caerden. Cap.lxix.

De volders caerden ghelyck alle ander speciers van caerden zijn heet ende drooge. Dese plantte dient grootelick (te wese het hooft datse voort bringt) den volders / om te rouwen haerlieder
nien-

nientwe lakenen / ende de wolle af te halen om de lakenen te bereyden ende ghesiender te maken: Des ghelijcks dient sy ooc den bonnet makers / na dat de bonnetten ghebruyt / ghevolt / ghespuert / ende ghewasschen zijn met seepe ende volaerde. De ghene die nu met dit cruyt begheert sijn profijt te doen / die moetet saeyen oft planten met boren / om dat t'water soude getylichlick mogen neder sincken acende wortel / en geuen een ghebeurige verscheyt. Ten is ooc niet van noode dat men elders saye dan op plaatsen die rebelic waterachtich zijn / want de seer groote droechtheyt maect de caer de oft het hooft daer af (welcke men meest vā doene heeft) corter ende onprofijtelicker: men machse niet afflijden noch by een binden dan met drooch weder / en ten lancten ontrent de maent dan October ende voor t'vroechste int eynde van September. Sommighe latense ligghen droogen inde scheure op een besonder plaette / om dat anders somtijts t'ghewormte den stele af byt daer de caerde op staet.

Van Saffraen. Cap. lxx.

DE best huyshoudende lieden ende de geschickte lantlieden achten groot ende houden in groo- ter weerden wilden Saffraen / welcken v'ouders Carthamus heeten: Nochtans en dient ons dese plante niet dan om haer saet / welck den menschen de sluymen afiaccht / ende is een recht voetsel voor de papegayen die dat seere gheerne eten: dit cruyt alst wel volwassen ende ghebeert is / machseker groote bollekens / ghelijck looch bollen / ende midden daer op een bloeme die den rechte saffraen ghelijck is. Het doet de lande groote denche want het dat betert ende vet machse / ende oock t'en be- hoeft niet veel voetsels / noch ten laet na dat ghe-
 K ij plucc

pluct is / gheen wortel achter / die wederom soude moghen groeyen / wtspruyten / oft het lant bescha- digen. Daer is wel so veel profijts aen twinnē van desen cruyde / als aen anijs ende venckel : maer alst al geseyt is / een goet huysman brengh alle dinghen te profijte / ende maect dattet dor merct wel ghelde ghilbt.

Het oprecht sassaen / t'welcke dient om te besighen in spijse / om schijderen ende verwen / gheeft arbeyt ende profijt / gelijc die van Tours / Rouence en de Portegiesen wel wetē / dewelcke groot profijt daer by doen. Men plantet gelijc de Camille int wtcomen vanden iare : maer d'aerde moet goet en wel geuet zyn : men tredet seer sijn met voeten alst sijn bloeme wil schieten : maer alst sijn scheuten gheeft / so moet men de natuer laten gewordē. Int plucken moet mensclaplakens hebben / om te trecken wt sijn huyskens : daer na sament wel laten drooghen inde schaduwe vander Sonnen / ende decken met schoone lakens / en reynigen en supueren tot dat alle vuyl vuyllicheyt daer wt is / ende dan bewarē in een drooge besloten plaetse. Som- mighe willen segghen dattet te veel besighen van t'sassaen den menschen hindert ende quaet doet / ende datter een particulier sentsijn is voor het herte : niettemin t'zy hoe dat wil / het brengh seer groot profijt by / ende daerom ist bequame ende beghert vanden huysman die niet en wil dat sijn lant geen profijt en doe.

Een cort verhael van het ront-
fact. Cap. lxxj.

Ick en sal hier niet seggen vande stoppelrapen / noch vande twee andere soortē van rapen / noch soc van mostaert / milie / boecweydt / ende comijn : noch ooc vande Gruen / Lupinē / Linsen en Fene- griet / welke al saet is tot profijt ende gerief van den huys / d'welcke wy bewaert hebben voor den
erweten

erweten hof / die ghelegghen is ten eynde vanden
 warmoeshof: maer ic sal hier te vreden wesen met
 te aduerteren den goede hoenuaer dat hy om zyn
 lant supuer te houden / de wijle dattet brake ligt / na
 dat hy heeft het beste graen (want ten sal r'lant niet
 letten) daer laye stoppelrapen ende ander rapen/
 aengesien dat de wortelen na dat de planten wtge
 trocken zyn / met allen wech genomen zyn / so dat
 ter d'aerde geheelic af verlost is: Anderlins en sou
 den in toecomenden tijt onder t'gracu niet dan
 Lamplane / hadtyck ende ander oncruyt groeyent
 Sonder twijfel het rontlaet is also wel van noode
 den huysghesin / alst graen om broot af te backen:
 want potage is altyt wel van noode onder een
 huysghesin in wat huys dat ooc zy. Sommige ma
 ken broot van milie / maer dat is in tijden van seer
 grooten noot. Maer t'zy wat wil / de boonē / erwet
 ten / ciceren / vitsen en worden niet min begheert
 noch en zyn niet ergheer van smake dan eruen / lu
 pinen / comijn / fenegriek ende linsen: van welcke
 culture / om hier niet meer te spreken / want het
 noodeloos is / sullen wy v'senden om al het be
 scheedt daer af te weten / tot de culture ende win
 ninghe van graen ende rontlaet op ackerlan
 den.

Remedien teghen d'accidenten die den cruy
 den ouercomen. Cap.lxxij.

De Cruyden so wel de geplante als de gefey
 de inde bouen hier vooft beschreuen / en tijden
 niet alleene schade van hagel / blicksem / douder /
 vorst / neuel / roost ende andet quaet wedet / maer
 worden ooc gequelt van het verberuen / dat haer
 hieden doen veel wormen ende beestkens / gelijk
 sprinchanen / rupsenen / weselkens / ratten / soo wel
 tamme als wilde / katten / molten / mieren / vliegen /
 It tijt mag

ruygen/alegummen/wiechlyfen/ vloyē/spaer-
sehe vlieten/echels/voyschen/kerckē/langen ende
ayder der gelijcke. gediette daermen. neerstelic. be-
hoort tegen te wesen/ oft andersins soude de oeffe-
ninge ende winninge vande hoven onprofijtelick
zyn/ en de vader des huylghelins soude daer cleyt
genocchte in hebben. Daerom so verstaet met cor-
te woorden de remedien die van noode zyn om te
schoutwen sulcke accidenten.

Tegen den hagel hebben d'ouders den omvane
van haren hof ronsomme beplant met witte
hyponie: oft sy naghelden teghen eenen hooghen
skijleenen kerckwyl met vorghestreckte vleughe-
len.

Den blicsem ende donder en sullen geen schade
doen/ ist datmen graeft int middel vanden hof er-
nen loofvoysch in eenen aerden pot. Ander hang-
ghen int middel vanden hof/ oft oock inde vier
hoecken vanden hof. Aernts phymen/ oft het vel
van renzeecalf. Ander planten veel lauwerboo-
men ronsomme den hof.

Ist dat de neuel dreycht eenighe schade te doen/
so moetmen hoopen maken op diuersche plaetsen
vanden hof van afghesneden wisingaert rancken
en van stroo/ oft cruyden en boomkens die op de
selne plaetse wtgetrockē zyn/ en dan t'vier daer in
steken: want den roock suyuert de neuelachtighe
locht.

Tegen de roest/ welke een corruptie is die den
cruyden ende booshey toecomet door een quade
constellacieren is int beest datse verhanden niet
misch den rechten hove van couē ofle/ in sulcken
maniere datter van alle syden eenē groeten roock
wtcomt: want desen roock sal verduynen ende resolu-
neren de schadelicke locht die dese quade influencie
by brengt.

Om te beleten alle schade die door gewormen
soude

solde moghen den cruyden ouercomen / salt goet wesen datmen alle t'saet datmen inden hof saeyen wilt drooge opt vel van een schiltpadde. Oftmen sal te veel plaetsen van dē hof plantē munte/principalic onder de roelen / oft dock saeyen tusschen de potage cruyden/citeren/oft rakette/oft t'lant vanden hof misschen met ganse mist in pekcl gheweycht.

Teghen de flecken is seer goet de versche buylic heyt vande olie / oft t'loet vande schouwē gestroyt inde houn.

Om de rupsenen te beletten / moetmen de cruyden besproeyen ende nat maken met water daer in geweyct zijn asschen van wijgaert ranckē / oft parsumeren de cruyden ende boomen met leuenden solfer. Sommige weycken de saden in looghe van asschen die van het hout van vūgheboomen ghebrandt zijn / en om de rupsens te doen steruen soo worpense op de selue rupsens de selue asschen. Ander hebben lieuer te planten een groote squille oft zee ayuyt / oft te verbrandē de Campernoillen die wt noote boomen groeyen / oft een groote menichte vā hieslooc om datse door den stanc die daer af comen sal / alle ghelijck souden moghen steruen.

De bloeyen steruen terstont / ist datmen se besproeyt met stercken asijn ghemengt met sap van bilsem cruyt / oft met water daer scheerlinck in gesoden heeft.

De muggen sullen steruen ist dat ghy ruyte te weycken legt: ende stroyt inde houē: oft ist dat ghy eenen rooc en damp maect van galbanum oft van solfer / oft van comyn / oft van ossen mist.

wilt ghy de vliegen verriagen / maect cenē rooc oft damp van Coloquinte.

Om te vergaderē op eē plaetse alle het gewoont te met seer veel voeten en ander dier gelijcke / om te

It v dooden/

dooden so moermē op de plaetse principalic daer sy meest zyn / wtspreyde de darmen en het ingewant van een schaep dat onlanck heeft gedoot geweest / die noch niet met allē schoone gemaect en hebbē geweest / maer noch vol drees zyn / ende binnen twee dagen daer na / sult ghyse alle ghelyc doot vinden in dese voorszeyde darmen.

Men sal de mieren veriaghen / ist datmen verbrant de mieren die gebangen worden / oft ist datmen de schorsse vande planten daer sy met groote menichte ontrēt zyn / bestryct met galle van eenen stier / oft met decoctie van Lupinen / oft ooc ist datmen inden hof brant wilde concommers / oft ist datmen met wit oft root cryt den boom bestrycke daer de mieren zyn.

De sprinckanen en sullen den cruyden niet misdoen / ist datse besproeyt zyn met alleen oft pareye / oft santorie ghestooten ende gheincngt met water.

De velt ratten salmen veriaghen / ist datmen in haer holen woijt gedeurende de hontsdagē seerlinec saet met elleborus ende gersten meel. Oft ooc ist dat ghy den inganck van haer holen stopt met Lautwer bladers / om dat sy die souden conckvatten metten tanden als sy daer wt comen willen : want alleene doort aentasten steruen sy daer af.

De Mollen en sullen nemmermeer woeten in eenē hof / daer vā selfs oft gesaeyt statertongestē wassen / oft dat meer is ghy sultse veriagē oft doen steruen / ist dat ghy bouen aen t'gat daer sy in wonen stelt een brandende note die ghevuult is met stroo / solfer en herst : want dooz den roock die van dese note comen sal / sullen de mollen steruen oft wechloopen.

Alle soorten van slangen werden verdoene met eenen roock ghemaect van Balbaum oft Bents
hoort

hozen / oft Ielie wortels / oft van de hoornen van
geyten voeten.

De vlcermuylen en sullen niet vlieden inde ho-
nen/daer ghy een roockinge maect van beyle.

De vosschen sullen swijgen ende niet meer roe-
pen/ist dat ghy eenen lantecrne met een barnende
keerle stelt op de rant van t'water dat rontsomme
den hof loopt/

Vande Bien. Cap.lxxij.

Ist dat beste profijt der hoeuē comt van het op-
houden vande beesten/so mach ic wel voorwaer
segghen/dat de profijtelicste opvoedinghe vander
Hoeuen / is vande bien : Het is wel waer datter
neersticheyt behoeft om die te kiesen en wt te soec-
ken/te vergaderen/houden/voeden/bewarē ende
reyn te houden in haer kornen: maer wat is oock
van het seer sonderlinge gherief van het was / dat
ons vande bien gegeuē wort: wat is ooc den Ho-
nich het wonderlic werc van dien/die so goet ende
profijtelic is voor t'gebruyc vādc mensche? Ten sal
dan niemant breeut ghenen ist dat wy den vader
des huysgesins raden dat hy neerstich en sochtful-
dich zy om op sijn Hoeue te voeden dese bien/ende
dat wy met corte woorden wijzen ende leren hoe
dat de selue ende haerlicder kornen behooren gere-
tegeert ende ghehandelt te wesen.

De gelehentheyte vande plaetse voor de
bien. Cap.lxxij.

De vader des huysgesins sal ten eersten tot het
houden van sijn bien een seer bequame ende
secrete plaetse kiesen in sijnen cruythof tegen t'suy-
de/die wel ter sonnē staet/dewelcke nochtans noch
te cout noch te heet/maer getēpert sal wesen:wær
ontrent dat groeyē sal groote menichte van Thy-
mus/groue marielepne/tenderick / cucle/quendel/
rosmarin/sauie/lisch ouer zee/vilieren/violetten/
witte lilien/roosen / fluweel bloemē/basilicon/saf-
raen

fraen en ander welriekende cruyden en bloemen daer geen bitterheyt in en is. Welgelijcs oock een goet deel boomkens so wel die wel riecken/ gelijc cypressen/ ceders/ dattelboomē/ pijnboomkens/ termentijnboomen/ en lentiscen/ als ander fruytboomen/ gelijc amandelboomen/ perseboomen/ peerboomen/ appelboomen/ crieckeboomen en ander der gelijcke: en noch bouen al dese/ een groote menichte van cruyden/ die soo vermaert noch so wel bekent niet en zijn en groeyen op geackert land/ en in beemden/ dewelcke t'was doen vermeerderen/ gelijc wilden radys/ wilde cicoreye bladers/ swerte heulbloemen/ voorts wilde passinaken ende oock caroten.

De plaetse vande bien behoort te wesen verre vande mischputten/ prinaeten/ baedstouen/ maraschen/ broeclanden/ sijc hoopen en modderachtige plaetsen/ dewelcke souden moghen enen quaden reucke geuen: maer eer (in dien dat mogelijk is) by een riuierken oft loopende beekken t'welcke van selfs oft door kunst vliet in een buyse oft gote daer in datmen doet t'water dat gheput wort wt de put oft fonteyne/ twelcke sal rontsomme beineurt zijn en beset niet saken van boomen om de bien op te sitten.

Niettemin het zy op wat plaetse dat wil/ weder inden cruythof oft elders (hoe wel dat wy daer toe den cruythof geschiet hebben) de selue en moet niet geen hooge muren afgesloten zijn: maer ist datmen die om der diene wille/ begeert hooge op te trecke/ so salmen inde muren ontrent d' voete vader aerde ordineren veel cleyn gaten om de bien te moghen doorcruypen: ende daer by een buycken timmeren/ ist datmen wil/ daer de ghene wonen sal die de last sal hebben vande bien/ ende om de gherechtichap ende instrumenten in te legghen.

De

De forme ende situacie vande
bickoruen. Cap. lxxv.

Als nu de plaetse vande bickoruen aldus geordineert is/so salmen na de bequaemheyt vanden lande moeten de bickoruen maken; maect de beste zijn van corc/daer na van ferulen en van wilghen/sulcke als wy hier inde dese landen sien. De quaetste zijn van gebacken steen/want die bernen in de somer van hitte / en verbrisen inde winter van koude. De bickoruen behooren beneden wijdt te wesen en bouen enghe/ een half elle wijdt ende een elle hooghe/van buyten beset ende beplaeft met calck ende ossenmist onder een ghemengt om datse souden te langher deuren.

Aen false stellen op plancken daer toe bequame zijnde ontrent de meur/maer niet hert daer te gien/want daer moet achter spacie wesen/om dat te wogen reynigen ende schoone maken: Oft ooc op steenen pilaerkens die dy voetenhooge en breedt zijn/en so wel ouer al beset ende so effen dat de aertussen/slangen/oft ander gedierde/daer niet en mochten opclimmen om te hinderen. De koruen sullen so ghestelt wesen datter tusschen wat spacie zy / om dat als men den eenen besien wil ende reynigē dat dere niet en soude voren die daer neffens staet/en de bien niet en verbase/dewelcke bouen al vreesen datmē haerlieder was wert geraecte oft verdrage dat seer cranc is en lichtelic om breken. Te voorste daer lancks dat de bien in comen/ moet meer hangende staen dan het achterste / om dat den reghen oft den dau daer niet in comen en soude / oft indien dat hy daer in geraect te comen / dat hy daer niet in en bliue/maer door den inganck weder wtlooper ende daerom moctmen de bickoruen decken mit cleyn darskens: oft anderlins/met tacks ende blaeren die met leem daer aen vast ghemaect worden / ouerdecken: ende dat sal oock dienen ende te passe

passe comen tegen coude/regen en hitte: nochtans en hindert de hitte niet so secre den bien/als de coude: waerom dat achter de biekozuen wel behoeft een huys te staen oft ten minsten eenen menr/diese bescherme vanden noozden wint/ en de kozue bou den in haerlieder wermt: bouwendien so moeten de kozuen/hoe wel datse beschudt zijn/met dit huys gekeert zijn tegen het saydroofte / om dat smozgens als de bien wrvliegen sy hebbē souden de wermt vander sonne / ende te wackerder souden wesen: want de coude maecte swaer en traech: ende daerom de gaten daer dooz datse wrvliegē ende wedr incomen sullen/ behooren seer cleyne te wesen/om dat daer lancs luttel coude incomen soude/ende is ghenoech datter een bie alleene dooz mach gaen: want dooz sulcken middel en sullen de gespikkelde ende senijnige ertspinnē/noch de vuple pcerst vliegen/noch die vjbouters niet comen sitten inde honichraten. En bouen desen salmen daer noch moeten maken/ na datter menichte van bien inde kozuen zijn/in een dersel twee oft dry gaten wat wijdt van malcander staende/om de bien in te comen/ en de akerissen te bedziagen/diese wachten int wrvliegen om te vanghen en te dooden: ende also salder luttel ghenangcu werden/als sy moghen outgaen dooz een ander gat dan dooz t'ghene daer de akerissen oft ander senijnighe heesten die wachtende zijn.

Hoedzaich dat de bien behooren te wesen. Cap.lxxvj.

Ic en sal hier niet sprekē hoe dat de bien gegente creert zijn/te wete van haerlieders geltjcke/geltjck andere gebiertten/oft dooz de corruptie en t'verrotten van het lichaem van een iongen os/daer af dat Vergilius schryft/maer ic sal beschrijue van die nu gegenerceert zijn/hoedauch datse behooren te wesen om goet honich te maken. Jst dan dat ghy coopen/

pen/ oft vergaderen wilt den swerm van bien die
 inde bossche zyn om honich af te make/ so liet neer
 selic tot datse dese navolgende teckene hebben/ te
 wete/ datse clepne zyn/ lancachtich/ niet haylich/ sup
 niet/ gout geel/ blinckende gelijc gout/ boue gespie-
 kelt/ soete en vriendelic: want hoe dat de bie groo-
 ter en lager is/ hoe datse swaeter is/ en is sy weeter so
 en deuchtse niet/ hoe wel datme lichtelic betert haer
 lieder quaetheyt en gramschap/ als sy anders goet
 van tecke zyn en vruchtbaer: niet de sclue dicwils
 te visiteren. Nu om datme niet en soude conuen ge-
 weten / oft sy alle de voorszeyde teckenen hebben/
 ten sy datmen die besiet/ so sijn ghy / ist dat ghyse
 coopt/ cet dat ghy prijs maect/ open doen de vickor-
 nen/ en sien oft sy vele zyn/ ende ist datmen so wel
 daer niet in en kan gesien/ so salmen bytans nietter
 gisse dat imaginere/ en sien oft er vele zyn aende in-
 gang/ en sijnen groot geruyse hoort binnen/ ende
 dock oft sy al binnen verrocken zyn ende rusten:
 want stellende de mont aen dyat vanden inganck
 en sijf daer in blasende/ salmen mogen mercke of-
 ter vele oft luttel in zyn/ doozt ghehuylt dat sy ter-
 stont maken sullen int ghevoelen vanden wint.
 Principalick moetmen sien datmen die coope so
 seer ter naester plaetsen alsinen kan/ ende niet in
 vzeemde landen: want de veranderinghe vander
 locht en vanden lande maectse verbaest: maer en
 mach dat niet wesen ende dat van nodde is datme
 verre van daer die gaet soecken / so moetmen wel
 vbesien datme die niet en brenge dan doozt schoone
 begeh/ ende istuct inde Lente dan inde winter/ wel
 soetelic/ om datmen se niet en soude by nachte roe-
 rich make op den hals: want s' daechs moetme die
 laten rusten. Woorts als sy daer gebrocht zyn/ so en
 moetmen de vickorne niet open doen/ noch stellen
 op haer plaets doozt sande vdaechs t' saouens: Men
 daer so nauwe geen acht op de gene die gegene zyn
 ghe-

geweest/ oft diemen gehangen oft vergadert heeft
 inde velden en bosschen: hoe wel dat ic rade datmē
 geen en houde dan die seer goet zijn: wāt also veel
 costs ende arbejts heeftmen vande quade als vā-
 de goede. Nochtans almen die vergadert soo en
 cannen die niet wilsoccken en kiesen gelijcmen be-
 geert/maer men moet te vreden wesen met t'gene
 datter coemt/ en niettemin alle middelen proeuen
 diemen can/om de beste te hebben. Bhy sulse dan
 aldus vergadereu: Als ghy gebondē hebt de plaet-
 se daer de bien gevlogen comen/ twelcke gemeyn-
 lic is inde bosschen daer seer veel welrechede cryp-
 den en hoemen stan/ by een beke oft fonteyne/ en
 dat ghy weet haer heder vertrec en wooninge/ so
 sult ghy int wtcomen vanden iare nemen Melisse
 ende thymus gestootē t' samē met ander dergelijc-
 ke cryden/ die de bien beminnen/ waer mede ghy
 so seere strycken sult v biekouen / dat den reucke
 ende t'sap daer in bliue/ dan sult ghy de selue kou-
 uen schoone makē/ ende in stroeyen wat honichs/
 ende dat gedaen zijnde/ so sult ghy v kouuē stellen
 in ordens nestens malcander inde bosschē byde fontey-
 nen/ en als sy vol bien zijn/ so sult ghy die t' buyt
 brenghen. Ende dit is de maniere om te vergade-
 ren de bien inde kouuen.

Hoe datmen de samme bien moethanteren

ende regeren. Cap. lxxvij.

De vader des huylgelius oft hoerenaer geordi-
 neert hebbēde een bequame plaetse voertlet en
 kouuen vooz de bien en gecregeu hebbēde een re-
 deliche groote manichte van bien om de kouuen te
 bewonen en te vermenichvuldigen/ so sal by daer
 ooc toe crygen eenen neerstigen gouernour/ die
 neerstiger zye dan eenich ander herder oft regeer-
 der van vee oft gedierre: wāt so vele als de bie wij-
 ser en behendiger is dan eenich ander dier/ (mits
 dat sy een voorzichtigheyt heeft die huteslaminder is
 dan

Dan't verstant vandē mensche so veel te heerlijger
 wil sy getracteert en gheregeert wesen van haer
 gouverneur. Waer bouen al dat haer gouverneur
 geen bedrager en zy noch buyl noch onachtlaent
 want sy en wil niet scherpe noch buylic getra-
 ceert zyn. Daerom salt werck en officie zyn vande
 gene die de last daer af heeft te aemercken hare co-
 stumen ende manieren van leuen/ en hem daer toe
 begeuen so weerselic als hem mogelijk is. Sy be-
 ben eenen Conint/ toien dat sy gedrelte geboulae
 zyn/ zy om wt te vliegē oft om wedet inde kotte
 te comen/ en bliuen alchts by hem waer dat sy dor-
 is. Geen van haer lieden is ledich/ maer yeghelijc
 haer lieden heeft sijn werck/ sommige brengen boe-
 men ende welteckende bladers/ ander maken do-
 stich/ en ander zyn besich met eenich ander werck
 geen ding en haren sy so seere als quade reuckers/
 en en vliegben niet meer te regent/ licht/ noch op
 vleesch noch op bloet/ noch op eenich ander vet/
 maer zyn alleene te vreden mit bloemen ende bla-
 ders die welteckende sap hebben. Weten te vreden
 geseyt haer heder costume en maniere van leuen is
 bycans een wonder der natueren/ maer achter-
 latende vieder beschouwinge van haer heder/ so sal
 men alleentlick aenwogen en terren/ waer en de offi-
 cie van den genen die de bien te trecken ende te be-
 waeren heeft.

Hoe dan men de bien te geneele jaer on-
 tereken sal. Cap. XLVII.

De gorne van die bien salt vrees vande bien/ sal
 den alwet eersten sozge vragen/ noch haer voer-
 sel/ twelcke wy hier vozen beschact hebben/ en ooc
 heerstelic vintere hare toenen/ want alchts hebben
 sy yet van doene. Ontrent de winter sal by de kotte
 den open doen en reynigen/ om dat alle de buylic-
 heyt die inde winter daer vcrsuadert is gheveest/
 soude wt gedaen werden/ ende ooc alle de spinnen

wech genomen die de honich raten behernt. Daer
 sal hyle alle ghelijc parfumeren met gebrant offen
 mist/want dit mist is de bien bequame. Maer daer
 en tusschen / eer dat hy de biekornen sal handelen/
 moct hy roesien dat hy den voozgaende dach/geen
 vrouwe beket en hebbe/dat hy ooc niet bronckē en
 zy / en dat hy daer niet aen en come/sonder reyn en
 gewasschē te wesen. Insghelijcs dat hy hem wachte
 t' en alle spijse die sterc van reucke is / gelijc alle ge
 souden en gepelckde dingen en ooc alle dingen die
 na looc oft ayghen oft dergelijcke dingen riecken.
 Op dien seluen tijt/ om datse dan beginnen te vers
 menichfuldigen en ionge bien te hebben (dewelcke
 so haest als sy vliegen mogen / niet en soecken dan
 te ontbluen / om datse niet bliuen en souden by de
 hande/en geenstas subiect wesen) so salmen moeten
 wel wachten en gat slaen datse elders niet en vlie
 gen. En daer toe salmen gereet hebben nieuwe bie
 kornen om die daer in te ontfangen als men siet dat
 de Coningen wigerrockē zyn met haer ionge con
 paignis / dewelcke sal wel eenen dach oft twee by
 een vergaderē bliuen aenden inganc vanden bie
 korn. Men sal weten dat dit nieu geselschap sal wil
 len uittrecken/voor t'geruytch en geriet dattet ma
 ken sal binnen den biekorn/ d'v dage eer dattet wt
 trecken sal. al oftet eenen leger v'ertrecken wilde:
 en om dat te weten so salmen zyn doze honden aen
 elken biekorn/ om te vernemen dit gheruytch. De
 Coningen salmen kennen wten anderen/ want sy
 zyn wat grooter/ was langer/ rechter van beenen/
 minder van v'ingels/ schoon v'acoleur/ reyn en sup
 uer/ sonder hay/ oft angel/ ren wate dat yemāt seggē
 wilde/ dat een groot hay/ dat sy aends buyt hebbe/
 hare angel ware/ waer mede sy nochtas niet en ste
 ke om seer te doene. De biekornē die gereet gemaect
 zyn om te ontfangē de ionge bien/ moctē bestreke
 worde met de voozseyde cruyde/ en helpoyt worde
 met

niet druppelen van honich/ om datte daer te beter
 soude in bliuen. Als dan gebeurt oot altemets/ dat
 door t'quart weder vande vroggaende winter/ oft
 door siecke/ den hoop vande bien minder wort in
 eenen ouden biekoof/ den welcken men sal moeten
 vernaken en weder vullen met eenē hoop ionge bien
 vande welke men sal moeten dooden den iongen
 koning/ om dat de iongen souden mogē niet vrede
 bliuen by haer moeders. Ende ist darmen gemaet
 nientoen swermt en heeft om daer in te stellen / so
 machmē by een vergaderen den hoop van twee of
 drij koren/ en van te vore die besproyen met eenē
 ge soete vochticheyt / en daer na sluytē in eenē bie-
 coof/ en daer binne haerlieden seten geue / tot datte
 daer gewoone sijn. So lange als de Somer deurt
 salmen honich vergaderen/ waer af dat wy hier na
 noch spreke sullen/ ende indien tijt alle tien dagen
 de biekoruen open doen/ ende parfumeren met of-
 sen mist ende dan laten vercoelen/ besproeyende de
 lege plaetse vanden biekoof met seer koel water/
 ende dock slyuenen ende wechuenen de neten / in
 dien datter eenige sijn: daer na sulrghy se laten kee-
 ren ende wenden op de bloemen/ en dan en moet-
 men se niet afnemen/ om dat men se niet te seer ende
 te dicwils en soude quellen datte van onghemoet-
 ticheyt niet en vertrecken. Int eynde vanden
 herfst salmen moete op eenē seer claren ende schoo-
 nen dach roynighen haerlieder koren: want also
 lange als de winter deurt en machmē die niet open
 doen noch handelen/ maer gesloten ende wel ghe-
 deet houden/ toestoppende van kuyten alle de sple-
 ten ende gaten met slyc ende assen mist onder een
 gemengt/ niet open latende dan haerlieder inganc
 ende wtganc: soe hoe seere sock dat de biekoruen
 int drooge staen nochtans so moettmē die noch des-
 ken met stroo ende tacken / ende die bewaren soe
 seers alst mogelick is van coude ende wint. Ende

van dat sprinckelwater gemaken had getijden t'ken-
den of datse niet veel en souden het hontich vande
maken en datmen hen gelaten heeft/so waer god
darmen hen gauw inden ingang vande bickorndel
in clepne pipen en goetkens desoge vijgen die ge-
snoten oft ghetoeper zijn in water oft ingesobech
tojn. 't sal ooc goet sijn datmen hen ghone drooch
tojn wat ghevoocet en bespreept met water/ oft
not darmen hen loopen door den ingauck vande
bickorndel met spruyten eenige soete wechtricheyt van
se wederstaen. t'ghedreck ende v'acnoede van
den tijt tot inde Lenté.

De remedien tegen de siecken, den welcken

de bickorndel worpen. ende sub-

Cap. lxxv. De siecken. Cap. lxxv.

De bickorndel is subject de peste/ waer tegen gheek
beter remedie is/ dan de bickorndel verde
van daer te dragen en te stellē op een ander plaets.
Ziet beginst vande Lentē sijn sy gequelt vande
den loop/ als hroedtsnel bloeyt ende de omdick
haer saet voores dragen/ waer af datse ghetrickt
ende mogelic errens datse alle de winter honger
geleden hebben/ sijn ooc seer goetdich om te eten
vande nieuwe hoesems gelijc vander vandenick
we vruchten. Men moet te staen desen loop vande
dieren mer schoyden oft appelen van granaten/ ge-
snoten en door een stamine ghegeuen/ ende dat men
gemengt met honich/ en bespreept met seer ster-
ken wijn/ t'etwelck staen hen in houten baelsont
oft goetkens ghegeuen.

Als dat de bickorndel oft neieu/ vlegogenet v'ghe-
van haer heden v'plicheyt hontseer quellen/ so sal
men moeten profoune maken van gemaect doornen
end v'gheboomen t'asckens.

So droogen v' ende vergaen als sy gelede v'od-

hen te groote hitte oft conde, en dan salme hen een
spijse bereyden van honich gesoden ende bellagen
met galmoten oft drooghe rogien.

Ghy sult t'gevecht stille tusschē den eenē soerme
teghen den anderen / met haer te woopen een luttel
sleyn stof / oft ghesoden wijn / oft wijn daer honich
in is / oft met ander derghelicke vochticheyt / de-
welcke met haer soetticheyt die den bien ghemey-
ne is ende aenghenaemt / haer gramischap sal stil-
len.

De straffe ende wyerde bien sullen ghetamt wor-
den niet dicwils te visiteren.

De vj bouwers die hen altemets borgē in de bie-
kenen en de bien doode sullen vernielt en gedood
worden / ist datme als de Maluwen bloeyen / en dat
mer een groote monichte heeft t'fanonts tusschē de
biekouwen een bernende keerse stelt in eenen hou-
gen ende engen sennen pot: want alle de vj bou-
wers sullen dan ghelopen comen ende vliegghen
wonsomme t'licht / ende in de keerse vlieggen ende
verbranden.

Hoe datmen den Honich wtnemen
sal. Cap. lxxx.

Het wt nemen vanden honich / waerom datmen
so veel arceyts daer t'gehoel laer deure / geschiet
op dey diuersche tijden / te weten / seer coets na de
Lente int beginsel vanden herst / ende ontrent de
maet van October. Niettemin men moet om dat
te doene geenē sekeren oft gesetten dach hebben
maer na dat de honichraten volmaecht sijn; want
ist dat ghy die wt neemt eer datse volcomelick ge-
taenen sijn / so worden de bien gram ende houden
op van wercken / om den doot die sy lijden. Men
weet wantmer datot tijt is de honich wotte nemen
als de bien gheen goot ghetier moer en maken /
L ij maer

Maer alleene een soet en cleyn ghesuyck/ oock als
de gaten vande keyf bouen met was gestopt zyn/
noe ist dat de blinde honsels wordijuen / de welcke
de bien gelijck zyn/maer meerder/ en en onnut en
en behendich gebierte.

Den tijt vande honichraten wt te nemen is ge-
meynlic smorgens: want ten is niet goet dat men-
se quelt ende gram maect int heere vanden daghe/
ende dat niet twee piers oft messen / waer af deen
sal wesen om de honichraten te snijden/ en d'ander
om te scrabben en wt te trecken de vylicheyt die
daer sal gevallē zyn: mē moet de konē niet geheel
ledich maken/ noch ooc wt nemen alle de vruchte/
maer men moet daer laten het tiende deel/ oft gethe
ander seggen/ het vyfde deel/ so wel inde Lente als
inde Somer: ende inde winter de twee deelen/ ne-
mende van alleene een derdendeel daer wt: want
met sulcken middel en sullen sy haer niet stoozen
ende sullen genoeg hebben om by te leue. Vloorts
moet men se doen wt bliegen metten rooc van ossen
mist/ oft met parfume van wolf biten/ oft van wil
de maluwe: ende met r' sap van dit selue cruyt moet
hem de ghene strycken diet honich wt nemen sal/
om dat hy vande bien niet en soude gesteken wer-
den. Als de honich raten wt ghenomen zyn/ so sal-
men die dragen ter plaetsen daer men den honich
maken wil/ maer stopt de vensters van de plaet-
se op datter de bien niet in en comen: want sy sul-
len meerstelic soecken den rijckdom die sy verlozen
hebben: ende ist dat sy dien vinden/ so sullē sy dien
verdoen ende verteerē: maer om dat se beletten so
salmen moeten maken eenen rooc aenden ingane
van die plaetse / waer met verzoen ende ver-
soecht sullen worden de gene die daer sullen willen
incomen.

M Om Honich ende Was te maken. Cap. lxxxj.
En sal den honich moeten maken op dē seluen
dach

doch datmen den honichcratē wtgenomen heeft/ en
 te wijle datse noch lau en warmachtich zyn: en om
 dit te doen/ so salmen den honichcraten d'een tegen
 d'ander leggen in eenē teenen corf/ wōdt genoegh
 geblochten/ wesen de gelijc eenen Hypocras sack/
 na dat ghy die ghesuyuert hebt van r'laet van cley-
 ne vliegghen ende van alle andere vuylicheyt: Als
 nu het honich door desen corf gheloopen is in een
 becken datter sal onder staen/ so salment doen in
 aerden potten/ dewelcke men wat tijts sal laten
 open staen/ tot datter daer in gheloden heeft en ge-
 schuymt is: Dan salmen wtterckē de stucken van
 de honichcraten die in hē corf gebleuen zyn/ en par-
 sen/ waer wt dat noch honich loopē sal/ welcken so
 goet niet en sal wesen als den anderen na datmen
 leer wel sal wtghedruet hebben de reste vande ho-
 nichcraten ende wel ghetwasschen in soet water / so
 salmen die worpen in een koperen panne met
 water/ en te smelten setten op cley n vier;

Als was aldus gesmolten is/ so sal-
 men dat door doen ende laten
 vallen op r'water/ ende dan
 noch eens hersmelten/ en
 men sal met water gie-
 ten in sulcken forme
 als men wil,

L iii

Het

Der derde boeck van der Hoven.

Den Hof.

Van de verscheydenheyt der Hoven. Cap. j.

Daer zijn dreyerley hoven/ den eenē beetmen gemeynlic den bleychhof oft cruyt-
hof/ daer niet en staet dat groē gars oft cruyt/ ende de fonteynē inde middel met soōnige platauus boomē oft linden/ waer af de racken gheleyt sijn ende ghemaect ghe-
lick een pzeel/ onderket met ribben ende sparten/ onder dewelcke schuylen moghen vrel menschen/ gelijc dat ick gesien hebbe te Baslende op meer
ander plaetsen van Duytslant ende elders: ende men doet ooc neersticheyt om wech te doene alle de
sogenēt/ en alle t'quaet cruyt geheel metter wortel
totte roeyen/ vande plaetsen daer men desen bleych-
hof maken wil. En om de reste vande wortels die
daer noch soudēn mogen ghebleuen sijn/ geheel te
vernietē / so gietmen liederē waer daer op/ ende
daer na so treedtmen de vloer wēl hart/ ende dan
legtmen daer op een groote menichre van russchē/
leggende de selue met t'groen onder ende d'aerde
hopen: daer na betreedtmen die met voeten ende
mēn buerloopte lichtelic met eenē blouwēl/ so dat
op corten tijt daer na t'gars begint wttecomen ge-
lijc cleyen haykens/ ende also wort ten laetsten ge-
maect den hof/ dienende tot de ghenoechte vande
Joncfrouwen/ ende om haerlieder gheest te ver-
maken.

D'ander maniere van houvē is gehoude geweest
voor een lustige plaetse voor de Princē/ welke doe
geraemt wett eenē spelhof. welke plaetse behal-
uen

nen het Princelic huys dat seer costelick en triump-
phelic gemaect was/ met loopende water daerom-
me inde grachten/ begreep ooc een opperhof en ne-
derhof/ met haer cruythouen ende bogaerden/ hou-
bosschen/ waranden/ vijvers/ ende al dat wel staet
ende lustich is in een Princelick huys.

De derde maniere van bouen is de gene die wy
hier in meyninge zijn te maken / dewelcke sal we-
sen inde plaetse vande fruythof/ voor eē huysgesin
sulcs als wy voor ons genomen hebben te maken
en te ordineren/ ende daer min ouerdaets dan pro-
sijt in is.

Vanden Bogaert oft Fruythof. Cap. ij.

Achtervolghende dan ons betworp hier vozen
begrepen ende voorgehouden/ so begeert dese
plaetse dat wy na de warmoes houē en cruyt houē
niet hare toebehoorten/ ordineren en maken eenen
bogaert om de fruytboomen/ die alleene also groot
zijn als d'ander twee houē t' samen zijn/ sonder ee-
nige ander ganghen rontsomme te hebben/ dan de
spacie tusschen de boomen/ t'welcke hier na sal ge-
seyt worden: en sonder winninge van eenige cruy-
den daer ghy sout mogen verwachtē eenich profijt
oft verbeteringhe: want de fruytboom en wil sijn
voetsel niet benomen hebben/ noch en begeert in-
de winter de wortel niet ontdeect te hebben/ en wil
gedessent wesen in sijn saysoenen/ andersins en sou-
de hy sijnen meester geen deucht doen.

Wy sullen ten eersten stellen neffens den inganc
vanden boogaert de plaetse vande ionge plantsoe-
nen/ die daer voorts ghecomen zijn van t'laet dat-
men daer gesaeyt heeft: ende vast daer aen d'ander
plaetse dese ionge plantsoenen / diemen sal nemen
wien voorsyden te verplanten / om na der hant
alst tijt is gegriffyt te werden. Op d'ander zijde sul-
len wy plantē het steenfruyt/ t'welcke wy van daer
sullen nemē en verplantē elders/ en griffien in di-
nersthe

uerſche manieren. Ouer gene zijde van deſe twee groote bedden; geſcheydē van malcander met eenen breeden wech ſullen wy planten in een rechte linie onſe groote boomen/ ende ten eynde van die ſullen wy maken ons ſcheerbosſchen.

Vanden plantſoē hof, daer de plantſoēnen van keernen oft ſaet voorts ghecomen zijn. Cap. iij.

O te maken twee ſay plaetſe van peerboomē/ appelboomen/ queboomen / eñ ander boomen die van keernen waſſen/ ſo ſult ghy wel diepe doen omme ſpaeyen een groote viercante plaetſe goede aerde/ eñ wel ter ſonnen ſtaende; eñ in dien het mogelijk is van inde winter daer te vorē dat ghy daer ſaeyen wilt: welke aerde bycans ſal half weſen van goede feces van appelen die daer onder ſullen gemengt zijn/ de welke ſullen mogen rijpen ende rotten metter aerde eñ doock mogen bewaert werden met groote eemers tot datmen weder Cyder oft appeldranck maect/ t'welcke is in September ende October.

Neemt vande feces vande boorſeyde vruchten als ſy genomen worden tot de perſſe/ oft coirts daer na/ eer dat de keernen bedoruen zijn / wijft die eñ droochte ſeer wel tuſſchē twee handen / eñ maect v' viercant part met plancken/ vier voetē oft daer ontrent breet. eñ wel effen ſo lanc als v' goet dunct oft te paſſe comt/ om datmen dat wel ſoude mogē van ouer beydē ſijden wiē ſonder met voetē daer op treden. Dit gedaen zijnde/ ſo ſaeyter op v' feces in ſulcker boegen dat d'aerde recht daer mede bedect zijē/ dan ſult ghy daer weder d'aerde opwoyptē die ghy wech gheuomen hadt / makende de paykens neffens de plancken: ende ouerloopet wat met een egge/ om dat de feces niet en ſouden op eenen hoop liggen.

Ofte

Oft andersins: laet uwe boosseyde keernē d'roogen/ en bewaertse tot de nabolgende winter: daer na sult ghy die saeyen als boosseyt is/ outrent sine Andries dach / sonder veel aerde te nemen vande paykens / als ghy v' plancken sijen sult / en ouer looptse wat metter egge/dā legter op seer veel taccken dunne genoeg/ na dat ghy sult gesaeyt hebbē/ op dat de hoenderen oft de verckenen daer gheen schade en doen.

Als uwe saden oft keernen gewassen zyn en een iaer ont zyn/ so suyuertse van alle de ionge schuetē/ ende begietse inde Somer alst drooch weder is en alst te winterwaerts gaet so treckse wt/ eer datse weder begonst hebben te schieten / om van daer te verplanten in den plantsoen hof / om te griffien alst tijt is.

Om te maken datse eer wter aerde souden spruyten/ soo moctmen de keernen laten weycken twee oft d'ry dagen in water oft in melck/ maer ghy sult hier verstaen dat t'laet vande moerbessieboom soo haest niet wt en coemt noch en groeyet / noch en brenge/ so goeden vrucht niet voorts als dat vanden v'jgeboom.

Men laeyt den Lantwerboom eenen voet diepe in d'aerde/ ende vier bakelaers samen/ ende een iaer daer na plantmen die elders: des gelijcs doetmen met alle d'ergelijcke zaden.

Vande plaetse daer de boomkens die van saet oft keernen ghewassen zijn,
verplant werden.

Cap.iiij.

Outrent den Advent moetmen maken en omme spittē een ander plaetse/ en een viercant daer af maken/ als bouen: ende daer voren maken ende planten

planten de cleyne boomkens oft spruyten die ghy
getrocken hebt wter laeyplaetse / afsnijdende dien
alle gbelijc de wortels en niet late dan de spruyten
oft stenghels vanden boom.

Maeckt de vozen in goede aerde eenen haluen
voet diepe oft daer ontrent onder de voorszeyde
spruyten.

Plant twee ionge boomkens in dese voze eenen
haluen voet van malcanderē / ende dectse seer wel /
maer laet eenen voet spacie tusschen elcke van v
vozen om dat ghy sout mogen maken v paykens
na der hant tusschen elcke voze / om gemakelick v
boomkens te moghen gaen supueren ende grif-
sien.

Als v plantsoenen geseten zyn / soo moet ghyse
de stāgel oft struyc vast neffens der aerde afsnijde /
of de paykens vullē met mist / sonder andersins de
planten te decke oft ontgrauē: en so sy wtcomen so
salmen die seer wel rontsomme supueren ende af-
nemen de ionge scheuten / ende inde Somer alte-
mets wat hooger ontgrauen / sonder te na de wor-
tel te comen: en ooc r' sauonts te begietē / alst inden
dach heeft seer heet geweest. En als sy int eerste en
tweede iaer gheschoten hebben nieuwe tacken oft
scheuten / so en laet aen elck plantsoen niet dan de
schoonste scheute oft tackē / afsnijdende d'ader vast
aen den struyck.

Als sy nu opwassen / soo supuertse seer wel van
r' cleynhout datter te vele is van bouē af rot benede
aenden struyck / ende dat in Maerte oft April: ende
strect in d'aerde aende voet van elc plantsoen een
cleyn stockē / ende bindet daer aen met sterc gars
om rechte te doen groeyen.

Ende ooc ghy sulst oeffenen tot dat men die sal
moeten van daer elders planten / ten zy dat ghy
daer sommighe griffien wilt op de plaetse.

Als ghy door verghetelichheyt sulst laten staen
hebben

hebben v ionghē boomkens op de plaetse daer sy gesaeyt waren/waer oft d'ij saer lanck sonder wē-
 recken/so salmen die als vozen geseyt is in vozen
 planten/maet haerlieder vozen sullen dieper we-
 ten/noch ghy en salt de wortel so na niet afsnijden/
 vnde ghy sult bouen de tackens afsnijden na dat
 van noode is.

Men dinst keetnen van peyren oft appelen van
 godden aert/ oft die van te vozen dickwils hebben
 gegriffyt geweest/waer wt dat boomen voort s co-
 men also rechte en schoone van houte/ als oft sy ge-
 griffyt waren: ende en hebben geen scherphēyt de
 welcke bewijst datse wilt zijt sulcke boomkens ist
 dat ghy die also verplanten wilt/ oft laten gaen wt
 v plantsoen plaetse sonder andersins te griffien/
 sy en sullen niet laten v goet fruyt om eten voort s
 te brenghen/ ende oock om Cyder oft appeldzanc te
 maaken: maer het is altyt best datmen die griffie/
 want de vrucht die vande griffie coemt is altyt
 schoonder/ beter ende grooter: maer die van t'zaet
 comt/ verandert alsoo dickwils/ almen den boom
 verandert die se vozt brenghet. Ende bouen die
 moetmen mercken dat hoe wel alle boomen/ daer
 af de vrucht sterck is/ beter voort s comen ende
 groeyen van t'laet dan vanden tack: nochtans
 maect men eer gnade plante van het spade zaet/
 welck wt hare grontaerde gheseris.

Vande steenfruyt planten. Cap. v.

¶ Ot vde steenfruyt plante so salt vwe steen die
 vafsch genomen is wt de vrucht/ ende die ghy
 planten wilt/ droogen als de sonne hiet te heet en
 schijnt inde schaduwe vander sonnen/ ende laetse
 d'ij oft vier daghen weycken in melck oft water/
 ter dat ghy die potet. Dat sal wesen int beghin
 vande

bande winter / om datse souden niet de Lente wtspruyten / Ende ist dat ghy die om v gemak wilt laten staen / ende griffien in twee plantsoen hot / so steekt in elck gat dry oft vyer steenen : ende ist dat sy alle groeyen / soo en later gheen staen dan de schoonste / ende treckt d'ander wat / om elders te planten.

Als ghy twee steenen setten wilt / so siet dattet zy in een goede aerde / die wel diepe omme ghespit is ende leghter seer veel coyt mist onder : ghy sulste planten dry vingers diepe in d'aerde / ende setten eenen haluen voet van malcander : bespreyde oft begietse drymael ter maent / principalick inde Sommer alst drooch weder is / ende supnerse eens ter maent.

Als twee steenen die ghy geset hebt enige was ende voetsel genome hebben / so trecke wt ontrent den Advent / die ghy verplanten wilt en scrabe de wortels af / en snydt de tackens af eer dat ghy die elders stelt . Ende merckt dattet tweemaal verplanten de plantsoenen beter maecte / ende is haer seer goet.

Ende aengaende t'particulier van elcken steen / ende hoe dat hy moet geplant zijn / so is te weten dat doker noten / alle specien van perlen / amandels / castaignen / auantperlen / ende sonderlinge de booncn / comen voorts van goeder aert gheplant zijnde van eenen steen / so verre dat sy ooc vinder seer goede aerde / ende oock wel ter Sonnen staen.

Men plant de perlie steen in koude plaetsen / eenē voet diepe in d'aerde met het scherp opwaerts / eenen voet wydt van malcander / ende dat inde maent van Nouember op hooge plaetsen / ende in Januario in leeghe plaetsen.

Men settet ooc de puyinsteenen eenē voet diepe in vette aerde / inde maent van Nouember ende Sporckelle : ende men verplantse inde selue maenden

den in putten die noch te wijdt noch te diepe en
zijn.

Den Jutube steen comt seer traech voort/ende
wordt gheplant gelijk de persie steen.

De pingels worden gheset in coude plaetsen in
in Spozkelle ende Meerte oft ontrent den tijt dat
de pynappels afvallen oft cochts daer na / ende dat
in putten die wel ommegeleit zijn/ en in goet lant:
maer men moet de pynappel niet met geweld bre-
ken / oft met eenich yserwerck : ende men moet de
pinghels dry daghen eer datmen die plant laten
weycken/ende potender seuen te samen . Sommi-
ghepotense in cleyn kofkens/ende snijdense af als
sy ghewasschen zijn.

Alderhande hasenoten ende pruymen/persemen
quantpersen en groote abricots in goede aerde/ en
hoe wel ter sonne datse gestelt zijn/ en wordē nem-
mermeer so goet als de ghene daer sy afghccomen
sijn/waerom datse begheren ghegriffit te wesen in
haren plantsoen hof.

Den dattel steen wordt gheset een elle diepe in
d'aerde/ende in aerde die wel gemischt is met gey-
ten mist / met het scherpe eynde opwaerts / ende
wil alle daghe begoten wesen / ende oock datmen
alle iare sout stroeye rontsomme de wortel/ en dat-
men hem verplante.

De keernen vande Limoenen/Citronen/Aran-
geappels/Doncillen en dergelycke vruchten wor-
den ontrent de maent van Meerte ghesteken in
bereyde bedden ende ghemiste aerde/ met t'scherpe
opwaerts/elck keerne ontrent eenen haluen voet
vanden anderē/ende anderhaluen vinger diepe in
d'aerde/ en willen dickwils besproeyt oft begoten
zijn : daer na als sy egnen voet hooghe ghewassen
zijn/so verplantse teghen eenen meur int Huyde/
ende in de winter/oft alst harich wedet is/ sult ghy
die seer wel decken met stroo.

Des

Des gelijcs machmen ooc seggē vande granatt boomen ende Lauwerboomen gelijc ghy hebt vanden verstaen int tweede boeck.

De fisticen behoouen meerder arbeyt en neerstickheyt ende begeeren gesaeyt te zijn outrent den eersten dach van April/so wel het manneken alst wijken/metten rugge reghen het Dosten/ ende in veyende wel ghebouwtet landt: ende daer moecht ghy die griffien op hen seluen/hoe wel datse somtijt griffien op amandelboomen.

Van planten die van scheuten ende
tackens voorts comen.

Cap. vj.

DE cleyne scheuten of boomkens die onder seer saselachtich zijn/groeyende worde wortels vande groote criekeboomen/groeyen eer en beter vande vande steenen/macr datter zy is wijle datse noch ionc zijn/te weten van twee of vier jaren: want als sy dicke zijn/so en groeyen sy soo wel niet/ of ten minsten men soude die wel moeten de tacken af nemen eer datmen die plant.

De horybeyer haelaet groeyē des gelijcs van cleyne scheuten/die wt de wortel vande goede hael laers voorts comen/wel saselachtich/en men mach dien de tackens niet afnemē allinens verplāt/ten zy datse seer groot zijn. Maer by of vier jaren na datmen die verplant heeft/ist datmen niet dat de scheuten niet schoone en zijn ende oecht op gewassen/so machmen die neffens veraedden affnijden ende laten ander scheuten groeyen die voorts comen sullen recht wt de wortel vande struycken die men gheplant heeft.

De ionge schueten vande seer saselachtige wortel/van goede ongegriffide palyboomen/getten alleteens vruchten als de boonen daer ghy dit af ghenomen hebt.

Maer

Maer zijn de pruymboomen ghegriffijt ghe-
weest / so moetmen vande griffien nemen / ende
griffien op ander pruymboomen / oft wilde kerffe-
laers / oft op seure crieckeboomen,

De belsche pruymen en groeyen niet natuerlick
van gheplante gaerden oft schueten / maer willen
van griffien gheint zijn.

Van planten ofin d'aerde steken, met
tackens oft schueten. Cap.vij.

DE plante van tacken oft schueten coemt lichte-
lijcker voort ende beter te perfectie dan t'saet/
principalick dat ghelaget is van synen gront ; en-
de van deser sorten zijn de vjgheboomen / queap-
pelboomen ende granaetboomen.

Als men wil in d'aerde stekē tackens van moer-
besie boomen / vigeboomen / queappelboomen / coz-
noelie boomen / granaet boomen en diuersche soor-
ten van pruymboomen / so moetmen die afsnijden
tusschen alderheyligen en kerstnusse / oft cozts daer-
na en moeten schoone en reyn van scorste zijn / vol
schueten / en dicke gelijk stocken oft meerder / ende
rechte / ende vol saps wesen / hebbende maer eenen
tack / ende ionck van houte / te weten / drie oft vier
taren out oft daer ontrent / ende dat sy oock hebben
out hout met het ionghe / dewelcke men sal onder-
scherp maken ghelijck eenen staecke / eenen haluen
voet verre / sonder op deen syde de scorste af te ne-
men / ende oock alle de tacken afnemen ende steken
dan die eenen voet diepe in d'aerde.

Wby moet oock wzinghen het eynde van nwen
tac / daer ghy wilt dat de wortel come / oft tē minste
splyten en steken inde splete een cleyn keyken / oft
stellen het eynde van het tacken in een houten vat
vol waters / ende grauen met t'selue vat in d'aerde :
ende dat mensse plante op veel plaetsen / daer men
wil datse wortels crighe / dat is t'beste.

De tackens moeten wesen van boomē die een

W

vuyt

buyft groot zijn ende vruchten ghedragen hebben: ende moeten oock gansch ende reyn zijn/ ende moghen oock nat ghemaeft worden met een gote/ dewelcke loopt tot acnde wortel.

Merckt ooc wel de zijde vanden boom daer ghy twee schuete oft tacken afgenomē hebt/ om te planten ende te steken op deselue zijde daer t'gewoneis te staen: en leghter vlier onder/ ist dat ghy begheert dat den boom niet hooge en grope en altyts leech bliue: de tacken sullen te beter toenemen ende en sullen niet breken met trecken.

Om dē vjgebood te plantē op de Genevoische maniere/ dewelcke dzy iaer daer na sal vruchtē voort brengen/ ende mach geplant werden alle den ganschē somer door/ so moetmē nemē een tacken vande vjgeboom die vruchtē draecht van twee oft drie iaren out/weer dat hy noch zijn vruchtē en bladers heeft oft niet/ en onder scherp maken en snijden/ en steken met spellen oft andersins t'ghene dat ghy in d'aerde steken wilt/ ende dan plantet in eenen put van eenen haluen voet diepe/maer dat den slop boven de aerde bliue met drie oft vier schuethkens oft botten: latet dan decken met stroo ses daghen tijts/ en alle dagebegietē: daer na ontdecket: want het sal alreede geschoten hebben: en ten eynde vanden iare/ ontrent Spozckelle so moetmē de schuete af snyden wel hart neffens der aerde/ so salt so sterk opschieten dat int tweede iaer vruchtē sal dragen.

De maniere om plant schueten oft plantsoen te maken. Cap.vij.

O plantsoen te makē van veelderhande soorten om te planten alst tijt sal zijn/ so houtwet af indē winter eenigen grooten boom / ist dat hy begint geel oft bleek te worden / en daer af dat ghy begeert de rancke te hebben: saecht hem den stuyt vande groote tacken/ in bloelkens van eenen voet oft daer ontrent lanc/ en maect een boze in seer vet te aer-

te aerde / soo diepe dat ghy blocskens ouer eynde daer in bergben moecht / staende eenen haluen voet van malsanderen soo diepe datter d'aerde drie oft vingers ouer come. Ouerdectse wel en begietse indē somer so verre alst noot is / en supuertse wel vande schueten / so sult ghy vinden metter tijt / datse wtworpen sullen schueten oft gaerdē / die ghy sult mogen elders verplantē als sy saselachtich zijn en twee oft drie iaer out / en dese gaerden sullen ooc noch ander wtworpen ; en ist datse gheen wortels en hebben / so graeftse wel diepe in goede aerde om wortels te doen crijghen.

Noteert ooc dat alle boomen die schueten wtwerpen / ist dat ghy die indē winter afsnijdet / so sullen sy te ouerbloediger weder wtworpen / ende sullen alle ghelijck goet zijn om te planten.

De stekelbagē / frambesiē / lauseboom / wordē ooc indē winter geplant by gaerdens die tot haer wortel spruyten / maer sy moeten saselachtich zijn / en ist datse geen wortel en hebben / so moetmense leggen in d'aerde ghelijck eenen wijgart.

Om te legghen in d'aerde schueten oft garden van eenen iare. Cap. ix

Men graeft de schuete in d'aerde op drie manieren: oft met de schueten oft tacskens die noch teer zijn te leggen in putte oft vore daer toe bequame zijnde / gelijch hier na sal geleert werde: oft in een kistken / oft in eenē corf vol aerde die aen het onderste vandē tac vast gemaect is : oft met doorboorde van een wilge / stekende den tac vandē boom daer door / gelijck hier na breder sal verclaert werden in Capittel van r'griffien.

Men doet dit ooc op meer tijde vandē iare: maer alder best ist te doene int beginsel vande Lente en inde Meerte / als de boomen bloeyen en beginnen ieuclidich te werden.

Men moet de gaerdē van een iaer oft ionge grif
 ¶ ij sien

fien in d'aerde leggē/ int beginsel vandē winter eenen boec diepe / en̄ ghy sult mengen onder v aerde goet inist/ dat ghy nemen sult witten put daer ghy die in grauen ende legghen wilt.

Men moet ooc hart neffens der aerde affsnijden de ouerbloedige schuete/ ontrent de goede knoopē die ghi in d'aerde wilt leggē/ wāt si sōndē verrōttē.

Itē men moet dē boom ronts omme ontgrauē/ so dat de wortels bycans half ontdect sijn/ dan so maect u wē put langer op de syde daer ghy v schueten oft gaerdē wilt in d'aerde leggē / en̄ na dat ghy siet dat de wortel alderbest haer boegē sullē in dese diepe voze: hanteertse wel soetelick en̄ decket uwe schuete oft gaerde/ so dat de wronck daer lants dat tet gegriffyt is geweest / wat leeger zy dā de schueten van het nieuwe hout dat watter aerden spruyt/ van alsulcke hoochde als moghelick sal wesen.

Itē dat den boom die ghy wilt grauen oft leggen in d'aerde wat grootachtich is / ende dat hy te stijf is om neder te buygē en̄ in de aerde de leggē/ so sult ghy dē tronck mogē bycans half door snijden tusschē de wortel en̄ den wronck/ en̄ wel buygē inde voorseyde voze de tackē die de griffien hebbē voorts gebrocht/ en̄ so rondt als v moghelick is/ maer siet dat ghylē niet en̄ brycket.

Itē dat indē tac die ghy wilt leggē in d'aerde veel knopen oft leden sijn/ en̄ datse alle gelijc comen te brykē/ so ist seer goet datmē den boom weder rechte ouer eynde rechte/ en̄ de wortel wederom mer d'aerde bedecke/ die daer van te vozen oplach/ en̄ datmen affsnijde alle de gebroken schuete/ leeger dan v gebroken is: en̄ laten hem so staen tot het naeste iaer datter weder nieuwe schuete gegroeyt sijn/ dewelcke ghy inden winter sult mogen in d'aerde leggen.

Maer blyfter eenē schuete die niet gebrokē en̄ is/ so waert voorts met in de aerde te graue / en̄ snijdt aff neffens der aerden vāden wronck/ de schueten van
de

de ghene die niet ghebroken en zijn.

Int leggē inder aerde/ so spreyt wel tot de gaerden vā uwe tacken inde boze/ ende legtse wel ront neder/ wel bewarēde en deckēde metter aerden die ghy daer wt gegravē hebt/ wel gemengt zijnde met goet mist/ en tredet die allēkens nederwaerts/ wel toefiende / datter gheen vande leden weder op en rijzen/ na dat ghy die begoft hebt neder te treden.

Rechter wel recht ouer eynde alle de eynden die totter aerde kijckē/ so hooge als ghy moecht/ en laet se also staē sonder ontgravē drie oft vier iare/ tot dat haer wortelē in d'aerde gespreydt zijn/ en wel saselachtich zijn/ en steect vast daer aen stockē om die te rechten/ ende te bewaren van bryken.

Drie oft vier iare daer na/ moetmē die int beginsel vandē winter ontgravē en affnijdē vandē struyt benedē dē wronc met alle de saselingen vande wortel en plantē yegelic vā diē daer ghy wilt datse bliuen: ghy sult wel een van diē mogē late staē/ in diē dat de plaetse bequaē is om daer te bliuē/ maer en trect niet af de saselinghe vande wortel/ na datse in d'aerde begraven is gheweest en verbruydt.

Isst dat de leden van de intē van v gegravē hout alree groot en ghetact zijn als men die wittreect/ so moctmē de tackē af houwē eer dat men se verplant: en dā als sy verplant zijn/ so sullē sy ouer al vry van aerde zijn/ ende oock alle de gene die alleynkens daer wt groeyen sullen.

Isst dat ghy noch wilt den struyt die ghy in d'aer geluyt had/ weder bereyden na dat ghy afgesneden sult hebbē alle de leden/ en daer aen gelaten de incisien en griffien/ so sal hy weder voorts brengen en schietē nieuwe gaerden wt de selue incisien/ vande welke ghy sult noch maken mogen ander hof boomen/ die verbruydēde en te dzy oft te vier iare eens afnemende.

Men legt niet onder d'aerde dan de gaerden die

19 son

sonder wortel zijn: wāt haddē sy wortel/ mē soude die moetē wttrecken en verplantē met de schuppe.

Om plantsoenen ende ander diuersche boomen te griffien, op veelderhande manieren. Cap. x.

Er datmen griffiet/ so moetmen neerstelijc aenmerckē dē gront oft t'lant dat der keernē oft dē steene bequam is/ en wat boomē datter best dzagē.

Het beste is dat men griffie op ghelijcke specien van bomen / hoe wel dat de griffien also wel moghen elders toenemen en groeyen/ maer sommige en cynden daer so wel niet: Ende het is onmogelic dat de twee naturen so wel soubē ouer een comen/ behaluen noch dattet frucht altyts meer houdt vanden aert des booms daert op gegriffit is. En men sal aenmerckē dat de griffien / die gegriffit werden op eenen coolstock/ niet ghedeurich en zijn/ en niet en deughen/ en altyts smaken na de coolen. Tgene oock datmen griffit op den olinc / en heeft nemmer met goeden smake: ten is oock niet ghedeurich dat men griffit op de witte hagheboorne / stekelhage/ wijgaert oft roselaer ende ander der ghelijcke boomen: want men moet altyts griffien op de harste boomē oft plantsoenē/ die stercker van nature zijn dan t'ghene datter op ghegriffit wordt. Het is wel waer dattet eer voorcoemt op soeter/ gelyc dat soude mogen zijn op eenē poplierboom/ bueckenboō/ ende der gelycke boom: maer het en is gheen profijt en het wort ooc gedaen meer door curieusheyt of bedroch vandē houeniens diese weder vercoopē willē/ om dicwilber griffiē te hebbē dā andersins.

Men intet de griffiē ontrent kerstmisse/ oft inden aduent/ na dat dē tijt cout is: principalic de belsche pypboomē/ peerboomē/ en die vroege vruchten voortz brengē. Maer vāde appelboomē en mispel boomen/ ist beter datmen vertoene/ tot ontrent het eynde vā Loumaent/ en in Sporckelle tot Meer te toe/ en tot datmē siet datse beginnen te borrhē/ want die en haesten haer so seere niet als d'ander. Op de=

sen seluē tijt ist ooc goet te griffien de groote plantsoenen tusschen de schozse ende het hout/met spade griffien oft die in d'aerde bewaert geweest hebben.

Alle maēden sijn goet en bequaem om te griffiē in wat maniere dattet zije/witgenomen October en Nouember:maer de griffie wort ghemeynlic geint indē winter/gelijc boorzeyt is/als de boomē beginnen te botten en tot henseluē comē / men mach ooc griffien inten in April en Meye/ ist dat de griffien knopkens hebben/en begrauen gelegen hebben in d'aerde met r'sopken buyten/in coele ende schaduachtighe plaetsen. De griffie enintte groyē beter int wassen vander Mane/dan op ander tijden/en men moet in d'eynde vander Manen affnijden de schen ten/ist datmen die wil meer doen groeyen.

De beste dagē om te intē/ sijn d'ij oft vier dagen voor d'wassende quartier/ en tot d'ij dagē daer na.

Het is verbodē te inten als de windt Suydē is.

Te griffien op een plantsoē is gedeuriger/maer op enen tammen boom sijn de vruchten smakelic:gelijckt ooc is op eenē boō die op eenē tijt bloyet en bottet / die heeft de scozse leuendich en vocht.

Men griffijt met placsteringe inde somer vā ontrent het eynde vā Meye/tot in de Ostmaent/als de boomen scere gebladert sijn/ghelijck in Junius en Julius . Ende is de somer so wottermaten seere drooge/dat sommige boomē haer nature na hē trec kē/so moetmē drocuē tot dat die wedergekeert is.

Men moet ooc merckē oft dē boom vroech vruchten gheeft/oft niet:en daer op griffien der ghelijcke vruchten. Men moet oock aensien/oft den tijt vanden iare verbroecht oft verspadet. De gene die griffijt / die behoort ghestoffeert te wesen van een corfken om sijn griffien in te bewarē/ sijn potaerde oft leem/sijn molch oft were/sijn doeckkens oft wilghe schozsen om te wringhen/en sijn wiffen oft teenen om te binden:ij moet ooc hebbē een cleyn saech-

iii ken/

kens/een meskē oft wel snydende penne mesken/
 om te splijten ende te snyden de griffien / ende een
 houten oft yseren beytelken / een hotmes / ende
 een cleyne hanthane van beenen / oft van yuoiren
 oft van palmen hout/eenen schrabber van bresil-
 hout oft van ander hout dat seer hert is.

En bedriecht v seluen niet door de ghene die in-
 ten int planten vande boomē oft coxts daer na dat
 sy die geplant hebbē / want het plantsoē dat niet te
 veel substantiē en heeft vooz hēseluē / en salder nau
 we der griffien genē/behaluē dat het noch genocch
 te liden heeft om datter verplant is/sonder hē aen
 te doē nieuwe en dobbel pijn: maer het behoort te
 wesen een iaer na dat verplant heeft gheweest / en-
 de het iaer daer na so draecht hy: want de griffie en
 doet nemmermeer goet profijt ist datse het eerste
 iaer niet en profiteert / ende daer sy qualick ghe-
 profiteert heeft / ist beter datmen die afsnyde ende
 leegher stelle.

Om te kiesē, te nemen ende te snijden de griffien,
 om te inten in spleten, in troncken
 ende inde schorffe. Cap.xi.

MEn moet wkiesē de schueten vā een iaer out/
 die wel versch en vol vochticheyts zyn / die de
 botkens by malcanderen hebbē/andersins so en sul-
 len sy so ouerbloedich niet vruchten geuen: sy moe-
 ten oock hebben/ist mogelick/out hout by het nieu-
 we: sy behooren oock hooghe te wesen ende van
 eenen vruchtbaren boom ghenomen/op de Suyt-
 sijde: want het Dosten en is ons so nut niet in dese
 landen: ende moeten ghestelt zyn inde selue Son-
 ne als sy ghesneden zyn gheweest.

Om die te plucken so sult ghy die afsnijden tus-
 schen het oude ende nieuwe hout: Ist datter out
 hout is onder een vande oude botten vande grif-
 fien/so dat de botte is beneden de griffie / als sy sal
 gestelt zyn buytē de splete van het plantsoen: en ist
 dat

dat de botte te seer cleyne is/so ist beter datmen die afsnijdet.

Ghy sult mogē van een lange griffie makē twee oft dry bloc kens/waer af ghy oock sult altyts maken goede intinge: en ghy sult wech doen dese griffie met haer out hout/en ghy sult gaē tot de groote botten van haer middelste / ende incisie doen onder een van dien.

Int snijde van v griffie/ maect dat de snede van beyde syden/bouen seer wel geijdelc en viercant zy om datse te beter haer soude mogen voegen op den struyt van het plantsoen/en moet ooc plat gemaect zijn/so datse na aduenāt nederwaers comēde/haet gelijk vinde inde splete van het plantsoē/ als sy gestelt sal zijn: nochtans en ist niet van noode / datse van alle canten daer aen voeghe ende versame.

Als ghy afsnijdt de griffien vande belsche pruym boomē en ander pruymboomē/so en sult ghyle aen de snede niet so plat makē als d'andere:wāt sy hebben grooter marc/het welcke ghy van geē van beyden syden en moecht genaken/dan dat sy op de eynden behooren redelick plat te wesen.

Dock ist dat de voorseyde incisie niet gedortwet noch geijdelc en wordt dā lances een sijde/dat sal het beste wesen / en datse op v'ander sijde alleene noes gesneden zy/ gelijc eenen beytel daermē hout mede cliest: en dan maect beyde de syden aen het eynde spits ghelijck het yser van een lance.

Int snijden van v griffie/ siet toe dat de schorsse niet af en gae op de buyten syde/dewelcke ghy dicke laten sult/dan die van binnen.

Om te inten inde splete, ende tusschen deschorse ende het hout. Cap. xij.

Gelijc ghy wtgekosen hebt de griffie/ also moet ghy oock kiesē een plantsoē/dat schoone/recht en reyn en geue vā schorsse zy sonder knoop/leuen de en vocht/en van eenen boom die vruchte gedra-

en v ghen

gē heeft: en dattet geplant zy in gelijcke plaetse als van daer ghy v griffie ghenomen hebt/ in dien dat mogelijk is/ op dattet botte en bloeye op eenen tijt.

Is plantsoen crom/ so voechter de griffie wel in ende maect int snydē van dien datse beyde wel ver eenigē en samen voegen: en geeft dē grootstē plant soen die dicke griffien.

Hoe dat het plantsoen dunder is hoe datmē dat leeger sal moetē afsnyden. Is eenē vinger oft daer ontrent dicke/ so moctmen dat op eenē voet oft eenen haluen na der aerden noes afsnyden / om inde splete te voegen maer een griffie alleene.

Is groot gelijc eenen stock / so laecht den struyc bouen ront af op eenē voet oft daer ontrent na der aerde/ om daer inde splete te voegē twee goede griffien/ vande welcke dat ghy de minste en crancke lult afwijngen als sy beginnen te botten.

Is v plantsoē so dicke als enen arm/ saget oock ront af ontrent twee oft dzy boeten hooge vander aerde/ om te splijtē en dzy griffien daer in te stellen/ twee inde splete en dandere tusschen schozse ende het hout/ op de breetste sijde.

Is so dicke als een been/ so saget af vier oft vijf boeten vander aerde en splijtet cruytswijs om daer in te voegen vier griffie: oft splijtet maer slechtelic eens/ en voechter twee inde splete/ en twee tusschen het hout ende de schozse: oft dat t beste is / so liet dat ghy die gheheelic intet tusschen het hout en de schozse als het plantsoē in zyn teucht is : want het hout vā so groote plantsoē prāgt te seere de griffie: in dien niet/ so steket een cleyn beytelkē van groen hout inde splete. De groote dicke boomen en mogē nietgegrijft werdē dan op de tacken/ want sy soude verrot wesen eer dat de griffien haer souden moghen weder toe sluyten op de snede.

Sijn de tacken dozre en sonder vochticheyt / so moetmē die af houwen en stronckē/ en twee oft dzy
iaer

laer daer na als nieuwe schueten voortz gebracht hebbē/so intet de beste en houtwet de quatste af. En als de griffien wel wtgeschotē en gegroeyt zijn/ so moetmer hout aen bindē/om des wints wille: oft is den boom goet ende tam/so laeter groeyen nieuwe schueten.

Men intet groote boomē eens deels in spleten/ oft tusschē de schorsse en het hout/ en ees deels met plaesteringe/ ist dat de schorsse enckel ende teer is.

Als ghy wilt stellē veel griffien in een splete/ so siet tot datse euen dicke gesneden zijn/ten ware by auenture dat de splete haer meer opende op deen sijde dan op d'ander/ maect ooc dat de griffien euen lanck zijn/ oft dat niet vele en schille/ende t'sal oock genoech zijn dat elcke griffie hebbe dry oft vier botkens buyten de splete oft wronck.

Als het plantsoen ghesaecht is/ soo legter op eer dat ghyt splijt vā de sagelingē/ en splijtet dā wel soe telijck inde middel met een mes oft ander scherp snydende yser/ ende steecter v beytels tusschen / tot dat ghy v griffien daer in gepast hebt: ende int splijten so hondt v mes met d'een hant en dē boom met d'ander hāt/ dat hy niet te verre en splijte. Dan sult ghy met de selue hant daer ghy den boom met gehouden hebt/ steken v houten/ beenen oft bysillen beytel met het punt inde splete/om dien beter wt te trecken als ghy uwe griffien geintet hebt.

Ist dat den stronck/ splijt/ oft de schorsse te seere vā het hout scheydet/ so splijtet leeger/ en steect daer in v griffien / maer siet oft haer incisie bequame en wel uyste is na de splete/ ende dat de twee binnen schorsen van de griffie en het plantsoen wel tegen malcanderen comen: want geraken die malcanderen niet/so en sullen sy nemmermeer t'samen ver eenighen: en maect ooc v splete niet dweers door het marck/maer wat ter syden.

Is de schorsse van het plantsoen dicker dan de schorsse

schorffe vande griffie/so moetmē de griffie voordē
inde splete trecken / om dat haer binnenste schorffe
soude comē recht op de binnēste schorffe vā t'plant-
soē/ en ooc de schorffe van het plantsoen moet voor-
der wtsteken dan vande griffie / op de sijde vande
splete.

Alst plantsoē hē wel rechte split/so en isser geen
perikel int snijde vander incisie vande griffie/al ist
datmē die op sommighe plaetsen wat onessen laet/
om dat de binste schorffen van beyden te beter aen-
sen groeyen souden.

Als uwe griffien seer wel gheboecht zijn in het
plantsoen/trect v beytelken soetelic wt/ dat ghy de
griffien niet en verlet: ghy soudt ooc mogen latē in
de splete een cleyne eynde vande beytel/ van groen
hout/ en hart aenden stronck affnijden: oft oock so
haest als uwen beytel sal wtgetrockē zijn/ so steect
een cleyne spaenken van groen hout inde splete van
het plantsoen/ en ouerdeckt de spleten vande intin-
ge rontsomme met stercke aerde/ ontrent twee vin-
gers dicke/ op dat dē regen en de wint daer niet in
en come/ en bewindet met mosch oft werc/ en wozin-
get met oude doelskens oft met wilge schorffen/ en
bintse wel vast met cleyne teene wiskens/maer siet
wel toe int binden dat den wronck niet en draeye
op d'een sijde of op d'ander: en en hebt geen leē oft
potaerde / so mengt cleyne gecapt hoy met aerde vā
der plaetsen daer ghy griffien sult / ghelijck mo-
tel oft slijck.

Als uwe inten sullen gewozongen zijn / so binter
sommige tackens rontsomme om te bewaren.

Om te inten aen het wterste van-
de tacken. Cap. xij.

O te griffien bouen aen het eynde vande tac-
ken die schoon nientwe hout hebben en bouen
grootte tonghe schueten oft gaerden / al ist dat der
boom

boom van te vozen ghegriffijt heeft geweest / ende dat hy noch niet sijne vollē was en heeft / so neemt griffien van alsulcke boomen als ghy wilt : ende snijt dan af sommighe vande gaerden oft schueten bouen vanden boom daer ghy die op griffien wilt: ende zijn de griffien dicker dan de gaerden oft ion ghe tact kens / so snijste dweers af / ghelijck gheseyt is vande cleyne plantsoenen.

Ende zijn de gaerdekens die ghy snijden sult al so dicke als v griffie / so snijste af tusschē het out ende nieuwe hout / oft een luttel hoogher oft legher / ende splijste wat / ende snijdt v griffie van ghelycke dicte / ende maect de incisie cort / die de schorsse hebbe ouer beyde syden / sonder dat d'een syde dicker zy dan d'ander: ende steket v griffie in dese splete / in sulcker voeghen dat de schorsen van beyde syden vande griffie recht staen op de selue splete.

Het sal ghenoech zijn dat elke griffie hebbe eenen goeden knop oft twee buyten het gheprang / want ten ware niet goet datmen die te lanck liete: ende men moeste wrijnghen en bewinden met aerde ende mosch / en dan ouertrecken met doel kens ende stijf binden ghelijck vozen gheseyt is.

Door desen middel sult ghy moghen maken dat eenen boom voorts brenghen sal veelderhande vruchten. Ende wilt ghy op dese maniere griffien vande cleyne plantsoenen / maect datse zijn vande dicte vande grieffien / ende griffijt die seer nader aerden / gelijck d'v vingers oft daer ontrent.

Om te griffien tusschen het hout
de schorsse. Cap. xiiij.

MEn griffijt in deser manieren / als de boomen beginnen te verlaten haer binnenste schorsse / ghelijck van ontrent het eynde van Sporkelle tot indē April / het welcke is als de schorsse alderbest scheydes

scheydet van het hout/ principalick op dicke plantsoenen / en op stroncken en tacken vande boomen die dicke en vette schorsen hebben / ghelijck vjgheboomen/ pruymboomen/ peerboomen ende castanieboomen.

Men moet het plantsoen bouen af sagen; en dan snyden v griffie/ gelyc hier voor geleyt is; maer de snede en moet niet seer lanc oft dicke zijn / ende de schorsse ouer al wat afgenomen/ en gefatoneert gelyck het yser van een lance/ ende also dicke op d'een syde als op d'ander. Daer na so reynicht wel uwē stronck om het saghemeel wech te doene met een scherpsnydende yser/ om dat de griffie die ghy daer in sult voegē/ wel soudē daer mede berecnen mogen: en steket een mes met eenē scherpen punt/ oft een schaefmeske van been oft yuor diepe genoegh russen de schorsse en het hout vanden plantsoene so verre dat/ alst wt ghetrocken is/ de snede vande griffie daer wel ingaen mach/ en dat de griffie hert mach passen opdē stronc als sy daer sal gestelt zijn. Dat gedaen zijnde / so moet men seer wel decken ende bewinden met potaerde en molch oft werck. In deser maniere moecht ghy veel griffien steken rontsomme uwen stronck/ na dat sijn dicte verdra gen mach.

Aldus griffyt men op Quantpersen/ appelboomen / abricots / perseboomen / amandelboomen/ vjgheboomen/ castaigneboomen/ peyboomē/ ende ionghe ende dunne pruymboomen / ghelijck van ontrent de dicke van eenen cleyven vingher tot de dicke van eenen arm/ ende die de schorsse sacchte en de dunne hebben. Want op de groote dicke boomen die de schorsse hert en dicke hebben / en souden niet wel gheschieden moghen/ ten ware datter eenige tacken waren/ die de schorsse dunne ende sacchte hadden ende bequaem om dat te doen.

Om

om te inten griffien met een
schildeken. Cap.xv.

Iden Somer als de boomen wel haer bochticheyt ende sterctte hebben/ende datse nieuwe hout hebbē dat wat sterckachtich is / so sult ghy nemen een scheute bouen aen het watterste vande principale tacken van eenen tammē boō/daer ghy de vzychten af begeert/sonder yet af te snijden van het oudt hout/om te mogen hebben een goede inre van die schuete met haren steert/om te griffien:maer nemet dicke wt: stonctse ten eerste dē steert inde middel af/ en worpt de bladers wech sonder de reste vande steert af te trecken. Daer naer sult ghy met de punt van een scherp snijdende mes snijden vande schoofse vande voorsleyde schuete een schildekē also groot als uwe nagel:waer in maer een bokē en is/welcke hooger staet dan de middel/met de reste vanden steert die ghy hē gelatē hebt:en merct dat het schildeken vande dierfiguier wil hebben twee oft dry bladers/ en oock dat de schilt vande seure vzychter viercant gesneden sy:en om het schildekē af te lichten na dattet rontsomme gesneden sal zyn/sonder het hout binnen ghesneden te hebben/so moetmen dat soetelijc afnemen mettē dym en voorsien vinger/en also sonder bzekē afstrecken: en int afstreckē/so douwet tegen het hout daer ghy sult afstrecken/op dat de spruyte oft het botteken aen het schildekē bliue: want bleyet aen het hout vanden schuete/so en soude v schildeken niet deughen.

Ghy sult kennen oft het schildeken goet is / met daer in te sien alst getrocken is van het hout vanden schuete: ist van binnen ghegaet / soo en denghet niet: ende noch min ist dat de spruyte ghebleuen is aen het hout / de welke behoorde ghebleuen te hebben aen het schildeken.

Als

Als v schildcken wel afghelicht is / houdt een luttel met den steert tusschen v lippen / te wijle dat ghy openen sult de schozse vanden boom om daer tusschen te voeghen / nochtans sonder dat nat te maken : ende sijtse open ghelijck een pot inter / wat langer vā de plaester is die ghi daer op leggen wilt / sonder het hout binnen te snijden.

Als de openinghe ghedaen is / so sult ghy die soe selick openen van beyden sijden met een cleyn beenen snijmesken / ende van binnen wat scheyden de schozse van het hout / also vele als het schildcken lanck ende breed is / maer siet wel toe dat ghy de schozse niet en bederft.

Neemt v schildcken by het eynde ende de steert die ghy daer aen ghelaten hebt / ende steekt inde snede vanden boom / properlic oplichtende beyde de sijden vande schozse vande voorszeyde incisie / met v cleyn beenen mesken / ende voeghet schildcken seer cffen tegen het hout / binnen de incisie van den boom / d'ouwende wat van buyten ouer de schozse vanden boom : ende dat het opperste van het schildcken wel gherake metten eynde de schozse van het opperste vande snede des booms.

Ende om te binden v schildcken / so hebt eenen bant van kemp / ontrent also dicke als de schache van een groote bedere / nae dat den boom dicke of sijn dijnne is : ende neemt v kemp recht inde middel / om dattet d'een eynde so verre strecken soude moghen als d'ander / om te bewinden ende te binden het voorszeyde schildcken binnen de snede vanden boom : maer ten moet niet te stryck gebonden wesen / want dat souder beletten te verleenighen met den boom / ende t'samē te vergaderen het een binnenste welleken vande schozse metten anderen : ende ooc het schildcken noch de kemp daert mede ghebonden wordt en mach niet nat ghemaect sijn.

Begint te bindē vā het achterste vādē boō / effen inde

inde inſiddel van v ſchildeken / ende coemt met v bindſel ſnytē voren onder de ſpruyte en dē ſteert van ſchildeken / nochtans ſonder te bedeckē de botte oft ſpruyte : Dan gact voortſ wederom achter bindende den boom ende ſo weder voren comende / ouer het opperſte van t' ſchildeken altyts cruyſwys bindende v kemp: ende keert dan weder tot achter om te voleynden het binden onder de ſpruyte / ſo dat de geheele incisie bedect zy onder ende bogen met kemp / wtghenomen v borte ende haren ſteert / t'welckē men niet decken en mach : welckē ſteert ſal vallen van ſelfs / ende ſcer haest na dat de Jntinghe volbrocht is / in dien dat ſchildeken wel aen een battet.

Ghy ſult ooc mogen in elcken boom brenghen twee oft dry ſchildekens / maer dat het een niet en ſtae teghen het ander / noch op een ſijde. Laet utwoe boomen ende ſchildekens alſo ghebonden bliuen ontrent een macht / ende de alderdieſte / noch veer langher.

Ses maenden daer na moetment ontbinden / oft ten minſten het kemp achter af ſnyden / ende alſo laten ſtaen tot na de winter / ontrent de Decerte oft April. Iſt dat ghy ſiet dat de ſpruyte van v ſchildeken borter: ſo ſnydt dē boom bouen af ontrent dry vingers daer bouen ende binnen een iaer daer na als den boom wel geſterct ſal zyn en dat hy beginnen ſal te borten / ſalmen nuets af neimen de ander dry vingers vanden boom die daer aen gelatē waten : want dieſe te na afſnede alſt eerst beghint te borte / ten ſoude ſo wel niet toenemē noch groeyen.

Als v ſchildekens ſullen voortſ gebrocht hebbē ſchoon hout / ſo ſalmen daer tegē inoetē bindē wel ſaechtlick cleyne ſtoeckens / om datſe de wint niet bryken en ſoude.

Op deſe maniere ſult ghy lichtelic mogen griffien witte roſclaers op roode / en roode op wirt /

om op eenen rofelaer te hebben rofen van ver-
fcheyden foorten.

Andere manieren van griffien, op alle foorte
van boomen. Cap. xvj.

Men mach ineen in fpruyten oft in bottēn / als
men de fpruyte neemt van de fchucten oft taf-
kens die noch nieuwe zyn / en datmen die met een
luttel fchorffe ftelt inde plaette van een ander dat-
men afghetrocken heeft . Daer na bintmen dat
ouder en bouen ghelyck het fchildeken / ende dat
wordt ghedaen op den feluen tyt ende op de felue
boomen.

Om te griffien in flute / soo lichtmen een piype
die lanck is twee oft dry borten oft fpruyten van
een nieu tafken ontrent eenen vingher dicke dat
foetelic fplijtēde in de lengde. Daerna ontcleetmē
eenen tatk van r'plantsoen van gelycke lengde en
dicke ende daer fteectmen inde voorfeyde piype al-
fo diepe als sy gaen mach / haer latende de fchorffe
hier te vele is tot een bewaringhe . Dan bintmen
die onder ende bouen sonder de fpruyten te gena-
ken / ende men snijdet hout af datter ouerschie-
bouen de wortel : daer na ftopment met ghe-
gomt was lancks de fplcte ende aen het eynde.

Om te griffien in eenē tronck / fo moetmen den
boom doorbooren met een boor tot het merck toe /
ende met ghewelt daer in brenghen een griffie die
van binnen twee oft dry fpruyten heeft / ende dit
gat moet wel ghesuyuert ende toe ghestopt zyn
met was.

Om te griffien in wilghen boom oft in coolen /
fo fult ghy doen booren in eenen wilghen ftock oft
coolftock twee gaten tot int merck / eenen haluen
voet van malcander ftande : fteect daer in gelyck
met crachte een griffie van alfulckē vrucht als ghy
begheert / die de fchorffe ghelchzapt heeft in fulcker
voeghen

voegen dat de gaten geheel toe zijn. Daer na sijn se seer wel met was/ ende steekt den stock in d'aerde niet verre van t'water/ ontrent eenen halve voet/ so dat de griffien d'ij vingers onder d'aerde staent ende ten eynde vanden iare als hy wortel heeft gecreghen/ sult ghy den stock in stucken snijden ende elke griffie planten daert v'belieft.

Om te griffien in cruyne/ als den stromt vā eenē grooten boom die bouen afgesaecht is/ noch niet rot en is / ende de schorsse niet hart en is/ so opent men de selue schorsse met den hecht van een penne mes die van been ghemaect is ende seer scherp / te d'ij oft vier plaetsen bouen int afgesaecht stuk. In elc openinge steectmen een griffie/ maer men moec wel stoppen ende decken de openinghe bouen met leem oft potaerde/ om datter hout niet en drooghe ende bederue.

Om te griffien in gaerde: als inē den boom opent tot het marck met een saechken / ende dan legt men daer in een ionghe schuete ende men stoppet met was. Andersins ende eer/ men neemt een gaerde met eenen knoop / ende dan wrijngt men ende men doet de schorsse af en de knoop/ ende men voegget in eenen schuete die also dicke is als de griffie ende t'vattet oock wel haest.

In stuckens: In Gaerde als men neemt een stuck also dicke als eenē duym/ ende lanck en breed genoegh / met sijne spruyte ende schuete so voecht men dat terstont in eenen tack van eenen anderen boom schorsse splijtende in d'ijen oft viereu / ende wel vast t'samen voegghende ende int hooft handē struyck / soo datter stucken gat in de schorsse van d'ander/ sond' de schorsse te quetsen/ en t'sal groeyen ende vereenighet sond' cenich binden oft gereetschap/ nochtans en waert niet quact/ datmen op de voorseyde ioncture leyde gherimperde aerde wel dicke/ en seer wel bonde met een daeckken rontsom
 A U t' stucken

erficken/sonder de spruyte te genake. In Junius ende Julius machmen op dese maniere inten bouen op de tacken sonder binden: en alst stucke vereenicht is ende gebadt heeft / so snijmen den tack bouen af.

Om te griffien met doorbooren is / als men met een boor doorboort een wilgē stake / oft ander wie hout / en datmen in de gaten die een halue voet van malkander staen / met forse steket de scheuten van sulche boomen als ghy plantē wilt / en datmen die porer in d'aerde / so datmen niet en siet dan het eyde de van de schucte . Daer na als sy vereenicht zijn / so cortmen de stake af ende men verplante elders.

Sonderlinge dingen van boomen te griffien /

te planten ende te saeyen om excelente

vruchten te hebben. Cap. xvij.

Griffiet de perse op enen tammen moerbefieboom oft op enen wijnstor / so sal sy twee maēde vzeeger rype wesen. Doe dat ghy meer griffiet op enen boom van sijn eygē blucht / gelijc tam op tam ende wild op wilt / hoe de vrucht groeter wort ende beter van smakoals voren gheseyt is.

Griffiet appelboomen op appelboomen / en oec stekelbesien en op tamme moerbefie boomen / so sult ghy de gheheele Somer / tot alder heyligē toe vruchten hebben.

Om te doen groeyen half perse half note / neemt van elcs een griffie / ende snydet also wel d'een als d'ander also na de spruyte oft borte als v mogelick is / ende schrabt de schucten wat af / en voechtie oft blinse leer vast rkanen : daer na snydt af bouen de soppkens / en de vruchte die daer op groeyen sal / sal half perse half note wesen.

Die eenen tack van enen crieckebom tothoelde ende t'nerck totname / ende dan wederom verplant / men soude vruchten sonder steenen crjgen: Of boor t'beste / het is goet datmen afhande een ionck

criecke =

crieckelaerken tot op een voet na der aerden/ende
 splijte tot aende wortel/ende dammen dan wortne
 t'merc ouer beyden sijden/ende weder wel t'samen
 boege met eenen stercken bant/ en den taer daer na
 als de crieckelaer weder t'samen gegreuyt is moet
 men een griffie van eenen crieckebroom die noyt
 vruchte en droech daer op griffien/ ende de vrucht
 sal sonder steen wesen.

Isst dat ghy splijt enen tack oft een rancke van
 woen wijngaert/ vijgeboom/ crieckebroom oft appel
 boom die noyt vruchten gedragen en heeft/ en doet
 merc daer wt neem/ en in de sicke van dien daer
 in legt alsulcken lincas/ alst v'balceft/ wel vast toe
 gebonden ghy sult makē dat de vrucht sal lincen
 na den aert van t'gene dat ghy daer in geleyt hebt.

Isst dat ghy eenige welriekende dinget daer in leyt/
 de vrucht sal der na rieckē. Isst dat ghy doet op ro-
 selae de vrucht sal den reucke vande roose hebbē.

Die triakel oft meridaet legdoende wijngaert ran-
 che/ de wijn soude genesen de beten van lingen/ en
 niet alleen de wijn/ maer ooc de d'uyne/ den sijn/
 de afgehouben overtoedige rancken/ ende ooc
 v'allehen van dien souden goet wesen tegen alle be-
 ten van fentynighe beesten.

Om te griffien seer subtilick/ neemt een griffie
 met eenen knoop w'ingte ende doer de seborst
 ende ooc den knoop/ dan inset op eenen schuete die
 also dicke is als de griffie ende t'sal weder ver-
 nighen ende t'samen groeyen.

Om te grieffē wijngaert op wijngaert/ men moet
 die splijten gelijk zenen auderen booste waten/
 tot tot marck/ en dan voegen de griffie inde splete
 daer na die niet was wel toestoppē en seer sijn hin-
 den/ maer men moet seimmerken dat de wijngaert
 niet en mach gegriffot werden dan in Sporchale
 in warme landen ende in Ouerste in coude landen
 als wt den wijngaers dicke tranē leke en geen clare

water. Men mach des gelijcs doen in Dreye en int
beginfel van Junius / als de wittgaert al ghetraent
heeft ; maer daer en tusthen salmen moeten be-
waren de griffien diemen inten wil / op conde en
douchere plaatsen / om datse niet en soude wtbotte.

Om alle de somer lanc pruymen te hebben van
diuersche soorten / tot Alderhepligen toe so griffijt
diuersche specien van pruyme op stekelbesien / ran-
pne moerbessen / oft op crieckelaers.

Om te maken dat de mispelen / criecke en persen
int eten smaken gelijc een specie / en datmense be-
waren mach tot de nieuwe : griffijet die op eenen
moerbessieboom gelijc ic v geleyt hebbe / en int grif-
fien so maect v griffien nat in honich / en stroyter
wat poeyers op van diuersche spererije / gelijc van
cruyt / nagels / muscaten / ende cantele.

Om te make dat de mispelen sonder steene sijn /
en loet gelijc hontch / griffijet die op een eglentier /
ende int griffien maecte nat in honich.

Om groote mispelen te hebben / twee maenden
vroeger dan d'ander / en dat een beter sy dan twin-
tich vanden anderen / griffijet die op eenen moer-
bessieboom oft stekelbesie ende int griffien sult ghy
de griffie nat maken als vozen.

Om suet peeren oft suykerpeeren te hebben een
maent oft twee vroeger dan ander / en die goet bli-
uen tot de nieuwe / griffijet die op queboomten om
spade te hebben / ende op moerbessieboomen om
vroech te hebben.

Om moerbessen vroech rijpe te hebben / griffijet
de moerbessie op stekelbesien / en om seer late te heb-
ben / ontrent Alderheplige / so griffijet die op eenen
mispel boom oft queboom.

Alrij's moct men griffien met d'wassen vanden
maen / ende voer het alderbeste d'v oft vyer da-
ghen voor d'wassende quartier / want alsoo veel
daghen als sy hebben sal / so veel rijps sal den
boom

boom hebben om sijn vruchten te draghen.

Om noten sonder schale te hebben/ so neemt de keerne van de nore die nergens ghequest en is/ en wintse in wolle/ oft in wijngaert bladets oft plataen bladets/ om datse vande mieren niet en soude gerten werden/ en setse so in d'aerde t'selue sal ooc geschien de amandelboomen / ist datmen dictwils alschē legt aen den struyt en aen de wortelen/ en gernalic in alle ander vruchtē die buyten schalē hebben ist datse op dese maniere gheplant werden.

Om groote noten/ pruymen en amandelen te hebben/ neēt vier steenē van dese voorszeyde vruchten/ en steectse in eenē pot oft ander vat vol aerde/ also na aen malcander als v mogelic is: en legt de pot mer den bodē om hooge/ makēde een gat indē seluen bodem door t'welcke de steenen sullen moeten wdruyuen en voortbringen haer spruyte : en door sulcken bedwanc sullen sy t'samen vergaderē ende in een groepen/ so dat sy naer eenē boom zyn en sullen/ die alst tijt sal wesen veel meerder vruchten sal voorts brengen dan eenich ander van sijnder naturen: Oft om dat noch lichter te doen/ soo soudemē moetē af trecken vande boomen de cleyrte en scharste persen/ pruymē/ amandels dier zyn/ om dat t'sap vanden boom soude mogen te passe comē om d'ander te voeden die grooter en kroonder zyn: want de cracht vanden boom die weghedeyle is tot vele/ is mind: en tot luttel is veel meerder.

Om te maken dat een eycke oft anderen boom so wel groē zy in de winter als in de somer/ so greif fiet die op een coolstock.

Schryft op de griffie vanden vigeboom t'gene dat v belieft/ en de vige die daer op groepen/ sulle t'gheschifte hebben.

De vigeboom en sal sijn vruchte niet verliesen/ ist dat de stonc gewoene wort met moerbessen: oft ist dat ghy te wijle dat de Heliades opgacn. ende

R iij haer

haer verthoonen / rontsinne de vjgboom doet putten grauen / ende dat ghy den stronck besprayt met pekcl en water van elcks euen dele onder een ghemengt.

De crieckeboom sal draghen een lustighe ende welriekende vrucht / iac de ghene die vande rupsems ende ghewozinte niet en sal gheten werden / ist dat hy op cenē lauwerbood gegriffyt wort,

Een griffie die bloemen oft vruchten heest / en behoort niet ghegriffyt te zyn.

Ist dat de witte populier boom op een moerbessieboom ghegriffyt wordt / hy sal witte moerbessien boorts brenghen.

De crieckeboom sal vruchten vooz sijn ghemeen tijt voortbrenghen / ist datmen onghelust cale legt aen de wortel / oft ist datmen die dicwils met warm water begiet. Men seyt ooc ist datmen cenē wijgaert die blautwe druyuen draccht / griffyt op cenen crieckeboom / dat de wijgaert druyue sal behben in de Lente.

Intet citroenen op granaetboomen ende op moerbessieboomen / de vrucht sal root wesen.

De griffie die geintet wort op enen elsen boom oft cycke / brengt boorts enen seer grooten boom / maer draccht hy vruchten / so en sal de vrucht gheen smake hebben.

Sluyt allerley appelen oft peeren / citroenen oft ander vruchten als sy beghinnen grootachtich te worden / tusschen twee bozmen van plaester oft gebacken aerde / waer in dat gesneden zyn diuersche soorten van figueren en bintse soetelick / de vrucht sal nemen de selue gedaente: maer daer en tusschen salmen de bozmen moeten locht gheuen dooz cley ne gaerkens / andersins soude de vrucht binnen verrotten ende bederven.

Om te doen groeyen Amandelen ende Persen haer gheschryfte op staet: na dat ghy de perse oft
amandelen

amandelen gheten hebt / so laet den steen twee oft d'ijf dagen weycken: dan breekt hem soetelick op en neemt d' amandel daer wt en schrijft op met een coperen penne oft andersins r'ghene dat v belicte/ maer niet te dicke: legtse dan weder tusschen de schelpen/ ende wint den steen in papier oft perckement ende steeckt hem in d'aerde / de vruchten die daer afcomen sullen / die sullen r'selue gheschifte voort b'enghen.

Om roode persen te doen groeyen: seue dagen na dat ghy den steen geplant hebt / neemt hem weder wter aerden ende legt in de splete vande selpe vermilioen: plant hem dan wederom. Oft andersins / intet de groote persen op een rooden rosclaeft oft amandelboom / oft op de roode pruymen van damast.

Ghy sult ooc de perse doen hebbē ander coleur/ ist dat ghy op de voorszeyde maniere/ alsulcken coleur daer by b'enght.

Om te beletten dat de persen niet gerimpelt en verrot en werden/ so moetmen de schorsse vanden struyck afnemen/ om datter wtloopen soude eenige bochticheyt ende de plaetse daer na bedecken mit leem ende stroo.

Boort den struyck van de perseboom van onder ende nemet merck wt/ ende slater dan eenen tap in van wilghen hout oft van coznoellie/ ghy sult persen hebben sonder steen.

De bittere amandelen sullen soete werden/ ist dat men de wortel wat ontdect eer dat den bod bloeyt/ ende sommighe daghen gheduerende bespracyt met werm water.

De granaetboomen sullen veel vruchtē voort b'enghen ist dat ghy den struyck bestrijct met pozscleyne ende springcruyt onder een gheslooten.

Van eenen harden ende bitteren amandelboom sult ghy maken eenen saechten ende sorten / ist dat

ghy den struyt bestrijct met porceleyne en spring-
cruyt onder een ghestooten.

Van eenen harten ende bitteren amandelboom
sult ghy maken eenen saechten ende soeten / ist dat
ghy den struyt vanden boom ontdeect tot de wor-
tlen die bouen aen d'aerde leggen ende dicwils be-
sprayt met warm water eer dat hy bloeyt.

Om te maken goeden muscadel / neemt eenen
yseren draet / en steect dien inde plante van eenen
wijgaert / die d'z rancskens oft schueten heeft / ende
dat alle t'marc wtgetrocken zy. Daer naullet die
plante met muscate noten ende stoppet weder toe /
datter water niet in geraken en can: en al dat van
dese d'z rancskens sal voort comen sal muscabelle
wesen.

De note sal seer dunne van schale wesen en seer
dicke van keernen ist darmen aen synen struyt oft
aen de wortelen affschen legt.

Om te maken een notboom die geen bladers
en crijge voort. S. Jans dach / en sal dan bladers en
vruchten t'samē geue / en dat de vrucht also vroech
rijpe sal wesen en gewassen als d'ander. Wullet ee-
nen pot met groene noten die gepluct zijn op . S.
Jans auont / en maect een gat inden bodem vande
pot waer door dat t'water wtloopen mach / ende
graeft die op S. Jans auonts in d'aerde. Wer-
plant de schueten die daer wt groeyen sullen / ende
ghy sullet soo bevinden.

De perse is lieuer ghegriffijet op den pruym-
boom en de perfiguier op de amandelboom / ende
bliuen daer langher op ducrende.

De griffie vanden perfiguier en amandelboom
te samen ghegriffijet / de kerne die daer wt groeyen
sal / dat sal een amandel wesen.

De pruymboom gegriffijet op de amandelboom
brengh voort een vrucht gelijc een amandel / en op
een note boom / so is de schozse gelijc de schozse van
de

De noſe/maer binnen iſt puryme. Begriſſijt op een queboom/geeft ooc een vreedde vrucht van ſarſden/na het narnrael vanden ſcluen queboom.

Intet de griffie van een purymboom oft ander ſruyt op de vjgeboom. ſo ſult ghy vruchtē hebben die voorts comen ſullen ſonber bloeyen.

Griffijt op een ſuer peerboom oft Witſartboom griffien van appelboomen/ſo ſult ghy hebben bloemingen en caſſanie appels: en om die te hebben tot Alderheyligen / ſo ſalmē die griffien op queboomē ende ander boomen die ſpade vruchten dragen/ en men ſal die moghen twee iaer ouer houden.

Preemt twee griffien van appelboomen/ d'een ſuer en d'ander ſoete/ende doecheſe wel vaſt ſamen als ghy die griffijt/ ſo ſal de vrucht hebben van beyde de ſmaken.

Ghy ſult criecken hebben op d'atēſche boomen/ die goet ſullen weſen om eten tot Alderheylighet/ toe/iſt dat ghy die griffijt op de moerbelleboom en op een wilge.

Intet de miſpel op de ſtekelbeſe/ en op de moerbelle/maer int griffien ſo maect de griffie nar in ho nich/ ghy ſult vzoegher en betet vruchten hebben.

Griffijt bruyncpeeren oft ſtekelbeſe om vroeger vruchtē te hebbē en op de witte bagedoorn of op de ſuerpeerboom om ſpade te hebben.

Ghy ſult vijgen hebben op d'een ſyde wit/ en op d'ander zijde root/iſt dat ghy de ſackens van twee dmerſche vjgeboomen wel vaſt ſamen binē en alſo plantet. En als ſy wtgebor zjn ſo binēſe wederom om datſe ſonden worden een houdt ende eenen ſtruyck. Andere plantent ſaer van twee ſtande vjgeboomē ſamen gebondē in een doecke daer na vorplanten by de planten die daer wt groeyen.

Om roode appelen te hebben / ſo moctmen den boom met witte begieten / oft roſclacrs planten by d'appelboomen.

De perren en sullen niet steenachtich zyn/ist dat ghy de plaetse daer de peereboon sal geplāt zyn seer neerstelic supuert vande steenen/ en daer op brengt geliste aerde/ en dan seer neerstelic begietet: maer is de plante alree eenen volwassen boom/ so moernē die ontdecken tot d'onderste wortele ende wechmen alle de steenen/ en dan weder daer op leggen d'aerde die ghy daer wt hebt ghebaelt / wel ghehilt/ doende daer must by/ ende also ghedeckt zynde sulc ghyse beghieten.

Den olyfboom sal een groote menichte vā schoone vruchten dragen/ist dat hy begotē wort met olie sonder sout/ gemengt met so veel soet waters: oft roos ist d'armen de wortel ronsomme wel belecht met potaerde oft clepaerde met hoopen stroo oft ossen mist daer onder gemengt / en dan beghieten met menschen gisse: en dat moet gedaen wesen in de houts daghen.

Als den olyfboom ontvruchtbaer so maect een gat ontrēt den strupe van eenen duyme wyde/ dat geheel door gaet/ ende dat gat sulc ghy vullen met twee tafelen van eenen anderen vruchtbaer olyfboom/ ende swyter dan met ghestropt leem oft mortel.

Is dat den olyfboom luttel vruchten draecht/ so moernē seken in haer wortelen een cleyn houtkē dat van eenen wilden olyfboom ghenomen is/ oft van eenen pynboom oft eycke.

Is dat den olyfboom sijn vrucht laet vallen/ soo moernē planten by sijn wortelen een mate booven.

Om te hebben half appel half peere/ soo neemt twee griffien en splijtle/ boechte dan tegē maken der sellende seer vast de halve griffie vande peere tegen die vande appel/ maer men moet wel toelien dat water niet en come inde boegge oft splere. Mē mach die doo wel griffie op wāt boom dat mē wil.

Om

Om te hebbē groot fruyt met steenē gelijc vooſ
geleyt is vande noten/pynpen en amandelen/so
neemt eenen pot oft een ander vat en vullet met
aerde: daer in graeft dzy steenen van sulcken fruyt
als ghy begeert/in sulcker voeghen dat de steenen
oft keernen vereenigen mogen:en legt de pot met
den bodē opwaerts/en maect daer een gat in/door
het welcke alle de steenen sullen bedwongen zyn
haer schueten te worpen/ en in malcander te verce
nighen / soo datse maer eenen boom zyn en sul
len/die in sijnen tijt sal draghen sect groote vruch
ten.

De granaet appel sal scer root wassen/ist dat ghy
den granaetboom begbiet met water ende looghe
t'samen ghemengt.

De suere granaet appel sal soete werden / ist dat
ghy de wortel vanden granaet boom / rontsomme
bedeckt met vercken mist / ende begbiet met men
schen pisse.

Intet de griffie van eenen perseboom op eenen
queboom/so sult ghy persen en queen t'samen heb
ben/Insgelijcs ist dat ghy de griffie van eenen que
boom intet op eenen perseboom.

De griffie van eenē amandelboom gegriffijt op
eenen perseboom / oft ter contrarien doet hebben
persen ende amandels/waer af de scozse en de kee
ne goet om te eten zyn sullen.

Om te hebben schoon fruyt met keernen / ende
vroeger dan d'ander / ghegriffijt op een hout / soo
neemt tacken van eenen peerboom oft appelboom
ende boort aen het onderste eynde cleyne gactkens
die niet door en gaen : staende ontrent een palme
van malcander/ en tegen een ouer: legt in elck gat
een graen oft twee souts/ ende legt dan den tack in
d'aerde met wat bauers/ende coxtet eynde boucn/
ghelijckmen de griffie doet als sy ghegriffijt is.
Ist dat den tack weder groen wordt/ hy sal veel
schoon=

Schoonder vruchten ende veel vroeger boorts brenghen/dan eenighen anderen boom.

Om de appelen soete te hebben/ so moctmen de wortels vanden appelboom bespraven/ met mensche pissē waer in dat gesolueert en ghemengt zyn geyten mist ende droetlem van ouden wijn.

Om groote criecken te hebben/ sult ghy dicwils moeten doen scheeren twee crieckeboomen.

Om te hebben groote menichte van appelen so moctmen beslaen contsomme den block vanden boom/ontrent eenen voet hooghe vander aerden/ met een looten plate die genomen is van een gaste:ende als den boom begint te blycen so salmen moeten desen looten bant afdoen. Men sal mogen alle iare vernientwen dese remedie/ om den appelboom vruchtbaer te maken. Tselue machmen ooc den peerboom doen.

Om te maken dat eenen boom dzyuen boorts brenghē/ bouen sijn natuerlicke vruchten: so lecht een wylgaert rancke aenden voet vanden boom/ ende doorboort den boom met een boort/ om daer door te mogen stekē de wylgaert rancke in sulcker voeghen datter twee knoopen zyn tusschen den boom ende datter van de rancke welen sal in twee boom:ende aldus sult ghy dien pellē en de schootse afrecken om dat de substancie vanden boom ende wylgaert rancke gemackelick souden samen groeyen ende vereenighen: Stoppet r'gat seer wel suer beyden syden teghen het incomen vande water/ ende ten eynde vande dzy iaren soo slydt de wylgaert rancke achter af/ en twee boom sal dzyuen draghen met sijn eyghen vruchten/ende al van eenen struyck.

Wylt ghy de inte van eenen appelboom op eenen peerboom/ende insgelijcs de griffie van een peerboom/oft van een duracine peerboom/op eenen peerboom ende ter contrarien/ so sult ghy hebben een

een vrecnde vrucht / de welcke ghy heeten sult
duracin appels oft persieappels / ende oock pees-
ten.

Vanden tijdt om te planten ende te verplan-
ten gegriffide boomen so vvel dicke
als dunne. Cap.xvij.

Sommige seggen dat beter planten is int eerste
vande Lente / om dat dan den boom rasscher wort
telt / bortet en wtspruyt / principalic in coude lande.

Inden Herst behoort men te planten veertien
daghen voor het Equinoctium : maer op hooghe
ende drooghe plaetsen / plantmen in beyde de tij-
den. Den eersten dach van d'wassende quartier
vander Maene ist goet planten ende sayen / maer
den viij. ix. x. xi. xij. xij. xvij. ende. xvij. niet. Ine
brieken vander Maene so coemt de vrucht vroeger.
Inde nieuwe Maene soo groeyen de boomen best /
ende zijn langer gheduerende / maer sy zijn langer
eer dat sy vruchten draghen.

Ist dat ghy door noot plantet in d'wassende
quartier / soo salmen de schueten vande boomen
moeten afstrecken als ghy zyt int eynde vander
Maene / soo sullense vruchten draghen ghelyck
d'ander.

Men plant in Loumaent / de plante dien de tae-
ken nues afghewoen zijn ende de steenen in ge-
tempert lant: maer in warme landen plantmen die
in October / Nouember ende December.

Men plant de tacken die dicke wortelen hebben
In October / Nouember ende December / maer de
schueten oft tackens worden geplant inde Meer-
re / als sy vande binnenschozse scheyden.

Ighene dat gheplant wordt int brieken vander
Maene / brenghen meest profijts by / ende hoe meer
darmen plant naest den eynde vander Maene / hoe
de boom eer profijt gheeft ende vruchten draecht:
maer

maer t'ghene datmen plant met d'wassende quare-
tier/ groeyt stercker en wort meerder van wortel/
hout ende bladers/ende is langer geduerende/hoe
wel dat sulcke boomen langer zijn eer datse vruch-
ten gheuen.

De boomen die veel mercs hebben / ghelijc vij-
gheboomen / moerbeie boomen / haseleer / ende
der ghelijcke / worden gheplandt sonder wortel/
van half September af tot Alderheyligen.

D'ander boomen met wortels / behooren ghe-
plant te wesen inden Aduent/ oft cozts daer na.

De dicke boomen worden verplant van d'een
plaetse op d'ander/inde maent van Nouember/ en
men moetsc snyen ende de tacken supuerē/ want
sy sullen dan te beter haer vruchten dragen: en als
sy de eynden vandē wortels ghepelt hebben so sal-
men daer rontsomme mist leggen in plaetsen ende
dorren die ghetempert zijn.

Men verplant van Alderheylighen tot in de
Meerte/dat de boomen beginnen te scheyden van
de binnensse schorsse:maer hoe eer hoe beter:te we-
teren so haest als de bladers gevallen zijn. Maer
in waterachtige ende conde plaetsen daer vertoest-
men tot in Loumaent ende Sporckelle/ ende men
macht niet doen alst regent/ oft als d'aerde seer
nat is.

De ionghe Inten die ghy gegriffit hebt inden
plantsoenhof oft elders/ behooren verplant te we-
sen/ so haest als de griffien ghevat ende verecnicht
zijn aen de snede van t'plantsoen.

Men moet de boomen wttrecken ende doe ver-
planten in gaerde oft ionghe schueten: en zijn sy eer
wtgetrocken dan ghyse verplanten moecht/ oft ist
dat ghy die doet brenghen van verre/ so moet men
de wortels rontsomme bedecken/ principalick om
te wachten van seghen ende sonne.

De kerseleers die suet zijn en mogen t'berplan-
ten

ten niet liden: want seer qualic connen de berplant te ionge schucten crigen/ principalic ist datmen de principale wortel quetst.

Vande plaetse ende vanden gront
int generael. Cap. xix.

De boomen diemē plant in valleijē/ groeyen gemeynlic wel / want alst regēt so zyn sy te beter begoten van het afdruppen van bouen.

In waterachtige plaetsen en machmen de boomen niet te diepe planten.

In hooge berchachtige plaetsen moetmēse wat dieper planten dan inde dalen/ en men en mach de putten niet te seer weder opvullen / om datse den rēghen te beter soude moghen nat maken.

Hoe wel dat op goede aerde de goede vruchten groeyen / nochtans op wat plaetse datse groeyen mogen/ so moetmense wel laten haer natuere nemen oft andersins sy en sullen niet goet van smake zyn noch gheduerich.

Siet dat ghy doock v boomen berplant in also goede aerde oft beter dan daer ghy die wortghenomen hebt / ende na dat de natuere van een peghelic begheert.

Ende indien dat moghelic is/ so berplantse in gelijcke sonneschijn/ als sy vanden eersten waren: ende om dat te doene/ so reekent nacttelick op de schoorse eer ghy die wotrecht/ de plaetse van daer sy de Sonne hadden/ ende onthoudt wel 't quartier.

Item plantse van een droeghe plaetse/ in een spade plaetse / ende van een spade in een warme plaetse.

De meestendeel van de boomen begheeren de middaechsche Sonne en bewaert te welen vanden wessen wint/ die hemlieden seer contrarie is/ principalic den amandelboomē/ auaupersien boomen/ moerbessie boomen/ vijgheboomen ende granackboomen: maer de castaignebomen / kerseleers/

gheboomen ende pruymboomen begheeren de
coude.

Op waterachtige plaetsen groeyen de boomen
ende worden seer groot/ende hebben veel bladers
ende vruchten/maer sy en zyn niet seer smakelick/
noch schoone van coleur noch om lange te betwa-
ren. Ghemeenlick draghen sy vruchten t'selue iaer
datse gheplant zyn/by al dien datse ghetwoone zyn
te draghen.

De boomen behooren alder dicst geplant te we-
sen op windachtige plaetsen.

Als dat ghy planten wilt op coude plaetsen dat-
tes gheen perikel en tijde vande coude so moet ghy
planten op de snytsijde teghen het Noorden.

Vande plaetsen ende den tijt, vvaer op yghelicken fruyt
boom begheert gesaeyt, geplant, ende gegriffiet.

te vvesen, int particulier. Ende eerst van-
den Amandelboom. Cap.xx.

De amandelboomen gheplant zijnde op wer-
me plaetsen bloeyen vroech ende draghen seer
veel vruchten: ooc in een ghetemperde locht groe-
yense seer wel: maer in een coude locht ende eenen
vochtigen ende waterachtigen gront en dragense
niet wel vruchten ende steruender haest. De steen-
achtighet sandachtighe drooghe ende werm aerde
hebbense gherate. Sy worden bequamelicker ge-
plant inde Herfst tot t'beginnel vande winter / dan
op ander tijden: want ten is niet goet die te plan-
ten inde Lente: om dattet eenē boom is die vroech
wtloopt. Sy behooren insgelijcks inden Herfst ge-
griffiet te wesen: om datie in de Lente bycans al
gebloeyt zyn: Men moetsē ooc saeyen in Loumaet
en spozkelke: alst werm is/ende op ghetemperde
plaetsen: oft in October ende Nouember in heete
landen. Om die te planten van haerlieder vrucht/
se moet men soeken groote ende nieuwe Aman-
dels

dels/die niet te seer dicke van schelle en zijn / ende ter datmen die plant/eenen nacht te woeycken leggen in water daer honich in is/ende dan in d'aerde steken vier vingers diepe/ met t'scherp eynde nederwaerts ende het ander opwaerts/ende dan dij mael ter maent begieten / ende altemiets grauen/ principalic twee mael ter maent . Om die te planten oft te griffen van schueten so salmen nemen de griffien van het hoogste vanden boom ende niet vande middelst/ ende mogen gegriffiet werden in de selue amandelboomen tusschen de schoffe ende het hout/ oft op perse ende puyrboomen/ hoe wel datter inteso goet niet en is als plantē. Men pluct d'amandels als haerlieder schoffe split. Welue machmen oock seggen vande auantperse boomen: Wese twee boomen en moghen den vorst niet wel verdragen/ principalic danantperse boom die ghegriffiet is: ende en staet maer half so lange als den amandelboom.

Hafelaer. Cap. xij.

De hafelaers groeyē in alle locht ende plaetsen/ maer alderbest in eenen magheren bochtigen ende sandachtighen gront. Als men die laeyt/ met moeste steken twee vingers diepe in d'aerde/ maer sy comen best voozt als sy geplant zijn van tacken ende schueten nues afghesneden/ die out ende niet hout t'samen hebben. Men plantse in October en November op warme ende getemperde plaetsen/ oft in Sporcalle en Weerte t'is ooc beter datmer sommighe tackens aen laet als men die plant/dan te plantē van enkele roeykens oft gaerden/want sy brynghen meer vruchten voozts.

Crickelaer. Cap. xij.

De crickelaers/ en kerffelaers/ begeerē een conde en bochte plaetse / en comē wel voozts in getemperde plaetsen/maer sy en connē niet verdragē te warmen tocht/ noch gemiste aerde/want het mist

D h is

is hen gheheel contrarie. Men machse planten van keernen op hooghe ende leeghe gronden/by t'gheberchte/in October/ Nouember/ December/ en Loumaent/ en men plantse ooc van tacken ende steenen/ men griffiet die in Nouember / oft na dat Palladius seyt vande twelfden December totten eerste van Sporckelle. Het is alderbest datmē die intet in Sporckelle, ende Meerte; en hoe wel dat de beste incisie vande boomen die gomme gheuen/ gheschiedt als de gomme noch niet en vloeyet/ oft datse ophout van vloeyen. Woorts de crieckboomen en zijn nemmermeer so goet geplant als gegriffiet/ sy en begeeren geen mist/maer willen wel dickwils ghesynert wesen van hacre drooghe tacken/ ende vande ghene die beneden aende voets groeyen: sy behoeven dock diepe putten ende dickwils ontgrauen te wesen / ende ist datmen begeert datse vruchtē hebben / soo moetmen calcic legghen aen de voets vanden boom. Sy mogen gegriffiet wesen op pyrnboomen/ cornoelboomen ende alderbest op penseluen/ so dat de soete crieckelaers ghegriffiet op kerselaers/ sachter criecken draghen/ dan die op soete crieckelaers groeyen die op soete crieckboomen ghegriffiet zijn.

Queboom. Cap. xxij.

Die Queboom begeert eenen rouden ende hoch ten gront/ so datmen hem alst drooch weder is by gebreke van reghen dickwils begietē moet/ pū ripalick ist dat hy by gebreke van eenen vochtighen ende waterachtigen geout gheplant is in eenen droogen/ stoenachtigen oft clepen/ gront/ want dan salmen hem darwils begieten moeten/ om goede ende seer vele vruchten te hebben. Alsmen dien plāte niet de wortel/ hy comt so wel vorts dat hy het tweede iaer vruchten draecht: en hy en draecht soo haest niet als men hem van tacken plant. Die vrucht moet gepluct wesen in October/ als de ma-
uel

uel comt / ende dat de vrucht gout gheel van roſent
wordt.

Arangeboomen, Poncillen; Citroenen ende

Limoenboomen. Cap. xxiiij.

DEN Arangeboom / Poncille / citroen en Limoen-
boom / begeert te weſen in een vochtige plaet-
ſe ontrent de zeeant / gelijk de citroen en limoen.

De Linden / Citroen en Poncille boomen ge-
laeyt te weſen in de ſecere: men plantſe oock wel
van planten en griffien / en men mach ooc poſ in
eenen roſ. Men griffiſte in d'v Apriken / Mey / in
den ſtruyck ontrent de woſtel / gelijk den Arange-
boom. Men machſe ooc griffien in ken ſchijcken
oft door eenen boom ſteken / in d'ander weſme
maenden / ſettende haer zaet in een pot oft coſſen
den boom daer ghy die in brenghen wilt. Ghy
mocht ſien breeder getracteer van deſe boomen in
tweede boeck.

Vijgheboom. Cap. xxv.

DE Vijgheboomē zijn van verſcheyden namere
en d'een draecht veel eer van d'ander / end' een
ne groepet beter op een laut dan d'ander. Mo ge-
ne die vruchten dragen eer dat de conde gbecomen
is / mogen in conde landen geplant worden. Ghe-
ſepnlic begeerens een warm locht / en bewaert
ſe zijn tegen te heeten oft te conden weder / ende be-
geeren ghemiste aerde / hor wel dat de vrucht beter
is in drooghe aerde: en zijn te gorten / ſo ſahen de
vijghen wel mogen bewaeren. De ghene die groe-
pen op drooghe / conde ende ſterftichte plaet-
ſen / zijn beter om te bewaeren ende van bettere
ſmake.

Te planten van de Vijgheboomen: zy vande
ſacken oft meentoe ſchuyten gheſchiedt in October
ende November in warme ende getempte lan-
den en in Sporkelle. Secere ende April in con-
de landen. De Bencuoſen planten de vijghtrach

de heel maent van Dooft ds 02 / met sijn vruchten
ende bladers / ende en schact den wijngaerde niet
meer dan de perleboom en doet : ende wil gegrif-
fiet wesen in April / inde struyck ende oock in de
schorsse. Siet in tweede boeck.

Appelboom. Cap. xxvi.

Den appelboom groeyt op alle plaetsen ende
begeert vette / swarte en vochtige aerde : waer-
om ist dat hy geplant is in sandachtigh ende cley-
achtigen gront / so moet men hem helpen met be-
gieten : en in geberchten moet hy gestelt zyn tegen
het Snyde. Men saeyt hem ooc lomtits maet met
cleyne potstij : hy bringt wat meer by / als hy van
tacken oft schucten gheplant is / maer de vrucht
coemt spade / ende en is niet seer goet.

De beste is dat men se griffiet op wilde appelboe-
men / puyneboomen / peerboomen : 6 perleboe-
men / perfiguiers / cornoilleboomen / ende princi-
palick op Ducboomen / van dewelcke dat appels
boorts comen / genaemt peerappels / ende begeert
alleone het eerste iaer in dert te wesen / noch en be-
gheert geen mist / hoe wel dat hy van mist ende af-
schen beter groeyet.

Peerboom. Cap. xxvii.

De Peerboom en begeert gheen seer ghemis-
te aerde nochtans salt hem seer helpe. ist dat men
alle twee oft alle dry iaeren hem mist gheeft mer af-
schen gemengt aen de doet vande boom : hy groeyt
yet redelick wel als hy besloten is tusschen mu-
ren / ende in het land want die geplant is in mager
aerde / oft droogere / of cleyachtige vrucht cleyne
ende harde peeren / in den boom is cleyne ende tere.
Die van eenen tack gheplant is gheweist / coemt
spade boorts : en groeyt beter die van wilt plant-
soen is dan die van saet coemt. Men plant hem in
warne landen in September ende October / ende
in conde landen in Spozkelle ende Meerte / ende

in

in ghetemperde landen/ soo wel in d'een tijt als in d'ander: hoe wel dat de peerboom die lancwoepige peeren draecht en ronde / vroeger hegeert geplant te wesen dan d'ander: hy behoort geplant te wesen van een leuende wortel oft van griffien. De leuende wortel en behdoort maer twee oft dry iaer out te wesen: de griffien behooren genomē te wesen van t'sop vanden boom: hy wort ghegriffiet op peerboomen / queboomen / amandelboom / en moerbefieboomen: maer gheintet van griffie op een moerbefieboom: soo sal hy roode peeren voorts brengen.

De mispelboom groeyet op dicke struycken / hy mach verdraghen een coude locht / nochtans beghert hy wel een warme ende ghetemperde locht ende een vette en sandachtige aerde. Hy wort geplant van wortelen ende van tacken in Augustus ber / men laeyt hem ooc vā steenē in aerde daer mist onder gemeengt is: hy sal seer veel vruchten voort brengen / ist dat men aendē voert vanden boom legt aerde ghemengt met asschen. Hy mach op hemelen gegriffiet werden / oft op peerboomen / oft appelboomen / van griffien die genomē sijn wt t'mid del vanden boom ende niet van het opperste niet moeste oock steken inde gespleten struycken dat de dorheyt vande schorsle die niet gheborch: en soude conuen voeden.

Moerbefieboom. Cap. xxxij.

DE moerbefieboom beghert een warme ende getemperde locht / vette aerde ende mist / meer geen vochticheyt: en wil geplant wesen in October ende November oft van boom oft tack gelijck de vngboom: en als men hem plantet so mengs men d'aerde met asschen / in diepe ende groote putten: t'saer geplant en bringt noch boom noch vrucht voort die deucht. Hy wort gegriffiet op castanice boom / appelboom / wilde peerboom / olme / en wil-

ren populier: ende als hy gegriffiet is op de witte populierboom: soo maecht hy witte moerbelen.

De auantperseboom begeert alsulckē aerde als de pruyboom / en groeyet van een steen oft van plantsoen. Hy wort geplant in October / Nouember / Loumaēt ende Sporckelle. Hy wort seer wel ghegriffiet op hantschen oft op eenen pruyboom / perfiguier ende amandelboom / maer alst drooch wedet is moct hy ghegranen ende dickwils begoten werden. Der ghehijcke oeffeninghe begheert de perseboom / de welcke niet en verschilt vande auantperseboom / dan dat de auantperse wat minder is / ende vzoeghet rijpe dat de perse: bouet also moctmen wachten te planten so wel de perseboom als dauantperseboom / op conde plaetsen die welter wind staen / ten zy by auontue: ro darsē ronsomme bewaert zyn met eenighen inueren / oft van ander boomē / tegen de winden. Sy begheeren beyde ghemist te wesen met haer bladers / ende en willen niet ouer de twee ofs dzy vinghers gheplant zyn in daerde.

Noteboom. Cap. xxix.

DE Noteboom groeyt in alle tocht en in alle aerde / hoe wel dat hy best groeyt in vette aerde / die wel ghebroken is: hy begreert ooc hooge en berchachtige plaetsen. Men plantse vande note en ooc vande schueren op salcken tijt ende plaetse als d'ahandelboomē / te weten op hooge ende wer: tse plaetsen in Nouember / ende in conde landen in Sporckelle en Meerte: en in getempert lant / so wel op d'een tijt als op d'ander: nochtan sult ghy de note wat late vdroogē inde Some die ghy planten sult in Nouember / om de vochticheyt wechte nemen: maer de gheue die ghy planten sult in Loumaēt ende Sporckelle / legt die eonen dach te bozen te weycken in kinder pills / men griffiet de note

noteboom in Sporckelle op hem schuen/ ende oock op eenen pyymbroom in eenen ghespleten strome/ hoe wel dat de noteboom niet wel en voortert als hy elders gegriffet is dan op hemselfen mits dat hem t'geschap van alle andere boomē tegen is. Men behoort hem te ontdekken rontsomme om dat hy door t'cruyt niet en soude hol worden. Men moet hem verplanten in drooghe ende waternelanden in October als de bladers geballē sijn/ ende noch beter in November: maer in coude landen in Sporckelle en in Merte/ ende in ghe-temperet lant in beyde de tijden: hy behoort oock verplant te wesen als hy twee iaer out is / in coude landen: ende van dry iaeren in warme landen. De note boom staet gheerne in diepe putten / in de grootte vanden boom: ende begheert oock seer vohde van malcander geplant te wesen te minsten wel veertich voeten/ om dat de schaduwē van sijn bladers hinderen soude d'ander note boomien ende oock ander boomen die daer ontrent groeyen worden. En plant noch en verplant hem neeminno-mer ontrent t'eycke/ oft in eenē put daer tot ander tijden een eycke gheslaen heeft: want tusschen dese twee boomen is dootlicke tyantschap ende haet.

Olijfboom. Cap: xxx.

DEN Olijfboom begheert alsulcken aerde ende Sonne als de wijgaert/ ende wort geplaut in staenachtighe aerde/ die niet swaer en is: ende als ghy hem plantet van een tack/ so plant hem in uogher aerde: want ist dat ghy hem plantet in vette aerde / d'olte die daer afcomen soude / soude er-gher sijn: hy begheert oock dickwils d'act d'ogheroert te hebben/ ende almen hem plantet in een waterachtighe plaesse ende diepe: aerde hy groeyt te beter ende brenghet meer vruchten voort. Plant hem

D v

hem

hem op een hooge en drooge plaetse metter wortel / oft van eenen tack inde maent van October / oft November / hy sal ghenoech groeyen / maer darmen hem geyten mist gheue / ende sijn wortelen breedt wtspreyde inden put / twee voeten van malcander. Hy mach ooc gesteken worden vaneenen tack / men griffiet hem op hemseluen / ende op den wilden olifboom / ende men supuert hem dickwils van sijn overbloedighe tacken. Sien in het tweede boeck.

Dattelboom. Cap. xxxi.

De Dattelboom draecht qualick vruchten voer dat hy hondert iaer out is : ende begheert te hebben warme oft getemperde locht ende lant : en de vrucht die hy draecht / wort rijpe / eer dat d'olifboom goet is . Hy groeyet gheerne in licht ende sandachtich lant / ende in r'wilde oft inde velden. Men plant hem in April oft in Meye / van een toughe plante met de wortel. De dattelsteen wort berich in d'aerde ghesteken in October / maer men moet affchen menghen onder d'aerde daer hy gheplant wort. Siet in tweede boeck.

Castanieboom. Cap. xxxij.

De Castanieboom groeyet gheerne op hooghe ende coude plaetsen / in subtile en bochte aerde / nochtan niet sauelachtich noch cleychtrich / maer eer swart : hy moet geplant zyn van groote en wick rijpe castanien de welke wter schoone vallē als sy vanden boom vallē / ende mogen geplant worden tot in Spozkelle : men moet en dochsetten sesse of gader eenen voer diepe in d'aerde ende en voer hatt malcanderen / ende twee iaren daer na elden verplanten verlich voeten van malcanden . Hy mach wel in d'aerde geleydt werden gelike de wick gaert jonge ende van niet weschieten / waer men mermec

meermeer gheplant van tacken sonder wortelen/
want hy en soude gheen cruyghen. Dit is ongheltick
kerer dat hy gheplant wort vande castaigne/ oft ge
griffiet in Meerte / April ende Maye/ op hem sel
uen in een ghespleten strouck oft sluyts / alreer
wordt hy oock ghegriffiet op binsten oft op wil
ghen : maer hy sterft van haest ende draech oock
wuchten die wat sterker van smake sijn.

Pijnboom. Cap. xxiiij.

De pijnboom begeert lichte ende stevnachtighe
aerde ende groeyt gheerne omtrent de zee sand
den plant hem in Octobet: ende Nouembet:
Siet in tweede boeck.

Pruymboom. Cap. xxv.

De pruymboom verdraecht de conde locht en
de dorste ende stevnachtighe aerde/ ende haest
nist om dattet sijn vruchten todcachtich maect
ende lichtelic doet vallen van den boom: sijn plāt
de pruymsteecken in Nouember in vette aerde/
eener doct diepe / oft in Sporkelle smact men
moet de pruymsteecken laten weycken dzy dagen
se haeren in lodge. Dit dan de pruymboom geplant
is dan sijn wortel / so en moeten hem niet stellen
in heede ende diepe putten / om dat hy sijn wortel
ken niet seer diepe en strecken noch hem in de op
hem seluen / op appelboomen / amandelboomen / per
sboomen / ende op elboomen / nachtons s'booms is
dat men hem griffiet op hem seluen / om dat als hy
ghegriffiet is op eenen boom die van sijnder spec
nics en is / so sal hy vromde en kleyn vruchten drae
ghen. Den sijn van inren is in Sporkelle oft in
Meerte ende in gheen ander stes.

De Pranaetboom boghet / en cleeyt oft vette
aerde: men siet hem in Meerte ende in April
op hooge plaatsen. Sien plant hem vande vande
rel/

rel: oft van racken / die den tronck ten buyft dicke hebben in October ende November: ende worde ghemact onder scherp / ende wort also niet cracht in d'aerde ghesieken. Men intet hem oock op alderhande manieren / maer in den April wordt hy gheintet vande griffie / men moet hem sijn aerde voren ende ontdekken twee mael t'laers te wotten eens inde Herfst ende eens inde Lente. Siet in tweede boeck.

Cornoelliboom. Cap. xxxvj.

De Cornoelliboom begeert een coude / dochte ende verchachtighe plaerse: maer op hoghe plaerse so verandert hi wat van sijn aert en maniere. Men griffiet hem int eynde van December ende in April op hemselfen / op doorn / queboom ende op peccappelboom / niet de schoffe en vande griffie: men behoort hem dicwils te ontdekken ende te begiten alst mogelick is / en acnde voer mist legget niet alshen gheintigt / in seet diepe putten.

Iuubenboom. Cap. xxxvij.

De Iuubenboom wort luttel in onsen landen gevonden / maer vele in prouincien / sonderlinge vanden in quartier van S. Espits by godes byscop gheerche in een warm locht / en in lichte ende vette aerde ende hy vrees de koude locht: hy wort gheplant van stecnen / van de griffie / ende vande leuende wortel.

Men behoort hem te planten vande griffie onder van de seuchtighe woerel in lichte aerde in droege eyde saeyden ende in April in warme landen / of in Oeype in koude landen met op stecnen te gader met het poot aede warms / ende steken comen voer diepe in d'aerde in putten die ghebalt sijn met mist ghemengt niet alshen / woerds een iaer daer na / siet ghy die elden veyplanten: hy beeft gheerne also langhe als de winy veynt / dat men hem voutsonne beelde niet eenen hoop stecnen /

die

die men moet wech doen als de sonder ghecomen is: hy begheert oock wel darmen dickwils off en mist aen sijn wortelen legghen.

Lauwverboomen: Cap. xxvij.

DE Lauwverboom groept op alle plaetsen/ maer liefste ontrent de zescant: men plantet hem inden Herfst oft inde Lente: van wortel/ van plante ende van rac/ ende wort doc gelegd in d'aer de in d'eerde/ als de vochticheyt tot de schorsse coemt. Men laept hem inde voorstede tijden voor den iaer/ eenen voet diepe in d'aerde vier besien te gader: maer als sy een iaer out sijn/ so behoort ghy die te verplanten daer ghy wilt datse bliuen. Hier sijn twee boeck.

De spacie diemen behoort telaten tusschen de fruytboomen diemen verplantet. Cap. xxxix.

MEN moet ten eersten considereren de grootte/ daer elcke specie van boomen toe comen mach/ ende oft de boomen ghewoone sijn seer groot te groeyen/ ende op wat plaetsen/ ende dien achtervolgende te maken d' spacie: want in goede ende vette gronden daer de boomen seer groeyen moghen/ moetmen meerder spacie laten dan elders. Ende hier op moetmen mercken/ dat eenen boom die opt ruyme gheplant is/ op wat plaesse dattet oock sy/ brenghet te meer vruchten voort.

Het dat ghy planten wilt dicke boomē op de rye/ en lancs den wech en tegen de hagen vanden velden/ so moetmen se plantē ontrent xxxv. voetē van inalsander: maer wilt ghy veel rye plantē op een plaesse so moeten die staen wel xlv. voeten of daer ontrent van inalsander/ ende ooc behoort so vette rye en rye van d'ander te staen/ om dat de takken hen soudē te gettiacheliker mogē wistroschen op de leghe tijden.

Tusschen

Tusschen de peerboomen / appelboomen en ander boomen van sulcker grootte ist dat ghyer maer alleene een rye en plant tegen de hagen van de velden ende elders / twintich voeten tusschen beyden sal genoech wesen maer ist dat ghyer twee ryen stelt lants de gangen vande houē / so moeten sy hebben ontrent xv. voeten spacie tusschen maldander : ende oock soo vele tusschen elcke rye / En plantse oock niet recht teghen maldander ouer maer seere oft sy geschakiert stonden: ende na datse wassen so moecht ghy ander cleyn boomkens daer tusschen planten maer niet te seer dicke op een.

Maer wilt ghy die plaetse gheheel beplanten met groote fruytboomen sulcke als voorsyft sijn / so sult ghy die ordineren gelijc een schaebert ende spacie laten van twintich tot dertich voeten tusschen beyden ende oock soo vele van d'een rye tot d'ander.

De pruymboomen ende ander steen fruytboomen van der ghelijcke grootte en begheeren maer veerthien oft vyfthien voetē spacie tusschen maldander in elcke rye; maer wilt ghyer alleene twee ryen planten lants de gangen vande hagen / so en behoenen sy maer ses voeten spacie int viercant: maer men moetsē sien te proportieneren na haer lengde.

De kerfelaers ende spaensche kerfen begeeren thien oft twaelf voeten spacie tusschē beyden / maer om te stellen in de groote leyen van uwen hounen / so sal hen neghen oft thien voeten ghenoech sijn.

De cleynē boomen ghelijc krieckelaers / quchomen / vygeboomen / haselaers en ander der gelijcke boomen hebben spacie genoech aen acht oft negen voeten in eenen bogaert ende vyf oft ses voeten lants een Leyē oft ganck vanden houē.

Als ghy wilt planten twee ryen boomen yegelicke

licke rjē met zjn soorte van boomen/so plantet de minste op de lēde vā daer de Sonne comt/ om dat de schaduwē vande grootste/ de minste niet hinderen oft letten en soude.

Ander gheboden van Fruytboomen
te planten. Cap.xl.

Ist dat ghy plantet peerboomen ende pruyntboomen/ d'een metten anderen soo ist beter dat ghy de pruyntboomen stelt ter Sonnen waerts/ want de peerboomen moghen wel de lōmbre lēden.

Iware ooc goet alst drooge weder is en ooc an der sijn/ dat mē den boom aen de wortel nat maecte eer dat hy verplant worde/ om dat d'aerde beter houden soude aende wortel: want hoe ghy hem meer van sijn aerde moecht laren hoe beter. Slaet oock wel gae in wat gheweste des hemels dat ghy hem nemen sult/ om te moghen stellen in gheleijcke situatie.

Men behoort niet te verplanten de boomen die den top afgeten/ geschozen oft ghebroken hebben/ want sy en groeyen so wel niet: ten ware dat ghy lieuer hadt den geheelen top af te houwen/ om te proeuen oft sy door sulcken middel souden weder gheraken te groeyen.

Men mach ooc plantē sonder wortel de boomen die veel mercs hebben/ gelijckijgeboomen/ moerbesicboomen/ haselaers en ander der gelijckerende v putten om v boomen in te planten behooren ses voeten diepe te wesen in clepachtighen gront/ maer in vochtighen gront soo veel niet. Maecht oock v putten wijdt ende breedt ghenocch/ al ist dat de boomen die ghy daer in planten wilt de wortelen niet seer groot en hebben: want daer moet goede spacie rontsomme wesen,

Als d'aerde te weech daer ghy uwe put maect/ be-
 fertle met drooge aerde oft verdoeft tot datse hert
 wort. Als sy te hert en te drooge misle en maectle
 bocht met water: oock moeten v boomen met de
 wortel in water ghestaen hebben / ist datse langhe
 wter aerden geweest hebben ontrent twee oft dry
 daghen. Ist dat sommige wortels van v boomen
 te lanck zijn/ oft de schorsse af / die salmen nues af-
 houtwen / maer dat de syde ghebloot is beneden
 come / als den boom gheplant sal wesen. want
 rontsomme het afghehouwen sullen ionghe wor-
 telen groeyen.

Het is een generale reghel datmen moet alle
 boomen eer datmen die verplant ende sonder-
 linghe die keernevruchten voorts brenghen/ als
 sy dicke zijn / eerst de tacken benemen ende rot-
 ten ende henlieden niet laten dan stompen van ee-
 nen vinger lanck / alcinets meer oft min na den
 rysch vanden boom.

De cleyne boomkens die noch sonder eenighe
 tacken zijn en maer een roeyken en hebben/ en be-
 hooven bouen niet gecort te wesen als men die ver-
 plant/ maer de plantsoenen die ghy griffien wilt/
 behooren de tacken ghesuoeyt te hebben eer dat
 men die verplant in den plantsoen hof.

Als ghy v boomen stellen sult in de putten soo
 moet ghy de wortelen wel wtspreyde/ ende maken
 datse alle ghelijck nederwaerts trecken/ sonder dat
 eenighe vande eynden opwaerts keere: sy en mo-
 ghen oock niet soo seer diepe in d'aerde gheplant
 zijn/ t'is ghenoech dat de wortelen so diepe gegra-
 nen zijn datter d'aerde ontrent een halve voet ouer
 ligge ten ware dat de plaetse seer heet ende steen-
 achrich ware: en vullet oock soo seere uwen put
 niet/ ghy en later eenighe plaetse rontsomme den
 boom/ daer t'water alst reghent mach in bliuen
 ligghen.

Als

Als v boomen sullen staen in de put/ende dat de wortels wel breekt ligghen/so tredet soetelick daer op met de voet/ en dan mengt wel ghemiste aerde met een deel van de gene die ghy sult ghegraven hebben tot den put/en stroyt die op de wortels/maer en legt de gats zijde teghen de wortels niet/want dat soudese mogen te seer verwormen. Ghy sult d'een aerde wel mengen onder d'ander / ende daer mede den put vullen latende vande cleyust vallen tusschen de wortelen.

Ende waert datter wormen waren in d'aerde die ghy daer in leggen sult/mengtse onder wat afschen daer men looge af gemaect heeft/ om te doen steruen/want sy souden de wortels mogen bescha digen:als nu uwen put sal opgevult wesen op eenen haluen voet na oft daer ontrent / soo salmen d'aerde met de voeten wel stijf neder treden ende doock recht ontrent de wortel / maer meer ist dat sy drooge is dan oft sy nat ware.

Maer ist dat ghy steket oft plantet in d'aerde de boom van eenen tack oft stak die geen wortel en heeft metten hamer oft metten houtē clopper/ en maect hem geen gat te boren met eenen ander stak/maer laet hem zijn selfs gat maken noch en laet hem so diepe niet in cloppen/ dat hij niet en soude moghen ingaen sonder de schorsse te bederuen en als ghy den stak sult indruuen/bint hem bouen aen het eynde / op dat hy niet en druuen niet en splitte.

Van Boomen te snoeyen, te ontschoeyen,
ende te cuyfchen. Cap. xlij.

De crage ende onachtsaem ackerman / seyt dat men nemmermeer en behoort te conen aen den boom na dat hy geplant is: maer de eerste huyf man seyt/doet den acker en den boom deucht/so sullen sy v deucht doen/en ooc hy en sal nemmermeer deucht noch veel duchten van zijn boomē hebben

die niet neerflich en is om die te cnyfchen in de winter ende int eynde vanden Herft: want aen gaende het fnoeyen ende afnemen vande tacken het is feker dat eenē boom die veel houtfcricht/ moet gefnyuertende gefnoeyt werden voor kerfsmiffe in den Aduent/om hem af te nemen fijn oueruloedich hout en fchueten die hy te groot en lauck worwoypt de welcke hem beletten veel hotten van bloeffems woorts te brengen; d'welcke doende fo en behoort men niet te comen aende principale tacken. Men moet hem ooc de tacken benemen en corten als hy staet achter ander boomē die hem fijnen dach bene men en belettenop te climmen om de Sonne bouen te winnen.

Alst dat de Sonne niet en fchijnt ouer al op den boom/de tacken die de cracht ende het licht der sonnen niet en hebben / die en brengen geen vruchten woorts: waerō dat men moet aenmerckē na dat hy groeyt de tackē die d'ander verduyfterē en t'licht benemen/ en die afhonwen alst loof ghefallen is.

Het is ooc gheheel feker dat een doot hout aen eenen boom den tack doet fteruen / ende oock ten laetften den ghebeelen boom/oft ommers belet op te climmen ende te groeyen. Soo moet men hem dat af nemen het doode hout / t'zy inde winter oft inde Somer: dat quaet gebeurt principale den on den boomē/oft den iongen/ die de Sonne te heet ande te fterck ghehadt hebben/ na de plaetse datte ftaen oft door eenich ongheluck van blicsem/ donder oft storm oft van eenighe beeste aende wortel/ die haer eenich fuc vande wortel afgebeten heeft/ oft dat int finken in d'aerde oft int ontdecken de fpade oft houweel de wortel oft eenige tackē wack bequetst hebben.

1. En ist datmē remedie doet aen t'gene dat bouen der aerden is/ noch meerder neerflicheyt behoeuet t'ghene dat in d'aerde is: want de wermtē vande aerde

aerde ende van het misch ghenereert ghewornte aendē voer vanden boom die de wortelen eren/ oft woijt oock altemets rontsomme van hem door ouerbloedicheyt van voetsel so veel scheuten ende spruyten datse dē boom bederft en onvruchtbaer maect/ behaluen noch datse d'ander boomen hinde ren ende haer voetsel benemē: daerom salmen die inde winter tot het diepste vande wortel ontgra uen en afnemen dat hen lettende is aende wortel/ en snoeyen/ en de schucten elders verplanten/ ghe lijck van appelboomen/ pruymbloemen / en sulcke meer ander boomen / om die dry iaer daer na te griffien. Men moet oock aenmercken / dat de ver plante haselaren schueten/ de beste haselnotē voorts brenghen.

Men moet den boomen oock gheuen eenige re creacie inden winter na den arbeyt die sy ghehadt hebben int voorts brenghen van haere vruchten/ soo dat men niet ontdecken de wortelen surueret ende het is wel van noode dat den reghen ende sneeu die het maken/ principalic in heete ende droo ghe landen / ende plaetsen die seere ter Sonne staen. Ist oock dat de schoyffe vanden boom be ghint te verdrooghen / ouermidts datter luttel voetsels in is/ soo graeftmen aen de wortel eenen dooden hant oft ander doode beeste om te verheu ghen/ ende sommighe manden van goet ende coyt mist om te verwermen: maer te contrarie / ist dat d'aerde te vet ende wormachtich is / soo doet men daer aen affschē daer looge al gemaect is. Man ont heyt worden de boomen moschachtich ende de ion ge worden ooc moschachtich vā zeer groote vochticheyt en droochte: dit quaet etet en vermaget dē boom gelijc dē schoyfsheyt de beeste. Men mach niet geloouen dat hen sulcs soude mogen toecomē van het mosch datmen bint rontsomme ende onder de wonck vande griffien. Men moet hen dit quaet

beteren met ontschoeyē/gelĳc hier vozen verhaelt is/ende ooc inde winter cuyſchen met een houten oft beenen meſken/om dat het moſch niet en ſoude voorts cruppen/eñ metter tijt den geheelen boom bederven. Die begheert te hebben ſchoone ionghe boomen/die moette rontſommed'aerde omgrancn eñ ſnyeren vande ionge ſpruyten van Meerte tot in October/eñ dat ſo onderhouden tot datſe groot zĳn/eñ als ſy ſullen groot weſen/ſo en ſal mē d'aerde maer tweemaal omſpaeyen:maer inde winter oft ſy groot oft cleyne zĳn/ ſo moetmen d'aerde wechnemē rontſomme den voet/eñ mengen die met miſt/eñ dan weder legghen in den put/om dat ſy alhts ſouden hebben vochticheyt eñ ſoeticheyt vanden hemel.

Ende inde Somer ofr alſt wotermaten heet is/ſo behoortmen te bewaren ende te vergaderen een hoopken verſche aerde aenden voet vanden boom om te ontgaen de hitte ende droochte van deſen boom.

Men ſnoytſe eñ men cort de tacken vande boomen/als ſy beginnen groen te werden ende te boten/te wetē in Meerte eñ April/maer het ouervloeydich hout moet vaſt aenden ſtronck afghehouwen zĳn/want de vetticheyt vandē boom ſal den houtwaerſt geneſen/twelcke ſo wel niet geſchē en ſoude waer datmenſe inde winter afhieuwe:ende om te bewaren datſe door de dicke vande ſware ende dicke tacken niet af en ſchueren / ſoo en ſcheydet de ſchorſſe niet vanden ſtronck/maer houtſe eerſt af eenen halven voet vander aerden/ende ſaecht dan de reſte voorts af vaſt aenden boom/ende legghet ſaghemēel op de ſtede.

Iſt dat ghyſe ſnoeyet ende ſtronckt inde winter/ſo laet de tacken noch lant genoegh/om na der hant voorts af te corten in Meerte ende April:maer wilt ghy de dicke eñ oude boomen ſnoeyen/eñ her
de

de tacken afnemen om die te nieuwen/ als ghy siet datse beginnen geel te worden/ dat salmen moeten doen terstont na Alderheylighen/ alst loof geresen is/ ende eer datse weder beginnē haer vochticheyt te crijgen: ende afhouwende enā saghende de tacken/ so later noch stompen wtstaen aenden struyt/ om daer op te griffien nieuwe griffien/ afhouwende sommige wel lanck / en anderoeter/ na den eylsch vanden boom/ ende na dat de tacken quaet zyn/ om dat de gene die bliuen/ te meer vochticheyt en substancie soudē hebben.

Alst dat den boom van ouderdom oft andersins niet meer en draecht ghelijck by plach/ so en salmen hem niet gheheel ende al de tacken afnemen ende stoncken/ maer alleene de doode tacken. Men moeste doock de wortels ontdekken na Alderheylighen/ ende splijten de dickste wortels/ ende inde splijten steken scherueren van seer harte steenen/ ende daer ooc in laten steken/ om dat ter de vochticheyt vander aerden soude mogen incomen. Woorts int eynde vanden winter/ sult ghyte weder decken niet goede aerde.

Als de ghegriffide tacken van d'ij oft vier iaren out/ ghebroken/ afgaeten oft beschadicht zyn vande heesten/ oft datmen siet dattet out niet deughen en sal/ so salmen die afhouwen/ en weder griffien daer op hooger oft leegher dan sy waren. Ghy sultet oock mogē op griffien van het tam hout dat ghyt afsnyden sult/ maer dat sal moeten leegher zyn int plantloen/ ende oock dattet wederom wel tot ghe-
 Oeten zye gheueelt op het plantloen van het eerste seyle/ dattet gegriffie was/ maer en treet deschuerē niet af die wt het plantloen comen/ tot dat ghy siet dat de griffien inuene schueren geworpen hebben/ want ghy soude by auonturen het plantloen de elkeruen/ het weiche ghy soude wel moghen inoet griffien/ waert dat de iaren slijuen.

Als de griffien die ghy ghegriffit hebt / nieuwe schueten gheworpen hebben ghelyck van twee of by voeten lanck: ist datse wtworpen cleyne overbloedige schueten ontrent de goede tacken die ghy wilt houden groeyende / so snydt dese quade schueten af wel vast aen de griffie / ia int selue iaer dat ghy die ghegriffit hebt: maer dattet zy inden tye dattet hout noch sijn ieucht en vochticheyt heeft.

Het sal oock goet wesen datmen afsnyde sommige vande principale leden vande schueten ende griffien / int eerste iaer / by al dien datter te vele is / en die elders op griffien. En binnen by oft vier iaer daer na dat sy sullen ghegriffit zyn / ende dat de griffien wel sullen besloten hebben het plantsoen / so snydter wederomme af / ist datter so vele gebleuen zyn: want het is ghenoch voor eenen boom / datmen hem late een goedt lit voor elcken stomp / principaelick de ghene die tonck hebben ghegriffit ghetweest met een griffie / want de boom sal ten laesten te schooder ende beter zyn. Maer heeft den boom ghegriffit ghetweest dicke zynde / met meer griffien so sonder men hem moeten meer late / na dat ghy sien sult datter van noode is / om weder wel te ouerdecken de splieten ende sneden van het plantsoen.

Als v boomen beginnen sullen te groeyen / so sal men die wel moeten regeren by oft vier iaren oft meer / tot datse wel gefatoneert zyn / haer afsnopen de de topkens bogen af / ende de cleyne dunne tackkens van het overvloedich hout / tot datse zyn een mans lengde hooghe oft hoogher / in dien het mogelijc is: ende recht en schiet haer seer wel de principale leden ende tacken / so dat den eenen tack niet te na den anderen en come: ende en bindt oec b'een aen d'ander niet / als sy beginnen dicke te worden: men moet oock sommighe afhouden / ist dat den boom binnen te dicke van houte is / om datter de Sonne door schijnen soude.

Den

Men mach aende boomen houtwen banden een
sten dach van Nouember tot int eynde van Meer
te: maer siet toe datmen niet te diepe en houtwe:
ende is dat ghy de watterschueten banden boom
afhoutet die geen vruchten en draghen/ en dattet
zy int breken ende laetste quartier vander Maas/
dat salse doen te beter vruchten dragen. Ende als
den boom die ghy sult ghegriffit hebben dicke sal
wesen/so sult ghy hem moge de schenten afnemen
ende laten hem alleene de griffien.

Om de fruythoomen te ghe-
nemen. Cap. xlij.

Ghelijc alle vinge die hare wasse en sterre nemē
vander aerden eenich gheboelen hebben van
t'ghene dat haer nuytende profytelic is/waer door
darse lenen; alsoo hebben sy oock sommige par-
ticuliere siecten toekomende ende haer oorspronck
hebbende van t'gene dat hen contrarie is/ oft oock
door ouderdom/ oft gebiet oft te groote ouerbloe-
dicheyt van t'gene datse voedet. Men sal hem dat
niet verwonderen is dat de boonten int particu-
lier/ altemers lyden eenige schade waer door dat-
se souden moeten sterven/ in die dattet gheen
hulpe ende remedie terstont toe gedaen en werde.

Alle boomē die door worm en crache vande wortel
oft anderzins sullen gecelouen oft gebroeten wesen/
die salmen helpen en ghenosen niet lijce/ schapen en
verckens mist.

De cruyden die rouwsomme de boomen groeyen
trecken na haer het voetsel/ daerom moctmen die
neerfelick wt wien ende metten houters oplich-
ten de schelle vanden boom/maer niet woers.

Als den boontet dicke en wort/ en telcer lan-
ge is eer dat hy rache wtwoypt en opwaerts groe-
vet/ so sult ghy na dat ghy hem de wortel ontdeckt
hebt op den vooisseyt hem sommige wortelē
maect niet de principale spijten: en daer op legget

verckens mist ghemenght met ander aerde / en-
ne somtijts rontsomme de wortels worpen droef-
sem van seer stercken wijn / en het moesch afschra-
ben met een groot houten mes / sonder de schorste
te quetsen. Ende inden Somer als d'aerde te nat
is / so waert goet dat men groeve aenden voet van
den boom rontsomme de wortelē die inden win-
ter niet en hebben ontschoeyt geweest / en menght
ter onder sommighe goede aerde.

De fil is een siecte die de schorste vertoert vande
boomen: men moet dan wel reyn dese smette afknij-
den int eynde vanden winter / met een scherpsnij-
dende mes oft yser / ende legghen op de woude oft
siede wat offen oft verckens mist / ende omwin-
den met oude doekkens ende seer vast binden met
reenen wissel / ende so lange also ghebonden laten /
als de plaesters daer aen houden moghen.

Tegē de wormen die inde schorste groeyen van-
den boom / so moet men incisie doen daer ghy de
schorste siet: gheswollen sien / ende die splijten tot
aen het hout / om dat de vochticheyt ende infectie
daer wt soude mogen loopen: voorts sult ghy met
een haeckken de wormen ende het rotte van bin-
nen weghalen / so haest als v moghelyck is / en ste-
ket binnen daer in ende oec bouen op de splete een
plaester van offen mist oft verckens stont ghe-
menght ende ghesloten met sawe ende een luttel
ongeblyst calck / ende windet ende bindet wel vast
daer op ende laetes so langhe daer op alst houden
mach.

Windroffen oft groufloppe vander olien ghe-
goten op de wortels vande boom die de geele heb-
ben / oft conischens sieck zijn / doetle groote deucht.

Daer groeyen oec cleyne heestkens seer ghelyck
Calanders / ende zijn wat peerts oft swert van co-
leur / ende sommighe hebben den beck lanck ende
scherp / ende doe seer groot vander ende schape den
ghe-

ghegriffiden intē ende ander ionge boomen/wane sy byten af de ionge schueten die noch mals zijn en eenen vinger lanck: men moeter met schoonen daghe/als ghy die daer acn siet/soetlick de hant oplegghen/sonder den boom te doen roeren/want sy laten haer terstont vallen als mensse meynit te nemen/om datse niet en connen terstont wech gheblieghen/Ende ist datse haer niet en laten vallen in v hant/nemse af met de ander hant vande schuete.

Teghen de flecken ende mieren so legt asschen ende saghemeel acnden voet vanden boom: ende alst daer op geregent heeft/so leghter weder ander op/sonder wech te nemen het ghene dat ghy eerst daer op hebt gheleyt. Oft settet oock sommighe cleyne pottkens vol waters acnden voet vande selue boomē: oft gieter wjndioesem rontsomme.

Als den boom sijn vrucht verliest/so moeten om den struyck vanden boom veyl winden ghelijck een croone/oft een plate van loot daeromme legghen oft voor het beste/so salmen de wortels vanden boom ontdekken/ende door booren/ende int gat steken eenen steck van coernollicu hout.

Als de boom sijn bloesem verliest/oft dat hem de bladers af vallē/so salmen hem de wortelē ontdekken/ende rontsomme met bosnen stroo bewinden dat int water gheweyt is.

Het beste is datmen inden winter siet na de rupsenen/eer dat de boomen bladers hebben/ende ist dat ghy eenighe poppen/netten oft sac siet van rupsenen/so nemse af met instrumenten daer toe dienende eer datse leuendich worden. Daer en snijde van het hout niet daer ghy metter hant niet acn en moecht/dan so luttel als ghy meecht/ende supreer het hout wel ouer al datter gheen eyeren en bliuen/ende siet dan beneuen acnden voet van den boom ofter gheen cleyne rupsenen en zyn die

daer souden mogen spinnen/die daer gecropen wa-
ren ende vast laten tusschen de schueten en wor-
ten: Ist datter eenige netten ghebleuen zijn tot in-
de Lente/ oft dat eenige mist oft neuel nieuwe ge-
generceert heeft/ soo liet op de middach waer dat sy
woonen/ en daer ghy die sult sien sitten met hoop-
kens by een t'zy tusschen de tacken of op de tacken
so suldy die met v handen omwonden met oude
doeckens oft breede bladers afwerpen en neerste-
lic dooden/ die terstont met beyden handen doot
doutwende/dicwils dat herdoende/ en wel toefien-
de datse niet beneden ter aerden en vallen: maer
wacht v datse v niet en spuyten int aenschijn.

Als den boom te seere wrloopt/so moctmē hem
na dat hy onschoept is sommige wortelen splijten/
maer niet vande principaelste/ ende t'water datter
in is doen wrloopē so verre alffer eenich is/twelc-
ke hem also goet oft beter is dan den mensche het
ader slaen: want door dese medecijne gheeftmen
den boom een nieuw leuen.

De steete en t'gebrek vande schozse vandē boom
comt vande vochrichcyt vande plaetse daer den tac
heeft gheplant gheweest: ende oock ter contra-
rien de boomē worden crom en slijm/als de plaet-
se daer sy geplant zijn te drooge is. Om te beware
de ionge tamme boomen inden plantsoen hof/ en
te maken datse beter groeyen/ so moetmen die een
mans lengde hogge deeken met stroo en het deescl
sal rusten in de lengde ende breedte op persien.

Om eenen boom die te lange is sonder vruchten
te dragen te voorzeden boort een gat inden dicsten
tac van sijn wortel/sonder die geheel doze te boor-
den en steket eenen stock int gat dat ghy gheboort
hebt/ en stoppet boorts met was: deet dan weder-
omme v wortel/ en den boom sal het naestromen-
de saet vruchten draghen.

Wghy sult de boomen die eerst hebben gheplante
ghe-

gheweest en beginnen te verdrooghen seer helpen ist dat ghy de aerde omgract ende beghiet: men moetsc ooc beschermen tegen de hitte hen helpen: de niet eenich dinc datse bedect en teghen de coude moermentse decken met stroo.

Men doet de wormen sterue niet verckē strouc/ oft niet menschen pisse gedaen int gat daer de wormen zyn oft ooc niet ongebluscht calck: maer is de schorsse te veel plaetsen gequetst/ darmen die splijte en ooc een luttel aenden voer vanden boom/ so dattet de vochticheyt mach wtloopen.

De wormen groeyen alst vocht weder is / inde vruchten die clochuyfen hebben ende dat behoort: men hoor t'beste den boom gheheel te doorbooren met een hoor also na de wortel alst mogelijk is/ oin dat de vochticheyt daer de wormen afgroeyen daer lancs wdruppen soude.

Isst dat de appelen van den bodin vallen / splijse de wortel/ ende sterct in de selne splere ten keye.

Isst dat de vruchte niet t'scherpe opwaerts groeyen/wasche de voer vanden boom met porcelayne water en afyn/ oft doeret in wylde oeslem/ oft neet twee deelen olie van oljucn en een deel swert peet samen gemengt/ ende stryctse daer in de: oft legt aschens aen de voer vanden boom/ oft ernich dat vol waters conssijnt den boom/ oft eenen reep gesneden en gelijct met perorolie/ oft een coorde hen bestrecken niet verckens bloet daer quic siluet onder gemengt is.

Om de nieten te doen steruen conssomme eenē bodin men moet d'aerde weder decke ontrent den seluen boom/ ende dat op leggen voer oec loet van het schouwen.

Neemt oock eycken saghemel etmalogget wel sickē ende voer vanden boom/ ende den teghen die daer op sal vallen/ sal maken dat de nieten van daer verrecken vallen/ oft steruen.

Om te bevaren ende te houden de vruchten der
boomen om genomen ende geten te vverden
in ende buyten saisoene, Cap. xliij.

Tenis niet genoeg dat men de fruytboom ge-
oeffent ende wel onderhouden heeft / als men
t'fruyt niet en weet te houden ende goet te bewa-
ren oft om te vercoopen int wtcomen vanden iare
oft voor t'gebuys van den huysman ende sijn huys
gesin / principalis op de plaetsen daer de beste ende
smakelicste vruchten groeyen / waerom dat wy wat
schryuen sullen van de maniere om t'fruyt te bewa-
ren en goet te houdē / en beginnē vande Amandel.

D' amandel is ripe als sy begint haer schorsse te
verlatē. Ist dat se gewasschē wort in pekē / so wort
se wit en blift lange goet / en noch langer / ist dat se
terstōt gedroocht wort: ist dat se haer schorsse niet en
kan quēte wordē / so moct men se wat rijts op t' stroo
laten liggen ende corts daer na sal sy die verlaten.

De Cassanen sullen goet bliuen tot in t' begin-
sel vander Lente: ist dat se eerst gedroocht werden
inde lombre / en daer in een hoopkens gelegd op drooge
plaetsen / oft in sauel ouerdeet. Sommige spreyde
se op hoopen / oft sy grauen se in sauel / in sulcker
hooghen dat se makender niet en geraken. Ander
legghen se in corren oft manden vol stroo. By
selt praesen / oft se binnen goet zyn / ist dat ghyle
wort in con water: want sulcken sy te grond se
zijne binnen goet: maect sy rijpe se op t' water / se
zijne bedoruen ende gelchend.

Men sal de cricken bewaren moech / ist dat ghi
die vanden boom pluct voor der sonnens opgang
en day uelken eerst is in den vachter. inden ho-
dem een lage licht van Cuele gemaeet: daer en sult
ghy van leggen een lage broedse / en op de cric-
ken weder een lage Cuele ende dan bespoert men
een groot deel siet en alen. D' amandel sulcken men
gen bewaert werden met een blader / en de sel-
ue ma-

ne maniere gheleyt. Men droochte oock wel inde Sonne oft sy werden ghesoden in haer sap ende gheconfijt met suyker om langhe goet te houden.

Ist dat ghy de Citrone bestrijct niet ghetepert plaester/ghy sultse t'gheheel iaer goet houden sonder verrotten: ist dat ghylse bercht oft ouerdeect met gerste/sy en sullen niet rotten/oft ist dat ghylse sluyt in eenich vat.

De Cornoillie wort geleyt om bewaert en goet ghehouden te zijn in een glas / dat een redelicken wijde mont heeft en gestekē int suyker oft honich/maer het sap daer de Cornoille in getonfyt wort/ is seer goet tegen den loop des buycs.

De Queen bewaren hen seer wel in wijn droefsem/en noch beter ist datse geleyt worden in eenen nieuwen pot die wel toegestoppt is ende ghesloten in een wijn vat oft inden wijn ghedoopt. In deser manieren sullen de queen versck bliuen / ende de wijn sal seer lustich en smakelic zijn. Sommige bywarensē in cas/ oft in gerste/ oft in sagemeel/ oft in vjgebladers. Ander-deckēse met bladers en leem/ oft met potaerde/en droogense dā inde Sonne: en als sy die gebruycken willen/so breekēse den leem af/ en binden de queen alsulcs als sy die daer ingedaen hadden. Maer ghy sult weten/ datmen de queen / niet en mach bewaren op een plaetse daer ander fruyt legt / want sy doer hare reucke en bitterheyt bederuen de andere vruchten die daer ontrent zijn:ende daer toe het vat oock.

De vjgghen sullen alrijcs versck bliuen ist dat ghy die legt in eenen pot vol honichs/wel toeghestopt in sulcker voeghen datse inalscander niet en gheraken / noch oock den pot seluc: Oft oock ist dat ghy elcke vjghe op haer seluen in een couwoorde legt / ende dan de rauwoorde hanghet op een lomberachtighe plaetse/ daer vier noch roock comen en mach. De drooghe en sullen niet bejeruen/

nen / ist dat ghy die neffens een legt op een hoerde inden onen / na dattet broot wtghetrocken is / ende daer na legt in eenen nieuwen aerden pot die niet verloot en is.

De noten sullen langhe goet bliuen / ist datmen die met stroo dekt / oft met drooghe note bladers / oft in een coffet sluyt van noteboom hout ghemact: oft ist datmen die menght onder auyrn / den welcken sy afnemen het meeste deel van haren stercken rueck.

De grauactappel blijft goet in soete olie / in honich / ende oock bewonden ende ghehanghen aenden solder / in een plaetse die seer dicke toe ghestopt is / ende daer niet en vliest / oft oock inden kelder / maer siet toe dat hy niet en verschimmele.

De appelen bliuen goet op een coude plaetse / die de vensteren heeft staende in vloorden dewelcke gheopent sullen werden alst schoon weder is: oft op stroo / oft in gerste / oft in eenen pot die van binnen met was bestreken is ende wel toe ghestopt: oft in een aerden vat dat niet verloot en is / ende gaten heeft inden bodem / ende bouen wel toe ghestopt is: het welcke alle de winter sal hanghen bliuen aen eenen boom / en d'appelen sullen allulcs bliuen als ghy die daer in gheleyt hebt. Sommige windense elck op hem seluen in vughe bladers / daer na ouerdecken sy die met moztel van witte potaerde ende drooghe moztel / ende legghense inde Sonne.

De mispelen worden bewaert in cleyn bepecte vatē / oft ooc gelegd in pottē tusschen wyndruyuen.

De oliuen worden gheconfijt met pekē / oft met een mixture van honich / alyrn ende sout. Sommige doender by poleye / munte / dille ende lenticus bladeren. Ander / lauwerbladeren: ende ander lauwerbesien oft bakelaer.

De peyzen sullen lange goet bliuen / ist datmen
de sterck-

de steerten vande peyzen bepcet / ende also ophan-
ghet. Ander legghen de peyzen in eenen nieuwen
aerden pot ende gieten daer op so veel ghesoden
wijn / oft most / oft wijn / tot dattet vat vol is. An-
der betwaren de peyzen ouerdeckt met saghemeel.
Sommighe legghense wech met drooghe nooten
bladeren: oft oock in eenen aerden pot die niet seer
ghebacken en is / ende gietender op wijn eride
most / en stoppent wel toe / en bewarent. Ander leg-
ghense in putten / op een plaetse die niet verre van
lopende water en is gheleghen. Ander snyden in
quartieren de witte Cassinen / de Rodispeyzen en
Eusebianē: en nemē alle de kernē wt / en droogense
dā inde Sonne om datse souden goet wesen inde Lēte.

De moerbefien / die in een glas seer wel gestopt
staen / bliuen langhen tijt goet / maect men moets
ouergieten met haer sap.

De Citron en Arange appel wordē indē kelder
goet bewaert / liggende verichyden van makande
ren: oft in pekē van verius / oft sonder sout / oft ge-
lyck confiture met sout ghelyck de Olive.

De persen diemē heet duracinē worden bewaert
in pekē / oft soeten alijn / oft ooc de steen wt gedaen
sijnde / inde Sonne ghedroocht ghelyck de vyghen.
Sommighe confitense met honich.

De Coznollen wordē geconfijt met soetē wijn
oft ooc als sy gepluct zyn so neemmen de hartste /
en men legghse te moerwen in aerde vaten / doende
die vol oft bycans vol / beset met plaester: de wel-
ke men set oft graeft in eenen put van eenen voet
diepe / op een drooge plaetse / daer de Sonne coemt /
wel ouerdeckt met aerde . Men machse oock oner-
mits snyden ende dan inde Sonne te drooghen
legghen.

De prunē van damast salmen in potten leggen /
ende ouergieten met nieuwen oft soeten wijn tot
dat de pot vol is / ende wat seer wel toestoppen.

Hoe

Hoe datmen Cider oft appeldranck
maect. Cap. xliiij

In de Landen daer geenen wyngaert en groeyt/
oft daer de dryuen niet sonderlinghe goet en
groeyen / al ist datmen daer bier mach vrouwen/
nochtans om den minsten cost ende het grootste
profijt / so maectmen daer dranck van fruyt / ghe=
perst met de perse ghelijck men de olie doet inde
landen daer de olif boomen groeyen.

Den dranc diemen vande vruchten maect / wort
ghenaemt Cider / ende is tweederhande / te weten /
peyz / Cyder die lansc deuren mach / en appel Cider
die eer mach ghedroncken worden.

De peyzcider is menigerhande / oft hy wort ge=
maect van malsche ende smakelicke peyzen / oft van
herde wilde peyze: oft van goede gheete peyzkens /
die wel gheoeffent zijn.

Sommighe fraeye ende excellente manieren van
te confijten de fruyten, om het gheheeliaer
ouer te bevaren. Cap. xlv.

Off quercruyt te maken so neemt queen ende
maectse schoone: ende als ghy de keernen wel
wtgenomen hebt / so laetse sieden in versch water /
tot datse beginnen te breken ende te barsten / ten sy
dat ghy die lieuer hebt in vieren ghesneden / dan
doetse door eenen reynen tcompst / so datter niet o=
uer en bliue dan het grofste: tot acht pont van dit
doorghedaen moes / doet dry pont fijn sukers /
menghet wel onder een / ende laet dan sieden met
een cleyn vierkē / althys wel roerende met een bree
de honte spatel / tot dat ghenoech ghesoden is : het
welcke ghy weten sult als ghy siet datter niet meec
aende panne en blijft hanghen / want dan salt ghe=
noech gesoden zijn. wilt ghy specerie daer by doert /
ghelijck Caneele / nagels / muscaten ende gengber /
men sal die daer in doen alst bycancs ghenoech ge=
soden is / ende wel onder een roeren niet de spatel.

Op de

Op de selue maniere/ sult ghy mogen bereyden de
Persien/peyren ende ander scrupen.

Om te maken goede marmelade / so moetmen
ten eersten de queen supueren van haere keirnen/
ende allenc keus legghen in schoon claer water/
soo men die schoone maect/ om datse niet en sou-
den swart worden: Daer en tusschen moetmē den
pot ouer tvier hangē/om dat hy siede soude: Daer
naer als ghy de queen gewegē hebt/ so doetse inde
pot/ en laetse so lange sieden tot datse wat spliten.
Neemtse dan wt ende doetse in een aerde teile/om
met eenē houtē lepel te breekē; dan doetse den een
sifte en neemt tot elc pont quemoes eek half pont
sukers cleine ghestooten/en laet dat flamen sieden
ouer een cleyn ende claer vierken in een breede co-
peren panne / althys dinne roerende / om dat niet
aenbarnen en soude. Als dit deegh sal gesoden we-
sen/so salt gedaen werdē in dooslen ende buslen om
te meughen ghebruicken.

Om noten te confijtē/ neemt ten eersten cleine
groene notē met de scoffe/ en stercker klein garkes
in. Dan leghtse elf oft twaelf dagen te weeten lut-
tel meer oft min in water. Dat gedaē zijnde maect
se wel schoon/ ende laetse lange sieden in geclaert su-
ker/ doende dicwils noch gheclaert suker daer by/
door dat int lange sieden verteert wordt: ten laet-
sten doetse in vaten/en doeter specerie by gestooten
van nagels/ gengber ende canele / maer niet veel
nagelen / want sy souden te bitter daer af werden.
Oft ghy moechtse andersins confijtē: Neemt groe-
ne noten ontrent Maye oft Junius/ eer datse her-
te schorsen hebben/scheltse / en leghtse te weycken
negen dagen lanc/ oft wat meer oft min na dat ghy
sien sult datse sullen weec werdē/ in schoon water/
het welcke ghy alle dage dzy oft vier mael sult ver-
nienwen: daer na laetse sieden om noch moxwer te
hebben: gesoden zijnde/ droochtse inde Sonne/ oft

droogste met eenen lijnen doet/ en stercker dan La-
 necle en cruytnagels in. Ten laetsten setse te siedē
 in gheclaert suyker tot dat ghy sien sult dat v suy-
 ker sal wesen gelijc een syrop. Dā sult ghy die doen
 in tennē of aerden pottē daer toe gemaect/ met het
 syrop daer sy in gesoden zijn. Sommige doen noch
 anders: sy plucken de noten als sy noch groene zijn
 en stekense met het punt van een spille/ oft een an-
 der dergelijcke dinc van houte/ en niet vā yser/ wāt
 het yser soude die noch stercker makē/ en leggense
 te weycken in water dat sy dicwils veranderē/ dan
 latense die siedē tot datse murwe zijn / en murwe
 zijnde so worpen sy die terstont in cout schoon wa-
 ter. Als sy cout zijn so pellē sy die en droogense met
 eenē doet. Ten laetsten sy stekender nagelen en ca-
 ncele in/ en doense also in potten/ en ouergbietense
 met syrop om te bewarē. Maer ist dat de syrop ec-
 nich tijt daer na te lunne gewordē is/ so hersiedē
 sy die en gietent dan weder indē pot: Door sulcken
 middel machmen maken dat de noten altijts groe-
 ne bliuen na haer naturael. Om te confitē schel-
 len van Citroē en arangen/ neemt dicke schellē vā
 arangē of citrocnen gelnedē in vier of ses deelē/ ge-
 snyuert van alle het binnenste/ en leghtse te weyc-
 kē negen dagē in clare looge/ de looge veranderen-
 de op den vijfde dach. Als de negē dagē ouer zijn/
 so leghtse weder te weycken in schoon clær water/
 tot datse soete werdē en verlozen hebbē haer bitter-
 heyt/ ia tot datse schijnē doozluchtrich/ wāt dā sullen
 sy genoeg geweyct zijn. Dan sietse in een schoone
 coperen panne oft verlootē pot met fonteyn water
 tot datse murwe zijn: Als sy alle de waterachtig-
 heyt quyte zijn/ so legtse vierēwintich vze te weyc-
 kē in Julep/ gemaect van een deel suykers en dnye
 deelen waters/ en laetse dan met cleyn vier behoor-
 lick opsiendē. Neemtse wt desen Julep en legtse in
 een glas / gietende voozts daer op een Julep van
 kroosen dat dicke genoeg is / om haer daer met te

geuen bycans een cozste: ghy sulse ooc mogen wel rickēde makē met wat ambze grys en musciliate.

Om gheheele persen te confiten/ so moetmen de persen sieden in Julep dat waterachtich ghenoech is/ niet om volcomelick te sieden / maer alleen om die te supueren van hare waterachticheyt/ welc sy ouerbloedich hebben. Daer na salmen die volcomelic sieden in een ander Julep dat beter gesoden is/ tot datse murwe zyn. Tē laetsten salmē die leggen in eenen aerden pot en ouerghieten met syrop daer sy in gesoden geweest hebben/ om te bewaren: men salse ooc mogē wel rickēde makē met wat cancele en muscus. Desē maniere van gheheele persen te confiten/ is generalic dienende/ om te confiten alle ander groue vruchten/ gelijk queen/ peyren/ appelen/ auantpersen/ albergen ende abricots.

Om crickē te confiten/ so moetmē ten eersten de stelen vande crickē ten haluen afsnijde/ en dan laten siede in suker met haer eygen sap/ nemende tot elck pont cricken een half pont sukere. Als sy ghenoech gesoden zyn/ so salmen die doen in glazen en daer op gieten syrop daer sy in ghesoden zyn/ maer dunckt v dattet syrop noch te waterachtich is/ so salment voortz geheel opsiede. Aldus moecht ghy ooc confiten pryumen/ Copnoillien/ berberis/ beruysbejen en ander der gelijcke cleyne vruchten.

Om pryum bleesch te maken/ men moet de pryumen ten eerste laten sieden in wat waters dicwils omme keerende/ om datse niet an barnē en soude: dan salmen die door een sifte doen ende wegghen/ ende tot elck pondt doen een vierendeel sukere/ stellende dan t salmen weder te sieden/ en dicwils omroeren/ latende also staē tot dattet schuynt dat bouē ligt geheel verteert is. T welcke gedaen zijnde/ so salmē die also heet ergens in doen en stellen inde Sonne/ dē tijt van dize dagen/ en dan sulc ghyse toeluytē. Maer als sy verscimmelen/ oft dat-

Q u ter

ter water op ligt/so moetmēse weder inde Sonne stellen. Dese maniere van doene sal mogē generael wesen om te makē een blēsch oft deech vā alle ander fruytē/gelijc peyzen/appelen crieckē en persen/worgenomen datmen sal moeten wel gaede slaen de quantiteyt vandē suyker: welcke sal moeten meer der sft minder wesen/na de bochticheit vāde vruchten/diemen sal willen confiten tot een deech.

Om persen oft ander fruyt te bewarē: neemt de persen oft ander vruchten die ghy bewarē wilt/als schoon drooch weder is / en snydse inde middel open/neemter de steen tot en legte eenen dach inde Sonne te drooghen. Dan neemt wel gesoden ende gheslypnet suyker en wryfse daer mede/en legte dan het sanderbaechs weder inde Sonne/en wryfse also dicwils met suyker als sy droogen sullen/so lange tot datse een corste hebben / dan legte wech ende bewaerise tot uwer belieften.

Om oliuen te bereyden op eenen dach/Neemt groene oliuen ende snydse wat ter syde; dan legte in water niet calck ende asschen/ wel verstaende datmen nemen moet twee mael so veel asschen als calck/ende laetse so daer in sigghen weycken xij uren tijts. Dan sulc ghy die wrenemē ende vier oft vijf mael wasschen in laen water/ende dan leggen in glasen oft steenen vaten / niet sout water / ende also bewaren.

Om oliuen te confiten: laet de witte oliue weycken ses daghen in seewater/dan doetse in een vat/ende gieter op nieuwen most/maer en bullet v'vat so seere niet / op dat de most in sieden niet ouer en loope. Als de most ghesoden heeft so sulc ghy het vat toetsoppen. Sommighe worpen eerst daer in een hant vol souts/ende dan gieten sy de most daer op/ende daer na doen sy de oliuen daer in/ende als de most ghesoden is/so stoppen sy het vat toe.

Het

Het vierde boeck van- der Hocuen.

De Beemden.

Van Beemden. Cap. j.

Hier vozen hebben wy beschreuen en verhaelt r'gene dat behoortlic en nootfakelic is tot de bouwinghe ende oeffeninghe vande houen ende bogaerden: maer nu ist van noode dat wy spreke vande beemden waer af dat comt r'principael voetsel van het bee/om dat wy souden vervolgen en bliuen houdende d'ordinancie die hier voor ghestelt is.

VWat landt dat goet is voor beemden. Cap. ij.

Het een lant en is soo goet niet als d'ander om het saet van hoepe te ontfangen/gelijc de plaetsen die om het seer na byliggen van groote riuieren en vijuers oft staende wateren die te ouerbloedich van water zijn/dicwils ondergaen en bedect zijn vanden ouerbloedt des waters dat inde winter de landen ouerloopt/waer door dat comt dat tet gars so edel noch so smakelick niet en is voor de beesten/maer grouer ende vol herte en grone cruyden die den beesten niet so aenghenacm noch so smakelick en zijn. Waer r'ly hoc dat wil/het hoy vande qualic goeffende ende gealtereerde staende wateren/noch oock het hoy dat daer ontrent van selfs is groepende/oft oock aende breede canten vande poelen ende wateren/en is sulcs niet als de lecker beeste begeert/niet meer dan r'gene dat gewonnen wort in landen ontrent de zee ghelcgen/waer af den seer soutē en smetsen smaec/de beesten doet den appetijt vergaen/die sulcken weyde niet ghewoonen zijn: behaluen noch dat de cruyden/

¶ ij

bouen

bouen de ghemeyne/ veel te sterck zijn ende te seer onghelijck van smake.

Vvat Oeffeninghe dat de beemden begheeren. Cap. iij.

DE gene die te seer obstinatelic seggen / datmen aende beemden niet en behoorē te doene/ dinc ken my onder correctie geen goet verstant te hebben: want met lancheit des tijts/ so wort alle aerde oft lant moede/ en moet op sommighe plaetsen verbericht wesen/ ia wederom besaeyt en gereformert wesen so verre alst noot is/ principalic inde weyden en beemden die geschicht en gheordincert zijn tot het weyden vande hoorne beesten: want de schapen en der gelijcke/ en soecken geen waterachtige plaetsen/ maer zijn te vreden met de corte weyde lants de wegen gaende na de saeylandē. Ic accordere v wel dat de cudden vande ionge peerden ende esels/ seer wel ende bequamelick weyden met het vee.

En is niet goet datmē gansen/ calcoensche hoerdenen oft ander groot geuogelte laet weyden inde beemden/ want vanden donst en de pluymen van dit geuogelte en ooc van het mist worden de peerden/ esels ende muylen qualick te passe.

Vvatmen saeyen moet inde beemden. Cap. iiij.

O te vernaken de bloote en drooge plaetsen van utwe beemdē/ ist dat sy te bloot geworden zijn/ so moctmen int wtcomen vanden iare/ die besaeyen met clauerlaet dat seer goet is / waer af de ouders seer veel hielden / want sy wonnen ende saeyden die op haer seluen ghelijck de vitsen/ ende saeydende ghelijck Cato ende Palladius leeren in de Loumaent. Dock is seer goet het zaet vande gariophilate ende van wilde vitsen en ghebaerde cuene. Daer dienen oock wel toe / de cleyne wilde machwe/ en de dotterbloeme/ ist datse geen knobbelachtige

belachtige wortel en heeft dat is ront gelijc eenen cleyne ainyn / want die is quaet ende sennich door de beesten / maer de wortel moet saselachtich wesen. Beyde de handekenscruyden zyn ooc goet op sommighe plaetsen / daert van selfs groeyet.

Insgelijcs ooc de Jacinten bande welcke d'ene draecht blan bloemen en dander roode / hier in verschillende van het handekens cruyt / dat haer cleyne knopkens wijder van een staen ende beter rieken / Wel wegebree en isser niet goet ten zye dat se seer cleyne is. Voghels nest is ooc goet / t'welcke is gelijc een specie vande wilde caroten / principalic t'ghene dat int middel van de witte bloeme diet heeft gelijc een croonken draecht ende toocht / een graen dat seer wel ricckt alsment op de hant wortt gelijc scarlaken greyne van reucke ende verwe. De wilde Panay / die Dioscorides noemt de Panay van Hercules / oft van Heralion / is ooc seer goet / in dien hy niet te groot en wort. De gamandree is oock seer goet / de welcke de Grieken heeten cleyne eycke / om de ghedaente van haer bladders. Seer goet is oock de raponcel dewelcke d'ouders hieten cleyne radys / om der wortelen wille / dewelcke inde vasten het salact verciert alsoo wel als de kerse. De hermodactilen oft tideloosen erdienen daer niet / om dat soo wel de bloeme als de wortel de beesten doen steruen / gelijc oock doet de scheerlinck diemen heet gansen doot : noch het water peper / dat sennich ende heet is / ende groeyende ontrent de leeghe stinckende wateren / ghelijck de Leuckenschelle oft *Apium risus*, om dat de beesten ende menschen byrans al lacchen de daer af steruen. Het wilt weedt / bocks baert / standelcruyt / de wilde algoede die leesh groeyet / beyde sorten van violetten / de cleyne aertgalle / de dry specien van madelieuen / ende oock sonderlinghe de dotterbloemen / de clauer / seyt *Platanis*

¶ iiiij dat

dat goede ende sonderlinghe cruyden zijn ende profytelick in de beemden. Het wilt loock en dienter oock niet qualick / soo en doct oock het oprecht ende cleyne scordium / maer de groote menichte maket hoy qualic rieckende / gelijc de poleye beyde de marieleynen oft de dry soorten van Balsen en de costus welrickende maken. Maer de munte noch de malroue dat wilde Camille is en deughender niet vele. De menichte bande wilde bitsen maket hoy oft gars groot van voetsel voor de beeste: de cleyne weghebee / de ganserijck / de persicaria / de pimpinelle / de dry soorten van Cranebeck / doen de beesten groote deucht / ende houdense vry bande graueele / en doense seer wel water lossen. Dusentblat een seer heelsaem cruyt is oock goet ende soet genoeg van reucke / maer knoopgras dat de lantman peen heet / bederft de beemden / maer de melisse verbetert dien ende vermeerdert het melc den coeyen / ghelijc de cithylus den geyten doct / ende oock de verbene / en senecon welck seer goet cruyt is voor de Conynen: liet toe dat de distels niet en groeyen in v beemden / ten ware Cardo benedictus / die geele bloemē draecht / en principalic onser vrouwen distel / de roode ende blautwe gynchelheyl / iae oock de witte diender also wel als het binghelcruyt manneken ende wijcken / hoe wel dat nochtans cruyden zijn die ontrent de wijgaert ende lancks de wegen groeyen ghelijc de wijnde ende nalsaye: Het wilt vlas dat bande Esula verschillet / om dattet gheen melc en heeft / ende dat oock hoogher groeyet / ghelijc het vlas / dan dattet heeft een gheele bloeme / isser oock goet / maer de Esula en dienter niet meer dan de hypericon. Wese twee cruyden sijn te heet ende hinderede. De wilde keruel die bladders heeft den venckel gelijc ende veel cleyne witte bloemkens van malcander staende is van grooter cracht / ende heeft den reucke bande

Mir-

Wyrche: de groote ende cleyne Mellilote / ende metten cortken gheleyt de carote ende carne die-
nen grootelick tot t'voetsel ende deucht van het
gars. Sommaden beemdt die wel onderhouden
ende gae gheslegghen wordt / brengh altyts dobbel
profijt teghen den ghenen die qualick gheregeert
ende onderhouden wordt.

Datmen de beemden moet suyveren ende cuy-
schen van hout, ende steenen, ende
oock misten. Cap. v.

Bouen het saet vande goede cruyden / dat inde
beemden seere van noode is / so zijnder noch an-
der dingen van noode te doene om goet gars oft
hoy te hebben: want de beemden moeten ghesuy-
uert worden vande doornen haghen ende groote
groue cruyden die daer groeyen. De haghen / bra-
men ende doornen behooren wtgetrocken te wer-
den inden Herfst oft voor de winter: de groote gro-
ue cruyden int wtcomen vanden iare. Inghelijcs
oock de maghere ende hanghende beemden / ghe-
lijck de ghene die met gheen ander water nat ghe-
maect en werden dan vanden teghen / behooren
ghewet ende omgheworpen te worden met
verscheydene ackeringhe ende ploeghen / ende ge-
mist in Sporckelle int wassen vander Manen son-
der daer te laten steen oft ander dinck dat den
mayer soude moghen hinderen: ende moeten oock
metter egghe ouerloopen worden na datse besae-
yet zijn / Men sal oock gheen vercken en laten co-
men inde beemden / om datse altyts met de muyle
woeten ende ophalen groote russen van aerde:
noch oock groot vee / dan als d'aerde wel drooge
is om dat den hooru vanden doet in d'aerde sinck
ende t'gars bederft / oft de wortel vande cruyden
afsnijdt.

Van het hoy te maeyen. Cap.vj.

Het hoy moet afgemaeyt zijn eer dat drooghe is/
want men heeft dies dan veel meer / ende is
oock veel smakelicker ende lieflicker om eten vooz
de beesten : want waert dat te drooghe inghedaen
ware / het soude alle zijn sap en zijn substancie ver-
lozen hebben / ten soude oock niet dienen dan om
de beesten te stroeyen en op te ligghen: ende waert
dat veel te groene ingedaen ware / so soude het lig-
ghen verrotten op den hoytas oft solder. Alst ge-
maeyt is / men salt met schoon ende claer weder la-
ten drooghen twee oft dry daghen eer datment in
huys doet: maer ist dat daer en tusschen eenighen
reghen ouercoemt / men salt niet indoen vooz dat
op een nieuwe gedroocht is. Alst nu ouer al droog-
ghe is / so sult ghijt ophoopen ende daer na in bus-
selen binden tot ghebruyck van v beesten.

Van het scheerbosch oft teenen. Cap.vij.

Dixc dinghen neerstelick onderhouden ende
vermeerderd door den aerbeyt ende neerstic-
heyt vanden ackerman / maken hem rijcke sonder
grooten aerbeyt / te weten / de beemden / het scheer-
bosch ende het wilghen bosch : dewelcke door het
water dat lansc de aderen onder d'aerde lichtelick
hier en daer is loopende op vette ende ghebeterde
plaetsen / door het afvallen vande hucuels die nat
ghemaect werden vande riuieren daer ontrent ge-
legghen / iaerlics van selfs groeyen ende groot pro-
sijt haerlieder meester tot voetsel van zijn vee / en-
de om reepen te maken vande tonnen ende sock
bindsel / sonder de barninghe ende het ghcrief van
roeden / latten ende staken om te binden / ende ma-
ken zijn baghen / wijngaerden en wijngaert wa-
gens. Wy sullē dan eerst spreken vande bouwinghe
ende oeffeninghe van het scheerbosch oft teenen-
bosch / daer na van het wilghenbosch.

De teenen / dewelcke d'ouders gebuycten ende
noch

noch ghebruyckt worden om te binden / en be-
 gheeren so na den water niet te wesen / maect wel
 int affsicken ende nedergaen van een valleje / so
 dat scheerbosch cocint eynde te nemen aen het be-
 ginsel vant wilgenbosch. De teenen behooren ghe-
 steken te wesen in d'aerde op de linie / ende cleyne
 grachten hebben tusschen twee linien / ende elcke
 schuete oft tack moet vanden anderen staen vijf
 voeten ende een half / om datse haer tacken sonder
 moghen verbreyden ende wtspreyden. De teenen
 zijn geerne bedect vande groote ende hooghe boo-
 men / want sy vreesen den middaechsche Sonne.
 De taimme roode wilsen oft teenen zijn quader te
 winnen / ende vreesen den Wertschen vorst ende
 de quade buyen / ende t'water dat te condt is : De
 witte ende groene die haer niet so wel en buyghen
 noch en splijten / sijn herter van nature ende groe-
 yen veel hooger. T'sal goet wesen datmen in d'aer-
 de steke meer vande taimme dan van d'ander / ende
 datse altyts versien zijn vande lombre ende oock
 van water aende wortel / oft immers den meesten-
 deel vanden tijdt / daerom salmen daer toe bozen
 maken om het water te bewaren ende te onderhou-
 den. Sy hebben geerne datmen het lant metter spa-
 de omme woijt veerthien daghen na S. Michiel /
 ende de russen tegen de wortel omme keeren / want
 dan ist den tijt datse ghesleden ende opgehonden
 worden. De groote bussels van eenen vadem oft
 twee groot moetmen vocht ende coel houden in
 kelders / ende ist drooch weder altemets gheheel
 ende al begieten. Sommighe stropen int snyden
 de bladers af / om te maken goede affchen : ander la-
 ten de bladeren van selfs af vallen / ende snydense
 dan af voor het gebuyck vanden huyfghesin / ende
 om inde winter den knechten een gestrochte te heb-
 ben byde viere / met de wilsen te splijte voor de mar-
 demakers. Sommige en snyde van het scheerbosch
 anders

anders niet af van de schueten ende tacksens die rontsomme staen ende laten den principalen tack staen vijf oft ses iaer lanck tot datmen het scheerbosch moet op en nieu gaen steken/want so langhe ghedeurt ende groeyt dese plante / ende voorts so droochte ende den tack wort hert.

Het wilghenbosch. Cap.viiij.

Het wilghen bosch begheert de selue oeffeninge ende bouwvinghe van het scheerbosch / om dat de wilghe niet en verschillet dan int ghebruyck oft inde grootte ende maniere van schozisse vande teenen: want de wilghe dient tot de roeden / ende de teenen / als voorszeyt is / tot wiffen om te binden den wjngaert ende de tonnen. De wilghe is dicke ende hoogher op ghewassen/ de teenen zijn dunne ende leegher : De schozisse vande wilghe heeft doncker root colour/ de teenen een blont gheel colour: niettemin/ de wilghe begheert altijd waterachtighe plaetsen/ ende wort gheplant van afgehouten schueten ende tacken oft van staken. De staken worden van bouen ghenomen van goeder dichten/ nochtans niet dicker dan eenen arm : ende behooren geplant ende ghesteken te wesen so diepe in d'aerde / datse gheraken den vasten gront/ Den houw vanden sop mach lanck wesen onderhalnen voet / ende in d'aerde ghesteken / de selue een luttel deckende. T'ghene dat ghy planten sult/ behoort wel drooghe ghehouwen te wesen vanden boom: want wordet afgehouten alst nat is / ten sal niet wel groeyen: daerō salnē regenachtich weder schoutwen om te houwen de wilge. De planten sullen ses vorten van malcanderen staen/ ende gheselt ghelijck een schaebart / ende sullen neerstelick gheoeffent wesen / principalick de dnye eerste iaren / ghelijck de ionghe wjngaerden. Ghy sult vande wilghen breeder bescheet vinden int sesste boeck.

Van

Van Olmen ende Elsen plan-
tage. Cap. ix.

De ouders maecten groot werck vande olmen/
om de wijngaerde wille/om datse de wijngaer-
den boechden byde olmen/ gelyc noch op den dach
van heden ghedaen wort in Italien:maer nu wort
de olme elders toe ghebruyct tot dinghen die der
Hoeruen van noode zijn:wy hebben ooc den vader
des huysghetins beuolen dat hy soude doen beplan-
ten een plaetse met olmen ende elsen hout ten eynde
van lijnen bogaert ende fruythof/ d'een om lijn
ryseren ende voor zijn wielen ende assen van wa-
ghenen ende ploeghen/d'ander tot barninghe ende
meer ander gherief/ behaluen noch de ghenoechte
ende den lust diese beyde inden Somer genen. wy
en sullen vande olmen ende elsen hier niet langer
schrijven/maer v lieden seynden int feste boec/waer
dat ghy sult vinden particulierlick ende byet ghe-
noech verclaert hoe datmen behoort dese twee ma-
nieren van boomen te planten/ende op wat plaet-
se ende groent dat sy principallick voortts comen,

De vijuer, de merfchen, ende
de vischput

Hoedanich dat de iacht vande
vijuers oft stande wate-
ren is. Cap. x.

Het ghene dat een erue seere pynselick maect is
te hebben buyten de iacht ende de visch. Aen-
gaende de iacht/ die is eens deels int bosch ende
warande/ waer af wy op haer plaetse spreken sul-
len: eens deels oock opde saeylanden ende blaech-
belden/ghelyc den grooten ende cleynen hase/ de
pertrijf/ de quackel/ en leenwercke: ende eensdeels
int boschen/ ghelyc den hert/ de hinde/ de deint/
ende d'wilt vercken: ende aenigaende de vogels de
hout duyue/ de wilde duyue/ de toetel duyue/ de fe-
sant/

lant/de pluict ende andere. Nu om weder te heeren tot ons staende water / de iacht (principalick bande voghels) is daer vanden swane / reygher / snippe ende water snippe / den entvoghel / sweemer / ende halfvoghel / de wilde gans ende de puutoor. Noch isser oock aengaende de beesten die de ouders hieten vā tweederhande leuē / dat is te segghen / die also vele int water leuen als daer wt / gelijk de otter / de beuer / (dewelcke inder waerheyt de steert geladen heeft met schellen ghelyck de visschen) de water ratte / den welcken wy toevoeghen sulden de schiltpadde / die de leckernie is vande Princen ende groote heeren : hoe wel dat de sonderlinckste ende edelste van smake is die oock meest begheert wordt / die inde bosschen woont ende haer holen daer heeft / de rijckdom van Provence ende Languedock.

Vat visschen datmen op staende waters, vijuers ende vischputten behoort te setten om te vermenichvuldighen. Cap. xj.

Aengaende de visch bande soete wateren / vijuers of vischputten / so is de gemeynsten visch ende die meest vermenichvuldicht / de carper en den barbeel. Der is wel waer / dat de snoec een seer goet cten is / principalic als hy is in loopende water oft daer eenich riuier door loopt : maer dat perikel isser / dat hy een tyran is onder de visschen van het soet water / ende verblindt ende etet den cleyne visch / so datmen int visschen niet een van zyn idghen weder inden vijuer en worpt / ghelyckmen van ander doet. De cleyne visch diemen wit visch heet / zyn bliccken / posten / brackens / winden / guenikens / grondelingen ende haelkens / hoe wel dat d'eerste de beste zyn ende meest begheert door siecke menschen ende leckere lieden : maer d'excelentste ende edelste is de ruyte / die nemmermeer en wort ghebonden dan in loopende water oft inde

inde groote fonteynen. Die is oock een edel ende lekker eten/by heeft oock de visch harter ende rooder ghelijck den salm / waer af dat hy den name voert. De louwe / den ael ende de roylinck zijn vande slechte ende slijmachtichste/ghelijck de palinck die nochtans sonderlinghe is inde groote staende wateren: maer sommighe verachten de palinck om dat hy saecht van vleesch is/ende oock om datmen seyt dat hy te doene heeft met de slanghe: het sy wat wil/ick vindese also goet en een sterck loopende water als de lampreye / dat in de zee een feinich visch is / maer als hy het sentijn wt ghespogen heeft so coemt hy inde groote rivieren/ hy is van redelick goet voetsel/ dan dat hy sijnmachtich is ende hart om verteeren/hoe wel dat hy oock bereydt wort.

De vylicheyt vande staende wateren / datmen af etet ghelijck visch 7 zijn voischen ende creesten / de vorchen ghevangen in zynen sailoer als hy niet meer en rydt noch en schiet / ende wel bereypt is / soo heeft hy den swaeck van een touck kiecken: de creest verladet meer de maghe dan hy boedt nochtans ist door den ackerman ende hoer naer ende zijn huysgesin een excellenten cost/die op uechre heyligh daghen zijn ghenoechte neemt in die te schieten/ghelijck oock de cleyne visch te vanghen met hanghelroeden / ende woupietten; want het vier/ende de paste oft heech is verboden in allen rechten/maer t'ghenoechelicste van allen is met netten ende hanghelroeden te vischen.

Datmen de vijuers moet afstrecken

ende snyuieren. Cap. xij.

Ist dat ghy begheert profijt te hebben van uwe vijuer oft visch put/ so moet ghy sorghe draghen dat ghy dien afaet en snyuert van d'ij iaer tot d'ij iaren/ende het riet/de biesen ende byede bladenen diemen heet salompen/ wttrect; want dat blet
de vis-

de visschē hen te verfraeyen/ ende maectse sijn mach
 tich en quaet van smake:men moet oock vanghen
 de wattercanten r'zy met eenich instrument oft an-
 dersins:ende ooc de otters ende beters/ dewelcke
 den vijuer seker bederuen:noch moet ghy oock soz-
 ghe draghen datmen niet dicwils int iaghen van-
 de water: voghels en schiete met de voghelbusse/
 want dat verbaest seere den visch ende doet hem
 dicwils steruen: Daer zijn ooch wel ander midde-
 len om die te vanghen: want de crysboghe het zy
 niet vlooten oft pylonen is so sorgbelick niet. Het
 is oock fraey te schieten met vlootbogen ende tock-
 sche boghen.

Daer men moet sorghe draghen de canten
 te onderhouden van het staende

water. Cap. xij.

DE meeste kost van het staende water is van
 ouer beyden syden te onderhouden de can-
 ten ende dijcken. mes de sluyse ende gracht om het
 water af te trecken ende te houden staende / te wylt
 dannen visschet / ende oock het suyeren vanden
 gliche ende quade cryden / de welcke een oorlake
 sijn / als t'water van onder so sterck niet op en
 coemt datter verstoppt ende dat de aderen verdroo-
 ghen / so dat het water zynen loop elders neemt
 daerom sullen sijne huyskiedentalijts ghestoffeert
 sijn van yser om te repareren de yseren trailken
 ende van herte stercken en wylse steenen / om te on-
 derhouden de canten ende dijcken.

Hoe dānmen den vijuer ende vischput moet

besorghen. Cap. xiiij.

DE vijuer ende vischput moeten dicwils afge-
 slaten ende schoone gemaect werden en vārsch
 visch daer op gedaen worden / gelijc wt vischkens
 en antendisen / want althits te vāngē en niet weder
 op te doen / dat doet den hoop mindere. En ooc een
 goet hoecnaer is althits sochaldich en neersich
 als

als hy vischt/ van altyts de cleyne vischkens weder in t'water te worpen sonder eenichsins te quetsen in dien dat mogelick is . Het is goet dat hy rouf-omme synen vischput oft vijuer plante een goet deel wilgen: ia sommige settender ellsen en olijuen tegen de groote hitte vander Sonnen: ander witten ende groenen populier boom / na dat de aerde ende den gront ghestelt is.

Van voetsel der ysschen vande staende vvateren, viuers ende vischputten. Cap. xv.

DE visschen die in de zee wonē oft inde loopēde riuieren hebbē veel beter leuen en nickerder gherief van voetsel dan de gene die gesloten zijn inde staende wateren vijuers en vischputten. want de ghene die haer vryheyt hebben inde volle zee ende riuieren/ vinden altyts eenich aes dat het loopen- de water haer medebrenge/ behaluen noch de menichte van de cleyne vischkens/ die altyts de spijse ende t'voetsel sijn vande groote. Waer d'ander die gehoude en gesloten zijn in eenē vischput en conpē geen aes geuindē noch gecrygē: daerō sal van noodde wesen datmen hen altemets worpe cleyne vischkens ende de darmen ende het inghewant vande groote/ vijgen cleyne gesneden/ de keest vande noten/ sachte gesoden sozben/ versche kaele/ stucskens van buyn broot/ sommige vruchten cleyne ghe- capt / alderhande ghesouten visch/ ende ander der ghelijcke spijse. want ist dat de visch niet geuoet en bet ghemaect en is niet spijse ende aes dat de vader des huysgesins oft hoenenaer hen sal doen geuen/ als men hem sal ter merce brengen om te vercoopen (want ic verstaē dat een goet huysman niet alle saken sijn profijt sal doen) so sal sijn magerheyt genoegh te kennen geuen dat hy inde volle zee niet en is geuangen geweest oft in eenige vrie riuierē maer in eenē vischput. waerom hy veel te min t' merce sal ghelden.

Van visschen te vanghen. Cap.xvj.

Het visch vangen is menigerley na de rivieren ende wateren daer de visschen woonen/des gelijcks oock na de diuersiteyt vande visschen: want t'visschen gaet anders te wercke in zee/ en anders in de soete wateren: andersins worden gheuanghen de groote visschen/andersins de palinc/ andersins de snoeck en andersins de carper. Nu om dat sulcke menigerande maniere van te visschen scer lanc ende swaer soude wesen te beschrijven/ so sullē wy de wete daer af laten behouden de gene die dagelics den visch coopen ende wedet vercoopen/ wy sullen alleene tot profijte vanden vader des huysgesins seggē dat de principale manieren van visch te vanghen is met de mande/met peuten / met de anghelroede/met de coorde/ende met de netten.

Om de visschen te doen vergaderen op een plaetse. Cap.xvij.

Nemt poleye/cucle/ groue en hof marieleyne van elcs dry dragmen/wierdoock schoorse/ wyzthe ende sinople vā elcs een once/ drooge semelen gerimpert met goedē wijn/ een half pont/ vercken sener gebradē/ gēstē smout/ looc/ vā elcs een pont: stoot eic op hem seluē/ en doet dā daer by sijn sandt/ en met dese mixture salt ghy een ure oft twee te voren de visch alen/ ende met de netten omringhen/ ende bespannen de plaetse daer de visch zyn sal.

Om te vangen alderhande visschen so vvel cleyne als groote. Cap.xvij.

Nemt schapen roet/ gebrande sesame/ looc/ goede wijn/ groue Marioleyne/ thimus/ gedrooch de hof marieleyne / van elcks euen vele en so vele als behoort/ stootse met broot/ ende gheuet den visschen. Of neem drooge semelen/ stootse en maect pillen af om den visschen te gheuen.

Om

Om cleyn visch te vanghen. Cap. xix.

Neet slocke vleesch daer de steert af is/ en maect daeraes af/ maer en neemt maer een slocke smaels: Oft neet vleesch en bloet van een calfwel gestooten ende gewzeuen/ doet dat in eenen pot en later so staen den tijt van tien dagen/ daer na ghebruycket voer aes. Andersins neemt drooge semelen/ wijfse cleyne ende maecter af pillen/ dewelcke ghy den visschen sult gheuen.

Om te bedriegen de schiltpaden. Cap. xx.

Nemt Salarmoniaceen once/ auyt een dragme/ calfs roet onder half loot / maecter pillen af so groot als boonen ende gheefse den schiltpaden/ sy sullen van selfs comen na den reucke ende hen seluen vanghen.

Om te vangen de sepia. Cap. xxj.

Nemt stercken wijn droessem/ ende mengt die met olie/ ende worpt dat ter plaetsen daer ghy sult weten dat de sepia haer swert bloet geschoten heeft: ende sy sal comen daer d'olie sal welen/ ende also sult ghyse moghen vanghen: Oft oock/ neemt twee oncen Salarmoniac/ geyten boter een once/ slootet wel onder een ende maecter af cleyne saechte broeykens / en daer mede sult ghy bestriicken eenich last oft cleyne lijnen doelkens / die gheen beselinghen en hebben/ want de sepien sullen daer aen comen ende van daer niet gaen: so sult ghy die terstont moghen vanghen.

Om te vangen cleyne visschen diemen

Loeha heet. Cap. xxij.

Nemt terwe semelen twee pont/ gheheele lijnen een half pont/ menghet onder een en temperse met so veel pekels als genoeg is: dan doetet by een half pont sesame: en daer af sult ghy neigen en worpen herwaerts ende herwaerts: want so haest als ghy sult geworpen hebben/ alle dese cleyn

ne visch sal daertoe comen geloopē: ia dat meer is / sy sullē vergaderen op een plaetse by een / al waren se bycans een vierēdeel vander mile vā daer. Oft neemt bloet van ossen / van geypen / schapen en van berckens / ende de stont die inde cleyne dermkens is van t'bercken / rhinus / wilde marieleyne / poleye / ceule / hof marieleyne / looc ende droessem van goeden wijn van elcks euen vele : van het ruet oft merck vande voozseyde beesten soo vele als ghenoech is : stoot elck op hem seluen ende menghet dan t'samen / ende maectter pillen af / dewelcke ghy worpen sult ter plaetsen daer ghy wilt dat de visch vergaderen sal / een ure te voren / ende wozyter dan uwe netten . Andersins neemt bloet van een swerte geypē / droessem van goeden wijn / gherste meel / van elcks euen vele / stootet al t'samen met de longher van een geypē die wel cleyne ghesneden is / maectter pillen af om te ghebruycken op de voozseyde maniere . Andersins neemt een half pont loock / so veel gebāde sesame / poleye / wilde marieleyne / rhinus / hof marieleyne / ceule / wilde stasifagre . van elcks vier oncen / gherstenmeel een pont / ende soo veel ghersten deech / wierooch schorste / twee oncen / menghet al t'samen met semelen ende gheuet daer af den visschen .

Om Baesen te vanghen.

Cap. xxij.

DEn bacs en wort niet lichtelic gebangen met netten noch met den visch corf / maer ter met een eyghen aes ende dat in gherdeert water: daer bin salmen aes maken van geypē leuer / ende doen dat aenden anghel / oft nemen gheele vuykonters die blieghen / ende geypē caes / van elck een loot / opoponacs een half loot / bercken bloet een loot / galbanum en loot / stouet al wel cleyne en men-

menghet r'samen / ende gieter op suyueren gro-
uen wijn / en maectter bropkens af / al oft wa-
re om te perfumeren / ende laetse drooghen wtce
Sonnen.

Om te vanghen Salmen soo vvel ri-
uier salmen als Zee sal-
men. Cap. xxiij.

Nemt hane cullen een once / ghebrande pin-
gels twee oncen / stootse beyde samen tot datse
zijn ghelijck meel. Anderlins / neemt saet van wil-
derute een once / calfs roet een once / sesame
twee oncen / stootet alle dese dinghen
samen ende maectter broy-
kens af dewelcke ghy
sult mogen ghe-
bruycken.

12 19

Het

Het vijfde boeck van- der Hoeden.

Van graen ende rontsaet op ackers ende
Zeylandt te vvinnen.

Van verscheydenheyt der
aerden. Cap. j.

Och men gemeynlich siet dat de com-
plexien vande inwoonders vande lant-
den sijn een seer groot lantschap na de
betandinghe vande locht oft climaet
verschillen d'een tegen d'ander: also siet
men ooc de natuere ende vruchtbaerheyt van say-
landen oft ackers voozts brenghen diuersche com-
plexien ende gouernement in d'een plaetse meer
dan in d'ander na dat den gront keyachtich/ sand-
achtich/ criffachtich/ steenachtich/ gruyfachtich oft
goet van aerdt is.

Van verscheyden manieren om landt
te vvinnen. Cap. ij.

Och v dan met corte woorden te seggen de bou-
winge van winnende lant / so verstaet int ge-
nerael dat de maniere vande ackers diuersich sijn/
na de plaetsen ende ghelegentheyt van dien: niet-
te min het zy wat wil oft oock in wat lant datmen
soude mogen seggen oft beschrijven / so moet d'al-
der eerste maniere van arbeiden wesen in braeck-
lant/ouer al seer nauwe de steenen wech te nemen
metter egge oft andersins/ dat welcke het werc is
vande ionghe lieden: want d'aerde die niet gebou-
wet en is, en brenghet van haer seluen niet voozts
dan steenen ende stercke onproffytelike cruyden/
als het ouerblijffel van r'berteerd en ghealtereert
misch tot inde vyfde graet van wermt. Ende daer
en is

en is geen twiſfel aen / dat de goede vette aerde / al en soude ſy niet voorts brengen dan cruyſcruyt / knoop gras / orant / bingelcruyt / diuerſche ſoorten van diſfels / hadick / wilde viſſen / roode coornbloemen / gebaerde eucne / verbene / blauw coornbloemen / ſecuridake / oft ſulcke ander / onproſytelicks cruyden / ſonder ooc te vergeten de nigelle / lolium / en datmen ſtalcruyt heet / oft ten minſten aertrroc / ende bilſen / ſo ſal ſy noch wat doen: ia ſomminghe zinder die van ſelfs voorts brengen wilde Camille / de wilden kernel / een cruyt dat ſeer goet is tegen de geſcheurtheyt (maer dit is op goet bet laut) en datme heet vele Cypres. Voor onderſcheyt van deſe cruyden / ſo betoonē de diſfels de wermtē vanden gront / het welcke blijkt byde welriekende wortel: ſceerline / wilde eppe / ende aertrroc groepen warratinge: de groote en cleyne wijnde groepē eens deels van droochte / ende eens deels van alteratie vande vocheiſheyt: de groote en cleyne conſolidationen vande roude die ſy trecken vande vocheiſheyt vander aerden / de twee bingelcruyden / de oogen trooſt die oock twee oft drydſtande bloemen heeft / de ſchaps ſurckel / de dry manieren van wege bree / houdē van t'cont oft getempert: maer de kerſe en het cruyt dat inde grachten gtoeyet Jrio genaemt / rekette / wilde moſtaert ende ſaine hebben verſcheyden natueren en zyn heeter na de humeur die ſy bewiſen van haer eygenſchap: metten conſten geleyt het zyn ſeker ſpelen ende gheneuchten vanden natuerē / dewelcke nēmermeer al en is ſy niet gecultiveert in haer aerde / en wil ledich bliuen oft ſond eenich werc te doe: wel is waer datter knoop gras en ſtalcruyt moet ſchijnē te willen de poſſie hādē lāde neme dā de verbene en het duyſentknoop wijkken / en daer ſy bliuen en verwortelen / is door gebreck van arbeit en bouwinge / maer ſy vrecſen wter matē ſeer als haer tyā en doot het ploechyſer

Om dan te concluderen dese laetste cruyden afgesneden ende wtgeroeyt zijnde door langhe ende diepe bouwinge moeten daer nae (principalick de distels) so r'onder gebrocht worden ende vernielt eer datter eenigen regen comt/datter van die niet meer dan vande vengnige slange/sonde na de hant meer muegen af wtspruyten en weder groeyens want haer nature is/ dat sy so haest als sy een luttel regens hebben/hen so vast binden en voeghen met den stijc vander aerden/ datse daer af sulcken possessie nemen/ datse haer dicwils verdrucken en r'ondtbringen. Laet ons dan concluderen dat de manieren van te bouwen de ackers ende saeylanden zijn de steenen tot te worpen/misten met mist/flant beter/r'landt ten eersten omme worpen/vorten maken/egghe/ en decken: daer na alst daer op gheregent heet/salmen ackeren op de tweede maniere/ r'welcke men heet de voren metten ploech stghden:ende vooz de derde maniere/besaeyen/decken/ het oncruyt totwopen dat vooz veel reghens ende vetricheyt der aerden ouer groeyet ende verdruct het coorne dat eerst opgrocye is. En vooz de laetste/salmen oogsten/macyen oft picken/ in schouwen binden ende dorstchen.

Steenen ende gruys vvt te vvorpen
is d'eerste maniere van land-
vvinninghe. Cap. iij.

MEN suyuert r'lant vande steenen inde winter/ het zy nieu lant oft bracclant/ r'welcke gedaech wort vooz den minste cost/ van knapen en maerten die metten handen al buckende de steenen op rapen/ ende daer mede vullen kornen ende maenden dewelcke sy brengen int middel vander straten ende in waghenclesen oft doock op eenige verlozen plaetse/opt eynde van den acker.

Van

Van d'landt te beteren ende te
misten. Cap.iiij.

De ackers behooren gebetert en gemist te wer-
den int beginsel vande winter / ontrent ker-
misse inden Aduent / en dat alle dyt iaren eens oft
mer schapen mist op mager lant om wermtē te ge-
uen / oft ooc met peerden en coeyen misch om een
getemperde wermtē te geuen. Men moetet leggen
met hoopkens lances de vozen diemē in sinne heeft
te maken int ploegen / om wt te spreiden alst tijt is
het zy verrot mist of marne. Ende dat sal principa-
lic ghedaen worden met reghenachtich weder / om
datter dooz smiltē van snee oft regen die daer op
valt soude moghen plat ende sachte worden. De
onwijse lantman spreidet al heet opt lant maer hy
siet oock d'experience van het oncruyt datter dooz
groeyet: want als het mist vanden eersten gebreys
en wtgespreyt is / hoe wel dat achter na plat wort
ende verwonnen / nochtans t'graen datter in is
het welke daer in heeft int stal ghestort gheweest
groeyt eerst ongelick min natuerlic ende vrucht-
baer / dan t'vast datter na der hant op ghesaeyt
wordt: hoe wel dat nochtans dat selue d'aerde en
den ackerman seer lettet ende beschadicht in haren
dienst ende wetcken. Dacrom ist dat de sijnste ac-
kerlieden / haerlieder lant misse inde Somer / oft
dat mist soude verrot wesen ende t'lant ghemist in
den Herst / oft altemets langher: ia dat bliuen sy
onthoudende van ouders tot ouders / datter nig-
en is beter dan het mist in sijnen tijt ende saison
om het lant te beteren. Somantige nemen het mist
dat bycans noch werm ende half verrot ligt opt
eynde van haerlieder erue: maer sy doen hem sel-
uen groot ongelick / midts datter mist welc noch
niet verwonnen en is van regen / snee oft ander
hemelsche vochticheden / blijft als rouw ende on-

nnt sonder profijt te doene/ ende sonde beter te pal
 se comen vooz tweede iacr dan voozt eerste/ ia dat
 meer is/ het belettet dat de beste vrucht niet wel en
 can bedijen en wt-geschieren. My dunct dat de ge=
 ne wel doen die terstont na dat graen vanden vel=
 de is/ oft in Dogst oft in September ende den ay=
 ren cozt stroo latende afgesneden hebben/ t' vier int
 stroo streken dat opt t' vele staet/ ende vande aschen
 als een messinck maken dooz den regen die daer op
 coemt. Dat dient hen vooz d' eerste mestinghe van
 hare ackers/ principalic die sandachtich oft cleyach
 rich zijn oft eenen vasten gront hebben: Het is wel
 waer dat zijt niet alle iacr en doen/ om datse niet
 verliesen en souden t'gerief van te decken haer lie
 der huysen. Ende my dunct dat sy noc seer wel doe
 die t' stroo lanck op het velt ghelaten hebben int
 picken ende terstont haren acher omme woepē/ om
 leeghe woepende t' selue stroo met de quade cruy=
 den/ om datse souden rotten dooz den winterschen
 reghen. Maer d' alder beste is d' eerste maniere van
 t' lant te missen ende te beteren/ ende die de selue
 niet en dede/ die en soude in twee iaren niet ont=
 fangen dan rogge vooz terwe/ vissen vooz hauer/
 ende wilde vissen vooz vissen.

Van t' mist vyete spreiden. Cap. v.

MEN moet het mist oft de Maerne wtspreiden
 Montrent S. Mariens dach inde winter/ ver=
 wachtende daer t' baeclant weder tot hem seluen
 gecomen zy. Maer ist vooz seer edel graen/ so sal=
 men moeten het mist spreiden terstont int eynde
 vanden Herst/ om dat de ackers de wijle souden
 hebben om te ontfangen de wateren van de locht/
 het welke heulieden dienen sal tot beter rottinge
 van het saet/ aensijnde de crancheijt vander aerde/
 maer ist vooz sijne terwe diemen heet mesteluyt/ so
 moetmē het mist wtspreiden int herte vāde winter
 oft wat

oft wat vroeger/hoe wel dat sommighe vertoener
 tot in Decre/ om te ontfangen den Aprilschen re
 gen/dewelcke t'lant mach seer beteren / verwach
 tende het eynde van September/als sy saepen met
 een stuyuende en windige droochte verwachtende
 den eersten regen en de verrottinge vā dien. Niet
 temin het sy hoe dat wil/gelike dat beter is t'lant te
 misten/dan niet te misten:also ist ooc beter dat men
 di'wils mist/dā te seker gemest. want gelijckertōs
 dat eenē acker vercont als hy niet gemest en wort/
 also verbrant hy ooc als hy te seer gemist is:waer
 om men neerkelic sal aenmercken den grond:want
 de goede aerde en behoeft so seere niet ghenist te
 wesen/als de mager. Den vochtigest acker wil als
 bēmeest mist hebbe/om dat als hy door geduige
 vochticheyt verariest/so ontdoeyt hy wedet door
 de wermtē vā het mist. Het drooge lant en begeert
 so vele niet/din dat wter natuerē wtrin ghenoech
 is door sijn droochte:ende mer seer te misten:sons
 moghen verbrant werden. Men moet acht ne
 men op de deuche van het mist/want t'gode mist
 behoort in tijts voechgeleyt te wesen en een jaer ge
 rust te hebben/en so ouder/so beter. Het alderbeste
 mist van allen/is het duyuen mist daer na men
 schen dētē principalick/als ghdienge te mer ander
 duylicheyt van den duyse/want van schone man
 ren so ist te heet. Daer na elck mist het welcke t'be
 ste mist is van alle vee/om dat dese beste landbouw
 te maintēēt t'ide t'inghe/et ooc waer door dāte best
 verdoutwet ende t'mist beter maect ende bepraem
 om te sone t'lant vāe mede te mette: hier na escha
 pen mist daer na geytē mist en van andere beesten
 als van peerden/merient en oken/het sechste van
 allen is de sechste t'ont/dus sijn grove vāt/
 waer al beerde te sone t'ont/dus sijn grove vāt/
 gaende de vāt/so on sal uonmerck ock
 geschickte t'herman sijn want als lande misten
 int

int wassen vander Maene / want dat doet seer veel
 oneruyts groepen. Maer sijn beemden behoort by
 te missen in Sporkelle int wassen vander Maene/
 wat daer door wast het gars seer onerbloedichlic.

Hoe datmen behoort eer datmen saeyt
 het lant voor de tweede reyse te

ackeren. Cap.vi.

Sommighe die wat curieuser sijn slaen gade het
 ghemeenlyc spreekwoort datmen sal planten int
 wassen vander Maene/ ende saeyen int brenen / ge-
 loouede dat het saerdā beter en profiteliker voorts
 comen sal. Andere sijn van meyninghe (het welcke
 my dunckt sotterijge te wesen ende d'euangelie
 vanden spinrock) datmen behoort te saeyen al su-
 ghende / ende dat den saeyer blide ende lustich
 zye / oft andersins dat t'graen niet wel voorts en
 soemt.

Terwe en mestelun begeere twee maniere van
 aekeren eer datse ghesaeyt werden: d'eerste manie-
 re is / die ghedaen moet wesen so haest als het mist
 wt ghespreydt is (andersins soude het mist sijn
 sracht verliesen door de hitte vande Sonne / waert
 niet ghedect) ende dese eerste maniere is om t'lant
 omme te wopen ende te bereyden om te ploegen.
 De tweede maniere is / derwelcke inden winter ge-
 schiedt ende daer na alst drooghe weder is met den
 ploegh ende metter egghe oft rollen / om te bre-
 ken de gheclonterde aerde / welke solle op ver-
 re aerde behoef wel van ghelopen marbersteen
 te wesen.

Datmen hem behelpt met verscheyde beesten
 om lantwinnighe te doen. Cap.vi.

landwinninghe. Cap.vij.

In wete ende sterke ackers als voerleyt is daer
 men die perden behoef aen eenen ploegh van
 houtich voeten (so niet inghespannen / ghelyck
 daer men ackett men worien / slais / gade ossen oft
 buffels)

bußels) daer moetmen na deeerste ploeghinghe de gheclonterde aerde bycken met rollen/ ende es-
senen met de plancke.

In maghet/sandachtighe ackers die so vast niet en zyn/en behoefmen so grooten cost van peerden noch van volck niet / want r'en is niet van noode datse so diepe voren hebbē: ooc hebbē de ackerliede van sulcken lant veel eer ghedaen dan d'ander / en ackeren latere/om de locht en het weder van haer-
lieder lant: daer toe ackeren sy oock met esels ende ossen.

Ander waerheit het ackere metten ossen en gaet so dapper niet te wercke noch en is so haest niet ge-
daen indē noot/ maer moet vroeger begoft wesen/ ende men moeter oock meer hebben dan peerden: sy kosten oock min te houden ende te coopen ende vercoopen/hoe wel dat ghy oock den os mochte ve-
ten oft weder vercoopen / na dat hy v' eenen tijdt lanck ghediend heeft: De ghens die smorghens ge-
trocken heeft moet rusten na noene: ende oock de ossen gaen vroegher te ploeghe waerts/maer ke-
ren oock eer weder vanden ploech / dan de peer-
den: het beste datter vande ossen is/ dat is datse be-
ter lyden moghen het quaet weder / ende in vette aerde treden sy dieper in ende trecken hen lichte-
licker weder wt: oock en behoeven sy so veel yfers niet noch ghetuychs int lant daer yser ende andere ghereetcap diere is. Sy en zyn oock so veel siecten niet onderworpen / dan datmeise moet wachten van verstuuen/ verroutheyt ende vanden reghen/ ende wel sorghe moet dragen van wel te decken.

Ick en binde gheen ackeringhe die min cost dat metten esels/ Maer ghelyden cost cleyn is diemen daer af heeft/ alsoo ist proffijt oock cleyn van den arbeydt diemen daer niet doet / ende dacrom die-
nen sy best in maghet landt: Met den myn car-
mē wel veel bezynē/maer het moet al met groote
moeyte

moeyte gheschieden / want de myl is een quade
beste.

Het ploeghen vande buffels / is goet in het ende
eleyachtich lant / sy costen oock min in ghetuych /
om dat sy den hals soo cort hebben ende maer ee-
nen rinc en behoeuen om te houden ende te bin-
den aenden myl: maer inden somer zijn sy souge-
lic / ende worden dicwils gram ende dul / principa-
lic als sy sien eenighe roode cleederen . Nochtans
sy mogen langer arbeiden en zijn oock neerlijger
dan de ossen. Metten cortsten geleyt dese beste en
is niet alleen profijtelic om den arbeyt maer oock
om het melck ende om de huyt / meer dan coeyen
ende ossen.

Ik en wil my hier niet moeyen met het satsoen
van den ploech / want de ploegen verscheyden zijn
na dat de landen zijn / ghelijck de differencis vande
ploegen voor de ossen ende voor de peerden / ghe-
merckt dattet mist moet wesen / na dat t' broot is
oock na de deucht ende vasticheyt vander aerden /
moetet instrument oft halaem wesen om d'aerde
ende t'lant te snijden en ploegen: noch ic en sal my
hier niet quellen / oft onsen ploech is ghelijck die
ons de goede Hesiodus beschrijft in syn werck
ende dach: noch oock met houtwines van Colmel
la / welke hy seyt dat in synen tijt gheheeten wert
Krausch te wesen.

Van de clotten der aerden te breken. Cap.vij.

MEN moet na het eerste acheren der aerden /
neerstelick breken de clotten / ende d'aerde
wel effen maken / om te beter te mogen gelijckelic
saeyen ende wideelen t'saet op der aerde / het wel-
ke men ghemeynlick doet alst drooch weder is:
Men moet so dicwils het lant eeten en wederom
eeten tot dat de aerde geheel cleyn gebroken is / so
verre alst mogelijk is / om datter geen clotten onge-
broken en souden bliuen na datmen gesaeyt heeft
waer

waerom na dat de clotten al wel ghebroken ende geeffent zijn. so salmen voor de tweede reyse t'lant weder ploegen ontrent half Junius / so verre alst het en vocht is / oft ontret September / ist dat mager en drooge is / andersins soude de mager aerde verdroocht ende verbrant wordē vander Sonnen / so datter noch ieucht noch deucht in en soude bliuen.

Van Saeyen. Cap. ix.

Corts na dese tweede ackeringe salmen moeten de derde doen / ende terstont daer na / t'welcke sal wesen ontrent half October / t'laet saeyen ende gelijckelick verdeelen op t'lant / nochtans op geen ander tijt dan met d'wassen vander manen / ende nemmermeer int breken : het welcke v wel baten sal / ist dat ghy verwacht eenigē cleynē regē / maer ist dat ghy liet dat den regen spade bycoemt / so en sult ghy (want de mensche gheen macht en heeft ouer het weder) niet wtsstellen te saeyen principalic op drooch lant : want het graen dat ghesaeyt wordt op drooch lant / ende wel geegget en gedest is / blijft daer liggende sonder eenich rotten / al oft noch lage op den graen solder : ende coemter eenigen regen / so sal t'zaet dat lange in d'aerde gelegen heeft / op eenen dach wtschieten. Daar saey tijt gaet tot ontrent S Martens misse inde winter / want dan wort d'aerde door de coude vander locht gheheel ghesloten en hert / so datse t'zaet so wel niet en soude connen ontfanghen ende profijt daer mede doen : In coude landen moctmen spader saeyen / in ghetemperde landen broech / ende in heete landen noch broeghet / in coude landen ende ontrent de zee ghelegghen in den Aduent oft noch later.

Van vtgelesen saet oft graen te kie-

sen om te saeyen. Cap. x.

De sochfuldighe lantman sal nemen terwe / die vol is / dicke / waer / vast / root van berwe / claer / supnet / maer eē laet out / en t'broot datter afgebakken

ken wordt is seer goet ende smakelick: voorts dat-
 tet oock gewonnen zye op het lant ende contrarie
 der plaecten daert gelaeyt sal werden/ ghelijck van
 een berchachtich lant in een plat lant/ en van vocht
 lant op drooghe lant: also nochtans dat eer het
 graen dat op quaet lant gewassen is/ ghesaeyt wer-
 de op goet lant / dan van goet lant op quaet lant:
 want de saden hoe goet dat sy oock wesen moghen
 verergeren altyts ende degenereren lichtelick als sy
 ghesaeyt werden op eenen quaden grout.

De menichte van het graen datter ghesaeyt sal
 werden / sal ghenomen werden ende gheschat na
 dat het landt is: want het ghemet lants dat vetste
 is/ wil de meestendeel hebbē vier meukens terwe/
 het middelbaer vijf meukens / ende het magher
 noch meer: want in coude landen ende waterachtighe
 gronden die ghemeynlick snee hebben / daer
 moetmen veel dicker sayen/ dan in warme oft ghe-
 temperde landen ende in drooch aerdrick: want
 de coude/ het water ende den vorst bederuen den
 meesten deel van het ghesaeyt graen.

Van egghen. Cap. xj.

Terstont na dat v graen sal wigghedeylet wesen
 op het lant / so salmen vooz de laetste ackerin-
 ghe moeten egghen/ om het graen te becken / ende
 te doen wortel crighen/ ende te beletten dat vande
 voghelen niet op gheten en worde/ ende also eenē
 gheheelen winter gansch te bewaren tot inde Len-
 te: men sal den herten winter dooz moeten riolen
 maken om het water afte leyden datter met den
 reghen op gheualen is.

Van het wien. Cap. xij.

Als de Lente sal ghecomen wesen ende dat de
 terwe sal ghenomen hebben haer vaste wortel/
 so salmen moeten den acker wien/ dat is het quate
 cruyt wottrecken ende supueren / dat dooz veel re-
 ghens vanden winter ende vetricheit vander aer-
 de hoo-

de hooger ende stercker ghe worden is dan het coorn dat nieu wtghesproten is/ gelijk vitsen/wilde vitsen/roode coeren bloemen/nigelle en andere der gelijcke cruyden: en het sal oock goet wesen datment noch eens wye/als de aerē beginnen wt te comen: want also sal v coorn schoone ende supuer staen.

Van Oogsten. Cap.xij.

De laetste oeffeninge en ackeringe/daerom dat men het geheele iaer so grooten arbeyt gedaē heeft/ is het coorn / het welke te pickē oft maeyen men sal bestaē te doene van dat rijpe sal wesen: het welke mē sien sal/ alst begint ouer al geel oft blont te wesen/ en eer dat het graen geheel en al hart oft root geworden is om dat grouer soude worden op dē vloer en inde schuere dan op het velt: want het is seker/ in dien dattet in tijts gepickt wort/ dat daer na meerderē en grouē sal: En in dien men vertoefte met pickē tot dattet geheel drooge is/ so sal den meesten deel van het graen op het velt wt vallen int oogsten/ en een aēs worden voor vogelen en ander dieren: De rechte ure van picken is moorgens met het opgaen vanden dage/ als de coeren vol vanden dan zyn. De maniere van picken is/ af te snydē ten haluen halm om stroo te hebben om de lant huysen te decken/ en ooc om den back onen te heeten in lant den daer qualick hout is: oft af te snyden op eenen voet na der aerden / om te meet stroos te hebben/ het welke sal daer na te passe comen om onder bedden te leggen / ende dē peerden oft ander beesten te stroeyē/ en (dat noch het meeste profijt van allen is) om matten te maken tot gebryck en gherief voor de camerē vande huysen: datter van noch blijft sal met sickels oft seylens afgemayct worden om in den winter te barnen/ oft men salt op het selue lant verbanden/ om te misten met den toecomenden reghen/ principalick op cleychtich ende ver lant/ dat vast van gronde is.

§

Als

Alst coorn ghepict is so salmen dat vergaderen en opbinden in scoouen en dan voeren inde schuere/dewelcke behoort te staen op een redelicke hooge plaetse/om datter de wint terstont soude mogen in comē/nochtans niet dat de wint die daer comen sal/soude varen togghen de huysen oft hounen/want het caf soude den mensche schade doen aen het ghesichte/en soude doch seer hinderen den houen ende boomgaerden/om dattet hangende aende bladeren boomen en vruchtē vanden herfst/de selue droocht en maect datse lichtelick door de hitte vander Sonne verbrant werden.

Van Dorrschen. Cap.xiiij.

Nen salder voor de laetsten aerbeyt des lants mans niet meer te doene bliuē/dan het graē te dorrschen om te saeyen/ oft om te bewaren op solders/en dat niet eer dan dize maendē na de Dogst:want al ist graen rype gepict en ingedaen geweest/so nemet nochtans altyts wat toe inde schueren. Eer datment dorrschen sal / so moetmen den dorrsch bloet bereyden/ en besproeyen met ossen bloet/ghemengt met ongesouten olie van oliuen / daer na effen ende glat maken met eenen blautwel oft rolle/om datter geen keruen oft spleten en souden in wesen daer in het gedorrschen graen soude moghen in verlozen bliuen/oft daer de mieren souden mogen ingroeyen ende haer verborghen. De bequaemste en ghemackelicste maniere van dorrschen / is met vlegels/en dan te supueren van stroo/caf ende ander vrylicheyt metten wan.

Hoedanich dat de graen solder behoort te wesen. Cap.xv.

De graen solder daer de terwe sal betwaert worden/sal sijn licht scheppen int Osten/ende matelick verwaert sijn vanden Noorden en Westen wintēn niet vanden Suyden/noch ander dergelijcke:hy sal veel splete oft gaten hebbē/waer door dat den

den wormen damp soude moghen wttreckē/ en een cleyn vercoelende windkeet in comē: hy moet ooc wy zijn van alle vochticheyt/ en ander quade reuckē en stinckēde locht/ principalic bande peertstallen en coestallen/ en ander dergelijcherde solder sal bereyt en toegemaect wesen gelijc tot dorisch bloer/ te weten/ besproept met ossen bloet/ gemengt met ongefouten olie van oliud/ daer na effen en glat ghemaeckt met eenē blomwel oft rolle: De weegē sullen beset wesen met moztel die ghemaeckt is met water daer in getroeyct zijn wortelē en bladerē van wilde concommers/ oft met calc dat beslegen is met pisse/ het welcke seer goet sal zijn teghen alle beesten die het coorne eten. Op den graen solder die aldus bereyt is/ sal het graen gheleyt worden alst wel gesuyuert is / want hoe dat suyuert is / hoe dattet min beschadighe wort/ van calanders en ander gewormte: Alst op den graē solder ligt/ om te bewarē vā dit gewormte/ so sal mēt dicwils ommekeerē en leggen daer vorts om hoopkens wilde marilleyne/ oft d' d'ogebladeren van granaet boomen.

Van het broot ende bier dat van het graen

ghemaeckt wort. Cap. xvj.

Ick en wil hier niet spreke van groot profijt dat vande terwe coemt die so curieuselic gewonnen/ vergadert en het geheel iaer het waert wort: maer comen tot brood datter af gebacken wordt/ het welcke de nootzakelike sake is voor het voetselder menschen/ is oock tot taerten/ concken/ rasoelen/ en duy scuterhande ander leckernien die de pasteybackers maken van terwen meel. Ick wil my oock raportē tot het bier het welcke gebroeyt wort inde stede van wijn/ inde landē daer goet wijne en wassen/ het welcke gebrouwen wort met terwe/ gherste en hoppe. Desgelijcs om de lancheyt te schouwen sal ick dē baker late de maniere van broot te backen/ dewelcke nochtās de Laet vā onse hoene behoort

§ ij te weten/

te weten/ en zyn huyl/ vrouwe de maniere vā coeck-
ken/ blaen/ taerren/ vafaelen en ander dergelycke
pafteywerck/ fo wet om altemens daer mede te be-
fchinken haer liever meester en vrouwe/ als oock
om recreatie van zyn huyl/ gelyc op feestdagē. Ic en
sal oec niet spreken van het vrouwe van r' bier: mits
dat eē doech huylmā niet minder cost en meerder ge-
mac mach apperl d'anc makē met de persse/ diemē ci-
der heet/ dan zyn terwe besigen tot sulckē onliedlic-
ken d'anc/ en die meer d'anc om inde herte den groo-
ten dorst te verlaen/ dan om de nature te contente-
ren in maniere van leuen.

De winninghe van somer vruchten ende ront-
saet int partiulier: ende eerst van
de gherste. Cap. xvij.

NA dat wy wijde en breet gesproken hebben van
het coorne/ so moeten vervolgende spreken
van Somer vruchten en rontsaet: waer af de cultu-
re int generael gelyck is die vande terwe: aengaen-
de het wtrapeu vande steenen/ wateren/ eens/ twee
en d'v maels ploegen/ de clotten blycken/ saeyen/ eg-
gen/ en maeyē/ nochtans in sommighe dingen ver-
schillende/ om het natuerlick ondericheyt van dien:
waerom het beste is dat ick daer af schryue van elc
besonder.

De gerste behoort ghelaeyt te wesen op magher
drooghe en cleyne aerde/ oft op lant dat seer vet is/
om datse het lant seer magert: En darrom wordse
gelaeyt oft op seer vet lant/ wiens cracht oft duecht
sy niet hinderen en mach/ oft op mager lant/ waer
op datmen niet anders en soude saeyen. Men salse
moeten saeyen op twee mael gheploecht lant/ na
half April (na het oude spreecwoort/ na S. Joris
dach laet staen v' hauer ende saeyet v' gheerste) in
dien v' lant vet is: waer ist magher so saeytse waer
vroegher. Als ghy siet datse rypachtich is/ so sulc
ghy die af maeyen/ eer dan ander coorn: want sy
heeft

heeft het stroo drooscher ende licht om breeken/ ist dat seere drooghe wort; ende het graen dat qualick becleet is niet stroo / valt lichtelick ende van sels ter aerden; wylcke d'oorlake is / waerom dat sy ooc beter om drooschen is dan alle ander graen. Raeden oogst / so sakt goet wesen datmen het lant een iaer laet brake ligghe: oft immers seer wel misten ende alle de quaetheyt oft magherheyt beuement die daer ghebleuen is.

Vande Hauer. Cap. xvij.

De Hauer hoe wel datse inder eenich saet is groeyende onder het cogne en gerste / als een onnut dinck; nochtans om het profijt datse brengt tot voetsel vanden grootē ves / is vande menschen in dierē tijt / so is sy weerdich datse heeft eē particuliere ende eyghen culture ende winninghe. Sy wil ghesayt zyn op magher plaatsen die drooghe ende wel ter locht staen / die alreede tweemael hebben gheploecht gheweest / ende dat is Sporchellicke oft Maerte / ende niet later.

Van Milie ende Boeckweydt.

Cap. xix.

Milie ende panickcooren begeeren gesayt te zyn op licht ende mager lant / en en groeyen niet al leene in sauelachtich lant / maer oock in sant / als het lant nat ende vocht is: maer sonderlinge en willen sy niet gesayt zyn in droogh / ruyachtich en sauelachtich lant / noch oock niet voor de Lente / want sy willen wermte hebben. waerom datmen die bequamelick mach saeyen int eynde van Maerte / oft oock later : daer en behoef oock niet veel cost toe / want eenen clynen hoop van haer lieder saet / ver vult seer veel lants. Nochtans begeeren sy dicwils gewiedt te wesen / om het quaet cruyt wt te treckē / van datse ayen crigen: ende eer dat door de wermte het graē hem laet sien / so treectmense metter hant wt / dan legmense te drooghen inde Sonne / ende

S ij dan

dan sijnemense op: want in dese maniere blijuet sy langher goet dan alle ander graen.

Van Sefane. Cap.xx.

DE Sefane wil ghesaeyt zyn in swerte/ rotte ende vochte aerde: het groeyt doe wel in lant ende vette sandt/ of in by een ghedraepte aerde/ ende is seer vruchtbaer/ niet minn dan de milie oft boeckweye.

Van Linsen. Cap.xij.

DE Linsen moeten ghesaeyt zyn op twee tijden/ inden eersten ende Lente met wassen van de Sjane/ tot op den twaelften dach vande Sjane/ op licht ende maghet lant/ oft op velt ende drooghe lant: want als sy bloeyen/ so beveruense ende vergaen door te groote vochticheyt/ oft door te seer op te schieten. En den dachse loubder is vroeger en grooter groeyen/ so moeten die menghen met drooch mist/ eer dat men se saeyt/ en vier oft vijf daghen na dachse gelegen hebben in dit mist/ salme die saeyen. Men salse mogen bewareyn/ ist datmen die mengt met aschen/ oft ist datmen die in porten legt/ daer men de olien/ saussen ende confituren in bewaert.

Van Roomsche oft Turcche boon-

kens. Cap.xiii.

DE Roomsche boonkens groeyen wel op coornlant/ oft eersit seer vet lant/ dat alle iare ghebouwt en besaeyt wort: ende werden ghesaet vanden tiensten van October/ tottenersten van November/ oft oec inde Maette/ gelike ander rot saet.

Van Lupinen. Cap.xxij.

DE Lupinen behoeuen luttel bouwinghe/ ende zyn goedtsoep: ende doen bouen alle saet het lant deucht: want als de wijngarden ende saeylant den maget zyn/ so comen sy heit te passe om te misten. Sy groeyen wel in maget lant/ ende dat moede is van ander graen boots te bliengen: ende behooren gesaeyt te werden in alle aerde. principalic
op coorn-

op coorne lant/ende dat niet geploccht en is:want in wat manieren datse ghesaeyt werden / sy liden de onachtsaemheyt vande aerde ende vanden ackerman. Nochtans en moetmē die niet diepe saey en/want als sy bloeyen men achtse niet. Onder alle ontsaet en willen sy niet bewaert wesen oft lig gē op graen solders/maer eer op eenen solder daerden rooc tegen coent: want ist datse bochtich worden / so sullender wormen in groeyen / dewelcke de spruyten eten/ ende de reste en can dan gheen profijt doen.

Van Boonen. Cap.xxiiij.

DE boonen moeten gheset werden in vette aerde/ oft die seer ghemist is: ende hoe wel datter zye in coorne lant dat ghelegghen is in dalen / daer alle de substantie ende verticheyt van het hoge lant neder daelt/ so salmen nochtans neerstelic het lant moeten omme spaeyen/ en de clotten breekē/ eer dat men die saeyt oft settet / want hoe wel datse onder het ront saet alderminst verteeren en ghebruycker de deucht ende verticheyt vander aerde/ nochtans willense seer wel ghebedt wesen metter aerden: men moeste neerstelick wien / so sullense te meer vruchten hebben/ ende de schellen sulke te malscher zyn.

Van cleyne erweten, ciceren, ende eruen. Cap.xxv.

DE cleyne erweten moeten ghesaeyt zyn in het lant ende in ghetemperē ende wack weder / in Sporkelle oft in Maerte.

De ciceren groeyen dock in het lant/ met regenachtich weder: maer eer datmense saeyt so salmen die laten weycken eenen dach te bozen in water/ om datse te eer wtcomen ende groen souden.

De eruen willen hebben magher lant ende niet bocht/want somtijts bederuen sy als sy te seer wtgheschoten ende opgewassen zyn. Sy worden ge-

S iij saeyt

layet in Loumaent oft Spozckelle/ ende nemmer-
meer inde Waerte/want waren sy gheslayet in dese
maent/so soudē sy den bec zeer schaedelic zyn/prin-
cipalick den ossen/haer de herffenen turberende.

Van Kemp. Cap.xxvj.

De kemp moet ghesaeyt wesen in bet ende wel
ghemest lant/dat nat ghemaect wort van eeni-
ghe beke / oft in platte ende vochte contreyen die
seer diepe gheboutwet zyn / want hoe d'aerde bet-
ter is/hoe de schozse dicker sal wesen. T'sal gesaect
worden inde Waerte/ ende wtghetrocken alst saet
rijpe is/ende dan gedroocht inde Sonne oft inden
wint/oft inden rooc/ende dan salt in het water ge-
leyt werden te weycken/om dat de schozse te ghe-
mackelicker soude moghen getrocken worden van
den stock / om daer na coorden ende canefas af te
maken/welcke der vrouwen werck is.

Van Vlas. Cap.xxvij.

Men behoort nergkens lisaet te saeyen op wat
plaetse dattet oock zy/ten zy datter groot pro-
fijt af come/want het hindert ende beschadicht seere
alle lant : daerom moetmen dat saeyen in seer bet
Lant dat matelick voecht is. Waer bouen al soo
moet het lant daer het lisaet sal ghesaeyt werden/
seer curiuselick ghesuyuert zyn ende met diuersche
manieren gebouwet ende geackert/tot dattet ghe-
heel cleyne is: en bouen dien so sal de goede en neer-
stighe lantvrouwe alst vlas gegroeyt is / seer soch-
fuldich zyn om dat te ontwerren / niet een reyse/
maer dicwils/ Men salt wtrocken alst rijpe is ende
geel begint te worden/ende dan op solders leggen
om bewaert te wesen van reghen ende dan dewelc-
ke hem gheheel contrarie zyn. Alst nu drooghe is/so
salmen dat cloppen met houten hamers / om het
saet te hebben:ende terstont daer na salment int wa-
ter dragen/ende laten weycken vier oft vijf dagen/
om dat saechte soude worden/om dat de schozse oft
het

het werc te lichtelicker daer af soude gedaen worden/om voortz lijwaet daer af te maken.

Van rapen ende stoppelrapen.

Cap. xxviiij.

RApen ende stoppelrapen willen groeyen inlich te en subtile aerde/ende niet in vette vaste aerde. De rapē groeyen nochtās beter in vochte plaetsen / ende de stoppel rapē op huenekens ende delingen ende in slecht ende drooch lant / ghelijck dat sandachtich oft gruyfachtich is. De aerde daer sy gesaeyt sullē werden/moet veel reysen gebouwet/ geploecht ende gheegget wesen/ en oock wel ghemest:want dat sal makē datse niet alleene wel groeyen en sullen/maer oock het lant dat also bereyt is/ sal na dat de rapen wt getrocken zijn voortz brenghen te schoonder coorn. De rapen worden twee mael t'siaers ghesaeyt/in Sporkelle ende Dogst/in wel ghemest lant:maer men sal niet ghedooogen van datse eenighen was ghecreghen hebben datse wter aerden ghetrocken werden: want ist dat sy daer wt comen/ so sal de wortel hert worden ende vol cleyne gaetkens.

De wijngaert.

VWat lant oft gront dat de wijngaert begheert.

Cap. xxix.

Die wijngaert en groeyt niet dan in seker plaetsen die hē goet en bequaem zijn/het welcke ons also vreemde dinc dinct te wesen/dat de singulariteyt van dese plante vande menschen meet gheprezen wort/dā eenige ander/om het goet en quaet dat se mede brenghet: d'welcke maect dat inde landē daer sy niet en groeyt/de personen ander drancken ghebruyckende/so vroom noch so fierc niet en zijn.

Aengaende de oeffeninge van den wijngaert/de sauelachtige gront en is hē niet seer goet/ al ist dat hy den wijn goet genoeg maect van smake / maer

S v het

het profijt is cleyn datter afroemt. Gelyckerwijs als den keyachtighen gront op de Suytſijde van eenen huevel/maect eenen ſtercken ende lieflicken wijn iſt dat hy wel diepe omme gespit is/ende dicwils verbarſcht wordt van oeffeninghe / min dan van miſt/marne/ oft ander meſtinghe/want in diert het lant dat met wingaert beplant is niet ſoetelic gheracteert en wort ende dicwils gheroert/ ſo en ſal nemmermeer wel profiteren / noch in voorts brengen/ noch in dencht : want de menichte van miſt/oft van ſchueten/meeffendeel qualick gheſoncken ende qualick ghaert/doet hem dicwils ſchade ende hinder.

Dat gheenen wingaert gheſayet en wort dan voor eenghenoechte. Cap.xxx.

Ick en ben van gheender meyninge / datmen ſal den rijt verſijten met wingaert te ſaeyen:want bouen dien dat den boom eer groeyt vande keerne / dan de wingaert ſoude / ſo en iſſer oock noch profijt noch dencht om te ghebruyccken het ghene dat van het ſaet groeyt:dat moghen doen de ghene die tot ghenoechte / ende tot coſt van haerlieder boſe de macht hebben te ſaeyen het ſaet van druuen tot vycemde lande/om na der hant als de plant ſoenē volwaffen ende verplant zijn in beter aerde/ daer af te maken eenē plantſoen hof/ om die te grifſien/ en de ſuyten dan te verplantē in beter aerde/ om binnen twee iaer daer na daer af te hebben redelike groote ende lekker vuchten: maer deſe plantzen ghedeuren ende bliuen onlanger goet dan eenige ander. wy en vraghen ooc niet na de wijgaerden diemen laet climmen op de boomen/ noch ooc na de ghene die opgeleyt werden met ſparren ende latten met enckel oft dobbel dack oft waghens/want de wijn en is van die nemmermeer ſo goet/ ſo wel om dat de wortel vanden boom dē wingaert bederft/ghelyck de coolen doen/als oock ons dat

dat dese plante nietmermeer en wyl seer hooghe
op ghetrocken werden/ noch oock van de sparren
verdunstere welen dat eens mans volcomen
hoedde. Den heus vande wijngaert planten/
weest dat sluyten/ rauken oft ghegriffide planten
zyn/ en moet niet gesselt welen ter discretie vande
bercooper/ die lant braecht na sel oyt ende lai-
soen/ maer na de groote soepfuldicheyt vander
ghenen die de plaesse regeert/ want de wijngaert
na dat hy afghesneden is/ en mach niet wel so lan-
ghe wter kerden vandaert werden/ niet meer dan
de boomen diemewerplanten wyl penes wil oock
ghenomen werden vnde principale wortel/ ende
hebben ontfang by vingheren dit hout by het
nietwe.

De manieren van wijngaerte

planten. Cap. xxiij.

Als vlant wel gesuynt is van steenen/ ende
na d'eerste ackeringe wel gheseten ende ghe-
rust/ ende den groent wel gheeynicht van het
kroopgans ende ander oncruyt/ so staet gade in
den waerte het soeste weder om te planten na het
lant ende de plaesse daer ghy zijtful/ ende de waer-
te van twee groent. Bereyde/ scherpt ende etshijde
de wortel ende de salselinghe van twee wijngaert
planten/ ende stelte wel ter Sonnen teghen het
Suyden: plantse inde middel vande voze/ onder
de subiectie van twee voet/ d'een teghen d'ander
ouer/ ghelijck een borgoens cruce/ om te doen (na
na datse wel ghebeck zyn) opgroeyen op beyden
sijden vande voze/ aende hoopen van aerde die
op beyden sijden ghemaect zyn/ want alsoo men-
gen sy meer vruchten boort/ en dese maniere heet
dobbelt plantse/ het welcke heet staet alleene vande
sluyte/ om dat ofter een stoppe/ d'ander dat verhael
soude/ en ist datse beyde groeyt/ so treckne d'een wt
om te stelle inde plaesse daer een and gestornen is:
want

want hoe wel dat de fluyte beter moet ende wortel
maect/so ist nochtans datse qualiker groeyet ende
wortelt dan de gheloucken oft gefelsde rancke/ al
ist dat de geloucken so lange niet goeten blijft/ om
dat de fluyte van selfs wortel cricht: Maer sy
moet ghesneden wesen van het groffte ende ghe-
knoopte hout/ handen wijngaers die ghy weet dat
schoone ende vruchtbare is/ ende moet hebben out
ende nieu hout/ ende gheplanc wieden van eenen
magheren grout in een vette ende wel ghemeste
aerde: De wijgaert is vier iaer out soe dat hy vruch-
ten maecht/ ende ist dat hy ghebrangelus en cricht
so siet men dat hy dertich iaer goet blijft: na dat hy
afgesneden is so moetmen dien snijden ende heyt
laten maer d'yt oft byer knoopen ten hoochsten
waer af de twee sullen mogen staen wter aerden:
ende ist datter eenighe botte oft spruyte is/ die sal-
men moeten met de naghel van den dryme af-
snoeten.

31st dat ghy twee bozen minder maect/ so moet-
men planten op sijn Angenins vā twee voetē tot
twee voeten een rancke tusschen twee hoopen van
aerde/ gelijckmen doet inden plantsoen hof vande
snythoopen/ en laten daer vier iaeren so staen/ om
weder te sincken als hy gewassen sal zyn/ twee oft
d'yt iaer/ na dat hy gelchoren sal hebben het sterc en
grof hout/ so dat de wijgaert also gemaect ende on-
derhouden/ geen onderlet oft eenich ander dinc om
op te liggen van doene en sal hebben: want de prin-
cipale wortel en moet gheeft ondersefselfs geuech-
baren iongē schueten. In Languedoc en Rouence
plantmen ooc aldus/ maer sy stekense voorder van
malkander in d'aerde/ en stellē tusschē beyden eenen
slifboom die niet haer schaduwē niet en beneemt
t'groeyen noch de sonneschijn vande wijngaert.
Sy en laten dock niet gelijc in Italie te stellen tus-
schen elcke boze vijf oft ses bozen met. conclaet oft
terwe

terwe/ en alst dat sy daer niet onsoepel intergaden
 wijngaert/ so en daer sy nochtant dat com niet stijf
 boomen te planten in de saylande/ gernerct dat sij
 schaduwe/ gelijk geseyt is/ gheouderct en doet die
 wasse van t'graen.

De rancke met haer sagelinge wort geplant/ ghes
 so haest als sy van haer struyck gherouwen is mit
 breken vander stam/ ende oock als ene int alre
 del vande boze/ om haer saselinge wille/ van de
 welcke men niet en t'wijfelt van haer groeyen sy
 moet ooc boorder ende langhen wijgheluyt wou
 den ende meerder plaetse hebben om te ligghen/
 sy groeyet ende wortelt eer dan de sluyter gelijck de
 gheinte rancke minst van aller deurs. Ma dat ghe
 w sluyten oft ghesoncken rancke gheplant hebt/ so
 moet men niet de voet stijf daer optreden/ ooc dat
 souden wortelen/ ende dan d'aerde van beyde be
 hoopen die op beyden sijde liggen/ stifen/ de welcke
 oock soude moghen vallen op de wassende
 planten.

Een ander maniere van de sluyten te planten
 ende niet de gesoncken rancke (want haer saselach
 tige wortel en soude niet lijde) wort genaemt plan
 ten met de barre/ oft met steken/ te weten de wou
 seyde sluyten in ozden in d'aerde stehoude/ oft t'we
 tegen ouer malsander oft een allede gelijcken in de
 wilgen doct: en daer na weder daken treden ende
 nederslaen/ ghelijck voorseyt is.

Vat groentende eerste oeffeninghe dat
 de vvingaert begheert die nieu
 gheplant is. Cap. xxiij.

○ De te satsouwen; de plante vande wijngaert
 so ist van noodde dat de meeser vander bocker/
 ist dat hy sien wil de vrucht van sijn eerste bouwen
 gen/ sozge draghe voor t'lant ende plantage/ wat
 mede dat hy wil vermentich vudighen sijn eerste
 plant: want het is seker/ dat in wasse ende d'erre
 acerde

noedie de wijngaert meest vruchte doorts brenge
 ende min melange van noode heest/ten zy datmen
 binnen tweeft opjaren haer waernewoe maect
 siche aerde indergheden/ oft eenighe verlichtinghe
 aenden voet/na den tijt ende natuere vanden lande.
 Sin landbarich/ oft steremachtich land/daer de wijn-
 gaert so veel vrygheer niet en gheeft/ moer men die
 wijlberhouwen effenissen alse passe coemt: maer
 datte zy niet offeren oft coeyen mist. Dat vande
 greden vande berckens/ vande scapen/ oft vande
 weedinghen vande volcke/ wat geont dat oot is/
 gheen en is die daer niet eer door en veragert dan
 en veragere/ sonst dan noch sulcke melinge maect
 dat de wijngaert se oulanger ghedeurt ende staet/
 so wel door de onschlaemheyt vanden lantman
 die hem te terre becront opde warmte vā zyn mist/
 ghelijck de ghene die onghetlichte catck legghen
 aende wortel vande plante/ om datse vroeger son-
 den lochoopen/ ende dock om te vwegher doen ster-
 uen/ als om dat sulcke lantliedē niet en willen gra-
 uen aende wortel als den tijt daer toe bequame is/
 maer hebben liever haerlieder meester in den cost
 te brenghen van mist/ van te sincken/ ende van sta-
 ken om den wijngaert te onderloten/ dan niet te
 ghenachtich ende bequame weder te aerheyden en
 wercken / inder huer haerlieder tijt te verlijten in
 de tauerne/ oft niet te clappen niet yemant van
 haerlieder vrienden oft ghebentē/ ende meesten-
 deel van dingen die niet te bebiēden en hebben.

In wat tijt datmen den wijngaert plan-
 tenmoet. Cap. xxij.

Ghy moecht dan den wijngaertplanten vanden
 Aduent oft van half December tot de navolgen-
 de vorst/ na de cracht oft strafheyt/ om de welcke
 ghy v werck sult laten staen: want te willen bra-
 ken ende omderken de aerde als sy verhart is van
 den vorst/ dat is door v so veel aerheyt verlore en
 d'aerde

d'aerde so veel schade/om datse onder de costte van de voyst haer binnen versieret/ om na der haer haer cracht te tooghen int wtcomen vande iare.

De eerste bouwinghe vande plante behoort te gheschien van April tot half Meyt/na de goetheyt ende soeticheyt van het weder. Om welke bouwinghe elcke voze moet onder haluen voet diepe ende breec zijn tot opden steenachtighen gront/ ende de hoopen van aerde vande selue dicke daer ouer/ die diepe sy vande voze die ghy maken. Alt nochtans holder in eenen sandachtighen/ steenachtighen/ oft gruyfachtighen gront.

Aengaende de planten vande wijngaert/ die vā een ander landtschap oft gront zijn/ dan het naturel vande plaerse daer ghy de wijngaert plantof wilt/ en groeyen nummermeer so wel: want men twyfelt altyt oft sy getrouwelic wtgroeyen zijn na de consideracie vander locht/ het ghesichte vander Sonnen ende vande plaetsen daer mensche plant. Men moet dan nemen de schoonste ende beste van het quartier daer mensche legghen ende sichten wil: want te willen dwinghen een aerde/ ende subiect maken het ghene dat haer nature niet en vermacht: dat is een werck van een groot meester/ ghemerct vande bouwinghe van een vromt lant/ bouen de onsekerheyt van het weder met het welke de plante ghetomen heeft gheweest/ ende oock van haer voysts broughen ende vruchtbaerheyt/ wel van doer heeft eenen parientiere ackerman van het quartier van daer sy ghecomen is.

Vande plante van den blauwen wijngaert.

DE ramme plante vanden blauwen wijngaert/ groeyet ouer al: de wilde maect scherpen ende herte wijn/ sulcs is die ghewonnen wort op lant

oplant dat nieu ommegehoorpet is gheweest. Maer de wijngaert die om te winnen den rooden wijn gheplant is half wit half root / gelyck hy begheert een ander bouwtinge ende situatie dan de weynepne / so is hy oock moeyelicker om te regeren ende behoeft wel een groote sochfuldicheyt / om dat de wijn die daer af coemt / schoonder is in d'oo ghe ende beter van smake / al en brenghy hy so groot boetsel niet by.

De planten vanden blauwen oft rooden wijngaert / sijn Mozillon / Sangmozeau / Negrier / ende Meraut.

Bouen dewelcke om den rooden claren wijn men daer by boecht van een witte plante en geete / hier na verclaert / stellende tusschen dry oft vier sturen oft rancken root oft blau eene.

De beste wijngaert plaats is de Mozillon / waer af het hout de snede root heeft meer dan eenich ander : dat beste is het rotte / van dry vingheren spatzen hoogstes tusschen elcken knoop / ende dicke staet lanc daer hy ghegroeyt heeft / Ende draecht dryue die de beste dicke by ed hebbē / en is ooc rotter vā bladers dan enich vanaelc dan haer soorte.

De tweede Mozillon is lanc van houte / te minsten van vier vinghers tusschen twee knoopen / groter ende binnen meer marcs hebbende / ende oock maekachtich inde snede / waer af dat so goet niet en is / ende heeft van buyten een roode schorsse / ende de bladers met dry kernē / oft gelyck de voet van een gans / gelyck de vūgheboom.

Het derde Mozillon is genaemt Becane / het is swert van houte ende oock van besien / int bloeyen heuet apparentie van veel wīns te hebben / maer als de besien rīpe wordē so verschillet wel de helft inde besien en meestendeel noch meer : De Satelle is langst vā allen tusschē de knoopen / en groeyet langher ende hoogher van houte dan enich ander.

De

De lang Mozeau is ooc dynderhande/waer af de beste is cort geknoopt ende seer hert van hout: de tweede soorte en verschillet niet vele van dien: de derde specie heet ghekertele langmozeau / ende en draecht ooc niet met iare: Hy heeft ooc dit gebree/ Dat hy als den tijt van te snyden de besien ghecomen is / dirwils ghebonden wort neder ter aerden gheballen sonder besien.

De Negriet met den roodan rook / heeft t'hout lanc geknoopt / groot merc / de bladers seere gheheert de dryue groot en claer / seer root / de vruchte laet si ripe / ende geeft eenen stercken wijn / die soor lange goet blijft. waerom in t'planten van t'root men luttel van dese behoeft te sezen / om d'ander te versoeten en verbeteren: hy staet wel tegen den vorst / om dat hy het si eenen haaghen struyck.

De steent gheheten swere boggoens / heeft den seer en natuere van t'wilt boggoens / hy heeft hert ende seer swere hout / het mere clayn ende ghesloosde de knoppen niet wijde van makander / de bladers middelbaer ende gebeck roet / en de stele seer roet / de besien seer dichte an makanden en staet te gande vorst niet van eenich ander men behoefden niet veel te planten / want hy is seer sterk van verwoet / so dat de ghene die vele geplant hebben / wijn daer af maken voer: de lakten berijders / en verroopen dien seer dore.

De clepse. wocelle en vā Bogdeans voer luttel gevont om dat seluttel vruchten hebbē / en niet en dichen dan d'wagens van wijngarden te maken: het hout van dien is ghelyc hier na sal gheseyt zijn int capittel vande witte wijngart / dan dat het wat rooder is ende de snede gheelder heeft.

Plantinge vande vvitte vvijagaert. Cap. xxxv.

Het beste geplāt vande witte wijngart is t'fromentean / het welke het hout heeft treckende op het gheels / ende daer na het vinfadel dat root

II

van

van honte is / daer na het sijn winter van Antou
die het hont heeft treckende op t'groene / ende de
beste gheel ghelijck was.

Man alle t'geplant / so en isser geen dat beter te-
gen de vorst mach / dan het Gouest / het welcke ran-
neyt van honte is ende seer dicke van rancke met
ronde bladers / ende gheeft seer veel vruchtē. Daer
is een ander soorte van gouest / t'welcke geheeten
wordt sanie gouest / also gemaect om den smake diet
inden mont gheeft. Het wordt lytsel ghesocht / hoe
wel dat veel wijns voorts brengh / ende de vorst
niet subiect en is / niet meer dan t'voorgaende
gouest.

T'vruchtbaerste vande witte / is datmen heet
witte vrygoens / het welcke van ontrent twee vin-
gers en half geknoopt is / ende heeft de vrucht met
rote steertē en ghyet op een dā vopelle: de bladers
sijn seer ront na den aert vande gousten / voer de
reste / het hondt / d'ns wel tegen de vorst.

T'gene dat die van Paris / om sijn werckinge-
heetē foicard al ist grooter van besē en van honte
te oyr blan treckende ende seer dicke / soo ist noch
tans het slechste van allen / aengarnde de cracht en
dencht van t'iap.

De ghesiet brengh veel vruchten voorts / daer
om wordet veel gebruytke in planten. Het hont is
tusschen geel ende root / ende mach dat wel tegen
de vorst / de bladers sijn vrans ront. Aengarnde
de differentie van dit gheplant / ick vindet d'p
soorten: d'een is ghenaeemt ghemeyne ghesiet / die
seer veel vruchten voorts brengh: het ander is
gheheten het grof ghesiet / het welcke groff
van honte ende van besien is: ende het derde
heet edel ghesiet / de welke de beste vruchten
van alle voorts brengh / ende de besien wyder
van een.

Dat van Bourdeaus dient beter om te maken de
opgact

opgaende wijngaerden ende waghens inde ha-
 nen: nochtans wordet onder d'ander gheplant om
 te meer vruchten te hebben: het is ros van houte
 ende dicker dan eenich ander gheplant / en groeyt
 oock hoogher / so dat langher ende hoogher spar-
 ten ende lattré behoeft: het brengh ooc voorts groof-
 ter besien / maer daer en behoert niet vele onder
 een goet geplant/niet meer dan het en doet vande
 Rocelle/die alder wirtste van houte is nochtans en
 ist niet seere de vorst onderwoyden: r'sy oock wat
 wil/het is laetste rype/ende daer en behoeten oock
 maer xv. rancken oft plantén vooz elck quartier
 want het maect de wijnen groene/niet tegenstaens
 de dattet hem de scherphelyt greeft/ende oock vooz
 ghe ende min liqueurs houdende.

De besieninghe vanden volwassent

wijngaert. Cap. xxvj.

NA dat de plantinge sal ghedaen wesen/ghelijck
 bozen verhaelt is/ ende dat ghy sien sult datse
 sal beginnen het eerste iaer hout te crygen ende te
 groepen/het welcke moet ghesien werden ontrent
 half september als ghy oock bevindt dat de schuete oef-
 feninghe verdraghen mach / so salmen die moeten
 beginnen te snyden oft hem het hout laten / maer
 men salt suyveren van zijn schuete/om te doen gro-
 uer van rancké worden/wat ha moetmense wten/
 want het eerste reghement vande plante / brengh
 ooc mede zijn eerste houtwinge: Int wien so werct
 men op de hoopen van aerde die ouer beyde vail-
 de plante staet/om dattet oncruyt de wijngaert plan-
 ten niet en soude verdrucken/ende men moet niet
 allene voorts gaen met de gaffle oft sichel / maer
 oock de ghebroken cryyden ter neder woypen en-
 de niet boeten treden/om datse niet en souden we-
 der opgroyen: maer ter ghy dat doet / so moet-
 men ouer al seer wel besien wat rancken oft stuten
 gesloeyen sijn sinder datse eerst hebben gheplant

¶ 4 ghe-

ghebreest/ ende in de plaetse van die andere stel-
len in de maent van Meye / is ist datmen begheers
te deser tijt / datse altemers niet en souden laten
inbreken te dragen; in dien niet / so sult ghy vertoe-
nen den vercomenden Adment / ende seer wel teer-
ken in de plaetsen daerder ghebreest / om dat ghy
te deser daer op dracken sult.

1ste Werde iaer siet ghy die beginnen te planten
ende alle de nomeren van oeffeninge gheuen die-
men daer tot den volwassen wijngaert / wt ghenom-
meroer leggen of sticken in d'aerde: want de niet
te plante is te eer gheoeffent ende ghehantert
ende is goet te beter. Ist datmen int derde iaer in
hoort en siet eenighe schueten met bloefsel / die sal
men af steken met den naghel van den duym.

In dit iaer gheeftmen d'eerste plantinghe mist /
wel reynighende ende sapuerende de voren: ende
maer vlieghe midderse spijmen ende leguenen daer
mist in / het welke door t'beste sal wesen coeyen
mist / daer nae het peerde mist / daer nae van
beckens: / ende daer na t'ghene dat den armen
lantman sal ctijghen moghen: in dien niet so sal hy
marne nemen / of nieuwe swerte acide / welke het
beste is van alle het mesten. Nochtans de fons
lantman seyt dat de goede wijn die op eenen ste-
nachghen oft grasplachtigen grouw wasset / groot
te seffeninghe behoeft / maer seer luttel mist / ons
dat hy de plante niet en soude doen door den tijt
haer vruchten gheuen.

Int derde iaer sijnmen de cranchste ende sieche-
ste af vnde de schoonste iaetmen staen / om te sien
oft sy accorderen sullen met de planten daer sy
af ghetomen sijn. D'eerste bouwinghe vanden
wijngaert t'zy vnde oft aenwoe is ghesten d'ers-
te bouwinghe oft gratinghe waer door dat d'aers-
te ghemoevigher ende ruelicker ghemact wort.
In dese bouwinghe ontdecmen de principael-
ste

ste rancsen oft wortels / ist dat is de hoochste
plantinghe / twelcke gheschiedt inden soetsten tyt
van Maerte na de plaetsen daer sy zyn : want in
sonde landen die de vorst ende neuel subiect zyn /
ghelyck bouen op de heuclken / so wert dat ghe-
daen int eynde vanden winter / datmen heet te we-
sen half Maeye.

De tweede handelinghe vande plante is / ghes-
lyck voren gheseyt is / wien: waer eerst moetmen
se ondersetten / ghelyckmen doet int snijden / met
de spade versien de stuten ende rancskens / om dat
se souden bliuen staende in haer stande ende niet
herrat wordem met eenen stercken wint.

De derde oeffeninghe vande nieuwe plante / is
in d'aerde te sincken ende te legghen / maer daer af
moetmen hem wachten int tweede iaer ende noch
meer int derde / t'en ware op sommighe plaetsen
ende daer toe het sterckste hout.

Int derde iaer bouen de voozeyde oeffenin-
gen ist dat de plantinghe sterck is / ende datse wt-
gheworpen heeft schoon hout / so begintmen die te
sincken ende te legghen in d'aerde van half April
af / ende vooz het sekerste te half Maeye / ende dan
laetmen de ionghe schueten comen recht daer men
breect de hooge hoopen van aerde oer beyden sy-
de / ende door desen middel wort het schaeckart ge-
maect daer Columella af schryff: in die selus derde
iaer vande nieuwe plante / na de stercke van het
hout datse wtgheworpen sal hebben / niet teghen-
staende dat ghy af steect merde nagheleu sommi-
ghe spruyten die bloeyen souden / om de vedere
voren geseyt: nochtans na d'ouerbloedicheyt van
t'groot hout / na dat de wijngart ghesueden ende
ghemest is / so begintmen te ghemer onderset / en-
de te leyden ende binden / om te maghen houden
de stercke schuete datse niet en valle neder ten aer-
den ende onder de basten: ende dat ghesaen zynde

salmenst supieren en wien: maer noch eer datmen
dit doet so moetse op gebeuen/ ghebot ende gebou-
den zyn metten eersten bant.

Men legt ende stucket de rancken inde Aduene
ende Loumaens na datse ghesneden zyn/ hoe wel
datmen op conde plaetsen vercoeft tot in Sporckel
le ende Maerte: ende om dit te doen so neemmen
de schoonste schente vande wijngaert rancke/ die-
men siet dat volwassen is/ affsnijende zyn medeghe-
sellen tot op twee knoopen na de wijnstock der
rancke. Somtijts als de plante schoone is/ so
neemmen vande eerste plante twee rancken/ ende
men legte soetelick in d'aerde v'een van v'ander/
onder de voeten/ inden put die ghemaect is ghe-
weest vooz de principale plante: daer na dectmen
se weder met aerde/ ende men legt d'eerste tontghe
rancke seer diepe om datse het naeste laet na datse
ghesoncken wert ende de schieten met gheleyt/
sonder eenich letsel soude moghen verdraghen het
milt daermen haer in de meste sal: want nemmer-
meer en gheestmen de principale wortel oft moe-
der eenich milt/ maer men ontshoepse wel in Lou-
maent ende inden Aduent/ als men de ghesoncken
rancken milt gheeft/ om datse te beter ontfanghen
souden de snee ende het regentwater/ t'welcke het
de voet mach dicker doen groeyen.

Maer den Dogst moetmen de wijngaert weder
oprechten/ t'vy onde oft nientwee/ ende op en niet
binden/ om de vooigacnde werinte/ dewelcke sou-
den moghen ghelet ende ghezoocht hebben d'eer-
ste bindinghe: ende dan gheestmen twee banden.
wy hebben vergheten te segghen datmen te half
Maye eer datmen de plante oprecht/ dien behoore
de botten oft schieten af te doen: ende dat doends
wel vooz hem te sien datmen de principale schie-
ten die men sal sien bloeyen niet en quette/ dan als
seer ter vele is aen ren vande principale struycken.

Inde

Inde derde oeffenighe / dewelcke gheschiedt in
 de Dostmaent/rechtmen op een nieu weder op de
 wijngaert / ende men verbindt hem / daer na alst
 soet weder is / na den reghen / so roertmen d'aerde
 met de spade wel soetlick / ende men worpt het
 quaet cruyt onder de voet : ende somtijts ist dat
 een vocht iaer is / so wiet men wt het oncruyt. **W**o-
 uen dese ordinarie manieren van doene / sult ghy
 weten / datmen indse wijngart altyts moet hebben
 de spade inde hant / die daer wil profijt af hebben :
 ende daer en dienē knechts noch ioncwijs / princi-
 palick int sincken vande ionghe rancken ende in-
 de botten / oft schueten af te steken. **M**etten cortsten
 gheseyt / van alle de maniere van bouwen vanden
 wijngart hier bouen int langhe verhaele : moet-
 men verstaen int ghegenerael / datmen inden **A**ouwe
 voor kerstnisse ende in **L**oumaent snijdt de nieuwe
 ghesoucken rancken / ende mer sijnert d'oude
 vanden voorleden iare / ontshoyende de voer van
 de principale plante / ende wederom satsonerende
 de ghesoucken rancken / ende nestende so verre
 alst noot is. **I**nde Maerte ende April so snijdt-
 mense / ende men maect de nieuwe gheplanter.
Opden seluen tijt ontshoyt men de wijngaerden /
 ende men mist de ghene diet van doene hebben ;
 corts daer na salmen die moeten wederom decken
 eer dat sy bloeyen / ende metter hant de ionghe
 spruyten af doen principalick als men sal de schue-
 ten noch so mals sien / datmense luttel sal behooren
 te gheraken met de vinghers om af te stooten.
Corts daer na salmen die onderfeten met staken
 ende binden wt eenen saechten ende ghemoedi-
 ghen hant / ende alle desen tijt ghedurende / niet
 vergheten alle de manieren van bouwvinghe die
 wy hier vooren verclaert hebben.

De manieren vanden wijngaert te ste-

ken oft inken. Cap. xxxvij.

Die wijngaert mach ghegriffijt werden oft op wijngaert/ oft op boomen. Wijngaert op wijngaert wordt ghesteken in twee manieren/ d'eene op den struyck ende d'ander op de rancke. Om te griffien op den struyck/ so moetenmen wtkiesen eenen grouen struyck die vast ende vol saps is/ ende die oock niet te oar en is/ ende sal ghesteden werden vast neffens der aerden/ oft dat best is eenen boert in d'aerde/ om dat de griffie beter groeyen sal in d'aerde/ dan buyten d'aerde. De griffien diemen sal wtkies in ten/ sullen roet wesen/ vast hebbende veel spruyten oft botten byden anderen/ ende afghesneden int baken vander stanten/ en ghenomen vanden struyck ende boert vanden wijngaert. De maniere van die te griffien is/ datmen steket inden struyck de griffien ontrent twee vinghers diepe. Des ghelijck sult ghy doen/ ist dat ghy die wilt griffien op de wijngaert rancken. Op de selue maniere wdijt de wijngaert ghegriffijt op de boomen/ ghelijck crieckelaers/ pruyboomien ende ander der ghelijcke/ waer af dat Columella seer haer schrijft in zijn Rhubosch.

Sommighe fraeye stucken aengaende den wijngaert.

Cap. xxxvij.

Sommighe oudets hebben groot werck ghemact vanden triakel wijngaert/ om de groote cracht die haren wijt heeft teghen de beten vande slanghen ende ander sentynighe beesten. De maniere van die te bereyden is/ datmen sal splijten de stute diemen planten wil/ beneden dry oft vier vingheren/ ende na dat het marck wtghenomen is/ so salmen inde plaesse van het marck triakel daer in doen ende dan met papier omwinden ende in d'aerde steken de ghespleten syde. Ander en zyn met dese maniere

maniere niet te vreden/maer storten triakel op de wortelen. Op de selue maniere machmen de wijngaert laxerende maken / ist datmen eenich laxarijft doet inde ghespleten fluyte/oft ist datmen de wortelen nat maect met laxerende dingē. Notcert noch tans dat de fluyte die ghesneden wort om te planten vande triacle oft laxatiue wijngaert de cracht niet behouden en sal vande moeder / om dat de triakel ende ander laxariuen/met lancheyt van tijt haer cracht verliesen inden wijngaert.

Om te winnen besien sonder steenen / so doet het marck wt de fluyte die ghy planten wilt / niet vande gheheele fluyte / maer van het deel dat in d'aerde sal ghesteken werden:ende omwindet dan niet nat papier / oft steket in eenen aiwyn (want den aiwyn helpt seere de fluyte wassen) ende plant se so in d'aerde. Sommighe raden datmen se soude dicwils met water besproyen/daer benioin in ghe weyct is / tot dat sy heeft wtgheworpen haren schuete.

Om besien te hebben inde Lente / so moetmen een fluyte van blaubesien griffich op eenen crieckboom.

Om dzyppen te winnen die de besien hebben som wit / som swert/salmen moeten nemen twee verscheyden fluyten en die splijten ouermits / wel gade staende dat de splete niet en come tot inde knoopen / ende datter niet verdozen en gae van het marck : dan salmen die aen malcanderen voegen en passen/en so aen een binden dat de knoopen ende botten teghen malcanderen comen ende malcanderen gheraken / so dat de twee maer een en schijnen te wesen. Daer na moetmen de fluyten seer wel binden met papier / ende decken met vette oft lymachtighe aerde / oft met aiwyn schellen / ende also planten ende dicwils begieten / tot datse schueten wtwerpen.

I v Om

Om de gheheele winter over d'uyuen te bewa-
ren / so moetmen die snijden na de volle Maene in
schoon drooch weder / ontrent acht vren smoz-
gens / als den dan alreede wech is / en dan steken in
zeewater oft siende pekels / ghemengt met een luttel
wijn / ende legghen dan op ghersten stroo. Som-
mige legghen die in vaten vol most / oft in een
vat wel toegestopt en gheluteert: ander in honich:
ander stryckense met sap van Dorcelcyne.

Vande siecten des wijngaerts ende reme-
dien daer teghen. Cap. xxxix.

DE wijngaert cricht somtijts letsel door t'ghe-
welt vande winden oft door qualick toefien
ende onvoorsichticheyt vanden wijnbouwwer / diese
metter spaden ghequetst heeft / Men sal moeten de
ghequetste plaetse decken met gheyten oft schapen
mist / ghemengt met subtile aerde / ende dicwils
d'aerde spitten van ronts omme de wortel.

De wijngaert en sal vanden vorst niet bedozen
worden / ist datmen op diuersche plaetsen drooch
mist vergadert oft stroo / ende als men de vorst na-
kende siet / datmen t'vier daer in steke : want den
roock die daer wt sal bliegghen / sal de cracht breken
vanden vorst. Nochtans ist dat ghebeurt dat de
wijngaert vande vorst bedozen is / ende datter
apparence is dat de vrucht verlozen soude zyn / so
salmen die seer cozt afsnijden / om dat sy haer cracht
soude bliuen houdende: want int naeste iaer sal sy
dobbelt vruchten voortz brengen.

Teghen de neuels die de wijngaert beschadicht
hebben / moetmen stooten wortels oft bladers
van wilde concommers / oft vā colouinte / ende in
water te weycken legghen / ende daer mede de wijn
gaert begieten als den mist ghedaen is. Men seyt /
Ist datmen veel lautwerboomen plant onder den
wijn-

wijngaert / dat alle het quaet vanden mist vallen sal op de lantwer tacken.

Men seyt dat de onbrychtbaer wijngaert brychtebaer ghemaect wort / ist datmen den struyck met stelle menschenpisse besproeyt / ende allenskens laet druppen opden struyck / ende terstont daer na daer rontsomme leyt mist met aerde ghemengt: ende dese remedie moet ghedaen zijn inden Herst.

Men sal mercken dat de wijngaert bochticheyt ghebreck heeft / als de bladers seer root zijn / maer dit sal ghebeteret worden met besproyen van zee water / oft menschen pisse.

De wijngaert gheraect somtijts seer te druppen oft te tranen / waer door ghebeurt dat hy gheheel zijn cracht verliest. De remedie is / te maken een quetsure inden struyck / ende die te strycken met olie die op de helst ghesoden is / oft oock met droef sem van olie die niet ghesouten en is / ende dan besproyen met seer stercken asijn.

De wijngaert is somtijts niet vast houdende / so dat hy zijn druyuen laet vallen : de teekenen zijn / als de bladers wit ende drooghe zijn ende de stuyten breet / handellic ende saechte: dat sal moeten ghebeteret zijn met aschen die gheslaghen ende ghemengt zijn met stercken asijn / ende daer mede strycken de voet vanden wijngaert / ende te besproyen al het ghene dat rontsomme aenden struyck is.

De wijngaert die te veel houtts cruycht / moetmen seer royt snyden: ende ist dat hy daerom niet op en houdt / so moeten hem ontschoeyen ende rontsomme den struyck legghen ruijer saut en wat aschen oft steenen om te vercoelen.

Daer zijn sommighe wijngaerden waer op de ionghe belien verrotten eer datse wel ghevoedt ende ruyt zijn. Teghen dese schade moeten op
De wort-

de wortelen legghen oude asschen oft sauel: oft oock rontsomme den struyck / gheeste meel ghemengt met porzeleyn saet.

De rupsenen en sullen den wjngart niet bederuen / ist dattet snijmes daer de wjngart mede ghesneden wort / bestreken is met bocken bloet / oft af ghebaecht met het vel van eenen beuer.

Om te maken dat t'gedierte datmen heet wjngaert spinnen / de wjngart niet en bederuen / so salmen de wjngart by nachte snijden als de Maene is int teecken van Leo / oft Scorpio / van Sagittarius oft Taurus : oft men sal de wjngaert begieten met water / daer in gheweyct hebben thien daghen lanckinde Sonne thien riuier creesten oft zee creesten.

De Mieren die het hout vandē wjngart bederuen tot int merck / en sullen gheen schade doen / ist datmen den wjngart stock strijct met osse galle / oft met esels ruet.

De Lisette / het welke een beesten is dat de son ghe wjngart schueten afetet / en sal de wjngart niet hinderen / ist dat ghy die snijde met snijmessen die ghesmeert ende bestreken zyn met olie / daer dese beeste in ghesoden is / oft de rupsenen diemen binde op de roselaers. Dese selue remedie sal oock te passe comen teghen flecken / wormkens / ende spinnen / principalick ist dat ghy de wjngaert snijdt met messen die ghesmeert zyn met olie daer spaensche blieghen in gheweyct hebben : Oft oock ist dat ghy siet dat de wjngart van desen beesten bedoruen werde / so salmen moeten een parfume maken met hertshoorn / oft ossen mist / oft met den hozen die de ezels ende gheytten den den voet hebben.

Des ghehirs hindert seere den wjngart de Lauwerboom / halselaet / ende de coolen als sy op een aerde ende gront gheplant zyn / ende aldermeest de coolen

coolen die sy aldermeest haet. waerom dat de gheschicte wijnbouwter nemmermeer saeyen oft planten en sal in zynen wingart / noch coolen / noch lanwerboom / noch haseleer.

De maniere vande druyuen te snijden ende den wijn te maken. Cap. xl.

Den laetsten aerbeyt vanden wingart is te snijden ende persen de druyuen / het welcke niet en behoort bestaen te wesen vanden wijnman / voor dat de besien ripe zyn / het welcke men weet ende siet als de besien swert worden / ende dat de steenkens vande besien hen swert toonen ende gheheel drooghe afgaen ende scheyden van het binnonste vande hesie / als men de druyue wort nauwet. Men moet de druyue snijpē alst schoon en claren weder is / ia so verre alst moghelick is / int bryken vander manen ende na dat sy onder is / want de wijn is te beter / ende blijft dies de langer goet. Voor het snijden vande druyue / moetmē alle zyn dinghen gheneert hebben / te weten / cozen ende varen om de besien te leggen / scherpe snijmesen / vaten die wel gebonden / ghewasschen ende ghesinnert zyn / reyne cuppen die wel bequame zyn / schepers / tobben ende draechstocken die daer toe bequame zyn / de persen verwaert / ghevoynicht / ghewasschen / ende ghestoffeert met alle de ghereetschap die daer toe van noode is.

De wijnbouwters sullen neerstelijck scheyden de bladeren / de druyue / seure / drooghe ende verrotte besien vande ripe ende gheheele / om dat sy den wijn niet hinderen en souden. De afgesnede druyuen sullen sy draghen inde cuppe / ende sullen sansaerachs ghelijck daer in ghetreden worden / met sulcker neersticheyt dat luttel besien aende druyue gheheel bliuen. De treders en behooren niet te gaen inde cuppe / sy en hebben eerst de voeten ghewasschen met en lichaem seer schoone / ende ggoort met

met eenich heinde / om dat haerlieder sweet den
wijn niet hinderen en soude.

Men sal de ghetreden druyuen laten sieden ende
heer worden inde cuppe xxiiij. vren / meer oft min /
na datmen de wijn hebben wil : want die laicst in
de cuppe gesode heeft / die is groff / clær root ende
sterck : maer die minst inde cuppe gesoden heeft / is
den lieflichsten ende sijnsten. Jst dat ghy hebben
wilt eenen stercken ende crachtighen wijn / so sult
ghy de cuppe moeten decken met eenich deffel / om
dat den damp niet en soude wrohsigen en de cracht
vanden wijn vergaen. Ghy sult wæren dat de wijn
langhe genoeg inde cuppe ghestaen heeft / als ghy
sien sult / dat hy niet meer en bobbelt / noch hem so
hooghe meer en heftet : ende terstont daer na sult
ghy de wijn afstrecken oft door den cap van bene-
den / oft gieten van bouen door een maende ind
tonnen : sulcken wijn is ghemeynlick ghebreest
enckel druppels tenzy by auonture dat ghy so weth
heeren de ghens die vande bellen loopt eer dat de
ghetreden worden inde cuppe. Het marck vande
ghetreden druyuen daer noch eenige substance of
liqueur van wijn in is / sal ghevraghen worden in
de persse om daer wt gheperst te werden ende hem
daer gheuen dy ia vier drayen oft keston : het is
wel waer dat hi so veel te onliesicker sal zyn : maer
daerom sult ghy alleene houden de sijnuer dappi-
pel / ende verscheyden vanden ghepersten wijn.
Men sal de vaten niet gheheel op vullen met den
most / maer sullen wat spacie hebben om de most
te laten sieden ende zyn schuym ghemackelic op te
werpen : men sult daghelics moeten opvullen /
ende dat so langhe toe datmen siet dat de wijn ghe-
heel zynen schuym opgheworpen heeft : ende dat
en salmen de bomgaten noch niet stoppen / maer
eer eenen steen oft hoy bomme legghen op het
gat vanden crachter. Ende als men sien sal dat de
wijn

Wijn gheheel stille is sonder sieden / dan salmen
 het carteel moghen het bomme gat toestoppen.
 De tonnen sullen moeten desen tijt ghedurende
 zyn oft onder den blautwen hemel / oft in een loch-
 righe schuere; want men machse inden kelder niet
 doen / voor dat de most gheheel ghestilt is. Daer
 en tusschen sal een neerstich huysman sien te maken
 sinnen wijn voor sijn dienacrs te drincken : ende
 daer toe sal hy vergaderen het marc vanden wijn/
 het welcke maer een oft ten hoogsten twee pers-
 ten gheleden sal hebben inde persse / en sal die wor-
 pen in tonnen met alsulcken quantiteyt waters
 als van noode sal wesen : Hy sal beter zyn / ist dat
 hy ghemaect wort met het marc vande drywen
 die maer ghetreden en zyn.

Ma dat de wijn gheseten is ende gheheel ghe-
 stilt / so machmē hem doen inden kelder / dewelcke
 daer moet teghen het Noorden / ende gheplant
 met sauel oft drooghe aerde / ende ghestheyden van
 alle quade reucken / peerts stallen / pinaten / stouen
 ende waterachtighe plaetsen : daer en sal oock niet
 ghesloten zyn inden kelder dat enen quaden
 reucke heeft / ghelijck caes / loock / stie / leyt : want
 gheen winck en wort so haest besmet als de wijn /
 principalick de most. De vaten sullen so neffens
 malcanderen ligghen / datse malcanderen niet ra-
 ken en sullen / maer wat spacie tusschen beyden
 hebben om al het iacc deure te ghemackelicker
 ghesloteert te moghen worden. De vaten om te
 schoortwen t'ghebreck van te verschalen / dat den
 wijn ghebeurt / sullen het locht gas seer wel gestopt
 hebben met sant / ende niet ghecoert noch gheen-
 sins aenghetast werden voor dat den rechten tijt
 comen is om den wijn te drincken : ten sy by auou-
 turen dat de goede huysman terstont oft niet lan-
 ghe naer den wijntijde een deel van zynen wijn
 so hem

so hem dat te passe coemt / vercoopen wil: Doch-
 tans ick bevinde dat d'ouders / om te hebben swy-
 uerder / reynder ende subtylder wijn / dat sy den
 wijn in ander vaten trocken / van dat de most ghe-
 nen schym opgheworpen hadde ende opghiet
 van sijden: want sy hadden die meyninghe / dat de
 wijn die afghetrocken was vande moeyer inden
 winter een subtylder moeder maecte / ende blijft so
 ooc beter goet / ende claert oock beter inde Lente /
 dan op zyn eerste moeyer / ia oock als de wijn lan-
 ghe blijft op zynen eerste droeffem / die vet en straf
 is / dat hy lichtelick verliest zynē natuerlickē ma-
 ke / ende cricht hantren ende dultstigheren niet
 een vette ende dicke substantie: Sy obserueerden
 oock daer en bouen het weder ende den loop des
 hemels: want vernemermet en betrocken sy den
 wijn van d'een vat op d'ander / dan metten Jodis-
 des wint / ende int wassen vande gane / oft dat de
 gane onder was / ende noch niet eer dan als de
 rosen begostē tot te comen ende de wijngart te
 botten. Ende achtervolghende de costumie / so caet
 Hesiodus / datmen sal scheydē den oppersten vanden
 vanden bate / ende die beneden ontrent de manyer
 ligt vanden ghenen die inde middel ligt: om dat
 de ghene die bouen naest het boune gat ligt / meer
 zyn cracht outganc is / als alder naest de loche
 gheleggen: ende die inde bodem ligt haest bederft
 als zynde naest den droeffem: maer die inde mids-
 del leyt / is gheduerigher ende bequamer tot
 voetsel. Dese maniere vanden ouders en wort be-
 denckdaechs niet onthouden / sonderlinghe in
 dese landen / waerom dat wy oock niet vermaned
 oft schynen en sulle van dit verbaten vanden wijn /

Vanden tijt vanden wijn te onsteken:

ende te proeuen. Cap. xij.

DE ouders hielden so vele vanden loop des
 hemels / dat sy vernemermet de wijnvaten
 en sta-

en staken om den wijn te drincken oft te proeven
 inden opganck vander Sonnen oft vander Ma-
 nen / hebbende dese opinie dat van de wijn hem
 beroert / ende daerom niet en behoort gheensins
 gheroert oft aenghetast te wesen. wy en letten
 daer op niet so nauwe / maet steken de wijn waten
 so dicwils ende so wanneer ons goet dunckt ende
 van noode is oft te passe comt : niettemin int ste-
 ken moerten dese voorsichticheyt hebben / dat hy
 soo luttel lochts crighe als moghelic is : ende
 van datter af gherapt is / hoe luttel oock dat zy / so
 moerten het dat terstont weder op vullen in dat
 de wijn van sijn cracht niet en soude verliesen. Men
 gaende het presenten vanden wijn / zy ont te ver-
 coopen oft om drincken / oft het zy ont te weten of
 ser eenigē is die sijn gat wil omnicwopen / so ra-
 den sommighe dat goet is dat men hem probeer als
 den Noorden wint waeyer / om dat van de wijn
 veel sijnruerter ende reynder is dan op anderde-
 de. Ander segghē als de Suidē wint waeyer / om
 dat desen wint den wijn seer betoert / ende sijn
 soont als hy is : maer t zy hoe dat wil men behoeft
 den wijn niet nuchteren te proberen want seer dat
 men gheten heeft / so dunck een der smake vanden
 wijn seer nae ende verdost te wesen t noch oock
 na dat men anderen wijn gheproeft heeft / oft in dat
 men het lijf vol heeft. Wontendiet er mach de pro-
 uer niet seers / soust / oft dincers gheen hebben
 noch gheen dinc dat der smake soude asogen door
 veranderen / maer en behoort maer seer weynich
 gheten te hebben dat oock noch niet vercoer-
 en is.

Sommighe fraye ende sonderlinghe stucken
 aengaende den wijn. Cap. xlij.

Off te maeken dat de most niet ouer en loep
 int sieben / so sal ghy een somme het bonne
 gat daer lanc daer de most soude ouer gaen een hoo-
 ken

den legghen van soleye / oft van kerchbaumte / oft
van goude manieleyne: oft ghy sal de casten haer
het selpe gat van binnen beslijcken met soeyen
melck oft eys / want dat sal de groote hitte van
den most van binden wederstaen ende houden.

11) Om te maken dat de most haest soude moghen
ghesuyere sijn / so moetmen in seltich sloopen
mit soenen pot als in doen / ende binnen d'ij dagen
sal man oft ghesuyere sijn.

12) Ist dat ghy het ghebet iaer ouer most wilt heb
ben / so moetmen enen de most die haer selfs toe
debesken loept eer dat ic ghetreden worden / ende
op den seluen daer in een vat dat buyten ende bin
nen bepest is / in sulcker voeghen dat het vat half
vol is ende bouen wt haest tot ghesloopt met plaes
ter / so sal de most in sijn sootachtich bliuen / ende
by sal hem oock noch beter bewaren ende langhen
goet bliuen / ist dat ghy het vat legt in eenen put
of sloopen de water wt toegesloopt ende ghenayert
in een eweluytich d'ider tich daghen daer laet lig
ghen want om dat by niet en sal geloden hebben
so dat d'ijten most in uen oft het sal oock goet we
sen dat men so oock de besien ghesluchen wijne
soudet o sijn en d'ier tich / ende de most die daer wt
sal sonder sal gheen moghen bliuen. 13) Hier legghen
de comen in nat sijn somnighe bepecken de va
ten by een ende binnen / ende legghen die op de
voetside maniere in eenen boppepe / in sulcker
voeghen dat de casten alleue buyten den water
ligghen / inden overdechense met march ende dan
bopen sy nat laet dat ouer.

Om te sien oft inden most oft wijn water is / so
neemt chutwe ende walde peyren / sijn dese ouer
mits ende reynichse oft wilt ghy so neemt moer
besicende warpe inden wijn ist dat sy d'ij po
ren op swemmen / so is de wijn sijn wtrest dat sy sine
kantsel daer water in sijn. Somnige bestricken

een riet ofte holt / oft papier / oft ghy / oft eenich an-
 der stoo met olie / en vagerit wederaf / ende stehent
 dan indē wijn en trecken / weder wt / en daet door
 weten sijt: Wilt ist datter waer indē wijn is / so
 vallen de bunnpels vergaderen met d'olie. Ander
 worden wijn in onghedulche calck: ende islet wa-
 ter in / so sal het salt smilten / ende is by loofde so sal
 het calck vast aen een hondert. Sommighe gieten
 wijn in een panne met siende olie / ende islet water
 inden wijn / so salt een goud gheleyt maeken ende
 seer hobbelen.

Ist datter een tegenachricher is / en dā de dym-
 den noch opde wijngaer sijnde seer nat wordē: oft
 ist dat na het smidē vande dympe seer sterck reget /
 so dat de bessen nieter zyn dan wel van noode is /
 wy sillense noodzakelic also reuen. En ist dat ghy
 merct dat de most / die van sulcke dymuent coemt /
 luttel crachts heeft: het welcke ghy salt mogen we-
 ren / int pilsdina dat hy goud is / d'eerde reyle
 dat hy siende salt so moerhy sterck verrouw welen /
 want alle de waterachricher: die daer in is sal indē
 bden dlycht / en ont dat de wijn noch niet ghe-
 heel wyde of sal welen / so sul ghy in seftich soop-
 pen wijnde effe of souls dō. Ander doen de wijn
 dāer het wē dēsen vor datter d'ode deel verceet
 ende ingheloden is / ende vnt d' d' bintou die
 laten dāer ist.

Ist dat de most die op de boustye magieren be-
 veyt is / na dat hy lange gheseyt geuener heeft / be-
 ginte seer te werden / so sal die om dāer regente zyn /
 laten weyken twee potten ghesoden dāsen toe dat
 de ghehele gheswollen zyn en doen int achtste deet
 vanden most / ofte laet de most gieten ende loopen
 door tuiter sijn.
 Wilt ghy dat de most bliuen spij. aen ghes-
 sen zy sonder roken. om te wōd te ghebruycken
 so vult een vat met cleyne spāndere van buckheit

hout/ ende giet op dese spaenderen den most/ so sal
binnen d'vrijt ween de wijn gheseten zijn sonder
eenighon schuytm op te worpen.

Is dat de wijn water in heeft/ om't water daer
af te scheyden so moet men worpen in t'wijn dat ge
smolten allijn / ende dan t'bonne gat stoppen
met een sponcie die vololien sterct/ ender' bonne-
gat keeren tegen d'aerds/ want daer en sal niet wor-
loopen dan twater: oft doet ooc brengen een vat
van beylhout ghemaeckt / en doeter in alsoo veel
wijns als daer in mach gaen / t'water salder ter-
stont worloopen / ende de wijn sal suuer bliuen.

Ghy sult aldus maken eenen soeten ende wel-
riekenden wijn: neemt wat Myrthe bestien
d'zoochte ende stooft / en doerle in een cleyn ear-
tel oft tonne met wijn/ laetse sien daggen daer op/
daer na ontsteker en ghyuyet de wijn. A selue sulc
ghy ooch doen / is dat ghy neemt t'blopsel vande
duyue (principale die vande wijgaert op boomen
geronnen is) inden tijt dat de wijgaert bloeyet/
ende int'vat worpt. Eppes ende pinboom bla-
ders gewonen seggen de canten van t'vat ende ge-
woopen inden wijn / maken den wijn seer wel rie-
kende. Oft door t'lichtste / so salmen nemen een
Arange appel of een citroen die niet te groot en
is / ende besteken met crysmagels / tot dat hy ghe-
heel vol sy / en so hangē in het wijn vat sonder den
wijn te getaken / dan salmen t'vat wel gestoppen.

Om van witten rooden wijn te make / ende te
contrarie van root / witten wijn / neemt een once
sonts / en worpt die in tien vperkens root wijns:
oft ooc giet in rooden wijn / daer welck met witte
wijgaert aschen / ende roert hem dan veertich da-
gen wel omme / en laet hem dan stam rusten / so sal
witten wijn worden. Ter contrarie de witte wijn
sal root werden / is dat ghy daer in doet aschens
van rooden wijgaert.

Om

Om te maken wijn claret / soo clopt ghy witten van eyers in een schotel tot datse schymen / en doet by wit sout en so veel wijns / laet dat wederom r'samen wel onder een / tot datse seer wit worden / dan vullet de schotel met wijn / ende doet dat al r'samen in de wijntonne ende bewaert den wijn also.

Ghy sult wijn maken die veel waters draghen sal / ist dat ghy droochte wortelen van witte maluwe / en daer sagemeel af maect / het welcke ghy sult worpen inden wijn / dien ghy daer na seer wel sult roeren / ende onder een mengen.

De wijn en sal geen bloeme hebben / ist dat ghy inden wijn legt bloeyfels vanden druynen die ghepluckt ende ghedroocht zijn / oft vilsen meel: ende als het bloeyfel ende het meel te gronde gesoncken zijn / soo vertreckt den wijn op een ander vat.

Ghy sult gheloden wijn maken / ist dat ghy goede / liefliche en smakeliche most laet sieden tot dat een derde part in gesoden is: ende als hy couw geworden is / soo moeten die in vaten doen om te moghen ghebruycken.

Om te maken eenen soete wijn die al r'saer suer deurt / so salmen plucken / ende nemen de ghebesle druynen / en laten dry dagen wtgespreyt liggen in de Sonne / en op den vierden dach op de middach treden. De soete wijn dat is / de suuer druppel / oft wijn die in de cyppe loope ser darmē r'saerck persset moet wtgenomen werden en gesoden worden: en na dat hy gesoden heeft / so salmen in negentien potten doen een ounce ghebroken iras / ende door doen sonder den droeffem: dit doende sal hy soet / vast ende den lichame gesont zijn.

Om te maken wijn gelijc wijn greeck / ghy sult snijden de druynen vanden wijngaert die vroech seer rijpe beken heeft / ende laten dry daghen in de Sonne drooghen: op den vierden dach salmen die

trecken ende den wijn die also gemaakt is onder de
voetsonnen wel hancertigende daer by gesuyuert
werde vande vuylicheyt en droessens als by liede.
Ende op den vijftden dach dat de wijn ghesuyuert
sal troesen / so sulde ghy doen twee pond wit sout
wel cleyn gestooten ende ghesift of ten minsten
een part in achrien water en half van desen wijn.

Om te maken goetden wijn voor de dienst bodē /
so moctmen merken hoe veel dat behoupen sal het
tiende deel vanden wijn diemen op eenen dach sal
getrocken hebben ende gieten op het merck daer
de wijn afghetrocken is so veel siet waters / daer
by salmen noch menghen r'schuyt vanden gheso-
den wijn / ende vanden droessem die inde cuppe
zijn sal welcke men eenen nacht sal laten weyckē.
Sanderdaechs salmen al r'saure niet de vorten
treden ende dan wt persen / en dan in vaten doen
datter wtloopen sal : welcke men stoppen sal als
hy gesoden heeft.

Om de turbel wijn ende die vol droessens zyn
te doen sinnen / so giet op seftich stoupen wijns een
pot olien die een derdendeel ingesoden is : ende de
wijn sal terstont sinnen ende comē in sinen eersten
staet.

Ghy sulde den wijn sijn cracht benemen / ist dat
ghy inden wijn coolen legt die ghy te voren ghe-
knauwet hebt ende r'sap wtghetrocken.

Om seer veel wijns te drinckē sonder droncken
te worden moctmen een van een gehaden geyte
longhet / oft andersins / etet nuchter vof oft leuen
bitter amandelen : oft andersins / etet rouwe coolen
sedat ghy drinckende ghy en sul niet droncken
worden. Men seyt dat een groet drincker nē-
me omē en sal drinckē wesen / ist dat hy gecroont
is met cleyn tadelens van belt cypress / oft ist dat
hy d'eerstereyle dat hy drincken sal seyt die vercl-
ken van Homerus : Iupiter his alra fouit clemo-
ter

et ab Ilda. Dat is een segghen / Jupiter heeft van desen hooghen berch Ilda sijnen soeten vops laten hooren.

Om yemande de wijn te doehatē so moctmē nō men de subtile vrachticheyt die wōē wijgaere d'uy pet na dat hy gesneden is / ende doen in den dronck vanden dronckhaert als hy d'ynckē wil dat hy niet en weet / so sal hem vergaen alle sijne lof van wijte te d'yncken.

Om te maken dat de dronckhaerts sober wōē so moeten sy eten coelen ende confituren van honich ghemaect / oft oot groote teughen als in d'yncken.

Om te maken dat de wijn niet sterck en worde / neemt een stuc gesouten specks / en maket vast aen t'boornē gat daer door men de wijn coninc / inet d'ick gaerne dat spec dragē mach / makēde dat t' spec maer rechts de wijn en gheraks. Dit doende so en sal de wijn niet connen sterck worden / om t'beide ende souts wille / dewelcke belaten de subtilitate ende separatie / daer door de wijn sijn sterckhe crijcht.

Om te maken dat nieuwē wijn t'erstont out zye / neemt bitter amandelen / mellote van elcs een ounce / califfhout d'z oncen / soo veel p'ardus celtica / alsoe cicorin twee oncen / stootet ende bindet al samen in eenen linnen doek ende legghet in den wijn.

Men sal by dese navolghende manieren weten of den wijn sal mogen bewaert werden oft niet. Als hy sal ghetont wesen / soo salmen hem eenigen tijt daer na bevracken op een ander vat / ende de moyer laten op d'eerste vat / t'welcke men queral seer wel toestoppen sal / ende daer na seer neerlick sien of den v'aellem niet en verandert oft eenighen quaden ruck en crijcht / oft mugghen of ander v'aelde beestkens doot en bringt. Al dat

men niet sulcs en siet gheschieden/ soo en darfmen niet sorgen dat de wijn sijn gat sal ontworpen: In dien andersins/ so machmen wel verskert zijn dat de wijn bederuen soude. Ander saken tot indē bodem van t'vat een piype van blier oft van ander der gelijcke hout dat binnen wtgehoelt zijn mach/ waer door datse wint na hen trecken / ende door sulcken middel zijn de wijnen bewaert vanden reucke vanden droessem/ ende na de qualiteyt vanden genen sy ordeel vande qualiteyt vande wijn. Sommige voorsleggen dat door de deels vande vaten/ inde welcke ist dat sy gevoelen eenen wijnachtigen smake / so segghen sy dat goeden wijn sal wesen: ist dat eenen waterachtigen smake is/ so en achten sy dien wijn niet vele. Ander proenen dat aenden smake vanden wijn/ dewelcke ist dat hy vanden eersten scherp is / soo hopen sy dat hy goet sal wesen: maer is hy slap / ter contrarie. Ist dat de most als hy ghetont wort vet ende lymachtich is / het is een tecken van goeden wijn: oft ist dat hy is sonder eenighe stercke/ so sal hy haest veranderen.

Van sommige wijnen dewelcke dienen tot t'gebruyck vander Medicijne. Cap. xliij.

Gelijc wy gheseyt hebben in tweede boeck dat een sijn huyswijf moet saepen ende planten op eenich bedde vanden warmoeshof/ sommighe medicinale cruyden: also oock en sal niet quaet wesen dat de laet oft sijn huysvrouwe indē wijn tijt make sommighe wijnen tegen desiecken die haerliedet dienstboden souden toecomen moghen: waerom dat wy niet vergheten en/ souden yet dat tot het onderhouden van onser hoenen soude mogen dienen/ soo en hebben wy niet willen achterlaten de maniere van sulcke wijnen te maken.

Om allen wijn te maken / neet roomsche alssen
oft

oft by gebreke van dien gemeyne alffen/ principa-
lic die cozte bladers ende cleyn stekē heeft / ontrent
een once / stoot die en bintse in een lijnen doeck die
die niet te vast gewenen en is / ende worpet so int
vat: dan gieter most op / te wecten ses vperkens tot
elcke once alffen / en dat tot dat t'vat vol is: en la-
ter in een locht gat op dat t'vat niet omme en kee-
re int sieden vanden wijn. Desen wijn is goet
ghebruyckt teghen de pijnē vande maghe ende
vande leuer / ende om te dooden de wormen die
inde darmen sijn.

Om malroue wijn te maken tegen den hoest / so
moetmen inde besie tijt pluckē teere schueten en ste-
kē van Malroue principalic op mager en ongebou
de plaetsen / en droogen dan inde Sonne en binden
met viesen in bussels en also latē sincken int vat: in
lyp. potten most salmen doē acht pont Malroue /
om te laten sieden metten wijn. Daer na salmen de
Malroue wttrecken en de wijn seer wel toestop-
pen.

De wijn van Anijs ende van dille tegen de pijnē
int pissen: de peyzwijn tegen den stoelganck / de
Lantwertwijn tegen de pijnē ende crimpinghe des
bupes. De Manlooze wijn teghen de geelsucht / het
water ende de derde cozte: de saue wijn teghen
de pijnē ende het vertrauilleren van de scou-
wen / worden al ghemaect ghelijck den alffen
wijn.

Om thymus wijn te maken / so moetmē de thy-
mus plucken als sy bloepet / droogen ende stooten
ende van dien twee menkens doen in een vat van
t'sestich pinten witten wijn.

De granaet wijn wort gemaect vande granaet
appels die niet seer rijpe en sijn / seer wel gestooten
en ghedaen in een vat met ses sestiers groenen so-
den wijn om te ghebruycken tegen den stoelganck:
tot het selue dient nock de cornaille wijn / de

the ende que wijn. Sby moecht breeder tractaese
vande ghemaeckte wijnen sien int vyfde boeck
van Dioscorides.

Vande gebreken ende geual die den vvijn
toecomen. Cap. xlv.

DE wijn en is niet meer vry van schade ende
ongeval dan alle ander dingen die onder den
hemel zijn: waerom om te voorcomen alle fortuy-
nen die den wijn mogen toecomen/ moetmen die-
wils ende neerstelick de vaten visiteren: nochtans
van dat de wijnen sullen ghedect ende toeghestopt
zijn/ tot half Meerte/ sal genoeg wesen datmē den
wijn te sessendertich daghen eens weder op volle
ende daer na twee maels/ maer als de wijn be-
gint te bloeyen dicwilder/ om dat het bloessem niet
en soude te gronde slaen en de smake vandē wijn
bederuen. Hoe dat hertē weder sal wesen / hoe-
men de wijnen sal dicwilder moeten visiteren / en
met opbullen verkoelen/ ende lucht gheuen: want
also langhe als hy sal cout zijn soo sal hy goed
bliuen.

Als dat de wijn seer begint te worden/ so moet-
men inden bodem van t'vat setten een volle cruy-
cke waters seer wel toeghestopt/ daer na t'vat selue
seer wel toestoppen / latende een sleyn locht gat
open. Op den derden dach salmen de pot wt-
trecken / waer in datmen het waeter sal sine-
kende binden ende de wijn sal suuer ende goet
zijn.

De wijnen worden ghemeynlick het gat omme-
outrent half Junius / en generalick als de snyder
wint wayer/ het zy inde somer oft winter / alst seer
regenachtich weder is/ aertheuinghe oft stercken
dondet/ ende als de wijngaerden oft vooften begiu-
nen te bloeyen: om t' selue te beletten / so maetmen
als sprieden daer in doen ghestoden sout / oft oock
iont roumarcke saet/ met gerste sonelen en lauwer
bla-

bladeren: oft wijngaert affchen met gebroken vencilfact. Ander gebuycken dalsdanigen remedient. Neemt byvoct wortel en vijvinger cruyt/pulueriferet / ende als de wijn gesodert sal hebben so doet dat daerin en de wijn en sal t'gas niet ommewerpen. Ist dat ghy oock yser legt aen t'decksel vande vaten / dat bewaert de wijn voer alle hinder die hem vanden donder oft blixem soude moghen toecomen. Soete amaidels gheworpen in rooden wijn / beletter hem het ommewerpen: des ghelicks doen oock dalschen vande eycke bladers inden wijn gheleyt. T'meel vande witte vitsen bewaert den wijn van het ommewerpen ende hout hem goet / t'selue doen oock de stucken van allayn daer in gheleyt.

Ist dat gebeurt dat de wijn ommewerpen is / so moeten in t'vat wipen een samelic goet deel gebroken eyers / ende voer t'beste / veranderen van vate.

Is de wijn turbel / so sal hy seer haest clær ghemact worden met pingels of keernen van perskeenen oft met wit van eyers en een luttel sout. Anderstus: Neemt een half pont foillie alun en so veel suphers / puluer seert dese wel cleyn / en werp in het vat.

Wilt v dat de wijn bederue wil / neet twee oft dry eyers / maer ist wijn claret / menut alleens den doper van een ey / en ist witten wijn / so niet alleens het wit vā een ey. Dan neemt dry oncé keykōs wt een stercloope de ruiere en puluer seert: en twee oncé sout wel cleyn gestoot: mengt dese dingen wel onder een / en doet dan den wijn in een ander repn van dat nerges na en riet / en woep dan daer in dese geheele compositie / en mengt die onder den wijn alle dage wt / oft se is mael onder malcander roer ende dry of vier dagen lanc: maer merct dat dit gedaen moet worden / eer dat hy geheel bedor-

uen

uen is : want waer hy gheheel bedozuen/dit en soude niet helpen / ende het ware verlozen arbeyp.

Om de verdusten reucke vanden wijn te boumen/so neemt mispelen die wel rhye zyn in stroo/cu snijde in vier quartieren: bintse dan met eenen draet/ ende maectse vast aende bomme van t'vat/ soo datse geheel metten wijn ouerdeckt zyn / ende laetse daer een maent lanc so bliuen : dan neemtse wt/so sult ghy den quaden reucke vandē wijn ooc wechnemen. Of neemt ooc lautwerbesien/ liedt die in wijn en woypse dan in t'vat . Andersins : vult een saccken met sawie/en hanget in t'vat sonder de wijn te gerakē. T'selue is oock goet gedaen als de wijn seur is / ten zy dat ghy lieuer hebt om den alijn te beteren/int vat te woypen pareye saet.

Om te beletten dat den wijn niet seur en werde/so moctmen de vaten niet legghen op een coude plaetse wel vol en wel toegestopt/datse geen loche en hebben/ of ooc ist dat gebuert datmen geen coude plaetse en heeft en dat de wijn is in sen warme plaetse/oft datmen de wijn lange moet houdē loopende ten tappe/om te bewaren van seur te werden / so moctmen aen een coordeken hanghen een groot stuck specs/ wel gewondē in een lijnē doec/en nederlaten door t'boingat tot int middel vandē wijn: daer en binnen so moet t'vat altyts gedeckt ende wel ghestopt zyn : ende hoe dat t'stuck specs grooter zyn sal / hoe hem de wijn langer houdē sal sonder seur worden. Sommige raden door t'selue/ datmen doen soude int vat olie van oljue /so vele datse de wijn ouerdect : ende als de wijn gheheel afghetapt is / soo salmen lichtelick d'olie weder crighen.

Om de watericheyt oft te groote vochticheyden den wijn af te nemen/ soo salmen in het vat

doen

doen bladeren van granaetboomen.

Alst dat eenighe beeste inden wijn gheballen is ende gestorven/ gelijk een slange/ ratte/ myrs/ om datse den wijn geenen quaden smake en soude geven/ so moeten se so haest als men ghevonden heeft het doot lichaem dat verbarnen/ ende de coude afschens worpen in het vat daert in gheballen was/ ende sijnmeroeren met eenen houten stock. Ander raden darmen warm byoot soude indē wijn legghen/ oft eenen yseren riuck/ ende t'weijn sal vergaen.

Sijn Asijnte maken. Cap. xlvj.

A Sijn is een gebrec vandē wijn/ gelijc ghy hier voren verstaet mocht: nochtans de ouerdaet ende wellust vandē menschen heeft gedaen dat den asijn niet te gebuyck gecomen is/ niet alleene tot saussen maer oock tot meer ander nootfalicke dinghen: daerom en salt niet buyten propoost ~~zyn~~ / wat te schijnen van de maniere van asijn te maken.

De gheimeynste maniere van asijn te maken is datmen neemt goeden wijn / diemen doet in een vat tot dattet half vol is / het welcke men laet onghestopt staen / op een warme plaetse / gheelijck op een opper solder/ oft op het dach.

Die seer haest soude willen asijn maken / sal een riechel oft byjcke/ oft stael gloeyende maken ende al gloeyende worpen inden wijn / latende t' bommesgat althits open staen: oft dat het vat dry oft byer daghen ghestelt zy inde Sonne/ ende datmen wat sonne inde wijn doe. Dit vuller een vat met goeden wijn/ stoppet seer wel toe/ en stell et dan in eenen ketel vol ghesoden waters op t'vier/ latende het water noch langhe sieden/ ende utwen wijn sal seer worden. Dit doet in den wijn ghebroken beste wortel / oft ghestooten wortel van Raphanus: maer wilt ghy hem wederbrynghen tot sijn

ſijn goetheyt / ſoo woijpter in een coolwortel.

sommige ſonderlinge dingen zenghen
do den aſijn. Cap: xlvij.

Om te maken ſtercken aſijn / neemt conuol-
lien als ſy beghinnen root te worden ende
maembſien die half ripe zijn: laette droogen ende
ſtoofte dan tot puuer ende maect daer ballekens af
met een luttel ſtercke aſijn / dewelcke ghy droogen
ſult inde Sonne: dan neemt den wijn ende maect
hem warm / en als hy warm is ſoo doeter van deſe
ballekens in / hy ſal terſtont verandert worden in
ſtercken aſijn.

Om aſijn te maken van verdoogen wijn: neemt
wijn die bedoogen is en ſiet hem / afnemende alle
reſchuyt dat in rieden dagg op coemt / ende laet
hem bliuen ſiende tot datter een verdoen deel af in-
geſode is dat doet hem in een bar daer aſijn hoeft
in gheweest / en doeter oock kruel by / ende ſlope
pet wel toe datter gheen locht in en come / ſoo
ſal de wijn coets ſeer goetwilde ende ſtercken aſijn
weſen.

Om te maken drooghen aſijn / diemen drooghet
mach daermer wilt: neemt wilde kerſen als ſy be-
ghinnen ripe te worden / maect de conuollien zitt
noch beter / ende de moerbſien als ſy root zijn / en
ſeer groote betuyſs beſien / ende de wilde eyckel
eer dat ſy ripe is: ſtoof alle deſe dingeſen / ſamen
ende neemt dan vanden beſien aſijn die ghy crey-
gher moecht / ende incorporeert alle deſe dingeſen
te ſamen / ende maect dan dit deech elopal
brookens / die ghy te drooghen ſult legghen inde
Sonne: ende als ghy ſult willen goeden aſijn ma-
ken / ſoo legt ende broket van dit deech in goeden
wijn / ende het ſal goeden aſijn weſen. Ander-
ſins neemt ſeer gedene betuyſs beſien / ſtoofte
met wat aſjins / en maectet een deech af / van
het

het welcke ghy cleyn broykens sult maken die ghy sult laten droogen in de Sonne. Als ghy nu daer mede wilt asijn maken/ soo byket van dese broykens so veel als ghenoech sal zyn in wijn/ ghy sult hebben seer stercken asijn:

Om te maken asijn van roosen/ neemt seer goeden witten asijn/ daer in doet roode roosen/ mienwe oft oude/ latende die daer in ligghen sommige dagen: dan neemt de roosen wt/ ende doet die in een ander vat/ ende bewaertse in een coele plaetse. Alleleens sult ghy moghen vlier asijn maken.

Om te maken asijn sonder wijn/ doet in een vat saechte ende smakelicke persen/ ende dan daer op ghebrande gherste/ laetse samen rotten eenen dach lanc/ en doetse dan door eenē doec/ ende gebruyckt daer: Of neemt onde vyghen ende verbernde gherste/ ende doet daer arainge appels onder/ en doet dat al te samen in een vat/ heertse dit wilc/ ende seer wel omme/ ende als sy verrot ende gesmolten zyn so doetse deure ende ghebruyste.

Om te maken soeten asijn/ neemt vyf matē stercken asijn/ en doet er by so veel goeden most/ die ghy sult nemen als de besien ghetreden zyn/ menghet daer peck onder en doet al te samen in een vat/ het welke ghy seer wel doestoppen sult/ ende alst verlich daghen stille heeft gheleghen/ soo moecht ghy die gebruycken. Andersins neemt een carteel most ende mengt dien onder twee cartelen asijn/ lost dat te samen sieden tot datter een derde deel sige soden is. Sommighe doen te samen sieden twee cartelen most/ ende een carteel asjns en by cartelen sout waters dat ghesoden is/ en sieden dat so lange te samen tot datter een derde deel af inghesoden is.

Om te maken seer stercken ende crachtigē asijn/ lege te droogen twee dagen marc van wijn besien/ legghet

segget dan in most/doende daer by een luttel ver-
iups/ende ghy sult maken eenen stercken asijn de-
welcke ghy sult ghebruycken mogen seuen dagen
daer. na: oft anderzins / doeter pyzetrum in ende
hy sal sterck zyn: Bouen dien ist dat ghy ouer het
vier doet sieden het vierde oft vijfde deel van asijn
ende dan doet by het voorszeyde / en acht daghen
laet staen inde sonne/ so sult ghy eenen stercken en
lieshijcken asijn hebbē. De wortels van knoopgars
als sy out zyn / ende ghesoden wijnbesien / en ge-
stooten bladers vanden wilben peyzboom / ende
braem wortels / claer melck / ende gloepende co-
len van ghebrande eckels/ende ghesoden ciceren/
ende heete richels / een yeghelick van desen by
hemseluen inden asijn gheworpen / maken hem
sterck.

De gepeperden asijn wort ghemaect/ist datmen
worpt oft daer in hangt geheel peper in ten lincen
doercken ghebonden/ ende acht daghen daer in
laet ligghen.

wilt ghy weten ofter water inden asijn is / so
legter salpeter in / want ist dat hy swillet al oft hy
sieden soude/so is daer water in.

Om asijn te maken/die goet is totter digestie en
ghesontheyt/ neemt een once zee aijn en twee se-
sters asjns/doet dat samen in een vat/ende doeter
by peper/munte ende genener.besien/van elcs een
once / dien sult ghy nae der hant ghebruycken
moghen.

Om asijn vā squillen te makē/moetmen tien ge-
souten ende ghesomponerde zee aijnen leggen
in liij. quaerten soete most / ende twee potten en
half stercken asijn :maer is hy niet seer seer/twee-
mael so vele/in eenē pot van liij. quaertē/ende la-
tent een palme insieden/dat is te segghen/ t'vierde
part:Oft is de wijn niet soete/so machmē een der-
dendeel daer af laten in sieden/maer de wijn moet
claer

claer en bande. supuer druppel wesen. Andersins doet in een tonne dertich sesters leer goeden ende stercken alijn/ waerin dat ghy twaelf dagen sult te weycken leggen het binneste van eenē witten zee-aijyn/ die dertich dagen sal ghelegen hebben inde Sonne. Daer na neemt den alijn en laet die stil liggen daer t' goet dunct/ om na der hant te gebruycken. Dioscorides beschrijft hier af een maniere int xxi. capittel van sijn vierde boeck.

Om veruys te maken. Cap. xlvij.

DE gemeynste maniere van veruys te maken/ is dat men snijdet de groene besien vande wijgaerden die hooge op geleyt worden oft vā wisthofien die noch niet rype en sijn/ dewelcke men op de wijgaerden vint na dat de rype besien afgekmede sijn/ die welcke men tredet ende persiet ghelyc de wijghesien: Daer na doet men t' sap van sulcke druuen in tonnen/ en soulet terstont na dat sijnen schrym opghetwopen heeft door t' sieden/ gelyc de most. Ende Noorderliche landen maect men oec also veruys van wilde appels/ mengende daer onder wat souts. Somnige maken aldus doorch veruys: sy nemen de groenste druuen die sy krijgen/ wagen/ dewelcke sy met een persie koudrukken ende t' sap daer wt douwen/ het welcke sy dan laten sieden in een koperen panne oft ketel tot dat gheheel dicke is/ daer na drooghen sijn inde Sonne/ ende betwarent voor haerliedet gebruyck: Ander en sieden weder inder laste staen wt d' bogen inde Sonne tot dat so dicke als hantich is.

Het sette boeck van- der Hoeden.

De warande.

De ghelieghentheyte vande wa- rande. Cap. j.

Dit hier toe hebben wy verclaert niet also wyte woorden als ons mogelijk is / alle t'gene dat diët tot lantwinnige en oeffeninge van bouen / decmden / saylant ende wygaerden : nu is van noode dat wy achter volgeden d'ordinancie in oerfte hoogerhouden / spreken vande waranden / vande boskhouen van opgaende boomen / van het parck boord / de wilde beesten / vande veygher placce / ende vande sache.

Wy sullen dan begint te beschryue de warande waer af het veldt niet in iude en is / dan vande boenen doren / tonge dryuen ende ander beeste die wygeboede doet den op de hoene / principalick aensghaende het vercoopen vande conynen / het welcke verpoeck buyman alle iare doen mach / so dat by op lannige aertachtentchof houde te desijuen van den deneten mach / bouen de ghene die de vanden buyghelants altyts heeft / so wel voor sijn eghen eten / als om daer mede sijn vrienden te versipacken.

Duer on behoeft oock so groote sochuldicheyt niet tot de warande als tot t'gouernement van ander beesten : want de conynen en behoeven geen besonden gouerneur / die steets soude soege dragen om die te logeren / te voederen / reyn te houden / te gensen als sy siec zijn / en haerlieder voetsel te besorghen / midts datte selue maken haerlieder hols

holen ende cleyne putten/ om int drooge te wesen ende te rustende en begheeren oock gheen ander voetsel dan het gene dat wter aerden van selfs is groeyende.

Men sal dan om het gerief van der hœuen/ maken een warande op de plaetse vozen verclaert/ te weten rustichen de saylanden/ wijgaerden/ ende het bosch vande opgaende boomen: ten zy by anonnere datter goet gerief is van eenich houwbosch ontrent der hœuen/ daer de conynen van selfs hen schicken ende comen wonen: nochtans om dat het iaghen vande conynen die inde houwbosschen hen vertracken wat moeyelicker is dan van die inde warande wonen/ ende dat de Conynen van het houwbosch so vele niet en sijn als die vande warande/ principalick om de vossen/ woluen ende ander wilde dieren diese meestendeel vernielen ende verblinden/ soo sal tot meerder ghemack ende profijt beter wesen datmen een warande maecke.

Men sal dan voor het maken van dien/ wathouwen een bundel oft twee cleylants/ stofachtich oft sandachtich/ niet vet/ vast noch dicke/ op een hooge plaetse die welter Sonnen staet/ ende niet waterachtich oft maraschachtich en is: want behaluen noch dattet conyn seer haet de vochticheyt en soude/ so behoeret om het gherief van sijn hollen se sijn in een plaetse/ daert na sijn belicte mach grauen/ om hem een loggh te maken daert int drooge mach wesen.

Dese plaetse sal gelijc een parc constomme met mueren besloten wesen die niet te seer hooghe en sijn/ om datter geen vossen/ woluen oft ander wild gedierre in comen en soude/ om dese cleyne besten onghelijc te doene ende te bestoemen. Men sal in dit parc planten seer veel bramen/ moerbekis bogmen/ sleen en aertbesien/ hren/ stekelbesie/ wythe/

x ij ende

en seer veel geneuer boomē : want het conijn etet niet lieuer dan geneuer besien: ende aengaende de cruyden so salmen daerlaeyen/ in dien dat de grout van selfs gheen voorts en bryngt/ veel gansen distel/conjnen cruyt/cruyscruyt/cicoreye/coolen/lat touwen/celidonie/distels/rapen/ciceren/ende andres des ghelijcke tot een voetsel van dese cleyne beesten.

En doet geen moeyte daer dooz te doen loopen een beke / oft een conduyt van soet water / vooz haerlieder drincken : want dit ghedierte hatet de bochticheyt seere.

En doet ooc geen moeyte henliede eenich ander logist te bereyden dan het hol dat sy seue maken sullen.

Hoe datmen moet maken een renne oft parck om de warande te vermenichfuldigen met conjnen. Cap. ij.

Tien is niet gendoch datmen wel gemaect ende togerust heeft het parck van de warande / ende dat voorsien heeft van alle het gene datter van noodē is tot onderhoude ende voetsel van de conjnen: maer het moet ooc met conjnen wel beset wesen: want ghelijc de ackerlanden geen vruchten voorts en brynghen/ sonder wel besaeyt te wesen/ noch de wijngaert d'apuelen/ sonder neerstelick geplant ende gheoeffent te wesen: also en denet oock niet dat de warande/ hoe wel dat sy ooc toegevalt is/ soude mogen conjnen voorts bryngen ende voeden / ist dat ghijer niet eerst conjnen op en set. So sal dat om die te vermenichfuldighen van noodē wesen een conijn renne/ daer in dat ghj sult moghen houden sommighe rimmelaers ende vopen die allemaenden sullen iongen hebben: want al te roopen soude te groote cost wesen vooz den jaet oft vader des huyfghesins: ghemerckt oock dat dierwaels ghesbeurt/ na datmer vele den cabarettiers vercocht heeft/

heeft/ oft door datter de vossen veel gheten hebbe/
dat de warande ledich wordt van conynen/ ende
daerom soude moeten weder versien worden. So
ist dan beter/ voor het meeste gberief ende de min-
ste cost/ dat ghy in eenighen boeck van uwen vryt-
hof/ oft waerwoeshof een reyne oft perck machet
dat viercant is/ ende smal ghenoech / af ghesloten
met barders of met eenen leemē weech. Waer het
waer beten datter ghemaecht ware aende waran-
de: want de ionghe sonden ghemachelicher wter
renne inde warande comen lances d'een syde van
der rennen / die afgheschut soude wesen met lat-
ten/ ende cleyne gaten hebben om de ionghe conyn-
nen wt ende in te loopen by de hoeyen.

Het zy dan dat dese reyne oft afghesloten plaet-
sen ghemaecht zy inde warande oft elders/ men sal
daer binnen moeten sommighe cleyne huttekens
maken gheplaept met barders/ waer in dat roten
wesen sullen/ ghelijck inde warande sijn verschey-
den van malcanderen/ om de conynen in te ver-
trecken: ende het sal ghenoech wesen in dese plaet-
se te stellen eenen rimmelaer voor thieu boeyent
ende daer in tusschen den rimmelaer altyts ghe-
sloten te houden in sijn huysken oft hol/ om dat hy
de ionghen niet misdoen en soude: want der rim-
melaer die verniest (tegen de natuerre van alle an-
der mannekens) sijn ionghen: Almen sal sien dat
de boeye haer ionghen gheworpen heeft / soo sal
men haer terstont weder stellen by den rimmelaer
in een ander huysken om te bespringhen: want het
is een seker dinc / dat sod haer als de boeye haer
ionghen gheworpen heeft / datse terstont weder vol
wordt/ soo datse elke maent vanden iare ionghen
heeft.

Van dat de Conynkens sullen groot zyn / ende
de boeye deruen moghen/ so moeten die draghen
inde warande om die te vernemichfuldigen/ ende

te laten wist worden: andersins ist dat ghy die gesloren houdt inde renne oft int perck by haer moeders so sullen sy tam werden / ende althits bliuen oft sy slaperich waren ende swaer/ gelijk de conynen zyn die in rennen ghehouden werden: ende sy sullen wesen better dan bleesche/maer niet so goet dan smake.

Nochtans moctmen gesingroote conynen rymme laer oft boeye die in rennen althits opgeboedt geweest hebben stellen inde warande: want om datse althits besloten gheweest hebbe ende niet gewoone en zyn te loopen gelijk die vande warande / noch hen niet en weten te behoeden vanden aensstoot der vossen ende ander wilde beesten / so soudensy ickfont verbeten zyn: vactrom ist beter datmen die blijft houdende inde renne daer sy gewoone zyn te wesen.

Det voetsel vande renne conynen is / coolen / latrouwen / cruytsruyt / celidonie / cicoreye / conynen cruyt / distels / ciceren / hauer / gherste ende semelen onder een gemengt / ende ander der gelijcke dingen hier vozen verhaelt.

Hoe dat de Conynen vande warande tracteert moeten worden. Cap. iij.

Hoe wel dat een renne oft afgheloten plaetse seere van noode is om de warande te stofferen van conynen / gheltyck voorszeyt is / nochtans inde noot soude men mogen zyn sonder renne / en sonder meet cost stellen inde warande een seker ghesal van rimmelaers ende boeyen / om ionghen te generere / hoe wel dat sy so vruchtbaer niet en zyn / noch so dicwils iongen en hebben / ende dat de warande so haest niet en sal verbult zyn van conynen / dooz dat de ghene die de warande gewoone zyn heel wilder zyn ende men den rimmelaer tegen comen ende ghecoppelt worden: waer dooz dat de boeyen vande warande allene dzy nst vier mae
r siers

elaers ionghen voorts brenghen/ ende die bande
geue alle maende/niettemin t'yz wat wil/ist dat v
best te passe comt.also v warande ts ver'vullen/so
sullen ses rimmelaers ghenoech wesen tot vier do
sijnen boyen / en sult doock int vangen meer werck
maken bande boyen dan bande rimmelaers.

Het voetsel van dien en sal anders niet wesen/
dan als vooren geseyt is; nochtans ist dat ghy siet:
dat inde warande veel conijnen zijn / soo salt goet
zijn datmen bouen dit voetsel / om die beter te
voeden ende better te maken/ noch besape inde wa
rande een gemet lants oft twee met hauer oft ger
ste/ niet om daer af te hebben ander vuchten dan
t'ghene datter ouerblijuen sal na haerlieder eten
ende voetsel.

Ist dat ghy siet eenich conijnhol gestopt met hoy/
gars oft stroo oft ander der gelijcke dingen/en ont
stoppet niet/maer neemt dat alleen waer/en denct
dat daer iongē in zijn/die de boye voeder:want de
boye heeft voor costume dat sy so haest als sy ge
woopen heeft t'yz inde renne oft inde warande/
terstōt haer hol stopt met hoy/stroo oft ander cruy
den die sy vergaderen mach/ om dat de rimmelaer
de ionghen niet en soude ghetware worden ende co
men in haer hol:want quame hy daer in/ hy soude
alle de ionge eren: het welcke de boye wel wete
de / sluyt haer hol toe weder datse daer in blijft oft
datse daer wt gaet om te gaen weyden ende eten
te soecken voor haer iongen: en ist dat sy als sy we
dercoet het hol eenichsins ongestopt vint/so doot
se selne haer iongen/meynende dat den rimmelaer
daer in geweest heeft : daerom ist dat de gheschicte
iaghers nemmermeer het fret en laten inde hollen
loopen daer sy het hol ghestopt sien / om datse de
boeye niet en souden gram maken/ende oorlake ge
uen om haer ionghen te dooden: Sy en houet
alrijts haer hol niet ghesloten / maer als sy weet

Æ iij dat

dat haer ionghen groot gheworden zijn / ende sterck ghenoech om haerlieder voetsel te soecken ende te loopen metten anderen / soo beghintse te maken een cleyng gat / om haer ionghen eenen wegancch ende doorgancch te gheuen.

Hoofts men sal niet dencken dat het conijn het zy rimnelaer oft voeye sijn hol nemmermeer vergheten sal / hoe verre dattet oock van daer is : want hoe wel datmen seyt / dat de conijnen gheen memorie en hebben / nochtans weten sy alchts wel haer hol te vinden / hoe verre dat sy van daer ghelopen ende verstroeyt zijn . Daerom ist datmen oock ghemeynlick seyt / dat een oprecht goet conijn alchts sterft in sijn hol.

Men moet ooc dencken dat het conijn wter naturen vreesse heeft voor den vos / ghelijck r'schaep voor den wolf / het welcke een oorfsake is / dattet bouen sijn natuerlicke wiltheyt ende schoutwicheyt / alst wt sijn hol coemt niet en doet dan loopen ende niet en denckt om te loopen in ander hollen noch oock van de voeye / om de ionghen te eten : want hoe wel dattet is peylende om sijn hol / nochtans en dencket noch en slaget geent acht op een anders hol : ende oock de voeye om hem te benemen alle oorfsake van daer op te letten / is ghewoone de mont van haer hol te stoppen als voorseyt is.

Vvat verschil datter is tusschen een wilt conijn ende een dat in de renne ghehouden wert. Cap. iiii.

En conijn vande warande is rosser en so dicke van hay niet / lichter / en dunder van lichaem / wackerder en wilder / lustiger van vleesch / ende so swaer niet als het tam conijn / wāt het tam conijn om dat de vryheyt niet en heeft van loopē en doet gheen

gheen groote exercitie / maer is rimmer / dicker / hayzigher / swaerder / slapetachtigher / ende so wacker niet : ende oock ist dat by auonture gheschiedt dat metten anderen wilden gheraecht te comen inde warande / soo wordet terstont vernielt vande bossen ende ander beesten die der conghien viant zijn / om dattet niet ghewoone en is te hebben den aenstoot van sulcke beesten.

Het Bosch.

Hoe datmen den gront behoort te aenmercken eer datmen het Bosch plantet. Cap.v.

Off te maken ende te planten een nieu bosch / so moetmen de gront kennē daer op datmēt yet wil planten / ende weten oft hy vet oft magher is / en oft daer is een diepte van betamelicke aerde / ende oock oft hy niet waterachtich en is om datter natueren van boomen zijn / die het water begeet / ghelijc elsen ende ander boomen van haer nature : want na de natuere ende eygenschap vande gront moetmen hem voegen / ende daer op planten daer mede dat hy profijt mach doen ende den meesten behaghen.

Dat de Eycke, Castanieboom ende Olm, de edelste boomen sijn vande bosschen. Cap.vj.

Men moet voor al nemen / dat de gront goet y ghelijck van noode is : men moet ooc insghelycs verstaen / dat de twee edelste ende costelickste boomen die meest ghelt gelden zijn de eycke / ende castanie boom / om twee sonderlinge redens : eerste om datse sulcken vruchten draghen / waer af datmen inden dieren tijt als sy ghemengt zijn niet wat gherste oft hauer / sonde mogen broot backen : de tweede is / om datter geenē betere aert van boomen en is om timmerhout te makē / dan de voorseyde eycke en castanieboomen / elc na haer qualiteyt.

Æ b De

De derde natueren van eenen excellenten boom is den **Olm**: ende hoe wel dat hy de minste is van dese dry/so wel om dat hy geen vruchten en draget als ooc om dat syn bladeren niet fray en zijn/om te gelijcken by de bladeren vande eycke oft castanieboom: nochtans is dese boom van noode principa licom dat hy gestronct mach werden ghelijck een wilge / en van vier iaren tot vier iaren eenen hou daer af te hebben om daer af staken en mutsaert te maken: maer de **Castanie boom** is ongheleijck beter / suprunder / ende beter vruchten dragende / dan ander boomen van synen aert: noch en behoef ooc so goeden oft betten gront niet als de eycke/ end op hem en comen gheen rupsens ende ander ghe wormte gelijck op eycken ende olmen: daer en hou en als de hannetons comē / het welcke is alle dry iaren gelijc ick gesien hebbe / so en eten die niet de bladers vande castanieboom/so verre als sy eyckē bladers binden: want het selue iaer van de hannetons verachtert een bosch meer dan een iaer: ende bouen dien soo groeyet de **Castanieboom** meer in een iaer/dan de eycke in twee iaren.

Den **Olm** groeyet lichtelick ende ouerbloedelick na dat hy synen gront ghenomen heeft. Ende die om diuersiteyt van boomen te hebbē daer onder soude willen mengen ander natueren van boomen/ghelijck **Carpinen**/ **esschen** ende **abeelen** ende ander manieren van boomen/die soude dat wel moghen doen/ maer hoe meer eycken ende castanieboomen hoe beter.

De gelegentheyte ende gesteltenisse van het bosch met opgaende boomen. Cap.vij.

Die een schoone viercante plaerte hadde van acht oft thien gemeten lants/ ende datmen die soude willen doen schijnen ende een ghedaente gheuen van een bosch op hope van daer af in toecomenden tijt gheuoechte te mogen hebben/ men soude

sonde die moeten in het eerste iær besuyten met meuren / oft met soo wijde grachten ende eir groene hage / datter de beesten niet in gheraken en mochten: en ware het voorszeyde viercant besloet met grachten / ic soude geerns noch eens mijn opinies seggen hoe dat die grachten behooren gemaect ende ghestelt te zijn.

Benomen nu dat het voorszeyde besuyt gemaect zy met mueren / ende dat int selue viercant vier sijden zijn / te weten twee inde lengde en twee inde breedte: so is mijn meyringe dat alle de voorszeyde sijden van meuren beleet sullen wesen met groenicheyt / ende met vier manieren van boomen / ses voeten diepe ende breedte / om dat haer de natuere verbljdt in verscheydenheyt / op datmen de mueren niet en sage / ende datmen gaen mochte tusschen twee groenicheden.

Dit becleeden sal geschien na de beliofte vanden meester / gheltic d'een sijde / ist dat hem belieft / principale de Suytsijde / met hase laer ende witte hagedoornen: om datter zijn d'eerste bladers die wtcomen int wtcomen vanden iare / ende daer de nachtegael op nestelt. Een ander sijde met berberis oft lauise boom / die seer schoone is / ende tot veel dinghen goet is / ende hem seer verblyt als hy goede aerde vint. De derde sijde tegen het Doste / met edele tekenen / dewelcke te passe comt den huysgesin / ende is lustich om sien. En de vierde sijde / met wilde peyzboomkens / met sommige witte hagedoornen / geplant vier voeten van makander / hetwelcke de groenste zijn onder alle boomen / en sullen te passe comen om daer op te griffien veel schoone griffien ende menichte van groote mispelen.

De paden rontsomme het voorszeyde r'bosch / behooren twaelf voeten breedte te wesen / ende op de canten vande selue paden / so wel op de sijde vande voorszeyde mueren als op d'ander sijde behoort me

men te planten Olmen alle xxiij. voeten een/ bo-
 nen afgefronct/ van ontrent seuen voeten hooge/
 om de leyen oft paden een ooge te geuen: want al
 ist datmen wandelt inde schoonste plaetse vander
 werelt/ ist datmen daer niet en vint eenige soetic-
 heyt/ het verdriet den mensche: daerom ist dat den
 heere beliest te doen planten lancks de voozseyde
 paden eenige scrjytboomen principalic van steen-
 fruyt/ van allen tyden vanden iare / dat mach by
 doen.

Woozts so schijnt datmen behoort te doen plant-
 ten alle de voozseyde boomē vier voeten van mal-
 cander in een rechte linie/soo wel tot lust vant ge-
 sichte/ als ooc om datmē altemets makē wil leyen
 int selue bosch: ende als men de maten ende liuien
 rechte vint/so ist te lichter om doen.

De maniere om te planten de opgaende boo-

men van een bosch. Cap.vij.

Ende om de voozseyde boomen wel te planten/
 so moeten van stonden een de putten makē/
 ghelyck bozen om wijngaert te planten / waer in
 datse gheplant sullen zyn/om dat d'aerde haerselue
 soude voeden inde locht/ en het worden van regen
 ende snee. welke vallē sullen de winter lanc den-
 vende/ tot int eynde vā Decembre oft beginsel van
 Loumaent.:

Ende men moet oock de bozen en putten maer
 twee voeten diepe maken: maer de gront wel bou-
 wen leggende goede aerde op d'een sijde vande bo-
 zen/ende de slechste aerde op d'ander sijde/ en niet
 wach worpen op dat in dien de gront quaet wass
 oft te seer diepe/ men de goede aerde soude worpen
 die op d'een sijde ligt / inde boze: om dat de wort-
 tels vande boomen niet en souden gaen soecken
 den quaden gront / in stede van in de breede haec
 tot te spreycende men moet ooc de bozen ende
 putten alle do winter also laten liggen/ om te ont-
 fanghen

sangen het water vanden hemel alst vallet: ende de putten moeten soo wylt zijn datter eenen stock van dry voeten rontsomme in draye.

Dese voorsleyde boomen moetmen planten/soo verre alst mogelic is/in Decembre/alst goet weder is ghehick alst niet en vliest: want oenen stercken boest is hen teghen.

Men moet liever gewassen boomen plantē dan eckels oft castanien saeyen / om datmen behoeft groote sorghe te dragen dese te doen wtcomen en groeyen: ende aengaende dit saet/de castanie groeyt eer dan de eckel / ende als men die saeyen wil/ soo moeten sy van voet tot voet gheleyt zijn/ voor het alderverste / ende dat int eynde vande groote boesten/om dat te wyle datter vliest de bestimpen de castanien een in d'aerde.

Aengaende de gewassen boomen/ die moetmen doen wter aerde strecken met so veel wortelen als best mogelic is: ende als sy wt getreken zijn/ist datter eenige wortels gebroken zijn/die salmen afsnijden: ende die niet ghebrouken en sijn salmen de eynden afhoutwen om te verbercken / en dy oft vier vinghers lanck / wat meer oft min / nae dat de wortels verdraghen moghen. Men moet nemen ionghe heesters / die reyn ende leuende van schoffe zijn/niet harich oft morsachtich/met een swaer ende goede wortel/recht ende lant van strapēhe/sonder lichteckenēn oft quersueterende eer datmen die plant / soo waert goet datmen in de boze woeyt goede aerde/wan de gene die op de rang van de boze leyt ontrent eenen vingher oft twee boeghe/ende daer op dan stellen den boom dinnon plantē wil/ ende dooyts dan decken met aerde/de voorsleyde wortels soetelic nederdouwende metter handen om datse geen locht en souden hebben/ende int vellen vande voorsleyde bozen/so moeten sy ouerboeyden syden afhanghende ghemact zyn ghe-

gelijck een gote/om dat in dient dat regent/den rēghen ende de vochticheyt te beter afloopen sonde.

Ende ooc om dat de gheplante boomen te beter souden groeyen/so moetmen de lanckste wortelen leggē in de vōzen ouer beyden sijden: ende in dient datter by anontnere langhe zyn ouer alle sijden/dewelcke niet en souden mogen gemakelic gelijc liggen inde vōzseyde vōzen/so salmen de vōze wat meerder maken recht aen die wortels daert van noode sal zyn/om dat sulcke wortelen de vāste aerde niet en souden gēraken/maer souden staen ront omme in ghecoerde aerde.

Men moet ooc alle de boomen die men plantē wil bonden ten top afhoutwē/te wētē de gene diemē plantē wil om te maken opgaende boomen/oft om te stellen lancs de leyen vñ oft ses voeten hooge boomen der aerden/om datse te eer souden eenen montre van bosch maken. Maer de boomen diemen wil sech planten/ende op den hou maken/die salmen afhoutwen anderhaluen voete hooghe/want het is gensech datse vier duymen buyten der aerden staen/ende daer en is niet aen ghelegghen datmen de castanieboomen schakiert tusschen de eycken/ten sy daruen maken wil een bosch gheheel van eycken boomen ende een van castanie boomen: ende aengaende de dicke vande vōzseyde boomen/dar en is ny niet aen ghelegghen oft sy zyn also dicke als een castanie/oft als eenen bal/oft als eenē vaets bal/ten nūstē datse versich tūter aerden getrocken zyn/ende op den seluen dach gheplante/datse wtgetrocken zyn/oft ten lauchten des anderdaechs.

Het geplante bosch/moetmen twee mael t'staerck offener: d'een int eynde van April en d'ander int eynde van Julius/na eenē grootē regē die niet eenē donder geballē is. En ist datter int iær ruyfē somē/so salmen moētē t'selue bosch daer af snytē.

Vanden

Vanden tijt datmen het bosch moet

oeffenen. Cap. ix.

MEN moet hier aenmercken dat het principaelste is dooz alle boomen so wel tamme als wilde/ de oeffeninge van dien op behoorlicken tijt/ dewelcke hoe sy meer geregeert ende geoeffent worden/ hoe sy beter groeyen ende wassen; waerom dat den ionghen boomen van alderande soorte so wel stroncken als opgaende boomen/ de eijeninge seer van noode is / principalick indertvier eerste jaren/ dewelcke men dan behoort alle jaren gheheelick te tracteren in twee manieren ghelick de wijngaert/ te weten ontrent half April als sy beginnen te borten/ ende ontrent het eynde van Junius: het welcke moet gedaen wesen met vocht ende regenachtich weder/ ende niet met een drooch windich weder of heet weder / om dat de geroerde aerde dan niet en doet dan stuyne/ het welcke bedorft de ionge schueten ende dortse steruen; ende oock om dat de voorszeyde gebonde aerde met drooch weder/ sijn selicker schies de droochte vande ouerige woerde aerde tot de wortel/ het welcke den bos seer quade is/ want om t'voetsel vande boomen is de bochticheyt seer van noode. D'ander rede is/ dat d' aerde die niet geoptut is/ dooz de openinge doet oomen gemakelicker t'water ende den regent oft den dat t'vande voorszeyde wortel.

Het principaelste vande oeffeninge van alle boomen is/ om tot te roeyen veel quade crypde die in alle aerde voortscomen/ dewelcke ist datmen laet opgroejen en vermeerderen/ so trecken sy na haer en benemē de geur en de substantia vander aerde/ so datter geen cracht ghenoech en blijft/ omwel te boeden de wortels vande geputte boomen. Dat machmen merken by de oeffeninge van wijngaerten ende bouen/ dewelcke hoe sy meer geoeffent worden/ hoe sy meer vruchten ende schoone schacten
voort

voorts brengen. Aldus dan soo ist principaelste/na dat de boomen geplant zijn/die te doen egeften in vocht weder/ten minsten tweemaal t'slaets/welcke hen sal doen schiere meerder hout/meerder schueren/ende dobbel voorderen int groeyen.

Ende indien by aontuere de Sommer soo regnachtich viele/darfe rontsomme belet waren met seer veel cruyden/so sal staen inde discretie vanden landman/ist dat hy sijn planten niet supuer en siet/hen lieken te groeyen de derde egeninghe/op dat de cruyden de schueren niet verdrucken en souden/est niet en souden eten de substancio vander aerden: want alle planten groeyen door wermte est vochticheyt: ende ist datmen die laet bedecken de schaduw der boomē/so worden sy verdruct/ende sijn in perikel van bedernen.

Dat een bosch dat neerstelick geoeffent wort, beter ende meer groeyet dan dat niet geoeffent wordt. Cap. x.

Ik weet datter veel boomen zijn diemen dagelijks siet groeyen sonder groote sochfuldichheyt of oeffeninge/dewelcke haer lieder natuerlic voetscheyden sonder eenighe hulpe: est dat ouermidts de vruchtbareheyt vander aerde/ of vanden lande: mochtans ist datter een oproemt/so steruender hout dertu sijn sprekt hier voor de gene/dewelcke als sy sullen geplant hebben/haer lieder arbeyt niet en willen verlieden/ende willen dattet al oft de meeste deel blijft groeyende: het welcke nochtans niet en sal geschiedē/dan met die te doene betamelicke egeninghe na dat sy wel geplant sijn/gelyc vozen geseyt is: Daerom hebbe ick willen de oeffeninge versoecken/gelyc de ronse ende de wete dat beueeld/ende die inde wildernisse staen ongeoeffent latent: maer ick bevinde dat hoe wel dat de gene die inde wildernisse sijn/altomets comen tot haer hooftvolle was nochtans en wassen sy/so haest niet/est

de

de meestendeel sterft oock: maer de ghene die wel
geoeffent en geplant zijn / die groeyen wel dobbel/
ende daer af en sterft niet den zienten boom / so
dat sy al groeyen van wat soorte van wilde bos-
men dat sijn.

Men soude mogen seggen dattet egenen moy-
lic ende costelic is / maer midts dattet eewsch is en
dat genoeg is datmen maect niet oft vijf taer ten
hoochsten de eginge en anderhoude / gelijc eenen
nieuwen geplanten wogaect / so salmen bevinden
dat de cost cleyne sal zijn / aengessen dat na dat de-
sen cost gedaen is dat exempel wist / ende van gee-
nen noode en is niemant oeffeninghen daer aen te
doene: want van dattet bosch gheworden is van
sulcke hoogte so dattet hooger is dan de reghden
groeyen moghen (het welcke sal wesen binnen
vier taer in dien dat geoeffent wort) so verdruc-
ket de cryden die daer onder groeyen / ende be-
neemtse so de locht ende de Sonne datse steruen/
ende den boomen gheen hestel meer doen en mo-
ghen.

Van de boomen te verplan-

ten. Cap. 15.

Om het plantoen te beter doen groeyen / so is
oec wel van noode datmen de boomen die op dro-
gen en quaden gront staen verplante in een ander
hochtige ende vette aerde in dien dat mogelijk is.
Want door desen middel vintende beter gront so
sal den boom lichteliker groeyen ende toenemen:
ende men moet niet twiffelen / dat hoe den boom
beter aerde heeft ende beter gheoeffent wordt / hoe
hy eer groeyen ende toenemen sal ende meerder
hout sal criggen / ende de bladers breeder / gelijc men
siet by experciencie inde onds bosschen / bewelcke
ghelegen zijn inde vruchtbare ende vette landden:
oft inde gene die staent in lauelachtich en quaet lât/
daer de boomen cleyne bliuen ende onderbleuen.

De

De maniere van de bosschen te suyueren,
te snoeyen ende te reyn-
ghen. Cap. xij.

DE boomen die geplant zijn ende geoeffent als
bouen/en moetmen met geen yler werck gerek-
ken het eerste / tweede ende derde iaer : nochtans
ontrent het derde / vierde ende ander na volgende
iaer / is datmen niet de boomen soo vast gheplant/
dat sy niet en groeyen so hooge als sy behooren so
salmen mogen de tonge schuere ende tacksens die-
men niet dat netgens toe en dienen afnemen / ende
alckene laren die oft vier principale tacken oft
troncken wel ghesuyuert / nae de discrecie van-
den lantman / ende die suyueren ontfent de eerste
re nae dat de conde ghepasseert is / om dat de voss-
ten versch ghesnoeyen boomen niet hinderen en
sonde : ende de boomen mogen gesuyuert worden
tot half April oft tot dat sy beginnen te botten / het
welcke moet soetlick ghebaen werden houdende
vast den tronck van den boom / sonder de wortel
los te maken : welke suyueringhe alle iare mach
ghedaen worden / is datmen wil : ende met sulcken
middel doetmen weder groeyen de schueten ende
tacken vande tronckbollen / dewelcke wtwoyren
acht oft tien opgaende tacken / afhouwende de tack-
ken die ter syden groeyen / ende latende die oft
vyer vande schouisse tacken / spruytende wten
struyck vande tronckonté dewelcke men begeert
datse hooge ende rechte opwassen : ende zijn sy niet
machtich genoegh benschien ouer eynde te houden
so machmen die bespen ende onderfetten met eeni-
ghe cleyne staken oft stoccken om rechte ouer ey-
nde te houden.

Hoe datmen de eeckelen salfeyen, om datter sou-
den eycken boomen afgroeyen. Cap. xijij.

Alle manieren van wilde boomen / groeyen vā
de plante plantsoenen die goede wortelē heb-
ben /

ben/ oft van tacken oft van saer ende vruchten die sy braghen/waer door sy hen vernieuwen.

Van de verplante boomē is hier vozen genoeg geseyt geweest/dewelcke de beste sijn/ende om eer ende sekerder te groeyen:so mach by sijne meester eer ghenoechte aen doen.

De tweede maniere is vande geworpenen tackē/in d'aerde gesteken dewelcke so genome sijn datse mogen wortelen worpen ende weder groeyen/ge lise wel int lange van Columella verhaect woedt: nochtans dese maniere coemt traech tot wortelen ende tot schieten:het welcke moet gedaen zyn op plaetsen/daerinen geen plantsoen en vint:waerom dat seker hier niet af spreken wil:om dat oig gemakelijc en seer onseker is/ of daer men seer laste genoechte af heeft.

De derde maniere is van saer / ghelijck want se saeyen eechelen/buecken wortē ende saer dat aen: de bladeren is vande olme/dewelcke woorts bey gen almalcke boomē als daer sy afkomen: thant: se saden mogen gesaeyt worden merckende: voo: kens/ gemaect niet de spade:maer hier oft by d'vint gōes diepe: ende dat weder gheest wel soetelick niet ghevoerde aerde: oft oock niet den ploech int saeyen gelijcken de boonen ende ricorne voert oft niet de spille/ het welcke sy heeten van cleyn stoc: ken van eenen haluen voet landoende eenen vint: ghet oft d'ynne d'cke:maer van dese deij manieren is de beste deechels te saeyen oft te planten/ oft het d'nde saer/ niet de spille/ eenen haluen voet oft eenen gheheelen voet van maleander in een rechtē d' rre/ oft niet de spade omhede een cleyn gat in d'aer: de: ende deechel daer in leggen in gelijcke distancie van eenen haluen voet vanden anderen kants de voze: nochtans en ik niet van noodē dat men: se also na saeye oft plante: want d'aerde en soude soo veel boomē als daer af groeyen souden niet

boeden comen / ende men soude die verplanten moeten / oft sy en souden tot gheen perfectie comen: waerom datmen wel mach laten tusschen rechte boze ende plante vier vijf oft ses voeten op de sijden: ende en dat by auenture niet al en groeyde / so salmen de quaetste ende die quaetst gegroeyt in wotrecken.

Ende gelijc datmen egeuen moet het scheerhout ende de oppgaende boomē / also moetmen ooc oeffnen het gelayde / niet op de selue maniere / want de sichel soude het saet en de cyckel wotrecken: maer men moet se soetelic wien / ende de cruyden langs de boze at wotrecken daer de reckelen oft t'saet geplantis getweest om: dat de cruyden die niet en soude wotrecken ende verbraken / oft de locht ende de sonne benemen ende het voetsel van d'aer: de welcke dinghe alle versehe gesaeyde oft geplante dinghen wel handoene hebben om wortelen te roeyen ende het ieren dat noch jong ende teer is. Wodā sulcken middel sulc ghy sien dat de neerstic hopt ende oeffeninge van reckelen ende ander saet die d'pot groeyen ende woorden dat se daer plant tot se boeren gaen die herlieden selue souden met tot t'ijne moghen veruinnen: waer bliuende woost dede ongeschone liggen / so sullen se verduyt wesen van de cruyden: so dat de meesten hoop steruen sal: ende het gene dat outgaē sal: dat en sal niet seer groeyen ende sal onderblijue sonder hulpe en egering: ten ware hooz eenen seer langen tijt: so dat de sayers oft planters daer geen genoechte af sien en sullen / maer wel haerlieder erfghenamen.

Ende tot alle soorte van plantsoen ende veld saet: is van noppe datmen wel sijte de besaeyde oft geplante plaetse met grachten / bagen oft meuren / datter geen beesten in en comen: ende ooc om dat de boomē niet en souden gehandelt werde: noch de racken afgetrocken werden: want als de ionge
schue

Schietten afgeten ende afgeknaecht zijn/so wort de boom gheheel ruorende ende gherest om te ster-
nen.

Op dese maniere van eeckel oft castanie te plant-
ten/so mach die bequamelick gheplant ende gheset
worden tusschen de geplante boomen die gewort-
telt zijn dewelcke verre ghenoech van malcander
staen/ iae soo verre datter tusschen twee plantsoe-
nen negen oft thien voeten oft daer ontrent leeghe
plaetse is : de welcke men moet houtwen ende
om de boomen te hoeden ende de cruyden te
doen steruen.

Door dit middel wort d'eeckel ende castanie oft
ander wassende diac geplant metter spillen/ oft in
voeten gefayt/ ende geoeffent tusschen d'ander ghe-
plante boomē/want daer come lochts genoech tus-
schen de twee boomen om die te mogen groeyen/
tot dat sy vercregen hebben ghelycke boochde/ oft
kuttel min/ als de boomen die hooge geplant ofrge
houtwen zijn: ende ten cost niet meer van oeffenen/
om dat het selue lant daer de voorseyde plantē staē
geheel moet geoeffent wesen. En om dannen dic-
wils mach comen in landen daer gheen houbos-
schen/ opgaende boomen/ doornen noch bogen en
zijn/ daer men soude moghen crighen plantsoen
dat comt vande wortelen/ so heeft my goet gedaicht
wat te schijnen om te doen vooris comen ende
groeyen het voorseyde gheplant van het zaet. Be-
lijckmen doct inde fruytboomen ende tannē die
van keernen gegroeyt zijn om te verplanten in de
honen/ alsoo sabnen oock moggen doen vande wil-
deboomen/ dewelcke na dat sy sullen volwassen
zijn in behoorlike dicte ende gegroeyt wesen van
het saet/sullen moghen verplant werden daer men
begeeren sal: ende daerom sal hier daer af gemacht
worden een Tractaet ende Capittel/ om dat het

hoortgaendetractert van het saet datmen mengens
ende planten wil tusschē de boomen: om het bosch
te helpen wel besetten met hout om daer altyts te
blijuen.

Vande maniere om wilde boomen te doen
groeyen van zaet: om na der hant
elders te verplanten.

Cap. xiiij.

Het is seker/ als bouen gheseyt is/ dat alle boomen
comen van plantsoenē/ van groote vruch-
ten/ oft van gheworngben tacken: ende om datter
sommige landen zijn daermen qualic plantsoenen
mach cruygen/ so machmen het selue gheplant doen
groeyen van saet/ gheslymen doet de plantsoenen
van de ramine boomen vinnespittende ende mis-
schende een half gemet goet lants oft hofs/ en daer
saeyen het saet dat de boomen dragen/ daer af dat
men begheert plantsoen te hebben.

Wat is te weten/ reckelen die eycke boomen be-
geert: oft castanien die castanieboomen wil doen
groeyen: oft saet dat aende bladers vande Olmen
groeyet/ die olmen wil doen groeyen. Men moet
dese vdoxyde laden oft vruchtē worpen in vrucht
baer/ vette ende wel ghemeste aerde die wat vocht
is ende rebelickē vast/ ende het selue saet wederom
decken met aerde en twee voeten hooge: Daer nae
sal dor goet wesen datmen die besproeyet/ en met
claer stroo ouerdeet/ om dese ionge spruytē die wt
saet oft vruchten voort comen sullen/ niet afgetant
oft gebroken en werden vande vogels: ende als sy
begintnen te groeyen/ so salmen het stroo wechne-
men en de quade cruyden wt wien metter hant/ die
daer onder groeyen.

Daer om salmen moeten de bedden oft viercan-
te petcken diemen besaeyen wil lanck ende smal
maken/ om datmen gemakelic soude mogen het
oeruyt ouer al wttrecken ende wt wien sonder te
credert

trecken op deselve bedden/ en de selue cruyden soe-
 telic wottrecken/ oick darment de sange wortels dat
 de spruyten niet hinderen en soude: men sal die ooc
 dirwils moeten des auonts besnyeyen/ na dat de
 sonne onder is / oft smorghens eer de Sonne op
 is.

En als sy sullē d'v boere hange wesen/ so moet-
 me die verplante in een ander aerde/ eer darle groe-
 ter wortel crighen/ stellen de die twee voeten van
 malcander/ tot datse betamelicke grootte hebben/
 sulcke als bouen geseyt is/ ende die egenen en oeffe-
 nen van alle cruyden/ ende begietē als d'rooch we-
 der is. Also sult ghy moghen crigen plantsoener
 van alle soorten en van alderande wilde boomen/
 om na der hant te verplanten op alsulcken plaes-
 sen als men begeert/ ende dese selue verplante boe-
 men sullen seer wel groeyen/ dewelcke van gelij-
 ke soorte sijn en van eenen ouerdom/ daerom en
 sal d'een d'ander niet moghen hinderen.

Dit mach ende moet ghedaen worden op plaes-
 sen daermen geen plantsoenen ghenoech en vint-
 maer in landen daer veel hou'bosschen en opgauen-
 de boomen sijn / daer vintmen plantsoenen ghe-
 noech sonder dese moeyte te doene ende langentijt
 te verwachten: daerom sal dit capittel dienen inde
 landen daer geen hou'bosschen oft plantsoenen en
 sijn door hagen ende doornen/ ende niet in de lan-
 den daerse ghenoech te crighen sijn / die oock seer
 goet sijn.

De ghenoechte die coemt van geplant
 wilt hout ende het profijt van
 dien. Cap. xv.

Onder de dingē die van noode sijn om te heb-
 ben een schoone ende volwaeste plaesse / soe
 seyt Cato int boeck vande landwinnighe / dat
 van noode is te hebben neghen principale dingē.
 Het eerste is de wigaert die veel wijns hoorts
 y uij bringt.

Het. Het tweede is eenē hof vol cleyt beechkes.
 Het derde het widge boschke en de wibe. Het vierde
 de groote ruiert. Het vyfde den beemt. Het sesste
 den grooten acker. Het seuenste het don bosch. Het
 achtste de stercke hage en warande. Het negenste
 het eekel bosch. Nu in alle dese arrijden sietmen
 dat het principaethe is het water en t' bosch om dat
 almen water heeft men lichtrelic mach makē beem
 den bouen scheerboschkens en wilgen boschkens
 langs de wateren ende ruieren: en hebbēde bosch
 so machmen houbosch ende waranden maken/ ha
 gen ende bosch van opgaende boomen/ principalic
 alst beneden wel gereynicht en ghesuyert wordt
 om te doen groeyen: ende men moet de boomen
 ten hoochsten maer d'v oft vier racken laten die
 restont meugen opschietē/ om dat de wortel ont
 last is vā d'ander afgesnoeyde tackkes: also sendet
 van d'aerde het voetsel datse soude bestedet hebben
 om te voeden de vooresyde afgehoitwē racken/ en
 gheeft wasdom den rechten ende schoonste racken
 vliemen haer gelaten heeft om te voede. Also schie
 ten op torten tot de boomen hooghe op ende dra
 ghen eerkelen.

Insgelicks noc daer en is geen opgaende hout/
 dat in goeden tyt ghesnoeyt wort het welcke niet
 weder tot en woijt lange schueten ende cozt hout/
 alst wel bestoet ende bewaert is vande beesten.

Daerom sal ick leggen datmen int planten van
 een bosch heeft de d'v dingen die van noode zyn/
 principalic om te maken een lustige plaetse/ te we
 ten het stonc hout/ de opgaende boomen/ de hage
 ende de warande.

want het is al een maniere d'eent en d'ander te
 planten: en van d'een maectmen d'ander/ als voores
 seyt is/ daerom salmen om lusticheyt/ profijt ende
 frayheyt der plaetsen/ moeten een bosch planten.

Nu de principale genocchte en liefelichheyt die
 van

van wylt bosch ront / is alst ontrent de hoene staet
 d'welcke de plaetse is daert behoort te staen oft
 gheplant te zijn / welc seer lustich om sien is: want
 door sijn duetliche groenheyt / verbljdet en ver-
 hucghet wonderlick den gheest.

De tweede gheneuchte is dat het bosch wesen-
 de ontrent de hoene / althits vol is van alderande
 vogelkens / die alle de Lente ende somer deure alle
 den dach ende de meestendeel vanden nacht singe /
 ghesijc nachtegalen ende ander soorten van vogel-
 kens / welcker sanc seer lustich om hooren is / ende
 men heeft de gheneuchte ende het gehoor van dien
 op de hoene / ist dat sy ontrent het bosch ghele-
 ghen is.

De derde gheneuchte is / dat in het selue bosch
 althits zijn veel houtduyne / spachten / spreenwen /
 cranen / ende ander soorten van vogels / dewelcke
 lustich zijn om te sien vliegen / en men mach ooc de
 gheneuchte hebben in die te vanghen met prak-
 tijcken / laghen / netten / ende met ander manie-
 ren.

De vierde is dat inde selue bosschen moghen
 wesen conynen / hasen / eekornkens / ende ander
 soorte van cleyne beestkens / die lustich zijn om
 sien / ende seer wel te passe comen om by te le-
 sien.

De vyfde is / datmen alst heet weder is / mach int
 coele wesen in de bosschen / dewelcke v beschermen
 vande groote hitte der Sonnen / ende vercoelen
 en ververschen teghen de hitte: daer is oock groe-
 nicheyt die v verbljht so wel aende tacken als be-
 nedden op d'aerde / dewelcke haer groen cruyt bljft
 houdende / door de coelte vande boomen diese be-
 decken.

De sesste is dat ghy wesende inde winter int sel-
 ue bosch / bewaert ende vry zijdt voor het ghewelt
 vande windt en groote corde / dewelcke vade bo-
 men

y v

men

men gebroken worden: en ghy zijt daer ooc alleene wt den volcke daer ghy mencht besich wesen met lesen/ schijnen ende te dencken op v dinghen die ghy te doene hebt / sonder ghequelt te wesen/ oft v ghesichte te moghen worpen seer verre vax daer/ mits dat het gelichte t'bosch oft de hagen niet en mach doorgaen.

Bouen de genoechte so comt daer ooc veel profijts af/ soo wel om het voetsel der beesten welke de schaduwe is/ ende datmen daer althijts gars oft cruyt te wille vint/ als om de eekels/ buecken noten/ castanien ende ander vruchten die de boomen voorts brenghen/ dewelcke dienen om verckenen ende andere beesten te voeden / behaluen datmen noch mach met iaren hout houtwen / om muslaert te maken/ beringhe ende staken om de bouen te schicken ende staketsels/ ende om de wijngaert te draghen: ende sijnder stronchouten/ castanieboomen/ oft haseelaers / men sal hem bouen des voorszeyt is/ noch daer mede mogen behelpē om reepen en wijn vaten te maken/ so dat t'voorszeyt bosch niet alleene en sal dienen om ghenoechte / maer oock om profijt te hebben / diet daer to e wil ghebruycken.

Door sulcken middel en salmen niet dencken datter lant daer bosch afghemaect is / min profijts sal wtbringen/ dan ander coornelant oft met wijngaert beplant.

Het is wel waer dat het profijt veel langer ende swaerder by coemt dan van coorne oft wijngaerde: maer int laetste coemt dat weder dobbel in: want als den eersten cost gedaen is/ so brenge de natuer de opgaende boomen ende stronchouten voorts/ sonder hulpe oft eenighen arbeyt van menschen: het welke niet en is van coorne ende wijngaert/ dewelcke niet voorts en brengen sonder geduerighen arbeydt. wacrom dat het lant dat bosch is/

wel

wel so veel profijts sal by brengen als ander lant/
ende het sal het huys int gemeyn maken/het welc
ke sonder hout gheensins en mach betwoont wor-
den.

ick heb hier willen int corte verclaren en ver-
halen de genoechte ende het profijt dat vande bos-
schen coemt/om dat de ghene die den arbeyt doen
om die te planten / niet dencken en souden dat sy
den tijt ende het gelt dat sy daer aen hangen ver-
licsen/ende dat sy niet en souden verwondert zijn
int eerste/vanden arbeyt ende langhe verbeyden/
ghemerct dat na der hant henlieden blijft de ghe-
noechte ende het profijt sonder cost ende haren na-
comelinghen.

Daerom rade ic en ben van diē sinne / dat de sijne
huysman/hem vnoech stelle tot sulck planten van
bosche om te vzoeghet de ghenenchte daer af te
hebben/ ende ooc dat hy sijn bosch brenghe also na
den huysen die hy betwoonen wil als hy mach/ont
daer af de ghenoechte ende het profijt te hebben/
want sulcken bosch sal ten minsten te passe comen
om te breken eenigen quaden ende gheweldighen
wint/die het huys soude mogen hinderen / in dien
dat wel gestelt is gelijc dat behoort/ende men wel
soude ordineren moghen.

Vande natuere eygenschap ende differencie
vande wilde boomen ende wat gront
dase begeeren. Cap.xvj.

NA dien dat hier voren gheschreuen is van tijt/
oeffeninghe ende maniere om te planten alle
wilde boomen/ende sulcken oeffeninghe gheuen/
dat sy lichtelijc ende op corten tijt souden moghen
in den was comen/so heeft my nootlakelic gedocht
wat te schrijven vande natuere ende soorte vande
boomen die gheplant worden ende gemeynlick
ghewonden worden inde boschen ende soerster
van onse landen/ ende int corte te verclaren wat
gront

gront datse begeeren/ende op wat gront dat sy be-
 ter ende meerder voortdoringhe ende profijt doen/
 om dat de planters geenen verlozen arbeyt doen
 en souden: ende dat het gene dat eenen drooghen
 ende wormen gront begeert niet en soude geplant
 worden in eenen leeghen ende vochtighen gront:
 ende ooc om dat de boomen die eenen leeghen ende
 vochtigen gront soecken/niet en souden gheplant
 worden op hooge ende drooge plaetsen / het welc-
 ke dickwils een oorfsake is dat de planters bedro-
 gen zyn van haerlieder meyninghe/ende dat t'ge-
 plant het welcke staet op een plaets die hem con-
 stantie is/niet te profijte en coemt. Waerom sal ick
 hier wat af seggen/ niet dat ic meyne te beschrijven
 ende te verclaren alle de natueren/crachten ende
 eygenschappen vande boomen/ oft te segghen van
 elcke specie/maer alleene te beschrijven ende te ver-
 claren de plaetsen ende gronden daer sy best groe-
 yen ende beter was hebben: ende oock om te ker-
 nen te gheuen het verschil dat daer is tusschen de
 boomen van eenderande soorte en name / dewelc-
 ke bequaemste zyn om te plantē ende eer schaduwē
 te gheuen.

Ik weet wel datter veel soorten van boomen
 zyn/ die groeyen Oostwaerts / westwaerts ende
 Suytwaerts / die ons bycans onbekent zyn/ende
 dewelcke om den verscheyden aert vande landen/
 hier te lande niet en groeyen: van de welcke dat ic
 geensins en meyne te tracteren/ om dat mijn wo-
 nemen alleene is / int coete te tracteren het ghene
 dat van noode is tot de plantage vande gemeyne
 boomen die ghemeynlich gebonden werden in de
 bosschen van dese landen ende niet vande vremde/
 waer af den arbeyt den lust soude doen vergaent
 ende oock de ghene die lust hebben om de ghe-
 heele kennisse te hebben van alle de boomen die
 groeyen in in alle de deelen vander wstelt die her-
 woont

toont mogen zyn/ ende te weten haerlieder crachten/ eygenschap/ natuere ende saden/ die sal die mogen heet genoeg verclaert vinden in Theophrastus/ in sijn vierde boec vāde Historie vande planten/ en oock in sijn derde boec/ daer hy principalick schryft vande gheslachten van de wilde boomen: waer dat hy int lange verclaert de natuere/ stercke/ cracht/ zaet en de maniere vā alle wilde boomē te genereren/ die so wel Oostwaerts/ Noortwaerts/ Suypwaerts en westwaerts groeyē. Ons sal alleene nu ter tijt genoeg wesen hier te verclaren de natuere van vijf oft ses soorten van boomen de welke gemeynlic groeyen in dese landen/ en oock haerlieder speien ende wat gront dat elc boom begerende is. Ende om te beghinnen/ Daer zyn int generale twee soorten van boomen/ d'eene diemen heet waterboomen die wter natueren alleene begeren de canten van de waterē / beemden ende de leege waterachtige plaetsen. Ander soecken eenen bakkeren ende harteren gront die het ouerloopen vanden water niet subiect en is. Maer eerst sal getracteert werden vande waterachtige boomen.

Vanden elle, poplier, wilghe ende ander waterachtige boomen. Cap. xvij.

DAer zyn vier oft vijf soorten van boomen die wter natueren groeyen outrent de wateren/ die sonder groots vochticheyt seer qualic groeyen ende voorts comen en onder ander so is de elle die meest het water begeert/ want sy begeert wter natuerē wel half in het water te staē/ oft ten aldermynsten so moet de meeste deel vande wortel onder het water staen/ andersins soude sy seer qualic groeyen so dat sulcke natuere van boomen behooren ghesplant te werden in vochtighe beemden ende byde beke die door de beemden loopē oft in marasschen/ opwelcke plaetsen sy seer wel groeyen.

Desen boom groeyet seer lichtelic en cricht gemak-

mackelic wortel op vochte plaetsen/ om dattet wit hout is dat veel mercks heeft ende veel houts wort op corten tijt/ door de vochticheyt vande wateren daer door dat ghebbedt wordt.

Men mach dese ellen planten op twee manieren oft van tacken die gehoutwen zijn van dicke ellen boomen/ oft vande leuende wortelen die ghetrocken worden tot de vochte plaetsen met haerlieder aerde/ dewelcke men moet stellen op ander vochte gronden/ so dat ten minsten de helft van dese wortelen onder het water staen ende boucn ghebeckt zijn ontrent eenen vingher dicke van aerde: ende daer en tusschen/ eer dat mensē plantet/ soo salmen de tacken moeten afhoutwen tot op eenen vingher na de wortel/ dewelcke daer na sal weder wortopen veel schueten ende tacken ghelijck den half laer.

Daer is noch een ander maniere vā water hout het welcke wy hier heeten wit of weeck hout/ gelijc poplieren en ander manieren van boomen die nenen de wateren wassen / en lancks de grachten/ fonteynen ende beken dewelcke sy veel gebuyckē in Italien lancks de rivieren/ canalen ende conduyren vande wateren die sy leyden door haerlieder lant. Dewelcke ooc lichtelic mogen geplant worden lancks wateren en beken/maer alder gemakelijc en profijtelic van ionghe wortelen/ oft die de selue niet crigen en kan/ van schoone ende stercke plantsoenen oft tacken / ghelijckmen de wilghen daer.

Wander soorte van water hout is de wilge/ dewelcke gelijc wy sien by experiencie/ niet wel en groeyet dan in waterachtigen gront ende vast achter water: ende dese plantagte van wilgen ghelichiet gemeynlick van plantsoenen die gemaect worden vande tacken vande wilghen/ dewelcke behooren redelick dicke ende vroom te wesen/ gelijc van een
buyt

dryft dicke: want hoe dat sy vromer zijn en dicker zijn hoe sy meer wtschieten ende stercken worden.

Wesen boom is seer different vanden else: want den else wil de wortel geheel onder het water hebben / ende de wilghe wil bouen het water staen en sijn wortel wtspreyden op natte en vochte aerde die neffens het water legt / sonder de wortel geheel int water te hebben: Men siet ooc dat de wilgen die aende kreten/dijken en grachten vast aen het water staen / vande welcke de wortel maer en gaet tot aende tant van het water veel schoonder zijn / hoogher ende beter volwassen ende leugdiger dan de ghene die staen in waterachtige beemden / dewelcke alchts gemeynlick de wortel nat hebben int water /

Ich en segge niet dat men op hooge plaetsen niet en soude doen groeyen moghen wilgen / ellen / popliere en weet waterachtich hout: nochtans haerliedder natuere is te wesen vast aen het water / daer sy seer wel groeyen: ende sijn sy geplant op hooge plaetsen ende verre vanden wateren soo zijn die quaet om op te brengen en groeyen ooc seer luttel: so dat hondert van sulcken boomen gheplant na haerliedder begheerte in een waterachtige gront / meer houts sulke wrooyen / dan drysent van dien op eenen drooge gront / wat neerlicheyt oft oeffeninghe dat men daer toe doet / ende sullen dock eer vergaen.

Ich segge dit / om dat men lichtelick mach doen groeyen dese boomen en winnen op hooge plaetsen / met te begieren ende betamelicke oeffeninghe te geuen / het welcke nochtans veel cost / ende ist dat niet gecontinuct en wort / de boomen die vergaen . Daer met die te planten op haren eygenen ende waterachtige gront na den heesch van haerliedder natuere / so sullen sy wel groeyen sonder oeffeninghe

feninge: nochtans om datse d'eerste iaren dat sy geplant werden grootelick van doene hebben tot te spreiden ende te voeden haerlieder wortels ende het hout dat bouen aenden struyck gewassen is/ so is het beste datmen voor d'eerste iaer als de plantsoenen doet snoeyen / om datse te ghemackelicker souden mogen voeden haerlieder wortels / en oec om dat de wint die inde ionge schueten slaet daer niet en soude doen los werden/ het welcke dicwils een orsake is van die te doen steruē / hoc wel datse sock gheplant sijn.

Ik weet wel datter niet altyts vā noode is sulcken neersticheyt te doene (principalic de gene diese bequamelic planten) om die te plantē oft in d'aerde te steken. Daer ic spreke hier voor de ghene die willen bedecte paykens ende ganghen maken om te mogen gaen en wandelen wter Sonnē/ de welke sy willen op corten tijt seer doen groeyen ende profiteren ; i'welcke sy doen sullē niet te plantē in bozen sonder een te laten vergaen. Ende voor moyte ende arheyt/ sult ghy de genoechte ende de lusticheyt te eer ende meerder hebben.

Bouen dien is oec te acmerckē/ datmen in alle plantage behoort so wel te planten/ dat geen noot en sy dat wederom te doene op en nieu: want ster uender sommige/ so ist seer quaet ander te planten inde plaetse vande gestoruen/ ommers die groeyen souden / om dat de schaduwe die eerst ghegroeyt sijn vander doet steruen ende de outste ende sterste verdrucken de crancste/ en doense onderbliuen ende niet te perfectie comen. Daerom behoortmen d'eerste seer wel te planten ende te meerder neersticheyt daer toe te doen / om dat een sake is die qualick mach verhaelt ende gherepareert werden.

Den tijt van te planten wilghen/ elsen/ popliten ende ander boomen heeft altyts bevonden geweest

weest best te zyn int beghinsel van Sporckelle/ oft
 int eynde van Loumaent/ als de meeste conde ten
 eynde is/ dewelcke dicwils hindert de nieuwo ghe-
 plante plantsoenen/ als bouen gheseyt is.

Vande Esschen, Vlederboom, ende
 Olmen. Cap. xvij.

De Esschen begeeren wt haerlieder natuere ee-
 nen Iceggen waterachtigē gront daer sy ouer-
 bloediger groeyen dan op hooge grondē: waerom
 datse ghemeylick behooren gheplant te wesen in
 lech waterachtich lāt/maer niet so seere als de wil-
 gen/ popliere ende elsen. Sy mogē ooc wel geplant
 worden op middelbaer gronden ende plaetsen/
 ende groeyender wel.

De Olmen zyn geerne wt haerlieder nature in
 dochte dalen waer datse seer wel voorts comen
 en seer hooge wassen en recht en schoon van houtē
 worden. Nochtans ist een hout dat ghemeyne is/
 ende gheplant mach werden op alderhande gront/
 hoe wel datse veel beter voorts comē in eenē vet-
 ten en dochtigen gront/ dan op eenē middelbaren
 gront: maer principalic ontsien sy de drooge gron-
 den die hert en rou oft sauelachtich zyn/ tē sy datse
 oock vocht zyn.

Men zinder dyp manieren van Olmen id' eene is
 die cleyne bladeren heeft ende swerct van houtē als
 de tweede heeft byede bladerē en den struyt reth-
 lick wit: de derde heeft seer byede bladers/ groē en
 schoone ende den struyt bycaus geheel wit: en dese
 twee laerste soorten sijn de gens diemen moet sien
 te planten/ want sy wassen beter en hooger/ en be-
 haluen datse de schoonste zyn/ soo worpen sy meer
 houts wt ende spreiden haer wijder wt.

Van dese dyp soorten sinder mannekens ende
 wijfkens: wy heeten de wijfkens die meest vruch-
 ten dragen en grouet saet. De mannekens / de gens

die minder zijn en haerlieder saet dragen int middel vande bladers / soo datse schijnen noch vrucht noch saet te dragen. Ende daerom zonder vele die vande Lantwendinghe schijnen de welcke vastelic seyden dat desen boom geen saet en droech, ende dat hy groeyet van plantsoenen oft schueten / van welcke opinie Tremellius is. Nochtans ist seker dat elc blat een vrucht besloten draecht int middel van het blat vanden Olme waer af dat den Olm groeyet ende woorts cocum / als beboorlick gesaeyt wort. Van dese opinie is Columella: en d'eynde vanden wasser. Hy maect twee differentie van Olmen hebbende d'een soyte de schoonste en hoogste qualiteit Olmen / ende d'ander soyte Italiaensche Olmen. Ende ist datmen van dese schoonste mach hys d'ewdie moermen planten / om datse eer groeyen ende meer hout woorts brenghen. Theophrastus en d'ander Auteurs stellen d'ander differentie aen sulcher / na de landen daer dese boomen groeyen. Ic hebbe die liener willen verclaren / byde gedente vande bladeren ende van t'hout / om datmen die te beter souderkennen.

Met dese soyte van boomen machmen stellen vander hout boomden om datse seer na zijn der varen vanden Olmen: sy begeeren oec sulcken vette ende vohre acker / sy groeyen gelijk de Olmen in alle gherberdenaerde: sy woopen wt op cotten int groote saken en luttel groens. Dese boom heeft het hout seer wit / hy draecht cleyne bladers gelijk clarenen / en is seer seldē met het gewoonte beladē.

Den eerste is ter contrarjen wter maten seere van het gewoonte gequelt / so datmen dicwils siet alle de bladeren afgeten en vol cleyne gaten. Van dese soyte van boomen / so wel Olmen / Eschen ende vlederhout boomen / zijn de beste die aler eerst groeyen / ende op cotten int meer hout woerpen.

Vande

Vande Castanieboomen. Cap. xix.

DEN Castanieboom is sterck ende boom die seer na van natueren der eycken gelijck is. Hy is hart ende goet om wagens af te maken daer de wjngaerden ontsijden ende meer ander werckē die van eycken gewoont wort: Hy coemt voort vats het saet vande castanie/ die gesaeyt wort ghelijck de eekel/ ende coemt ter voortē ende wort eer haer hout tot ende is crachtiger dan de eycke/ ende is ghemeen in alle landen: hy groeyt principalic seer wel op eenen sandachtigen gront/ maer alder meest so hatet hy plaetsen die seer ter Sonnē staē/ want hy begheert afhangen van hoenels en ghesberchten die cout zijn / staende teghen het droogden.

Het saet vande castanie bederft altemers/ gelijc dat vande eekel/ oft door te groote droogte dattet niet wtspruyten en mach / oft door te veel waters het welcke de castanie ende eekel in d'aerde doet rotten/ oft door de beesten gelijc mollen/ certinuyfen ende sulcke manieren van beesten / dewelcke eten ende beschadighen de castanie ende eekel in d'aerde.

Het planten en hegenē van de castanieboomen ende eycken is alleleens : ende dese wel seer doen wtschieten / die machse stroncken na datse d'ij oft vier iaren hebben gheplant geweest ende niet eer/ ine beghinsel vande Lentē / waer door sy dobbel wtschieten.

Daer is ooc perikel in gelegen die vroeger met pser te stroncken oft te snocpē want dat doerse dicwils steruen. Ende ist datter eenighe tacken oft schueten wtcomen aenden struyt int eerste / twee- de ende derde iaer/ die machnē van datse wtspruyten metter hant afreken te wyle datse noch teer ende ionck zijn/ sonder mes daer aen te sicken/ dewelcke het beste is.

Vande Eycken ende haer differentie, vande
Carpijn, Buecken ende ander dierge-
lijcke boomen. Cap.xx.

De eycke is den vruchtbarsten en de profijte-
licsten boom die in alle dese landen is. Daer-
om heeftmen alrijts inde oude bosschen ende so-
reesten bewaert de boomen van deser specien / als
de nootzalicste ende profijtelicste.

Men maect van dese soorte van boomen dry dif-
ferencien : ende elcke differentie hoe wel datie in
onse gemeyne sprake al eenen name hebben / te we-
ten eycke / nochtans int Latijn hebben sy elck ee-
uen eygenen naem: d'cen soorte heet Robur / d'ander
der Quercus / ende d'ander Jlex.

D'eerste dan van dese differentien / is datter een
soorte van eycke is die dicke ende vroom zijn / hebs-
bende den tronck beneden seer dicke / weerachtich
ende sterk / ende seer groote wortelen wtgespreydt
lanc der aerden / ende bouen op den tronck die cort
ghenoech is draecht hy een groote menichte van
dicke ende wtghespreyde tacken die seer lanc zijn /
dewelcke beslaen een groote plaetse: ende daerom
wordense seer wijdt van malcander gheplant / om
de plaetse die sy behoenen om hare tacken te ver-
heyden.

Dese soorte van boomen is bequamer om ber-
tinghe afte maken dan tinnerhout / om datse dra-
gē eenē tronck die ouerdeckt is: ooc en zijn sy so hoo-
ge ende ront niet / ende hebben de tacken crom ge-
noech ende ommegekeert. Van dese soorte sietmen
veel bosschen / daer be boomen grof ende cort zijn /
seer verre van malcander staende / ende bouen seer
wijde wtghespreydt.

De tweede soorte is / vande eycke boomē die den
tronck dicke ende lanc genoech hebben / als wie-
rentwintich oft dertich voeten hooge / ende bouen
op den

op den tronc vier oft vijf tacken die hooge genoeg
zijn ende rechte/maer niet wtghespreydt/noch den
tronc niet so secre bedect als de voorgaende soorte:
ende dese soorte van boomen is goet om stijlen en
groote houters te maken diemen gebuyct int tim
meren / ende oock om te lagen ende te clienen/om
datse weerachtich en hart zijn gelijc de voorgaen=
de: Man dese soorte lietmen ooc veel bosschen / de=
welcke beter gesloten en gestoffeert zijn van hou=
te/dan dander daer ic af come te spreken/om dat de
tacken rechter op wassen/ende soo veel plaetsen
niet en beslaen.

De derde soorte is/vande eycken die dunne van
tronc zijn/en seer rechte/dewelcke wel veertich oft
vijftich voeten hooge wassen sonder tacke/en bo=
nen aen het eynde vanden tronck hebben sy luttel
tacken en hout. so dat den geheele boom niet dan
een recht opgaende hout en is/ ende het schijnt dat
het opperste niet dan een croonken en is. En dese
soorte van boomen staet dichte by een met de wo=
telen comende aen malsander/ en wassen te samen
seer hooge ende recht op/ welke bosschen seer pro
fytelic zijn om te maken alderande soorte van tim
merage/so wel om balcken te make als ander soor
te van lanc ende middelbaer hout/welcke dient tot
messen ende daken te maken. Ende van dese soor=
te van boomen / zijnder veel bosschen in dese lan=
den.

Alle dese dry soorten dragen eckelen ende ghe=
lijcke bladeren/dan dat sommighe draghen breede
bladeren d'ander middelbaer/ en d'ander minder:
sy hebben oock d'eckelen d'eene langer en dicker/
d'ander dicker ende coeter/en d'ander wat langher
ende dunner.

Noch van dese dry soorten van eyckē / is onder
elcke soorte/manneken ende wijckē/ De wijckens
heetmen ghemeynlick/als Theophrastus seyt / de

gene die meest vruchten dragē en de vroomste. **Ick** dat also is datmen moet heeten de ghene die meest vruchten dragē/wyfkens: so sullē dā d'ander soorte die minst vruchtē dragē de mannekens zyn: na die dat zyt nemē aen het dragē vande vruchtē oft datse onvruchtbaer zyn. Men heet de onvruchtbaer mannekens en de vruchtbare wyfkens. Theophrastus stelt een ander differentie vanden anderē die onvruchtbaer zyn/waer af dat ic nu niet en meyne noch en wil schryuen om de cortheyt wille/ sendēde de ghene diet begeeren te weten int langhe/ tot Theophrastus in zyn derde boeck vande Historie vande planten int Capittel vanden Eycke boom. Des gelijcs ooc van alle ander boomen daer ic af swijgen wil om dat ic mijn eerst vobz nemē niet en soude te buyten gaen.

Alle dese soorten van eycken groeyen seer lange soo datmen haer toeschryft te leuen ende dueren tot vyfhondert iaren toe: te weten / hondert iaer om te groeyen/hondert iaer om in wesen te bliuen/ ende hondert iaer om te vergaen/ het welcke men sien mach byde oude bosschen ende forresten.

En midts dat desen boom late en traech voozts groeyet en late sterft/so en moetmen hem niet verwonderen dat dē **Olm**/den esche/vlederhout bod en ander boomen die in der gelijcke oft beter aerde geplant zyn stercker en meer houts wtwerpen dan de eyckē: d'oorlake is dat de natuere van dese boomen is vroeger te groeyen ende vroeger te steruen:ende de natuere van de ycke is/lanclamelic voozt te comen en langhe te wassen ende late te steruen:ende men can de natuere niet doen comen voozden tijt/gelijckmen sien mach aen een peert/het welcke volwassen is in vyf iaren/ ende de mensche in xxv. iaren: ende doock d'een leeft veel langher dan d'andere.

Ick segge dit vooz de ghene die terstont willen
 booz

boomen ende hout hebben / want sy en behooren niet te planten dan esschen / Olmen / en vlederhout boomen die sterckelic groeyen / en meer houts wtwerpen in ses iaren dan de eycke in thien iaren.

Maer de gene die lustiger / profijtelickere en geenderiger boomen en bosschen willen hebben / hoe wel datse lanclamer groeyen / moeten planten eycken / castanieboomen / Carpinen en buecken boomen / welke Carpinen en buecken lanclamich genoegh groeyen ende langhe dueren / ende worpen redelicke cleyne schueten wt gelijc de eycke / so dat tet boomen zijn van eender soorten en van enen wasse ende van enen tijt / als vooren gheseyt is.

Het is wel waer dat d'eycke begeert goede ende vette aerde die niet waterich en is / gelijc de carpijn ende buecken boom: nochtans sal de carpijn ende buecken boom beter opcomen en groeyen in eenen steenachtigen gront / hoe wel dat alle soorten van boomen hoedanich sy zijn so sy gheplant worden op beter gront / so sy beter voortts comen.

Maer daer isser die natuerlic begeert goede aerde / gelijc de eycke / ist datmen wil dat hy wel groeye. Ist dat hy gheplant wort in middelbaer aerde so groeyt hy middelbaerlic: maer wort hy geset op een dorren gront / seer qualic salmen hem doen bedijē ende wort dorre en row van schozzen. Nochtans de carpinen en buecken boomen groeyen wel op middelbaer goeden gront / ende mogen wel profiteren in steenachtige aerde ende gronden.

Men maect de putten vroech en in tijts / als hier vooren gheschreuen is / ende alle de voorszeyde boomen worden bequamelicker geplant in Sporckelle na dat de vorst gepasseert is / gelijc althits gesept is gheweest.

Ende om dat ick voor my genomē hebbe voort te varen met corte woorden / om dat ic mijn voortnemen niet en soude te duyte gaen / so salt met dese

clepue memorije ghenoech wesen/ sendende de ge-
ne die de wetenschap begeeren te hebben int lan-
ghe tot alle de boecken vande lantwininghe/ de-
welcke geheelt handelen alle de deelen van dien
dewelcke eenen yegelicken ghenoech bekennt zijn/
waer in datmen sal mogen ghenoech sien t'ghene
dat ick hier wt gbelaten hebbe/ om te schouwen de
lancheyt van schynen.

Het Parck vande wilde beesten.

De situacie van het perck, ende het gouer-
nement vande wilde beesten die
daer in zijn. Cap. xxj.

O dat wy niet en souden achterlaten in onse
hoene/waer af dat de vader des huyfghelins
en de meester souden mogen profijt trecken ende
genoechte nemen/so wille wy na de bequaemheyt
der plaetsen datmen parcken maecte ontrent de
hoene/waerin men besloten hout basen/reecaluen/
wilde verckenen / en dierghelijcke wilde beesten/
om dat de meester ende heere vader plaetsen/ hert
altemets soude mogen verbuegen ende sijn ghe-
noechte nemen inde iacht te sien van de beesten;
ende waert dat van noode waer een banket te ma-
ken/ datmen daer de spijse mocht vinden also ghe-
reet als inde keucken oft bortelrie/ behaluen noch
het vercoopen dat een sijn huyfman iaerlics mach
doen van dese beesten.

Het parc moet staen/ in dien dat mogelick is/ int
bosch van opgaende boomen/ afgesloten met muer-
ren/ die gemaect zijn van brijcken / oft met staket-
sel van eycken staken.

Wooz dese plaetse behoort een beke te loopen/ oft
eenige ader van een fonteyne / oft by gebreke van
leuende ende natuerlick water / so salmen moeten
daer toe pitten oft wateringen grauen en met ste-
nen contsomme bemetsen en onder plaueyen om
het reghen water daer in te houden.

In dese plaetse moet ooc zyn seer garfachtige aerde en scrytboomē/ maer onder ander so puytmen seer voor de wilde beesten/ de vruchten vande eycken/ appelboomen, peerboomē/ bageappelboomen ende ander der ghehijcke.

Maer een goet vader des huysgeslins en behoort niet te vreden te wesen met de vruchten die hem daerde van selfs geeft: maer inden tijt dat d'aerde niet voorts en brengh ende datter geen voetselen is inde bosschen/ so salmen hen geuen het gene dat men vanden oogst bewaert heeft/ ende die voeden met gherste ende enckel terwe/ met boomen ende marck van wijnbesien.

Ende om dat de wilde beesten souden wtēt datmen hen t'eten geeft/ so salmē moeten in huys hebben een oft twee tamme beesten/ en stellen die in parc: want die sullen ouer al loopen en d'ander by een vergaderen/ ende brenghen daert eten staet. Men sal ooc dat niet alleen doe inde winter/ maer ooc als sy vol zyn en tongen hebben/ om die te beter te voeden. waerom datmen dickwils behoort gas te slaen/ ofter eenige zyn die geworpen hebbē/ om dien graen te gheuen.

Men sal ooc een wilt vercken niet laten ouer de vier iaren ont worden: want so lange wasset/ ende voorts gact het weder af en wort magher van ouderdom/ daerom salmen dat vercoopē tewijle datter schoone ende sterck is.

Ene Hert machmen wel lange houden/ want het blyfta inghe ionck ende leeft lange.

De plaetse vande Reygers.

De situacie vande reygers plaetse, ende hoemen de reyghers regeren

sal. Cap.xxij.

Vuy hebben int eerste boec gesproken van sommige vreedende en wilde vogelen/ gelyck Danwen/ calcoctische hoenderen/ falanten en Limogen

3 b

ende

en seyden dattet was groote curieusheyt die te voe-
dē: wy sullē wel so vele oft meer mogē leggē van-
dē reyger/want aen desen vogel en is niet dan cost
te doen/sonder eenich profijt. De Princen en groo-
te heeren die geerne iagen en vlieden die mogē ge-
noechte rapen int vliegē vanden sparwar/ om den
reyger te vangen ende ooc wat leckernijen daer af
hebbē/ in reygers vleesch te eten. Men seyt ooc dat
den reyger een Conincklike spijse is/ maer dese ge-
noechte is dubbelen cost. Laet ons dan dencken
dat de vader des huysgesins en de meester vā onse
hoene een Prince oft groot meester zy/en dat hy ge-
noechte heeft in alderande soorte van iagē en vlie-
gen en leckernije van eten/so salt mogē geschieden
dat hy altemets sijn genoechte sal nemen indē rey-
ger/het zy int iagen oft int etē: ten sal dan niet buy-
ten redē zyn/ dat wy wat schijue vāde plaetse om
reygers te houdē / om dat wy int generale niet en
soudē achterlatē vā alle t'gene dat vā noode mach
wesen/tot de fraeyhz en volcomēhz vā onse hoene.

Om te maken een plaetse voor de reyghers/ de-
welcke niet alleene genoechte en geue haren mee-
stere/maer ooc profijt/so moet men ten eerste merck-
ken dat dē reyger een ongestadich vogel is/ alleen
leuende ende wat eyghen van sinne/ ende die niet
en woont dan op een plaetse die hem seer wel aen-
staet: t'welcke een orsake is dat men op alle plaet-
sen sonder onderscheyt niet en sal stellē noch ordi-
neren de plaetse vande reygers;maer alleenlic op
een plaetse/daer schijnt dat dē reyger int ouervlie-
gen begoft heeft neder te vallen en sijn ruste te ne-
men als op een plaetse die hem alderbest behaecht.

want de plaetse vande reyghers moet om twee
orsaken gemaect werdē/d'een om de reygers daer
te voeden en op te houdē/om dat als den Beere be-
lieuē sal na den reyger te vliegē/oft eenich heerlic
en costelic vancket te doene/reygers soude mogen
hebben

hebbē tot sijne wille. Dander oysake is/om te lockē de reygers die daer voor by v bliegē/wāt de reyger die beslotē is inde reygerijē roept d'ander die daer voor by bliēgen/dewelcke de stemme gehoozt hebbede vandē beslotē reyger/houdē op en blijuē daer stille/en makē hare nestē op het dac vande reygere waer door dat coemt datmen als sy haer eyeren ge broet hebben terstont neemt haer ionghen / om te sluyten int reygers cot.

Soo willen wy dan besluyten datmen behoort eermen t'reygers cot sal maken/meerstelic te letten op de bequaemheyt vander plaetsen/ te weten oft op de plaetse tot ander tijden reygers geerne geweest zyn:want ist datmen den reygher besluyt in eenigē plaetse die hem niet aen en staet/so en sal hy daer gheen profijt doen / maer sal terstont steruen.

Noch behoort oock midden door de reygerijē te loopen eenige loopende beke/ want den reyger is eenen water vogel en is geerne ontrent de waten/ende leest alleen van palingen ende ander der ghelijcke leuende visschen.

De timmeragie vande reygerijē moet staen onder den blauwen hemel/en moet wel dichte afgesloten zyn met lastē ende gesacchde barders/ ontrent xxxvi. voeten hooge/ en bouen seer wel gedect/om dat de reygers die daer voor by bliegē gemakelic souden mogē nestelē bouē op't dac vande reygere.

Men salse spijzen met leuende palingē en ander der gelijcke visschen/ altemets ooc met derinen/ia ooc met vleesch van woluen en honden cleyne gecapt: men moetsē ooc genoegh t'eten geuen om die vet te maken teghen datmense vanghen wil ende gebuycken in bancketten/ ende niet om ionghen te crighen: want luttel reyghers stellen hen tot eyeren te leggen en te broeden als sy besloten zyn.

Als sal niet eenen ooc seggen/ dat indien de heere om sijn geneuchte te hebben int vliegghen vanden reygers/

reygers/ neemt eenigē reyger inde reygerie/ so en mach hy na dien niet vlieden ontrent de reygerie/ maer verre vā daer: andersins soude hy de reygers van daer verzeemdē/ so wel die daer vooz by vlieden als die beslotē zyn: want die daer vooz by vlieden/ en souden daer niet meer willen nestelen opt dack vande reygerie/ en die daer besloten zyn souden verstoort werden ende vrees hebben vooz het seluc.

De iacht.

Datter dry manieren van iacht zijn. Cap. xxiij.

Vervolgende ons boornemen/ so sullē wy wat tracteeren vande iacht/ niet dat wy willen dat onse vader des huysghesins hem andersins sal tot de iacht begeuen/ dan om altemets sijn ghenocchte te nemen/ ende dat als hy anders niet te doene en heeft / inde plaetse van slapen oft te droomen in sijn huys.

Maer nu zijnder dzyderande maniere van iacht: d'eene van visschen / d'ander van vogelen/ ende de derde van vierboetige dieren/ gelijk van herten/ hinden/ wilde verckenen ende hasen.

In alle dese dzy maniere sal hem mogen oeffenē de heere van onser hoenen / maer principalick int iagen vande vierboetige dieren: want d'eerste behoort den dienaers toe vanden laet/ die des heyligen daechs behooren haerlieder tijt te vergeten te visschē metter angelroerde oft met den vissch cozt/ om datse hebben souden eenige extraordinarie spijse om t'sachternoen oft t'sauonts t'eten. De iacht vande vogelē is eenichsins vermakelic/ nochtans ist dat wy willen Plato geloouē so is die eer onedel dā edel. Het iagen vande vierboetige dieren is als een eerlicke oeffeninge althijt gebuyct geweest/ en vande rechten en wetten toegelaten/ principalicke gene die niet en gheschiedt by nachte/ ende die niet bestaen en woort door ledicheyt en verachttinge van

van arbeyt/maer om te vercrÿgē mēerder dapper= heyt / lichticheyt / iusticheyt / ende stercke van licha= me : niettemin het zy hoe dat wil / de meestet van onser hoeven ist dat hy een groot heere is / sal hem altemets moghen oeffenen ende sijn ghenocchte nemen int iaghen / na dat hy sijn dinghen die hy te te doene heeft al beschiet heeft.

De iacht vanden Hert.

Vvat honden dat goet ter iacht zijn. Cap.xxiiij.

De iacht vande vierboetige dieren / als herten / wilde verckenē reecalpē en haren / geschiet prin cipalic met honden / peerden / en cracht des lichaēs : altemets met gaerne en netten / en altemets met laken oft canevers : maer dese twee manieren van iagen sijn eer booz de luye / cleyngoedige en ver= baerde menschen / dan booz de stoute en brone / die de iacht beminnen meer om d'exercitie des lic= haems ende de genoechte / dan om de leckernijē en lust der kelen.

De iacht honden / die gheordineert zijn totter iacht / zijn vierderhande van hayze / wit / ros / grau ende swert.

De witte zijn de beste / want sy zijn subtyl inde reucke / dapper en vierich / en die nemmermeer op en houden van iagen / om eenige hitte die deuren mach / sonder op te houden om de ghene die met de peerden rennen oft om t'geroep en getier der men= schen : nochtans willen sy gheuolcht zijn ende geselschap hebben van het peerde volc / en ontsien wat het water / sonderlinghe inde winter / alst cout weder is.

Daer na zijn de rosse / die ooc seer stout zijn ende sennemēde / en goet vā reucke / seer wel wachtende booz de pracktycken vanden hert bycans vanden aert vande witte / wtgenomen datse obstinater zijn ende quaet om te fatsoneren / noch en moghen soo wel tegen de hitte niet : maer sy zijn dapperder en vierighet /

vieriger/noch en vreesen water noch conde/ en lospen onversaecht en seer stoutelic en iagen gemeynlic geerne den hert lieuer dan eenige ander beeste/maer sy en vagen niet vele na den hase.

De grauwe loopen na alle beesten diemen hen doet iagē/maer sy en zijn so dapper noch so vroom niet als d'ander/sonderlinge de ghene die ros van beenen zijn treckende op t'witte/ nochtans zijn sy vierich ende seer corageus.

De swerte zijn sterk en vroom van lichame/noch tans zijn sy leech en coyt van beenen/ sy en zijn ooc niet dapper int loopen/hoe wel datse seer goet van riecken zijn / vreesende noch water noch coude: en soecken meer stinckēde beesten gelijc wilde verckenen/vossen ende dier gelijcke/dan ander/om dat sy het herte niet en hebben noch de dapperheyt om te iagen ende vangen de snelle beesten. Nu mits datmen gemeynlic seyt/ dat vā alle grootte goede honden zijn/so mach gheschieden dattet hayz niet vele en helpt tot de deucht des honts/ ende datmē vint van alle soorte van hayz seer goede en schoone honden:dacrom so moet een hont van/wat hayz darby zy/om schoon ende goet te wesen/dese navolgende teeckenen hebben. Het hooft middelbaer groot/ eer lanckwozpicch dan breed en plat:de neuse gaten grof en wijdt:de ooren breedt en middelbaer dicke/de lendenen gheboocht/ de billen grof/de lanccken breed en grof/coyt en dit van dyen/ de hals en beenē rechte en wel geclauet/ den steert dicke by de billen en de reste dunne totten eynde toe:het hayz onder den buyc hart/ t'been beneden de knie dicke/het platte vanden doct drooghe/ en gelijck die van den vos/ en de clauwen grof/het achterste also hosge als voozste. De rue behoort coyt ende gebogen te wesen/ende de reue lanck.

De bediedinge vā dese teckenē is dese:de wijde neuse gaten beteeckenē eenē goedē hont van riecken:

ken: de geboochde lendenen en de rechte hasenen/
beteekenē dapperheyt: de steert grofaen t'gat / lāc
en dunne aen het eynde / beteecken goede sterckte
van lendenen / en dat den hont sterc van aessem is:
Het hayz hart onder dē buyc / beteecken dat hy ar-
beydē mach / vreesende noch water noch coude: het
been grof de voet vāde vos en de groue clauwē / be-
teeckenē dat hy de voet niet vet heeft en dat hi sterc
op sijn ledē is / om lāge te loopē sond hē te beswarē.

Men behoort te voeden alle de iacht hondē t'sa-
men in een bequaem honden huys dat daer toe ge-
maect is / om dat sy makander souden kennē en ver-
staen / om dat de gene die samē opgenoedt zijn / mal-
cander beter verstaen ende beminnen dan de hon-
den die by een vergadert zijn ende ghenomen van
dijersche plaetsen.

Haerlieder cost sal wesen broot / ghebacken van
een derdendeel terwen / een derdendeel gersten / en
een derdēdeel rogge: om datter also gemengt zijn
de henlieden verich en vet hout / en bewaert vooz-
veel siecken: want waerder niet dan rogge / het sou-
de henlieden te veel doen schijten / ende waert niet
dan supuer tempē het soude henlicdē te hart inden
buyc maken / waerom datmē d' een moet onder het
ander mengen. Ende winter moetmē hen vleesch
geuen / principalic de gene die mager zijn en de her-
ten iagen: maer die de hasen iagen / nemmermeer /
om datse niet en souden gheberich worden op de
grote beesten / en gheen werc meer maken vande
hasen / de welke gemeynlic loopē onder en tusschē
de tamme beesten om te ontvlieden de honden / de-
welcke dan souden den hase laten loopē / om te ia-
gen de tāmme beesten. Maer hondē die hertē iagē en
soudēt niet doē / om dat dē hert voorder ghezoken
wort van den hase: en ooc om dat zijn vleesch hē be-
ter en lekkerlicker smaect dā senich ander. A' beste
vleesch datmen hen soude gheuen mogen / en daer
sy

sy sterft af worden/is van esels ende nuytē: maect
 offen vleesch/coeyen vleesch ende dier gelycke / en
 smacckt hen soo soet niet : het vleesch darmen hen=
 gheeft moet eerst gebilt zyn / om datse gheen ken=
 nisse en souden hebben vande beeste/noch van zyn
 hay. De geschicte iagers houden vele vande pota
 gen oft hutselpotten die gemaect zyn van schapen
 vleesch / ghepten vleesch ende van het offen hoofd/
 vooz de magher honden die de hasen iaghen: ende
 men moet altemets onder dese hutselpotten wat
 solfers doen om te verwormen.

Als dat de hondē siec zyn / so salmen gebruycken
 moeten de navolgende remedien: tegē luyfen/vlo=
 yen/ en ander gewoznte daer de honden dickwils
 met beladen zyn / principalic dooz de groote bitter
 moetmen die int water woypē en doen swemmen
 oft ten minsten wasschen ende netten met decoctie
 die gemaect is in goede quatiteyt/ met tien hārvol
 lē wilde kerse/ wilde marieleyne/ saue/ rosmarin/
 rute/patiencie/ende ses hantvollen sout/al tflamen
 wel ghesoden/ tot dat de cruyden vernieft zyn.

Om de wormen te doen vallen/ moetmen nemē
 ghestooten spieghelharst ghebroken aloen / ghe=
 stooten ongebluscht calc / gebroken leuende solfer
 en samen te weycke leggen in osse galle/ en met de
 vochticheyt bestrycken de plaetse die ghinfecteert
 is vande wormen.

Als de honden gebetē zyn van verwoede hon=
 den/ so moetmen se terstont negen mael achter and
 cander doppē in een piype vol zee waters/ oft by ge
 bruke vā zee water/ in water daer vier meukes sout
 in gesmolten zyn/ dat salse helpen datse niet rasen
 de en worden. Ende geschiedet dat ghyt niet ter=
 stont gheremedieert en hebt/ en dat den hont alree=
 de quaet gheworden is/ so sult ghy om te bewaren
 d'ander honden van t'selue quaet / neerstelick daer
 tegen zyn/ dat den dullē hont niet en loope/ en sult
 hem

hem terstont dootslaen: want het is ontogelic te genesen sulcke raseruſje. De teekenen van sicker hulheyt zijn dat hy de steert geheel recht op hout: de kele seer swart heest sonder schwyn/ en een droe ue ende d'weers gesichte.

Tegen de quade seeren/ meltscheyt en schorſcheyt vande honden/ moetmen nemē d'ij pont olie van notē/ anderhalf pont cade olie/ twee pont ont sineer/ d'ij pōt gemeyne honich/ anderhalf pōt alijn en dese dingen laten t'samen siedē tot dat den alijn half ingesoden is/ en dan daer by doen spiegelharst en gemeynē harst van elcs twee pont en een half/ nieu was een half pont: en laten dat samen smelten en dan daer in doē dese nabolgēde poyers: anderhalf pont solfers/ twee pont gerefineert coperoot/ twaelf oncen spaens groen/ en makender een salue af: maer eermen die met dese salue srijcken sal/ soo moetmense wasschen met water ende sout.

De hondē werdē dicwils gequetst op veel plaetsen des lichaems vande wilde vercheneu/ ende na de plaetsen datse sullen gequetst zijn/ moetmē hem schrecken om die te genesen. Als de woude indē buyc en dat de darmen daer wt comen sonder gequest te zijn/ die salmen ten eersten moeten weder instekē/ en dan van binnen den buyc recht tegē de quetsueren leggen een snede spees en nape t' vel daer suer: maer aen elke sicker vander naelde moetmen den draet knoopen en telken afsnijden: so salmen ooc doch alle de quetsueren die op ander plaetsen zijn/ behende daer in alijts een vintte spees.

Tegen de wonden vande honden is t' sap vande roode coole/ een sonderlinge excellense balsam/ terstont gheleyt zijnde op de woude om die terstont soe te heelen.

Tegen de cancker die indetoxen vande honden comt/ neemt een dragma seep/ winsteē/ salarmoniac/ solfer/ spaensich groen/ laet dese dinghen al sa-

a men

men wel onder een menghen en incorporeren met wittē aljn en sterck water / en wijst daer mede den cancker neghen morgenstonden.

Isst dat de honden naer datse geloopt hebben door yselinghe ende ander quact weder / oft gheswommen hebben in rivierē en vijvers int vervolgen vande beesten geheel verstijft zijn van coude: so moeten men terstont als sy weder ghekeert zijn in het honden huys / die warmen en drooghen vooreen groot vier / en dan wijnen ende strycken den buyck om t'sijt af te crighen.

Ditwils oock int loopen ouer velden en steenrooten gaet hen t'vel vande voeten: waer tegen seer goet sal zijn darmen eerst haer voeten wassche met water en sout / en dan een plaester make van doyers van eyeren gheslaghen met stercken aljn ende t'sap van piloselle.

Isst dat sy int iagen ergens gesteken hebben geweest met t'scherpe vande hereshoornen / oft met den hontwer vart' wilt vercken / soo moeten een plaester daer op leggē vande wortel van wactwortel salue van inelote / olie vā roosen van elcs euen vele: ende eer men dese plaester daer op legt / soo sal men het hayt af doen vande plaeste daer sy de pijn hebben.

Hoe datmen de ionge honden fatsoneren moet totter iacht. Cap. xxv.

TEN is niet genoeg datmen heeft eenen grooten hoop goede en schoone honden / die de tecken en hebbe van dencht en schoonheyt die wy hier vooren gesept hebbe / maer men moeste leerē en fatsonerē totter iacht: daerom sal haer ieder Sommer neuc ten eerste hen leerē verstaen t'ghlyt vanden hoonc: leeren swemmen en t'water gewoone maken. om dat sy te dapperder en gefricter soude. zijn om de beeste te vervolgē in diē dat sy haer salueert in loopende rivieren oft staende wateren. Daer na
ten

ten hoogste eens ter welke te veldde leyen: nachts niet voor dat sy sotten oft achrien maenden oudt zyn/want voor dien tijt en zyn sy noch niet geheel sterc noch vast genoeg van leden. Maer principa-
lic moetmen wel mercken tot welke iachte datmen die begeuen en schicken wil/ t'zy om den hart te ia-
gen oft de inde/ oft t'wilt verckē/ oft den hase. wāt sulckē beeste als ghyse voor d'eerste reyse sulc doen iaghen van sulcks sullen sy alcht ghedachtich zyn ist dat ghy henlieden daer af cuore gheeft.

Men machse ooc in dien dat mogelijk is smorgēs niet doen iagen om dat sy ist dat sy ghewoone zyn de coelte vande morgenstont en comen te iagen in heete vanden daghe niet meer en sullen wilten ia-
ghen als sy ghevoelt hebben de hitte der sonnen.

Men mach de ionghe honden niet leeren bin-
nen t'beslypt van t'gaerne om dat de beste niet en doet dan romtsomme loopen/ en mach also ghesien wesen van allen syden tot allen stonde: en ist dat-
mens dan daer na doet iagen sonder gaerne ende dat de beste wat verre loopt van haer so sullen sy dis terstont verlaten.

Het beste sal wesen/ om die te beter te leeren en te satseren/ datmen alle de ionghe te samen stel-
let met vier oft vyf oude/ almen die wil doen iaghen.

Datmen den hert moetkennen, ende weten sijn
vertrec ende plaetse daer hy is eer dat
men hem iaecht, Cap. xxvj.

De Coninghen wintien en groote heeten den-
welcken alleen toebehoort de iacht vande hert/ en
zyn niet ghewoone den hert te iaghen voor dat sy
van den iager verstaen hebben/ hoedanich dat den
hert is ionc oft out/ schoon/ groot/ ende die weer-
dich is te iagen: daer na waer dat de leger vanden
hert is.

De iager sal kennē den onderdom en de schoon
A a u heyt

heyt vanden hert door t'bonnisse dat hy sal moge
geuen vande gedaente vanden voet/ vande plaet-
sen daer hy door ghelooopen is / vande keutels die
hem ontballen zijn/ vande treden en voetsappen/
ende van het wijuen.

T'plat vanden voet groot en breet/ de hiele dic-
ke en breet/ de spiete vande voet/ breet en open/ het
been breet/ de hoozne vanden voet cort en dicke en
niet snijvende / de spore oft voetsap ront en grof/
sijn teekenen van een ouden hert. Woorts en sul-
ken nemmermeer de oude herten den achtersten
voet voorder stellen int gaen dan de voerste was/
maer achterwaerts bliuen ten minsten ontrent
vier vingers/ t'welcke de ionge herten niet en doe/
want in hare schreden so ouertreden sy metten ach-
tersten voete de voerste/ gelijc een nuyle die stracs
door gaet. De Hinde heeft gemeynlic den voete lāc/
smaal ende hol/ met cleyn snijvende hooznen.

De keutels en den dyck vanden hert en sijn in
alle tijde vande iare niet allelees/ want d'een sijn
gelijc of se gewongen waren en vander plat. In
April en Meye so maken de oude herten haer buy-
licheyt al plat/ en sijn de keutels breet/ grof en dic-
ke/ so ist een tecken dat se sijn van herten van tien
tacken die wt de hooznen groeyen. In Junius en
Julius sijn de keutels groote wrongels ende seer
saechte/ nochtans daer sijn der sommige die se noch
plat schijten tot half Junius. En van half Julius
tot int eynde van Oogst/ sijn haer keutels grof en
lanc geknoopt/ wel gecardelt/ gesmeert oft vergult/
siet daer/ hoe dat men onderscheyden mach de her-
ten van tien tacken/ vande sude.

De passagen vanden hert heetmen als een hert
passeert door een tackachtich bosch/ en mettē hooz-
nen sloot tegen de tackē vande boomen/ waer door
dat cocint/ indien het hooft vanden hert hooge en
breet is/ so sullen de passagen niet seer breet sijn.

AN

An de kénisse die de iager hebbē mach bande passagen en is maer van Julius af tot Weert: wāt d'an der vier maenden/te weten Weerte/April/Mey en Julius/so veranderen de herten en woepen wech hare hoornē. Sy beginnen bande maent van April niertwe hoornen wt te steken en so de Sonne hogger clint en dat de spijlen groeyen en harter worden/so sullen haer hoornen getact zyn met so weert tacken als sy dat geheel iær draghen sullen / by al dien datse zyn in goet winckelant en geen verdries en hebben : men mach doch hede tacken van haer hoornen seggen hoe ont dat sy zyn: want inderste iær en hebbense noch gheen hoornen : int tweede iær hebbense haer eerste hoornen : int derde iær hebbense vier/sex oft acht tacken/int vierde iær acht oft tien tackē:int vyfde iær/ tē oft twaelf tacken:int sesse iær/ twaelve/veerthē oft seftien tacken/int seuēste iær hebbē hare hoornen alle de tacken die sy enmermeer hebbē sallē want sy en vermenichvuldigen niet meer dan in de dicke: Men sal nochtās altyts de onde kennē als si de plaetse daer de hoornen wtgroeyen byet en grof hebben / den hoorne seer dicke / wel ghebymeert en ghespriet/ rechte/ de hoornen meer breedt en wijd van walfander staende/ dan ghesloten ende kont.

Door de screden/ sal de iager ooc mogen seggen oft den hert groot en lanc is / ende oft hy lange sal loopen voor de hondē want alle de herte die lange oft wijde screden makē/ loopen langer dan de gene die corte screden hebben / ende zyn dapperder/ lichter ende van langher aellen.

Men siet oft den hert hogge van beenen is/ende insgelijcs wat grootte ende dicke dat zyn lichaem heeft/int ghesien wurde plaetse daer lanchs dat hy gecomen is int dicke van t'bosch/in de voren ende int dunne hout/welc hy gelaten heeft tusschen zyn beenen : want van sulcker hoochde als hy die met

den duyf ter neder gheworpen heeft / so hooge sal
men seggen dat hy van bernē is. De diete vanden
lichaem inercmet op beyden syden / daer sijn lie-
baem ongeraect heeft / want hy sal daer gebroken
hebben de drooge racken ouer beyden syden / ende
daer door salt ghy meten moghen sijn dier.

Wongāende het wāgich vanden hoofde / hoe dat
de herten ouder zjn / hoe sy eer het hoest gaen wāg
ke / en daer toe tegen de dicke boomē: waerom als
de iāger sien sal dat de racken vanden boomē ghe-
stouert en gebrooken zjn / so sal hy weten de hooch-
de vanden vā den harts boomē: hōt wel dat dese
oerhōw nter mēchōst oft sēker gōndē en zjn.
Wōr is her mach gōschieden dat de iāger door
dese vōsleyde rōckē de kēnille hebbe vanden
ouderdom en groote vanden hert / en dat hy noch
niet en wērsijnen legē / en de plaetsē daer hy hem
foude moghen oft wōken: waerom om daer af vee-
fel wēsen siet hy hebben eenen bracke die
seer sly van loechōst is en excellēt van riecken /
om dat hy te beter soude moghen riecken de voer-
stappē en wegen vande hert: en daer en tusschen
so behoort de iāger seer wel te weten meest alle de
plātsen daer hem den hert vertrect / dewelcke vee-
scheyden zjn na de mēndē en tijden vanden iāre
want de herten verāndere alle mēndē van plāet-
se en spijse na dat de Sōme climt. Wācōm in ets
sach in Plācōm de herten soeken ouer de he-
de en tāmārschē / wāer af dat sy gaen wēyden de
sōphens en bloemē / om hēselien wāer te bren-
ghen in hare natuere na dat sy getuyf hebben en
heer geweest zjn. In Decembē vertrekken sy int
diepē vande boschen om vry te wēsen van conde
winden snee en vlēngē. In Louwāne hebben
sy haer plāetsē op de syden vande boschen / en loe-
pen na de soplāden en t'groen toone / gelijc rōg-
ge en det gelijcke. In Spōrckelle en Meerte / om
dat

dat sy haer boornen afleggen / so borren sy hen in
 de hagen en daer bliuen sy de heele maet van April
 ende Meye. In Junius en Julius loopen sy inde
 houboschen en na t'graen en dan zyn sy tot ha-
 ren vetsten ende besten : sy gaen dan oot te water /
 om de groote droochte diele alterreest / ende ooc de
 seer stercke hitte en droochte / dewelcke wechneemt
 den dan ende de vochticheyt van t'bosch / en hou-
 het welcke dan begint hart te worden in Septem-
 ber ende October / so verlaten sy hare hagen / ende
 worden heet ende bespinghen de inden / dan on-
 hebbense gheen seker spijse noch plaets / mits dat
 sy volghen de waghens daer de inden ghepasseert
 ende doorgelopen zyn / met de neuse aen d'aerde
 om die te riecken / sonder te mercken oft na den
 wint te riecken / oft yemant erghens verborghen
 leyt om hen te hinderen : ende loopen also wel by
 dage als by nacht / wesende so rasende na de inden
 dat sy meynen datter niet en is dat hen lett mach
 oft hinderen / ende leuen dan by seer luttel dincen /
 want sy eten alleene van t'gene dat sy voor hen vin-
 den / volgende altyts haren wech / ende daer lances
 dat de inde is gaende / ende een principaelke de
 groote roffe campervoulen / dewelcke hen oden
 se beter pissen het roet / warron dat sy in sulcken
 tijt vanden iare goet te dooden zyn / waer dat t'he-
 moison goet ware.

Siet hoe dat de ioger sal int gheueael moghen
 weten de plaetsen daer hem den bert verreckt / oec
 dat hy hem niet elckes soecken en soude daer hy
 niet ghewoond en is te wesen. Nu als hy door de
 middelen die wy hier gheschrouen hebben ver-
 seker sal wesen van sin plaets / so en ghobreckt
 hem niet meer te weten dan synen particuliere
 leghe : ende oec dat neerstelick te ondersoeken /
 so salmen moeten moigens seer moech gaen ter
 plaetsen / daer hy wesen sal dat hem den bert ver-

meer door dientegentwoordigē tijt/gelijc wy ver-
 daert hebben / en sal met hem leyden sijnen brach-
 te/om te riecken de voetschappen vanden hert/heb-
 bende hem eerst de neuse gaten nat ghemaect met
 stercken asijn / om dat hy te beter riecken soude.
 Hy sal ooc dat moghen mercken by de ander rees-
 kenen die wy hebben ghespecificceert / te weten/
 aen de voetschappen vanden hert / de doorgan-
 ghen/de keutels/de schreden/de nedertredinghen/
 en wrijuinghen van hoornen/ die hy vinden mach
 ander de weggen : hoe wel dat de iagher in desen
 hem moet reguleren nae de dinerscheyt vanden
 plaetsen daer hy hem soect : want ander practische
 moctmen obserueren om te vinden de leger van-
 den hert inde houbosschen / ander inde saplanden/
 en ander inde opgaende bossche/dewelcke meer be-
 hoort getweten te wesen door experientie en prac-
 tische vander iacht/dan by scrijuen datmen daer
 af soude doen mogē:en ooc om het wytheyt wille
 en sal ick daer niet voordr af spreken.

Hoe darmen den Hert moet ia-
 ghen. Cap. xxvij.

DE iager ghetomen zijnde/ door vele soeckens/
 aende kennisse vande grootte ende vanden
 lagher vanden hert/ sal comen zyn rappoorde
 den Coninck / of sijnen heere / (want wy hebben
 gheseyt dat de iacht vanden hert den Coninghen
 princen ende groote heeren soebehoort) hem pre-
 senterende de kuetelen vande hert die hy gesproyt
 heeft / en te kennen geuen alle de reckonen vande
 hert die hy sal gesien hebben : dat sal de heere mo-
 ghen dach ende woe stellen om den hert te gaen ja-
 ghen / ter plaetsen die hem vanden lagher ghe-
 leyt is.

Op den geordinerden dach sal den heere te
 puerde moeten gereet zyn om ontogghens inbech-
 tot te ryden/hebbende by den herten teysman hert
 den

den/so wel bracken / loopende winden / als die in lesse gaen ende alle hare gereetschap: gecomen zijnde ter plaetsen/ so sullen sy wederom neerstelic ondersoeck doen vanden legheer vanden hert/ so wel met den bracke/ als met ander middelē die sy vanden moghen / eer dat sy de honden stellen op haer plaetse/so wel die loopē sullen als die inde lesse sullen bliuen.

Als den hert vanden steker geware geworden is/oft gheroken vanden bracke / so salmen moeten stellen op dry oft vier seker plaetsen / de winden in lesse / om dat de honden die in lesse zijn/ bystant ende secours souden moghen doen den winden die moede geloopten zijn/ oft verloren sullen hebben de voetstappen vanden hert / en de iacht vanden hert weder vernieuwen . En sulcke honden die in lesse staen sullen so met bende geordineert zijn/ daer men by gebreke vande eerste / die laet loopen en iagen/ en dat de laetste bende vande sterckste/dapperste en strafste honden sal zijn/dewelcke de hert niet ver volgen en sullen van achter gelijck vander/niet seer stoutelick ende cloockelick van voert aen vallen.

De coppelen honden gestelt zijnde op de plaetsen diemen sal weten dat de bequaemste zijn / so salmen los laten de winden om te iagen / was de plaetse daer den hert sal ghesien gheweest hebben.

De stekers vander iacht sullen de loopende honden behulpich zijn/ende volgen blaseude den herten om de honden indertte genen/woypendetachten van boomen op de weghen vanden hert om hert sijn dapperheyt te benemen van loopen / in dien dattet de iager van soaechs te voert niet ghedien en heeft als by soeckende was den legheer vanden hert/oft poerde volck selue/ eer dat sy los lieten de winden om te loopen en iagen. Ist dat nu gebeurt

dat den hert geloopē comt voorby een vande ben-
den honden die inde leſſe geſtelt zyn/ſo ſal de gene
die de ſclue bewaert aenmercken oft den hert niet
bervolget en wort van eenige vande iagende hon-
den/want dan ſal hy terſtont los laten en ontbin-
den en beude van ſyn winden altyts trompende
en roepende /wozpende tacken van boomen daer
de hert doorloopē moet:maer ſiet hy dat de iagēde
honden daer niet en zyn / en dat hy den hoop niet
en hoort vande gene die iagen/ſo en ſal hy ſyn hou-
de niet ontcoppelē/maer alleene gaſlaē den wech
die den hert houden ſal/om den genē die iagē daer
af de wete te doene/om te wete oft den hert is die-
men vervolcht oft een ander/om dat altemets ee-
nich ander hert daer mach gheſprongen comen wt
hetſe dooz t'geluyt vande iagers te voct ende te
opperde.

Daer en tuſſchē ſullē altyts de ſtekers te peerde
die iagen de honden en daer onterent zyn om die te
berweckē en weder op den wech te ſtellen iſt dat-
ſe geraken te verliesen de voctſtappen/en den rech-
ten wech niet en volgen.

Sy moeten ooc gaē ſlaen de practijcken vanden
hert/ dewelcke als hy de honden vaſt by hem ſiet/
alle neerſticheyt daer om te ontcomen ende daer af
te geraken/doende veelderande loſe practijcken.
Want ſomwits gaet hy ſoecken de hollen vande
ander beſten en bercht hem daer in/en laet de hon-
den voorby loopen die daer niet gerickē en comen
om dat hy ſyn vier voeten onder aen ſynen buyck
hou/en ſynen aſſem laet gaen teghen de vochtſi-
cheyt vander aerde: hy heeft ooc die valſcheyt wter
natueren dat hy wel weet dat de hounde beten rie-
ken ſynen aſſem en ſyn voetſtappē van ſenich an-
derdeel van ſyn lichaem. Om doſe boſte practijcke
te beletten/ſo moeten men te vozen wozen ſer: vcal
sacken

racken voo de ingaengen van her dicke vande bos
schen daer den hert doosloopen sal / om dat men son
de mogen vinden sijn laetste voetschappen / dewelc
ke seer na bewysen sullen do plaetse daer hy sal ver
borghen wesen.

Altemets als den hert siet dat hem de hondert
sagen en dat by hem daer af niet ontslaen en kan / so
loopt hy soecken van d'een dicke plaetse in d'andere
de legers vande indon en ionge herten / en maect
hem onder haer gheselschap / ia altemets leyder hy
die wech met hem en doerle met hē voo sloope wel
een ure oft meer weechs / en dan verlatte hy die / en
ontdoemt lancks eenigen sydt wech die wyde en ver
te gelegen is wt alle wegen: en ist dat sijn bedroch
doo / wel riecken vande hondert en vernusthoep
vande iaghers ontdeet word / so keert hy weder
lancks sijnen eersten wech om te breken sijn zeste
voetschappen / om also de hondert te bedriegen / want
na soopt hy op eenige heerbane / dewelcke hy houit
so lange als hem sijn stercke dragen mach. Om sake
ke liste te belere / so sullen die te pree de sijn / siet wa
ker den hert hem geselt heeft onder ander wilde
beesten ende wechloopen sal met de selue / om te
verwecken de oude iagende hondert / die in wysel
sijn de hert te vervolge / rekinende altyt ontredt hert
vijn hulpe en bystant te doene. Ende ist dat de hert
de heerbane genomen heeft om de hondert te soek
verliesen de locht en reucke van hem / want ist so
de hert allele / die en lancks de heerbane loopen /
dewelcke d'erde d'om sijnien / so dat stof valt in
de voetschappen vande hert / en tovsont vecht het
recht vanden hert / so moeten die te pree de sijn
op d'eerde sijn ende wechloopen / so sullen die te
hichte voetschappen den mogen vanden hert / ende
van sullen so dat veel racken wopen ende de
hondert verwecken ter laecht seer sijn de roepende /
Dout daty.

D'ghe.

E'gbeheert ooc altemets dat de herten loopen
ooc herte verberende plaersen daer de honden gee-
nen reucke en connen ge hebben / om dat den reuc-
ke van t'vier stercker is dan vandē hert / ia de hon-
den houden dan altemets op van iagen / hebbende
inde neuse gecrege dese quade reucke. Dan sullen
die te peerde zyn wat moeten wt den wege rijden
met hare honden / en als sy daer voer by zyn / so sul-
len sy de honden weder laten iaghen ende hen co-
ragie gheuen.

Somtijts loopt den hert tegen de wint / om dat
sijn locht soude verstroyt worden / en niet comen
tot den reucke der honden; ende ooc om dat hy sou-
de mogen hooren t'gheluyt vande honden die hem
bervolgen; dan moetē die te peerde zyn gade slaen
de voetschappen vanden hert.

Wonen dien daer sijn herten dewelcke in t'schey-
den wt haren leger stille honden / waspende henschel-
nen voer de iagers die te peerde zyn op hare huys-
ende gelaten hennieden / al oft sy om vande honden
vast gebonden te werden seer moede en mat warē
sulche valscheyt bewijst / dat sy seer doortrapt zyn
en seer lanc van aessen / om lange voer de hondē te
loopen hare beeronwende op hare stercke: waer om
dat de iagers sulcs wel gade sullē slaen / om datte son-
den de lieten en practycken vanden hert kennens;
want hy gelaet hem somtijts moede en mat te we-
sen / maer hy en ist niet.

De trecken van een hert die iugeda en mat is
sijn dese: ist dat hy int vlieden en loopen voer dese
hondē niemant en hoort noch en siet: ist dat hy het
hoof en lesch hont stehēde den grunde tegen d'eer-
de strinckel oft waggelt wt de honden; en ist dat
hy onberous eenige menschen het hooft opheft
en groote sproughen doet / om te bewijsen dat hy
noch cloec en sterck is. Wonen dien ist dat hy de kele
swart en drooge heeft sonder schuyt / en de tonge
inghe-

ingetrocken. Ist dat hy int loopē de voet sluyt/als oft hy verlekert ginge / en terstont weder op doet en poecht te loopen/dicwils wtlibberende met de voeten/en met de hnen tegen d'aerde stootende/en volgt gemeynlic syn wegen/ia ist dat hy vint een nige hage/so loopt hy daer neffens soeckende een gat om door te gerakē/midts dat hi de macht noch de cracht niet en heeft om daer over te springhen.

Als nu na lange loopen/liften en practijchē den hert moede ende mat is / ende dat hy niet meer en mach weder slaen/ verlozen hebbende alle hope/so verlaet hy de bosschen ende foressten// ende neemt synen loop langs de velden/oft na de naest gelegen saylanden en dorpen/en daer worpt hy hem in een nige reuieren oft staende wateren waer door dicwils ghebeurt dat hy hem vten ooghen maect van de winden. want inde velden is den rencke van syn voetstappen seer cleyn:ende aengaende de rivieren ende staende wateren/so heeft hy de practijcke dat hy gemeynlic eer metten stroom wederwaerts dan tegē stroom opwaerts swemmet om den honden synen rencke te beneanen.

De iagers sulken toefien dat sulcke ontloopinge vanden hert niet en geschiede : want ist dat hy synen loop neemt langs een nige velden/so sulken sy neerstelic mettē gesichte gade slaen de voetstappen vanden hert en met geluyt vanden hoorde de honden verbliden en verweckē tot een nientwe iacht. Ist den hert ghesprongen in t'water / t sy om hem te verberschē/ oft voor den waterstē toeblucht van syn leuē/so sullē de iagers sien waer langs dat den hert sal int water genomen zyn/ende daer sulken sy worpen seer veel racken / en verwoachten den hert op de passagie/mare sien sy dat hy vten water niet en comt/so moeten sy haer honden doen in t'water gaen/oft in diē sy vrcfe hebbē datse versthuē souden so sulken doen halen een boomken/ oft comen sy swem-

sagunnen/henfeluen naect ontcleede eñ int water
 gān mer eue poignaert in d'cen hant om hem te
 dooden: nochtans en sullen sy hem niet aenballen
 dan in een diepe plaets: want waert dat den hert
 gront hadde/ hy soude yemant van henlieden met
 de hoozen quetsen mogē/ maer int diepe en heeft
 hy geen macht.

Hoors moetmen groote wijsheyt gebuycken
 int veruolgen van den hert die teynden adem is/
 geheel moede eñ mat eñ gheen hope meer en heeft
 van lijf te ontdraghen: want hy is dan seer sorge-
 lic/ eñ stoot niet sijn hoozen deerste vande iagers
 die hy gemooten kan: waerom datmen wijselic te
 wercke sal gān int dooden vanden hert/ ende hem
 seluen niet te seer auenturen.

Als den hert sal geuangen sijn/ de ghene die hem
 den steke sal gheuen hebben/ behoort terstont te
 trompen t'vertret/ om te vergaderen sijn iade i-
 gers eñ hondē: eñ na dat hy dē rechtē voet vanden
 hert sal gepresentert hebben den Coninc oft sijnē
 Scere/ so sal hy den hert in stucken deplen/ na dat
 hijt verstaen sal. Eñ ooc niet vergeten de honden
 cuere te genen/ om datse gedenckenisse sōdē heb-
 ben vande iacht: Den bracke/ dewelcke door sijn
 riecken sal ghewesen hebben den legheer vanden
 hert/ sal hy geuen het hoofte eñ het herte/ als t'gene
 dat hem van rechts wegen toebehoort: den ande-
 ren sal hy gheuen den hals eñ de hersenen vanden
 hert: oft dat beter is/ broot nemen ende in dēn dat
 in cleyne stucken in een panne met caesen eñ tem-
 perent te samen met warm bloet vanden hert/ en
 soo terstont de cuere stellen op t'uel vanden hert
 dat op t'gars wighespreyde is/ ende daer en ras-
 schen sal een yeghelick den hooze aende mont
 stellen/ ende trompen om de honden te verblij-
 den.

Men plach altemets na dese eerste cuere/ noch
 een

een ander te dene met het ingewant vanden hert/
t'welcke de opper iager al geheel dē hondē woijt/
na dat hyse wet getoet heeft / en dat getoont heeft
houdende de selue om hooge: en te wyle dat de hon
den het ingewant op eten sullē/so verbljdt mense
met t'geluyt vanden hoorre.

De iacht van t'wilt vercken.

Op wat tijt vanden iare datmen behoort te iagen
t'wilt vercken: ende de teckeenen van een
goet wilt swijn. Cap.xxviiij.

De iacht van t'wilt swijn is veel swaerder ende
sorghelicker dan vanden hert / om dat t'wilt
swijn geenlins de hondē en vycst/maer verwache
se/ en verbotchtse dicwils selue tot in haer muyle/
om met sijn tanden te vernielen / welcker how/
principalic inden buyc bycans ongheneselick is:
waerom dat eer geschict iager die sorghe door sijn
honden draecht om te iagē den hert/het reccalf/ en
den hase / en behoort nemmermeer t'wilt swijn te
doen iagen van sijn winden:maer eet van een deel
doggē / denwelckē het wilt swijn een rechte proye
is: oft door t'beste/middel te binden om te vangen
met t'gaerne/oft te dooden met de swijnspiet ende
rijweert/gelijck wy verclaren sullen.

Alle wilde swijnen en zijn niet iaghens weerd/
alleene de gene die noch geē vier iaren gepasseert
en zijn/al ist dat sy scoone/dicke en bet zijn:wā na
de vier iare so mageret wilt swijn van sunderdō/en
verlicst terstont alle sijn deucht. Men moeste oock
niet tot allen tijden iagē/maer principalic als sy in
hare saison zijn en benoisoē/te weten van half Sep
tēbre tot in December/ als sy beginnē heet te wor
dē: hoe wel dat sy in April en Meye gemakelicker
te crjgen zijn int gaerne/dan op eenigē ander tijt:
vande iare/om dat sy in dese twee maendē veel va
ster slapē dā op eē ander tijt/om dat se stercke crjpdē
eten

eten / die hen t'bloet berocren en de dampen doen
risen inde hersenen / welc hen in slape doet vallen /
en ooc door dat de hente hen t'bloet vernient / het
welcke d'oorfake is van haren vasten slaep.

De iager sal dan kennen en wetē de schoonheyt
van t'wilt swijn / en t'gene dat weerdich is geiaecht
te wesen door teekenen / te wetē aende voetsap-
pen / woeten / wentelinghen ende dreck.

De formen vande voetsappen groot en breedt:
de nepen vande voorste voetsappen / ront en dicke
t'scherpe vande sijden vande voetsappē versleten /
sonder tecke te genē van scherp te wesen: de hiele
breet / de spleten grof en open / waer mede dat tre-
den moet in d'aerde op het hart ouer al daert gaet:
alle dese dingen bewijfen dat wilt swijn groot en
schoone is . Des gheleys de achterste voetsappen
breder en wijder van malcanderē dan de voorste /
bewijfen de dicke tusschen de beemen . De rimpels
tusschen de spleten ende de hielen / ist datke gedruet
zijn in d'aerde / soo bewijfen sy dat de treden groot
en lanc zijn . Het licstecken vande voetsappen die-
pe ende breet bewijst ooc de swaerheyt vā t' swijn.

De woetings vā t'wilt swijn / diepe en breedt /
gheeft ghetuyge vande dicke ende lengde van sijn
hoof.

De wentelē vā t'wilt swijn / lanc / breet en groot /
beteekent een groot wilt swijn: oft ooc alst wt dē
sijc loopt daert ingewentelt heeft / so sal mē mogen
sien de grootte in de ingangen van de dicke vande
boschen aen de bladers en cruyden daer t'sijc aen-
comen sal: want alst wt t'sijc loopt / so draget t'sijc
met hem / dewelcke de bladers teekent inden in-
gane / byde welcke men sien mach hoe hooghe ende
dicke dat is: oft t'gebeurt ooc altemets als het wilt
swijn wel besijct is / dat hem gaet wijnen teghen
eenen boom / waer dat een tecken laet van zijn
grootte.

De

De kentels van t'wilt vercken grof en lant/ be-
teekene een groot wilt swijn/ hoe wel datse de ia-
ger niet en behoort te brengen inde vergaderinge:
maer het moet hem genoeg zyn dat hy die beliet
ter plaetsen daer hy die binden sal.

Van t'wilt ende tam vercken ende vanden wil-
den beer ende soch. Cap.xxix.

De differencie tusschen de wilde verckens ende
tamme / is dese . De wilde verckens int gaen
stellen altyts hare achterste voeten inde voetsap-
pen vande voorste / oft seer na/ende stuenen meer
op de nepe oft splete dan op de hieken / stuytende
de voorste voeten/ ende treden gemeynt in d'aer
de met de canten vā de schoen/ dewelcke sy verbrey-
den van buyten. De tamme verckens/ openen int
gaen de voorste voeten/ stuenende meer op de hie-
ke dan op de nepe / ende haren achtersten voet en
tredet niet inde voetsappen vande voorste/ en heb-
ben de sole vande voete vol vleesch/ dewelcke niet
en kan effen maken de teekenen vande voetsap-
pen/ gelijc die vā t'wilt swijn. Des gelijcs so wort
tet wilt swijn dieper in d'aerde / ont dat het hoofs-
langer heeft: ende alst comt op besayde ackers/ soo
houdet gheerne eenen streke / wortende lants he-
selne voze tot dattet ten eynde is; welcke het tam
vercken niet en doet/ want dat en wortet soo diepe
niet/ noch en hout ooc eenē streke niet gelijc t'wilt
vercken: maer wortet nu hier dan daer/ wortet vāt
malcander loopende d'weets oer de voren/ sonder
dat de wortet ingē aen malcander continueren. So
sien dien als de wilde verckens int coorne loope se-
bellen sy rgract oft coorne int corne/ en de tamme
verckens niet.

De differencie tusschen t'manneken en wijcken
vande wilde verckens is dese: de beestharde beene
meer met sijn achterste beene int gaen dan de soch
b ende

ende stelt gemeyndt dachterste voetschappen op de cant vande voorste vorwaerts / om de wijde van tusschen de beenen en de clooten / die hen de achterste beenen doen wijder wetsen: t'welcke de sochs niet en doen: want sy zijn ydel tusschen de beenen / t'welcke doet dat sy enger gaen. De soch en heeft so goede hiel en niet als den beer / en heeft de voeten langer en scerper voze / en meer gespleten / de voetschappen ende solen vande achterste voeten engher dan den beer.

Den leger van t'wilt swijn. Cap. xxx.

Twilt swijn en heeft geen seker woonstede / om dat niet en doet dan loopen van d'een bosch in d'ander / nochtans is gheerne hem houdende in t'lant en de plaetse daer t'gebozen is geweest: ende is dien dat gejaecht wort vande hondē wt eenige hage oft bosch / so salt althits voorloopen en vlieden sonder ophouden tot dattet is in t'lant daert ghevoorpē heeft geweest / en van daer dat gecomen is / maer dat hem laet dencken bewaert te wesen ende in sijn stercken. Men vindet ooc aldermeest in plaetsen daer veel hafenoten en buckenoten zijn / want het etet liever sulcke spijsē dan eechelen.

Het vangen van t'wilt swijn. Cap. xxxj.

Aengaende nu de iacht van t'wilt swijn / die behoeft meer cracht van menschen dan van honden / om dat de wilde swijnen rechte moorders vā honden zijn: niettemin men mach ooc hondē daer toe gebuycken / maer met sulcher voorzichtigheyt dat de iagers te peerde althits gestelt zijn onder de handen en t'wijn benauwende also seere als sy moghen: want alst hem verladen siet van honden en iagers / ist dat metten eersten aendal seere benaue en gedwongen wort / so wordet verbaest ende verliest den moer / en dan in stede van sijn granschap te gebuycken tegen de honden / ist bedwongen de vlucht te nemen. Dan moet men ooc los laten sommige

mige winden/niet vande ionge / maer vande outste en geschickte om d'eerste honden te helpen/ende t'swijn te meer de vlucht te doen nemen. En men berf niet vreesen dat het voortstellen sal eenige listen oft practijckē/door dat swaer is/en dat hem de honden te coyt op t'gat zyn. Als nu na langhe loopens de iagers te peerdesien dat t'swijn moede en mat is ende hem geuangen geeft (t'welcke dat niet en doet/ten sy dat seere daer toe gedwongē wort) so behoort sy terstont/also secretelic als sy connen/dat omringen en met t'sweert inde hant t'samen stracks derwaerts te gaen / ende niet missen dat te dooden: nochtans en moeten sy de hant niet leech houden / want sy souden slaen op den cop:maer sy moeten de hant hooghe opheffen ende nederdruckende slagen gheuen / wel voor hen siende dat sijn niet en slaen op de sijde van haerlieder peert/maer wel op d'ander sijde:want het wilt swijn keert terstont het hooft op de sijde daert hem ghequest ghevoelt/twelcke een oylake soude wesen dattet peert daer af ghedoodt oft ghequest soude worden.

De Iacht vanden Hase.

Vande genoechte ende t'profijt vande Iacht vanden Hase,ende vande honden die daer toe van noode zyn.

Cap. xxxij.

DE iacht vanden hase is lustiger ende geestiger/en ooc so costelic niet/nier alleene voor de edelieden/maer ooc voor alle volc van state / dan van eenighe ander beesten/om datse menigherley gheuoechten ende recreacien by brengt / met cleyne cost/sonder in perikel te wesen van veel fortunē/daer in dat de ghene vallen die den hert oft wilde berckens iagen: behaluen noch datmen een grooste gheuoechte heeft van te sien den wonderlickē gheest ende natuere van dese cleyne beeste / ende de practijcken diet ghebruyct om te comen wten

clautwen vanden honden die hem veruolgen. Sulcken iacht laten wy dan toe onsen vader des huysgesins / ia wy willen dat hy hem daer in oeffene so dicwils als hem mogelijk is / wāt hy en kan daer door niet dan genoechte ende profijt hebben.

Aengesien nu dat dese iacht principalic geschiedt ende te wercke gaet met macht van hondē / so moet de edelman die sulcs doē wil / eñ die een ionge iacht van honden heeft te leeren / principalic twee dingē obserueren om die wel te fatsoneren . D'eerste dat hy die gewenne ongecoppelt te staen / eñ te loopen op allerley lant / te weten / in velden / bosschen / houboschen ende boschkens : want andersins ist dat hyle ghewennet int eerste te iaghen maer op een plaerse alleene / gelijc inde bosschen oft houboschē / so en sullen sy niet iagen in pleytten eñ veldē : maer sullen gaen soecken de bosschen / daer sy sullen gewoone zyn de ghenoechte te hebben eñ de hasen te vinden. Dander is / datmen nemmermeer de honden ter iacht en leyde inde morghestont / om den dau ende natticheyt vander aerde / maer lieuer op het hoochste vanden daghe . want ist dat ghy henlieden de cochte ghewoone maect / eñ dat ghyle dan doen iaghen wilt int hoochste vanden dage / ende gheuelden dan eenighe hitte oft cleyen wint / so en souden sy daer na niet meer willen iagen noch soecken.

So is dan den rechten tijt om de ionge honden den hase te leerē iagen van September tot in December: om dat ten tijt eñ het weder dan getempere is / eñ dat ooc de ionge hasen sot zyn eñ seer cranch van lichaem / ende noch geen listen oft practijcken en weten voort te stellen so dat sy dicwils gesprogen comen voort de honden / die daer genoechte in nemen ende te beter leeren / t'welcke sy niet doē en souden waert datse van hen bloden ende vette wech liepen.

De

De teeckenen van eenen goeden Hase: van het manneken ende van t'wijfken ende van sijnen legher. Cap. xxxij.

Niet hoe wel dat de iager int iagen vanden hase vangt dat hy crigen can/ en niet dat hy vinden mach/ om de groote lichticheyt en ontallicke practicken van dit dier/ dewelcke hem dickwils doct verlozen artheyt ohen: nochtans so ist altemets det iager geozloft door een goet geluc van iage onder vele de beste wt te kiesen: oft dat de heere niet willede verlossen moeyte doen/ sijnen iager gesondt heeft om den hase te bespien en te beletten/ eer dat hy hem iaecht/ De teeckenen van eenen goeden en schoonen hase en die weerdich is geiaecht te welen sijn dese: De gene die hen houden inde bosschen en veldē/ oft weydē op de heuvelkēs wilde poleye oft quendel/ sijn veel beter dan de gene die hen ontrēt de waterē houdē/ of dā de cleyricrosse hasen die vanden gellachte der conijne sijn: want de gene die ontrēt de waterē wonen sijn gemeynlic onganisch. Woorts het mannen is veel beter dan t'wijfken.

De teekene van alle beyde/ sijn dese: t'manneken schijt ghemeynlic minder keutels/ drooger en scherper aent eynde/ t'wijfken dicke en ronde/ en niet so drooghe. t'wijfken is grouer van lēue en t'manneken dunder. t'manneke loopsde wt sijn leger heeft d'achterste witachtich/ al oft gepluynt ware/ t'manneken is ros van schouderen/ hebbende hier en daer sommige lange hayen: het heeft een corter hooft ende dickere caken dan t'wijfken: het hay en den baert vande caken lanc: de ooren cort/ breet en witachtich: het wijfken heuet hooft lanc en smal/ groote ooren/ het hay houen de heu- pen grau treckende op t'swart. Als de hondē twijfken iagen/ so doet het niet dan loopen rontsonne haer plaets en landouwe/ souen oft acht mael loopende lants een plaets/ sonder eens te willen stille

b ij tracn.

staen/het manneken doet contrarie/want geiaecht
zijnde van de hondert/ so loopet altemets twee oft
dzy mylen verre van sijn logghe.

Om te weten den leger vanden hase/ dat moet-
men des auonts gaeflaen/want tegen de nacht ver-
rect hy in sijnen leggher/ende niet smozghens/ om
des daus wille/noch opden middach/ om der hitte
wille/men moet meer lette op sijn voetspappē/wat
de gedachte vanden hasepoot is seherp en gemaect
ghelyck de punt van een mes/ geslagghen hebbende
sijn cleyne clauwen recht in d'aerde / dewelcke
contfomme teeckenen sullen comende altyts seher-
per/dooz dat hy altyts sijnen poot ghesloten hout
ghelyck de punt van een mes.

Het vanghen vanden Hase. Cap. xxxiiij.

A Engaende de iacht vanden hase/ den rechten
tijt van die te vangen met de hasewinden/be-
gint te half September / ende eyndet te half April/
om de bloemen ende groote hitte die dan begint te
comen/ welcke dinghen de honden den reucke be-
nemen vanden hase/ behaluen noch dat in dien tijt
de hase ionck en onsterc zyn : nochtans isser seker
lant en tijden van iare/ daer de hondē geenē reuc-
ke en hebben vanden hase: ghelyc inde winter / in
plat effen lant daer de grondē vet en vast zyn dooz
dat den hase de poot vol hayts heeft : ende als hy
loopt/so blijft de aerde die vet is daer aen hangen/
dewelcke hy met de voete wech draecht : het welc-
ke alle het riecken wech neemt dat de honden van
hem souden mogen hebben: en doo om dat inde vel-
den gheen tacken oft cruyden en zyn daer hy met
den lichame soude moghen aenstrycken/ niet meer
dan op de weggen : Desghelycks en moetmen de
hondenter iacht niet leyden alst vriest:want sy sou-
den de clauwen afsloopen en de voeten bederue:ter
contrarie vande hase die dan beter loopē dan op
sijn ander tijt/om dat sy de voete geboedert hebbe.

W eerst g

D'eerste punt vanden hase te vangen/ is te vinden synen leger: en om diē te vinden moetmē aensien den tijt vanden iare daermen in is/ ende wat weder dat is: want ist inde Lente oft Somer/ so en houden hen de hasen int dichte vanden bosch niet/ om de mierē/ slangē en aketissen diele van daer iagen / ende dan zijn sy bedwongen haren legber te hebben int coozne en onstercke plaetsen. Ende winter doen sy contrarie: want sy vernachten dan in eenige dicke hagen oft int dichtste vande bosschen/ principalic als de sjoorden en sjoortwesten wint wayet/ diē sy seer vreesen. Nu dā na dē tijt en plaetse daermen sien sal dat de hasen hare leger hebben/ so salmen de honden moetē schickē om die te gaen bespringen in synen leger/ en als hy sal wtgesprongen wesen/ so sullen de iagers (die ouer de dyp niet en behooren te wesen) de honden verwecken om hem te volgen sonder veel te roepen oft te tieren/ om dat sy die niet en souden te seere verhitte/ hetwelcke een orsake soude wesen datse de spoorē verliesen soudē/ en dē rechtē wech niet houdē en soudē.

Maer daer en tusschen moeten sy gae slaen de practijcken vanden hase/ dewelcke menigherande zijn: somtijts gelijc alst regēt/ so volcht en hout den hase meer de wegen en hecrbanen/ dan op een ander tijt: en ist dat hy comt aen eenich houwbosch/ hy en loopter niet in/ maer hy houdt hem aende eanden/ ende lact de honden vooz by loopen/ als sy dā vooz by zijn / soo keert hy den seluen wech weder die hy ghecomen is op d'landt daer hy ghedieuen was / want hy en wil niet gaen inde dichte bosschen / om de vochticheyt die duer al int bosch is. Tegen sulcke listen ende practijcken behoort de iagber te bliuen op ontrent hondert stappen van het bosch/ daer lans dat den hase sal ghecomen wesen/ want hy sal hem sonder faute den seluen wech sien wederkeren recht nae hem / ende dan sal hy

sijn honden moghen wederroepen: De iagher sal
 ooc sien oft een manneken oft wjfsken is/ en oft hy
 in dat lant geboedt is/ oft dat hy daer ouer gheco-
 men is: want is hy daer van elders ouergecomen
 en niet vande lande/ so sal hy sijn leger hebbē on-
 t' d'zonne/ en sal hem twee oft d'ymael vande hondē
 ontrent sijnen leger laten opiagen: want het is se-
 ker dat eenen hase die in het lant geboedt en opge-
 brocht is/ principalic wjfsken/ ist dat de iager gae-
 slaet het eerste lant en den ommekeer die hy d'eerste
 reyse neemt uit wttrecken van sijn logijst/ we-
 sende voor de honden/ alle d'ander keeren die hy
 doen sal den geheelen dach lanc sullen lants de sel-
 ue plaetsen wesen en de selue doorganghen ende
 bozch plaetsen/ ten sy dattet is eenich manneken/
 dat van verre daer gecomen ware/ oft ooc dat hem
 de honden so moede en mat gemaect hadden dat hy
 bedwongen ware sijn lant te verlaten: t'welcke sy
 geerne doen als sy geiaecht geweest hebben twee-
 ren sonder ophouden.

Int eerste als de honden de hase iaghen/ so en
 doen sy niet dan ommelopen/ passerende vijf oft
 ses mael lacs een plaetse/ en in hare selue voetstap-
 pen. En men moet weten dat in dien de hase win-
 den eens missen eenē hase te vangē/ so mach de ia-
 ger wel gae slaen het lant en de plaetsen daer hy ge-
 passeert is: want ist dat hy daer noch wederkeert
 en dat hem de honden iagen/ so sal hy passeren door
 de selue plaetsen en de selue practicken voorts stel-
 len die hy dede op dien dach dat hy hem gesalucert
 heeft/ ende daer door sal hy moghen sijn valscheyt
 kennen ende het lande daer hy sal loopen wil-
 len/ ende alsoo sijn honden seere moghen hel-
 pen.

Sommighe hase als sy den hoorne hooren/ rij-
 sen op wt haren leghe/ ende springhen in eenige
 riuiere oft staende water: dan moet men die wten
 water

water doen comen / ten besten darmen kan / ende de honden ghereedt houden / om te vanghen op de passage.

De wijfkens bedrjuen hare practjcken ende li-
ffen coxter en dicwilder dan de mannekens / twel-
ke de honden niet gheerne en hebben / om dat den
cloecken ende curagieusen honden verdriet / so die
wils te keeren en omme te loopen / mits dat sy be-
geeren een beeste die voor haer loopet / om wt alle
haer macht te loopen. Sulcken hasen die soo dick-
wils parten voorts stellen / moetmen groote om-
meloopen maken / om darmen alle hare ommeke-
ren besnyten soude ende daer af niet vinden dan
den wtganc; dat doende so beneemt men wel hare
macht / ende men bedwinctse gheen parten voorts
te stellen.

Daer zijn oock sommige hasen die voozloopen
lancs sommige straten ende wegen / daer de hon-
den geenen reucke en connen hebben van henlie-
den om datter noch tack noch cruyt en is noch ee-
nige vochticheyt daer sy metten ljeue souden mo-
ghen aencomen / waer door de honden den reucke
soudē mogen crjgen / geljck sy souden waert dat sy
in ander bedecte plaetsen waren / geljck bosschen /
coorne / en ander vochtige plaetsen / en principalick
als sy gaen weyden in eenich groen coorne / midts
darse metten lichaem rusten op een plaetse. Als de
iager te peerde sulcke hasen vinden sal / en dat hy
r'gebeck van sijn honden siet in eenighen wech / so
moet hy voorts drjuen lancs den seluen wech / al-
tijts die volghende tot dat de honden den wtganc
vinden vanden hase / oft ommers dat sy ghebon-
den hebben een cleyne dellinghe oft natticheyt int
middel vanden wech / daer de honden meynen den
reucke weder te hebben. Ende hy selue behoort
vanden peerde te treden / om te sien op d'aerde oft
hy niet en soude moghen kennen eenighe voet-
b b stappen

stappen vanden hase/sulcke als wy hier bozen beschreuen hebben.

De hase stelt voorts veel meer ander listen en practycken/dewelcke wel sal neerstelic mogen besletten een loos ende geschiet iagher/ist dat hy/van dat hy gesien heeft den eerste ommeloop doen den hase / ende dat hy gheinerct heeft het landt daer hy sijn loopen neemt/hem den wech ondergaet om int gesichte te hebben/en daer sijn hondē verweect/dewelcke hy sal doen nemen groote ommeloopē/om daer in te besnyten alle de listen ende practycken vanden hasen.

De Hasen en leuen ten hoochsten maer seuen iaer principalick de manneken. Sy hebben dese valscheyt/dat in dien het mannekē en wijfkē samē vergadert sijn en woonen in een lant/sy en sullen nemmermeer daer ander vreemde hasen latē woonen / in dien sy moghen / ten ware de ghene die sy voorts ghebracht ende ghetwonnen hebben : ende daerom seymen : Doemen meer iaccht in een landt/hoe datmen daer meer hasen vindt/om dat ter die van ander landen comen.

Als den hase geangē is / so waert goet datmen de honden cuere ganc/om te verbliden/ende courage te geuen om op een ander tijt weder te iagen: De cuere mach ghemaect sijn met broot/caes ende ander leckernien/al t'samen geleyt int lichaem vanden hase / om nat ende bruyt te maken int bloet/ende dan wtghespreydt op t'schoon gars. Alsoe de tweede cuere / als door een beter bancket / ist datmen een deel hasen gheuaghen heeft / so salt goet wesen datmen eenen hase t'vel afstroppe ende wt-neme de longer/en dan den hase worpe int middel vanden honden / ende laten van haer eten: Als sy die opgeten hebben salmensē broot t'eten gheuen/om datse geen pijn aen t'herce hebben en souden/ende die weder watspoutwen / door dat het vleesch vanden

vanden hase hen contrarie is : als ooc eenen wint die gheleert is den hase te iagen / gestelt wort tot het iagen vanden hert / so en sal hy niet meer na hasen iaghen / om dat hy het wiltbraet vanden hert veel beter sal ghevonden hebben dan vanden hase.

De iacht vanden Vos ende vanden Dasse.

Het profijt vande iacht vanden Vos ende vanden Dasse. Cap. xxxv.

DE iacht vanden vos ende vande dassen en blyge gheen ghenoechte oft profijt den iagers by: ick meyne profijt aengaende de spijse: want het vleesch vanden vos / ende noch min vanden dassen / en is gecnins lieffelic noch goet om eten / om dat eenen lassen / vreemden ende onlieffelicke smake heeft / hoe wel dat Galenus op een plaetse heeft willen segghen dat vleesch vande vos de selue cracht ende macht heeft / die t' vleesch vanden hase heeft: nochtans heeft hy op een ander plaetse gheseyt / als oft hy sijn opinie wederroepē wilde / dat de vos vande selue complexie is / daer den hont af is. Sommi gheboeren hebbende by auontuere gheen ander gherief van spijse / en eten gheen ander vleesch dan van vossen : maer op gheen ander tijt dan inden Herfst / om dat dan de vos anders niet en etet dan wijnbesien / waer door dat sijn vleesch wat te beter mach worden. Woorwaer ist dat int vanghen vanden vos ende vande dassen eenich profijt is / dat en is anders gheen dan om dat sy het gevogelte eten ende de conynen inde waranden / ende ooc om dat de medecijns seer veel houden vande longer vanden vos voor de ghene die longersuchtich zijn : en van t' smout / voor de pijn der sentwen : van sijn bloet / voor t' graueele: vande olie daer in ghesoden is het gheheel lichaem van den vos leuende / oft

oft doot/voor alle pijnen der ioncturen: vande cul-
len vanden vos/tegen den steen oft graueel.

Twee soorten van Vossen ende

Dassen. Cap. xxxvj.

DAer sijn twee soorten van vossen/ende twee spe-
cien van dassen: te weten groote en cleyne vos-
sen/porchin dassen en chenin dassen. De twee spe-
cien van vossen zijn genoeg bekēt: Dese twee spe-
cien van Dassen sijn eenichsins different: want de
porchins zijn grauer van hayze/en hebbē het hayz
bouē de muyle en onder de kele veel witter/dan de
chenins/sy zijn ooc wat grooter van ligue en heb-
ben dicker hooft ende muyle. De porchins als sy
gaen wt haer hollē/so doen sy geern haer geboech:
het welke sy nemmermeer en doen / sy en maken
eerst een cleyne putteken in d'aerde met den muyle/
oft clauwe/ende dan doen zijt daer in. De Chenins
doen haer gheboech seer verre van haer hol. De
porchins maken ghemeynlick hare hollen in het
sant ende ander gronden die gemakelick om roe-
ren zijn/ende op opene plaetsen / om te hebben de
werinte vander Sonnē/en sijn eenpaerlic slapen-
de:sy zijn oock veel better dan de chenins. De che-
nins wonen inde vaste gronden oft inde rootlen
makende haer hollen dieper en enger dan de por-
chins: nochtans en zijnder so veel hoecken en we-
gē niet in als in die vande porchins/om dat sy inde
harten gront oft inde rootlen soo niet grauen en
connen / ghelijck d'ander doen in het sant ende
roerlicke aerde. De chenins hebben de kele / de
muyl ende de ooren gheclachtich / ghelijck de kele
van een Martre/ ende zijn veel swarter ende hoo-
gher van beenen dan d'ander. Dese twee specien
en woonē niet t'samen/ en eten alderhāde vleesch/
sy doen groote schade in de waranden/ sonderlin-
ghe onder de cleyne lampzaeskens die inde hollen
zijn / ende zijn oock gretigher na de ionghe braet-
verckens

verckens ende verckens dan na ander bleesch: sy eten alderande genogelte/geltic gansen/ kieckenen ende dier gelijcke: sy zijn sterck van leuen ende seer hart van huyl/nochtans wachtē sy seer hare myl/ sy sternen oock lichtelick als mensē met eenen stocke slaet oft gheraect op de nuese. Sy zijn den vossen doot vianden/ende bevechtense dicwilcs.

Van twee soorten van Brackens om Vossen ende Dassen te iaghē, ende de maniere van die te onder-richten. Cap.xxxvij.

Aengaende de iacht vande vossen ende dassen/ die geschiet met brackens die inde hollen loopen / dewelcke tweederande zijn: d'eenē hebben slimme voeten ende hebben ghemeynlic cort haer. D'ander hebben rechte voeten / ende lanc hayz gelijck waterhondē: de gene diese slim hebben loopen gemakelicker inde hollē dan d'ander/ en sijn beter tot de dassen om dat sy langer daer in bliuen/ hen beter daer houdende sonder wtcomen. De ghene die rechte voeten hebben/dienen tot twee dingen: om datse op t'lant iaghē gelijc iacht hondē/ende gaē met meerder furie ende stouticheyt inde hollen dan d'ander: maer sy en bliuender so lange niet in om dat sy hen quellen met de vossen en dassen te bevechten het welcke henlieden bedwingt tot te comen om alles te scheppen.

Maer ist dat gebeurt dat de iager geen brackens en heeft die geleert zijn/hy salse mogen aldus sarfoteren. Men moetse beginnen te leeren van dat sy acht oft tien maendē out zijn:want ist dat een brackken onder d'aerde niet en loopt alst een iaer out is/seer qualic salt daer toe mogen gebrocht en geleert wērdē:mē moetse ooc niet met strafheit leerē/noch vande dassen laten quetsen inde hollen / want waren sy geslagen oft verongelijct / sy en souden daer niet meer willen ingaen. waerom datmen niemermēer

mermeer en behoort de ionghe brackens te doen gaen inde holen daer oude dassen oft vossen in zijn voor dat sy geleert en een iaer out zijn. Noeh moet men voor hen altyts daer in senden een out bracken/dat wederstaen mach de furie bande dassen.

De maniere dan die alderbequaemste is om de schue te leeren is dese : Finden ryt dat de vossen en dassen iongē hebben/so moctmē nemē alle de oude brackens/en laten die inde holē gaen/en als sy sul len beginnē te bassen/so sal mē alle de ionge brackens een seffens houdē aen de gatē bande holē om dat se niet vechtē en soudē/en doen hoorē t'gebas. Ma dat d'oude dassen oft vossen sullē gevangen welen/en datter geen int holen zijn dan de ionge/so moet mē alle d'oude brackens nemē en copplē/en dan de ionge laten daer in loopen/hen courage gheuende met te roepen:nederwaerts brackē nederwaerts/houdt vast/houdt vast:en als sy sul len vast hebben eenich ionc daskē oft vorkē / men moet se dat laten doot bytē binnē int hol / wel toesiende dat d'aerde hen niet en hindere met op t'lyf te vallē:dan sal mē alle de ionge daskens en vorkens t'huys dragē/en roosten daer af de leuer ende t'bloet met caes ende smout/en geuē hen dat voor een ceure/hen toonēde het hooft van dat sy gheiaecht hebben.

Men mach se oec noch leerē op een ander maniere/te weten/met moet doen vangē oude vossen oft dassen leuende/bande oude brackē/en die grūpen met tangen die daer toe dienen en gemaect zijn/en afsnijden het geheel onderste cakebeen daer in dat staen de groote tanden/en niet aende opperste comen / om dat se altyts roonen sul len de gramschap bande beeste/sonder te mogen quetsen oft seer doer dan moctmen holen makē meenē beemdt die wijt genoegh zijn/om dat de brackens spacie en plaetse hebben soudē om te keerē en wendē en twee t'samen daer in te gaen:dan sal men de holē deckē met berders

berders en ruffchen. Dat gedaē zjnde/ so moermē
 dē daffe daer in doē gaē/ en alle de brackēs ionc en
 out daer in latē loopē/ hiffende en corage geuende/
 gelijc voorlept is. En als sy genocch sullen gebast
 hebben/ so moetmen ter zijde van het hol seuen oft
 acht slagen geuē met de spade/ om hen corage te ge-
 uen alsinen grauen sal. Daer na salmen de berders
 wechnemen daer ontrent dat de daffe is/ en hē met
 tangen wt nemen/ en dootflaen voor de hondē/ oft
 doen doorbijten van eenen halswint/ om hen daer
 af ceure te makē. En men moet ooc caes hebbe om
 hen terstont te worpen op haer wiltbraet alst doot
 sal wesen en ist datmen by auontnere het onderste
 sakebeen van de daffe niet bzeken en wilde/ so sal-
 men afflagen alle de onderste tandē/ om dat hy niet
 bijten ende seer doen en soude.

De maniere van Vossen te vangen. Cap: xxxviij.

A Engaende de iacht vande vossen / die is veel
 lichter dā vande daffen/ principalic om dat sy/
 so haest als sy de brackens hoorzen baffen/ ende ge-
 ware worden/ so wijcken sy en comen terstont wt
 haer hol/ behaluen inden tijt dat de wijckens haer
 tongen hebben/ dewelcke sy niet en willen verlatē.
 Sy maken geerne hare holē op plaetsen die quaot
 om grauen zijn/ gelijc in roosen/ oft onder centige
 boomen/ en en hebben maer een hol / t'welcke seer
 herre onder d'aerde loopt ende seer smal is: als de
 brackens eens de vossen benant hebben/ sod ver-
 sterren sy hem en luttel/ maer niet met sulckē stou-
 richeyt en cracht als de daffen/ noch en zijn so pert-
 kelcus van bijten niet: nochtan men seyt dat de
 vosse die practijcke heeft dat hy als hem de hon-
 den benant honden / sijnen steert tusschen de bee-
 nē trect en daer in pisset/ waer mede dat hy de hon-
 den dan besproeyt/ en dat de honden als sy dē stanc
 riecken van sijn pisse/ vertreckē en hem laten gaen.
 Ist datmen t'wijcken van eenen vos vanght/
 als

als sy heet is / efft datmen haer wintst de natuere met den darin daer sy aen vast is / met de cleyne nickes dewelcke d'oorake zijn van generere / het welcke is dat de lubbers de teuen wintst den als sy die snjen / ende datmen dat gesnedē in cleyne stukken doet in een cleyne potteken / noch warm zijnde / mengende daer onder wat galbanum / ende dan r' potteken wel toestoppe om dat de cracht niet wtbliegen en soude: dat soude men allet iaer door bewaren mogen / en soude te passe comen als mē woude de vossen locken en int parcket brenghen: want men soude nemē de swaerde van r' spec en die leggē op de rooster / dewelcke wel gebradē zijnde men sal heel heet steken inde pot / daer de natuere vanden vos metten galbanum in is / en daer mede maken uwe sleppinghen oft traincen / so sult ghy dan sien dat v' de vossen ouer al volgen sullen: maer de gene die dese sleppinge doen sal / moet de solen van sijn schoenen bestreken hebben met coedreck / om datse sijn voeten niet riecken en souden. Siet daer hoe datmen de vossen moet doen comen om met stricken te vangen oft r' sauonts te schieten met stalenbogen. Het is seker / ist datmē een brackē wintst met soffer oft met Cade olie / en doet also loopen in de holen daer vossen oft dassen in zijn / sy sullen van daer v'ochuyfen / sonder in twee oft dry maenden daer weder te comen. Men moet ooc noteren oest sake / datmen so haest als de bracken soo wel onde als ionge sullen getomen zijn wt de holen vande vossen oft dassen / so salmen die wasschē met warm water en seepe / om d'aerde af doen vallen die tuschen vel en hayz sal hangen / want sy souden andersins mogen sehorst worden van quaet seer r' welcke seer quaet soude om ghenescen zijn.

De maniere om Dassen te vangen. Cap. xxxix.

A Engaede de iacht vā de dassen / die is swaerder dan vande vossen / gelijc voren verhaelt is / om

bat hare holen diepe en enghe zijn hebbende veel holen en straten daer in: daerom moetmē om sulcken iacht te doene ten eersten hebben vijf oft ses mannen versien van spaden en bequame ghereetschap om in d'aerde te grauet: daer na moetmen ten minsten hebben een halue dosijne goede brackens/elck met eenen halfbant aenden hals die vijf vingers breet is/gestoffeert met bellen/om te gaen inde holen om dat de dassen te eer souden benaut zijn/ende ooc om dat de halsebanden hen bewaren soudē van gequetst te wesen. En als men sal sien dat de dassen benaut zijn / oft dat de brackens moede en teynden aellem zijn/oft dat de bellekens vol aerden zijn / soo moetmen de brackens nemen ende haer den halsebant afdoen: maer in t'beginsel comē sy wel te passe om dat de dassen daer door te eer benaut wordt.

Maer eer datmen de brackens los laet/so moetmen merckē hoedanich dat de holē zijn/en de plaetse daer sy gestaen en gelegen zijn/en waer datse ten eynde zijn:want andersins soude men verlorē arbeit doen / want waren de holen inde ahanghen vande hoochden / so moetmen de bracken daer in senden van beneden ontrent de dellinge/ om datse de dassen benautwen souden bouen int hooghe vanden heuvel/ daer de holen soo diepe niet en zijn ende ghemackelicker om te doorgrauen. Andersins / ist dat de holen zijn in een heuvelken / ende datse gheheel ront zijn / het heuvelken staende op ten effen plaetse / soo moetmen de brackens senden inde gaten die alderhoochst staen/int opperste van het heuvelkē:maer eermen die sendt in sulcke holē so behoortmē te slaen twintich oft dertich slaegen met de spade opt hoochste vande holen/om de dassen te doen verhuysen wt de middel van dien/ende te doen nederwaerts gaen na het eynde ende diepste vande holen t'welcke is int onderste vande heuvel

hennel. Men behoort althits twee oft dry brack-
kens t' samen daer in te senden/ om dat sy inde hit-
te de dassen die by een zijn souden mogen van mal-
cander doen loopen ende verstroeyen/ ende iagen
int achterste vande holen. Sy hebben een practy-
ke datse laten op hen bassen aende hoecken van
hare ganghen/ ende bliuen daer staende teghen de
brackkens: maer als men merct dat sy tegē de brack-
kens staen op sulcke plaetsen/ so moetmē slaen daer
houē op/ twee oft dry slagē metter spadē: en ist dat
se daer door van daer niet verhuysen en willen/ so
moetmense terstont ontdecken met een lanc booz:
en als men sien sal datse ten eynde zijn vande holē/
so en moetmen de aerde niet doopssteken recht daer
men t' gebas van t' brackken hoort: want waert dat
men doozstake recht bouē hen/ sy souden weder-
keeren inde groote gangē en holen/ en den hondens
ouerlast doen. Daerom salment doozbooren recht
tegē t' geluyt en voys van het brackkē/ met een ront
booz/ want dat bracht d'aerde mede op sonder int
hol te vallen: en dan salmen terstont een plat booz
stekē int gat van het ronde/ om datter dē ganc sluy-
ten soude int dweerse/ om dat de dasse niet en soude
deysen op den hont / en waert mogelijk te brengen
t' booz tusschē de dasse en dē hont/ dat ware seer goot
want andersins quaemt van achter den hont/ de
dassen soudē hē mogen qualic tracterē en bjtē: wāt
altemets zijnder ses oft seuen in een gat/ dewelcke
den hont souden mogen bjtē en te rugge drijnē.
Als nu de ganc ghesloten is met het plat booz/ so
moetmen terstont met spaden en schuppen de ganc
opgrauē/ om eenē man daer in te gaē/ en dā de brack-
kens inde ganc latē loopē/ en daer latē bassen/ dat
mē allerley beuechtinge en aēstoetmach sien. Men
moet dock toefien dat de dassen hen niet en decken
met aerde/ t'welcke sy geerne en gemeynlic doe als
sy ten waterstē hā het hol zijn/ so datter de brackkens
altemets

altemets op zyn/ en niet en wetē waer datse geloo-
pen zyn. Alsinen nu haer hol ondeckt heeft/ so moet-
wense met tangen wthalen/ vattende die niet met
t'lichaem maer met d'onderste cakebeen: want ist
dat ghysle dat met t'lyf/so mogē sy de hondē quet-
sen: en ist met het opperste cakebeē/ men soude mo-
gen hare muyle quetsen/die sy seer teer hebben/ en
gequest zynde hoe luttel dattet ooc is/so steruen sy
terstont. Als sy sullē wtgetrockē zyn/ so moet men
die steken in eenen sac/ en dan dragen in een plaetse
oft hof die met meuren afgeslotē is/ om daer te doe
iagen vāde cleyne brackēs: maer daer en tusschen
so bewaert d' beenen met eenige leerlen: want als
sy verhit zyn/so comense de menschē bevechten ge-
lijc een wilt vercken doet / so datse dicwils af trec-
ken een stuk vande conse/ ia oock vanden vleesche
datter onder is.

De iacht van het Conijn. Cap. xl.

Vwy hebben wijdt en brect genoech ghesproken
vanden Conijn in het tractaet vande warande
waer af de iacht seer profytelick is/ niet alleene om
de spijse die seer goet is/maer ooc om de schade die
dit cleyngedier doet int graen/boomē en cruydē:
so dat Strabo schryft dat sommige nacie vā volc-
ke bedwongē warē ten tijde dat Tiberius en Au-
gustus regneerden/ambassadeurs te senden aende
Romeynē/om bystant te hebben tegē de quellinge
en schaden/die in haer lant geschiedē door de ouer-
bloedicheyt van dit cleyngedierre.

wy hebbē geleyt in het tractaet vande warande
twee soorten vā Conijnen/d'eene tamme en d'an-
der wilde vande warande: de tamme die in rennē
gehouden werden zyn goet om iagen/mits dat sy
tam zyn: die vande warande zyn altemets quaet
om vangē/om datse wilder zyn vā aert en nature:
de maniere vā iagē is principalic tweederande/ en

beyde genocch bekennt/oft metten nette/oft metten frette:acngaende niette frette/men stellet in het conijnē hol om die te bevechten/dewelcke daer af verbaest en verbaert zijnde/loopē terstōt wt haer hol/en vallen inde netten diemen gespannē heeft aenden inganck van het hol. Altemets wordense van het fret binnē int hol doot gebetē. welc een oysake is dat de iagers dicwils lange bliuē staē wachten.

De iacht vande Vogels, oft t'vlieghen.

Dat de Ouders niet geacht en hebben de iacht vande Voghels oft t'vliegen. Cap. xlj.

De iacht vande vogels en heeft niet seere gespen oft gebuyct geweest vanden ouders / om de cleyne exercitie die daer in gelegen is: om dat sy geen maniere van iagē en plesen daer t'lichaē niet met gperceert en wert / om na der hant te wesen lichter en geschicter om dingē te doē van meerder importancie: ende ooc wy en vinden inde boecken vande ouders geenderande vermaen vande iacht vande vogels/ gelijc van Aristoteles oft van Plinius/dewelcke schijnen alle dingen gewetē te hebben / na dat blijt byde menigerande dingen die sy beschreue hebben: noch ooc van het iagen met den valcke/t'welcke d'edelste iacht is van allen metten vogels. Maer daerom en hebben de menschen van onsen tijt niet laten in t'gebuyc te brenghen velderande manieren van iagen na de vogels / gelijc met iacht vogels/d'welcke de edelste maniere van allen is/ met netten/met gaerne/met een houtē oft teenen peert/met stricken/met vogelterre/met den cruyfboge/met den hantboge/met dē coyf/met den slach/met de blugge/met t'fluytken/ en meer ander maniere/ die den vogelaers genocch bekēt zjn: en eerst sullen wy sprekē van het iagen mettē valcke.

Het Iaghen metten Valck.

Het is seker/ dat de conste van vliegen en iagen metten

metten valc onlancs tot een conste gemaect is geweest/gelijc wy bouen gelept hebben. De oude auteurs/ghelijc Aristoteles en Plinius/die haer verwondert hebben van hooge saken/en neerstige ondersoeckers zijn van alle dingē/en soudē niet ongeschreue gelatē hebbē so grootē behēdicheyt vā sinē schen verstant/van te leeren en te temmen de iacht vogels/waert dattet doen ter tijt in t'gebruyc geweest hadde. want het is wonder te sien eenen vogel die wilt gheweest heeft / dat hy so tam gemaect is / dat hy nedercoemt van de locht op sijns meesters buyst/en gaet soecken ander vogels tot aende wolcken/om te dooden/ia te bebechten de water vogels/de lantvogels/en te vangen viervoetige dieren/gelijck Hasen/Conijnen en Lampiasen. Dese conste is nu so edel gehouden/ dat de groote heeren die henseluen toegheschreuen hebben/ende willen die houden voor hare geneuchte: ia sy houdē die in Wanckerijc van sulcker weerden/dat een Fransch Edelma niet veel vandē anderē geacht en wort/als hy dese conste oft vāde iacht niet en heeft/als van twee de excellentste dingē na de wapenen.

Gelijc Walckertje de conste ende werenschap is van te leeren en te temmen grūp voghels oft iacht vogels/om te doen vliegē na ander vogels/so wel die hooge inde locht vliegen/als ontrent der aerde en watervogels: also is ooc een Walckenacr genaemt de gene diens ambacht en officie is / sulcke vogels te temmen : en Walck is eenen generalen naem van alle roofvogels/want hy de principaeste is van alle dat ghedachte/

Vat vogels dat totter iacht dienen. Cap. xliij:

Alle roofvogels oft streevogels en dienē niet om iagen en vliegen/maer alleene de gene die stout en wel gemoet zijn en die de voghels mogen iagen en vangen so wel inde ruijeren als inde velden. Van dese synder thien principale specien die

eenen yeglicken genoech bekennt zijn/ en meesten-
 deel in Franckerijc seer ghemeyne : te weten den
 Aernt/ de Bier/ de Habi./ de Sparwer/ de Berfau/
 de Emerillō/ de Walc/ de Lanier/ de Sacre/ en Ho-
 breau. De meestendeel van dese vogels wtgheno-
 men de gier/ hebben gemeynlic de pluymē vanden
 steert en vande vleugels seere gewatert oft gespic-
 kelt. Sy hebben alle gelijc de clauwen en den bec-
 crom/ en zijn malcander bycans gelijc: want sy en
 schijnen geen differentie te hebbē dan inde groot-
 te; principalic mits dat haer colcur diuerchelic ver-
 andert na datse ruyen/ twelcke een oylake is de tē-
 daer dooz geheetē werden Hargas oft Soys/ gelijc
 men den gerooeten harinc/ droogen harinck heet.
 Daer zijn veel sachtvogels diemē passagiers heet/
 en wy en weten ooc niet wel vā wat landen dat sy
 comen/ noch ooc waer dat sy wederkeerē/ wāt wy
 hebbē alleene de kennisse daer af dooz de gene die-
 se ons brenghen wt Italie/ Duytlant ende ander
 vrecmde landen.

Wzy dan datmen ons die brengt wt ander lan-
 den/ oft datse zijn ghewonnen in onse landen/ om
 die te leeren en te tammen/ ten eerstē en moetmen
 die niet nemen wten neste/ vooz dat sy sterc zijn en
 op haer beenen staen connen : en daer na salmense
 stellen op eenen block oft recke/ om dat sy te beter
 souden wtstrecken hare vederen.

Men moetse spijlen so dickwils als men kan met
 leuende vleesch/ want daer sullen sy goede vederen
 af crjgen. Nochtans de spijle en t' goet vleesch bo-
 uen den ordinaris/ is datmē hen geue de dgyen oft
 den hals vande hinnen en kieckenē. Couf vleesch
 is hen quaet: Ossen/ verck en ander sulckē vleesch/
 is hen te hert om betteren : schapen vleesch / van
 ionge duyuen oft ionge swachwē/ is beter: koeyen
 vleesch is hen quaet/ om dat laxert/ twelcke comt
 dooz sijn swaerheyt/ waer dooz dat zijt niet verte-
 ren

ren en connē. Ende ist datmense spijlen moet met
 grof vleesch by gebreke van beter/ so moet dat ge
 weyct ende gewasschen zyn in lau water. Ist inde
 winter / men sal moete t'sap wordouwen/maer in
 de somer salmen dat maer wasschen in cout water.
 T vleesch datmen den vogelē geest/ sal sonder bet
 senuen en aderen zyn:men machse. oock niet later
 op een macl sat eten/maer met poosen/latende hem
 al rustende etē en altemets borgē hen t' vleesch/ ecc
 dat sy sat zyn en dan weder geuen: maer dat sy het
 vleesch niet en sien/ om datse niet verchtē en souden.
 Het is ooc goet datmense laet pluymen cleyn vo
 gelkens/ gelijc sy int bosch deden. Alle iare int be
 ginzel vanden Herfst/ ist dat sy te vet zyn/ moemē
 se mager maken met een laxerende medecijne/ ge
 lijc met Aloe onder vleesch gemengt / datmen heij
 r'eten geest/ nochtans salmense daer en tusschē spi
 sen moeten met eenich goet leuende ende warm
 aes/ andersins men souden se te laf maken. Na dat sy
 sullen gepurgeert geweest hebbē/ so salmense moe
 ten bereyden tot vliegen:maer als mense sal willen
 doen vliegē / so en salt niet quaet wesen datmen in
 haer kele steke wert met vleesch ouerdeckt/ gheelijc
 een pille/ en t'sauonts die doen inswilgē/ om dat sy
 die smorghens weer souden wtwerpen met veel
 vochtige vuylicheyt:want daer door sullen sy te ge
 sonder/ greetiger/ gierighet/ dapperder en wacker
 der zyn na den roof. T vercken vleesch warm ge
 geuen met wat Aloe/ doet de vogel schnyerē: maer
 men moet gaeslaen/ na dat hy gepurgeert sal zyn/
 datmen hem stelle in een warme plaetse / en hou
 dēde op de hant/ hem spijse met eenigē leuendē vo
 gel:want hy heeft dan de darmen weeck. Men sal
 weten dat sy siet zyn/ als de stiet hen swillet en ros
 wort/ en ooc de neuse gatē metten oogē. Hier hebt
 ghy de maniere int generael vā die te leeren en tam
 te makē/ nu sal ic dat voort schijue int particulier.

Vande Havics oft iachtvogels int per-
ticiuliere. Cap. xliij.

De Bier is den meesten roofvogel/eenen passa-
gier in Egypte in dese lande bekend meer door
sijn vel en pluymen dan andersins door dat de pel-
tiers daer borstflappen af make om te leggen op de
mage; me machse voede met pensen/doode beesten
en drec van beesten. Men seyt ooc datse gemeynlic
de legers volge/om de doode lichame: sy en come
niet opbliegē vander aerde/sonder eerst hare loop
te nemē oft te staen op eenigen grootē hoop aerde.

Den aernt is geheete de Coninc der vogelē/seer
quaet van wilt tam te maken/om dat een stoute/en
stercke beeste is/seer gereet en wacker om de val-
kener te quetsen int aeficht oft eldersins. waerom
die eenē goeden aernt begeert te hebben/die moet
hem wte neste nemē / en temmē met iacht honden
om dat hy/als de hondē ter iacht gaen/vliegē sou-
de en de honden volgen/ dewelcke opgedaen heb-
bende den hase/vos/reecalf/oft ander der ghelijcke
beeste/den aernt daer op neder vallen soude om de
beeste stille te houden. Men mach hem spijfen met
alderande vleesch/en principalic vande beesten die
hy ter iacht gheuangen heeft.

De Sparwar en Havic en verschillen niet dan
inde grootte/en sijn tweederande/te wete diemen
tot de nesten neemt/en die wat ouder zijnde/en op
de racken loopende gevangen werde:men maecte
tam met lange ende dicwils op de hant te houdē/
principalick inden dageraet. Men salse tweemael
daechs t'eten geue oft maec eens/principalic als-
men die sanderdaechs wil doe vliegē: wat de spar-
war moet dan hongherich sijn/om dat hy te beter
sijn proeye soude vangen. Hare spijse moet wesen
goet vleesch/sonderlinge van voghels en hamels/
om dat sy wel ver souden wesen. De Sparwar sou-
de lichtelic sijnen meester verlaten/en om dat te be-
letten

letten/so moet de meester wachten dat hy hem niet seer en doe/ en in geen saken en contrariere / want het is eenen spijtigē vogel: als hy sal gaē vliegen/ so en moecht ghy hem niet te verre late vliegē: om dat hy als hy den vogel dien hy volcht niet gecrtigen en kan / van gramschap gaet vliegen en clint op eenen boom sonder weder te willen keeren tot synen meester: Ghy en moecht hem niet te seer trauaileren/maer te vreden zijn met t'gene dat hy van gen kan/ en van synen roof hem teten te geue/ om dat hy weten soude en smaken wat hem syn proye is weerdich geweest / en dat hy gebeten soude zijn en gewillich vliegē. De vogelen die hy vangt sijn partrisen/quackelen/spreenwen/ merlen/ en ander der gelijcke vogelen. Ghy moet dock sochfuldich wesen om hem te genesen als hy siec sal zijn. Ist dat hy de corsten heeft van langen arbeyt / oft door ander accidenten/so moetmen hem stellen in een coele plaetse op ronde stockē die bedect sijn met natte doeckens/ en allensken luttel slessens en dicwils spijzen met vleesch van ionge kieckenē dat eerst gelegen heeft in water daer saet van catworden oft concommers in geweyct heeft: is hy vercout/ men moet hem wern houdē/ en spijzen met vleesch van ionge haenkens oft met ionge duyuē in wijn geweyct/ oft in decoctie van sauie/ marielepne en ander der gelijcke cruydē: heeft hy luyfen/ so salmen de perste daer hy op sittet bestricken met sap van Mascaye oft van alsen: heeft hy wormen int lijf/ so moetmen op sijn spijse leggen perse bladers: heeft hy fleersijn inde vleughel oft int been/ so moetmen hem een druppel bloets laten inde ader die onder de vleugel is oft onder de dgye. Heeft hijt inde voeten / so moetmen sijn voeten stricken met sap van gansen distel/ en de perste dock daer hy op sittet.

De valc gelijc wy vozen geseyt hebben is altemets eenen generalen naem beteeckenende alle

vogelen om mede te vliegen en te iagen: altemets
 ist speciael en daer zijnder van dien diuersche soor-
 ten/ dewelcke ic late onderscheyden de gene die ge-
 schyenē hebbē vāde nature vāde vogels: maer t'zy
 daeraf dat wille/ de **Ualc** is de **Prince** vāde roofvo-
 gels (ic verstaen van vliegghen) om sijn stonticheyt
 en groote courage: en is seer excellent / als hy het
 hooft ront heeft en de cruyne vāde hooft effen/
 dē bec coyt en dicke/ de schouderē breed/ de vederen
 vāde vliengels dunne/ de dyen lāc de beenē coyt en
 dit de voete swert/groot en wtgestrect. Om tam-
 te maken/ moetmē hem dicwils op de hant houdē/
 spijlen met vliengelē en dgyen van kickenen int
 water gestekē/ en settē op doncker plaecten en alte-
 mets presenterē een bekkē vol waters/ om in te ba-
 dē: Als sy gebadet hebbē salmēse droogē by t'vier:
 eerst salmense gewennen te iagen cleyne vogelen/
 daer na middelbare/ ende daer na groote vogelen/
 maer men sal niet vergheten hen cuere te gheuen
 vāde vogelen die sy gevangen hebben. Sy vlie-
 gē wonderlicken suet/ en clūmē opwaerts al dra-
 pende en nederwaerts siende/ en als sy sien dē cut
 vogel/ de gans/ de crane/ den reyger/ so vallen sy ne-
 derwaerts gelyc eenen pyl/ met de vliengels geslo-
 ten recht op de vogel/ om die verschorē met d'ach-
 terste clauwe: en ist dat sy den vogel missen/ en dat
 hy wechvliecht/ so vliegen sy terstont na/ en en con-
 nen sy hem niet crigen als ghebeten en vergramt
 zijnde/ so vliegen sy dan so verre datse hare meester
 verliessen. De **Ualc** is bouē alle iachtvogels bequa-
 me om reygers te vangē en alle ander ruiier vo-
 gels. Sijn siecten en t'gencsen van dien zyn gelyc
 die vāde sparwar.

De **Hobzeau** is de minste naest het **Esmerillon**/
 aengaēde de grootte van lichame/ van alle de roof-
 vogels: hy is vāde loyer en niet vāde buyst/ wāc
 hy is van t'getal vāde gene die hooge vliegen/ ge-
 lūck

Ihc de **Ualc**/de **Lancier** en de **Sacre**. Dese vogel is ouer al genoegh bekend; want daer en is geen con-
trreye daer de **Hobreaus** de iagers niet en volgen/
om dattet recht ambacht vanden **Hobreau** is / zijn
proye te vangen vande cleyne vogelkens int vlie-
gen / gelijc kuitten en **Leetwercken**: dat heeft hy
besonder dat hy gebonden hebbende de iagers/die
inaer eenē sekeren tijt en volcht/al oft hy gesette pa-
len hadde; want van hen scheydende so vliccht hy
op de canten vande opgacnde bosschen / daer hy
hem ghemeynlic hout ende stelt.

De **Smerillō** is de cleyinste vogel die de valcke-
naers gebuyckē: het is vande buyst en niet van-
de loyer/hoe wel dat niet inde noot soude mogen
loyerē: het is dē valc so natuerlic gelijc dat niet en
schijnt te verschillen vanden valc den inde groote:
want het heeft de selue maniere/ pluyne/ en r'el-
ue wesen: het stelt hē auentuerlic tegē de quackels
en partrijsen/en dat met sulcke courage dattet die
dicwils volcht tot aende steden ende dorpen.

De **Berfau** is eenē vogel diemen lutel siet/ dan
inde handē vande valcknaers van groote heerē:
en is seer groot van lichame/ so dat sommighe ge-
meynt hebbē dat een geslacht is van dē Aernt: hy
is goet tot alderande vlieden en iagen/want hy is
stout en en weyger nēmermeer niet; nochtā is hi
quader om tam te maken en jot de loyer te gewen-
nen dan eenigen anderen proyvoghel / om dat hy
wilt en fantastic is: wāt wort hi niet soetelic getrac-
teert/en heeft hy geenen saechtmoedigē meester die
hem vriendelic tracteert/so en sal hy nēmermeer
leeren noch tam worden.

De **Sacre** is vā grootte gelijc de valc / en eenen
bequamen vogel vooz den kieckendief / nochtans
machmen hem docteerē ter sacht so wel tot water
vogelē als andere/om te vangen wilde gansen/sa-
lantē en partrijsen en alle ander soorte van vogel-
len.

len. De groote heeren die genoechte willē hebben van te iagen den kieckēdief/doen hem vechten tegen de Sacre / en om hem te doen nederdalen (om dat hy gewoone is indē Somer hē seer hooge inde locht te houdē) so doen sy altdits eenē duc dragē op de hant vande valckenaer/diē sy aende voet hangē eenen vossēsteert en latende die vliegen in eenige pleyne/so cricht de kieckēdief terstont de wille vā neder te dalen:want als de kieckēdief de duc geware wordt/so daelt hy terstont neder op d'aerde/en blyft daer by hem/hem niet doende dan aensien. Dan laetmen de Sacre tegen hem vliegē / maer gevoelende hem seluē licht/so meynt hy te ontvliegen waerom dat hy terstont opwaerts climt al drayēde/so hooge als hy kan. en daer siet men een lustich genecht:maer daer en is niet dat hem helpt / want de Sacre verwint hem/hem neder bregēde ter aerden met cracht van slagē die hy hem vā bouē geeft.

De Lanier en verschilt niet seer vande valck/en heeft ooc den toename Walc/wāt hy wort gemeynlic geheeten Lanier valc: hy wordt gemeynlic gevonden in dese landen/en om dat hy lieflick is van manieren so gebuyct men hem gemeynlic tot alle propoosten: De Walckenaers willende de Lanier leeren cranen vangen/stellen hem in een leege camer/so doncker dat hy geen licht en heeft / dan als sy hem t'eren gheuen:doock en houden sy hem opde buyst niet dan snachts. En als sy gereet zyn om hē te doen vliegē/so makē sy vier inde camer om hem te verwarmen/om dat sy hem nat makē soudē in louteren wijn : Daer na hem gedroocht hebbende/so spysen sy hem met hersenē vā een hinne:en ist dat sy wtgaē voor dē dach/ter plaetsen daer te iagē is/en hem worpen van verre na de crane van dat begint dach te wordē/ en dat hy niet en vāgt voor diē dach/ daer en is geen verlāc aen:wāt de navolgende dagen sal hy goet zyn en principalic vā half Julius

lins tot ontrêt het eynde van October/ Ma het ruy uen sal hy beter welen dan te vorê/ maect inde winter en is hy niet goet. Siet daer de maniere van loyen ende temmen de valcken en der gelijcke vogelē so wel int generale als in t'particulier. Maer wy hebben noch wat daer af te segghen.

Men moet verstaen dat alle proeye vogels dienen om te vliegē oft opde ruitren oft inde veldē: vande welcke de sommige vliegē vande buyst en vangen metter vlucht/ dewelcke zyn den hauic/ de sparwar/ de gerfau en snerillon: d'ader vliegē hooge/ dewelcke zyn de valc/ de Lanier/ de Sacre en de Hobzeau. De sommighe worden weder geroepen van vliegē/ met presenterē vande buyst/ en d'ander met te presenteren den loyer/ t'welcke is een instrument gemaect gelijc twee vleugels van eenen vogel t'samen gecoppelt/ gehangen aen een lesse/ en eenen ronden bal oft haec van been aen het eynde: en de vogels worden weder gelocht door desen loyer/ want sy meynen dat een leuende hinne is. De sommige en beginnen de iacht niet/ maer begonnē zijnde vande iagers so voleynden sy die/ gelijc wy gelept hebben vandē aernt. Metten cortsen gelept de vogelen en schijnen niet different te wesen/ dan datse niet alle gelijc alderande vogelen en vangē/ maer een yegelic van henlieden stelt hem tegē den vogel/ tot de welcke hy geleert oft genegen is te iagen en tegen geenē anderen. Maet van alle dese manieren van iagen en vliegē/ sult ghy breeder be seheet vinden inde particuliere beschrijvinge vande natuere en aert van yegelicken roofvogel/ die wy ghemaect hebben.

Sommighe andere manieren om voghelen te vanghen. Cap.xlv.

O vogelen te vangen met gepyp/ so moet een man hem borgē in een hage/ en leggē daer taccken met bladeren / en met een scuisst pypē oft fluyten/

fluyten/al oft eenen vogel ware die geuangen is/
oft diemen vangt. Men behoort te nemen een mus-
sche en die doen crjten met de vleugelē oft de voe-
ten te dōnwen/dan sullen d'ander vogelen hem te
hulpe comen/meynende dat den wl oft het huybe-
ken(diemen daer ontrent sal gestelt hebben op ee-
nen stake vast ghemaect)die vast heeft / en men sal
leggen op de tacken roykens met vogelteyze be-
streken:dan so sullen de vogels die de musse te hul-
pe comen willen op die tacken neder sitten / ende
hen belijmen ende so ghevangen werden.

Om Sijckens te vangē metter coorden/dat is te
seggen/op een plaetse daer eenen grooten hoop sij-
kens vergaderen/ salmen moeten stellen dzy boo-
men/diemen sal afgehouden hebbē/en geset in een
velt wat verre van malsander gelijc eenē dzyhoec/
met de bladers nederwaerts gelijc een hutte ende
daer tusschen een coorde spannen die vast gemaect
is aen eenen stoc/en van d'ander zijde liggende op
een vorcken / dewelcke houden sal een man wylt
van daer staende:aen dese coorde sullē hangē twee
oft dzy sijckē die daer aen sullē vast gemaect zyn:
voorts salmen op de voorszeyde boomen legghen
dunne lijn roykens/en wat verre van daer stellen
twee oft dzy vogelhuyskens waer in dat sullen sij-
kens wesen die d'ander lockē sullen:Dewelcke so
mende om te sien de gene die inde huyskens zyn/oft
aende coorde hangen / sullen int lijn comen sitten
ende gheuanghen worden op de boomen.

Om Partrijlen te vangē met een houten oft tee-
nen peert/so moet een man staē achter een coye oft
peert van hout oft teenen gemaect en geschildert/
en daer mede naerder comen gelijc een coye oft
peert / en dan sijn netten worpen op de partrijlen:
sulcke maniere van vanghen is nu verboden.Om
te vangen partrijlen oft snippen snachts met vier/
so moetmen vinsteken een lemmet van out drooch
lijwaet

lywaet dat gedopt heeft geweest in gesmolte roet/
 en dan in een ghewrongen gelijc een toyle so dicke
 als eenen arm en eenē voet lanc: Dan moetmen de
 partrijfen verbaest maken/ om dat sy opbliegē sou
 den en inde netten verwerren / daer sy mede om-
 nangen sullen zijn. Om vogelen te vangen metter
 hant so salmen stroeyē op eenen effenē vloet/ coo-
 ne oft milie dat geweyct is in droessem van go-
 wijn en sceerlinc sap/ en daer na gedroocht :
 De vogelen daer af gheten hebben/ soo en sal
 niet connen wech vliegghen/ en men salse va-
 metter hant.

Om vogelē te schietē mettē hantboge oft voetbo-
 ge op huysen/ boomē en hagen/ so moec de schutter
 dobbele pñlē hebbē die voze gevort zñn/ als hy sal
 willē gansen oft ander groote vogelē schietē/ over
 al seer scherp om datse souden door snidē den vlen-
 gel oft den hals als sy die geraken: want het quet-
 sen oft doorgaen vanden ghemeynen pñl en soude
 den vogel so seere niet quetsen/ dat hy daer af sou-
 de bliuen liggen/ maer soude wech vliegen met de
 quetsuere/ ende by aventure elders steruen.

Dit boeck en begrijpt gheen saken contrarierende
 den rechten ghelooue, D'welck iek Ioos Schellinck
 Priestere, Portionaris van S. Nicolaes binnen Bruessele,
 totter visitation gheadmittert, testificere.

1565 .den 13 .Meye.

Schellinck

